

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Husitská teologická fakulta

Diplomová práce

Simona Pařízková

2008

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Husitská teologická fakulta

Diplomová práce na katedře církevních dějin a práva

u ThDr. Jaroslava Hrdličky na téma:

Lidický kněz Josef Štemberka

The priest of Lidice, Josef Štemberka

Jméno: Simona Pařízková

Studijní obor: Učitelství náboženství, etiky a filozofie

Studium: prezenční

Akademický rok: 2007/2008

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně, pod vedením ThDr. Jaroslava Hrdličky, výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze dne

podpis:

Tímto bych ráda poděkovala vedoucímu své diplomové práce ThDr. Jaroslavu Hrdličkovi za odbornou pomoc, velice cenné rady a čas, který mi věnoval. Dále bych ráda poděkovala své rodině a přátelům, kteří mi po dobu studia byli cennou oporou a vytvořili mi podmínky k napsání této práce.

*„Ať duch tvůj pluje po všemíru dalekém,
ať kráčí přímo, neohrožen k spasení
a bludy potírá – vždy budiž člověkem!“*

Štemberka Jindřich, *Mladé peruti* (1890)

Anotace

Diplomová práce se věnuje zachycení života Josefa Štemberky, lidického faráře, který prožil v Lidicích třicet tři let svého života. Za pomoci archivních dokumentů a sekundární pramenné literatury restauruji život Josefa Štemberky. V prvních kapitolách práce se krátce věnuji historii obce Lidice, společně s historií farnosti sv. Martina biskupa. Následující kapitoly se zabývají farářovou rodinou, zejména pak bratrem Jindřichem Štemberkou, významným právníkem, a Marií Ignácií Štemberkovou, příslušnicí řádu Školských sester sv. Františka. Práce se dále věnuje studijním letům faráře od základní školy v Pecce, přes gymnázium v Jičíně, do kterého Josef Štemberka docházel, a pokračuje studiem v kněžském semináři v Hradci Králové. V chronologickém sledu navazují události v životě faráře před příchodem do Lidic, působiště v Čestíně, Stašově a Kolči. Životu Josefa Štemberky v Lidicích je dán samostatný prostor, do něhož zahrnuji vzpomínky pamětníků. V druhé části práce je zachycen „život po životě“ Josefa Štemberky, pracuji s farní kronikou lidické farnosti. V posledních kapitolách se věnuji obrazu lidického faráře v poezii, próze, dramatu od 40. let 20. století. Součástí práce je i přílohová část, zachycující zejména jednotlivé etapy života Josefa Štemberky.

Annotation

The diploma work devotes to expressing of Josef Štemberka's life, the priest of Lidice, who spent in Lidice thirty three years of his life. I renovate the life of Josef Štemberka by means of archival documents and the secondary sources of literature. In the first chapter I shortly deal with the history of the community Lidice, together with the history of the parish of st. Martine bishop's. The following chapters refer to the priest's family, mainly to his brother - Jindřich Štemberka, the significant lawyer, and to Marie Štemberková, the member of order the School sister of st. František. The work further concerns to the educational years of the priest at the grammar school in Jičín, where Josef Štemberka studied and continues with the study at the priest seminary in Hradec Králové. In the chronological sequence reassume the events in the priest's life before the arrival to Lidice, the place of work in Čestín, Stašov and Koleč. The separate space is given to the life of Josef Štemberka in Lidice, in which I involve the memories of witnesses. In the second part of the work, it is recorded a "life after life" of Josef Štemberka. I work with the parish's chronicle of the parish of Lidice and also with the picture of the priest of Lidice in the poetry, prose and drama since fortieth years of the twentieth century. The work includes also the attachment part, mainly catching the particular phases of Josef Štemberka's life.

Klíčová slova

- » Josef Štemberka
- » Jindřich Štemberka
- » Marie Ignácie Štemberková
- » Lidice
- » lidický kostel sv. Martina biskupa
- » Lepařovo gymnázium v Jičíně
- » kněžský seminář v Hradci Králové
- » farní kronika
- » umělecký obraz Josefa Štemberky
- » významná ocenění

Key words

- » Josef Štemberka
- » Jindřich Štemberka
- » Marie Ignácie Štemberková
- » Lidice
- » the church of Lidice, st. Martine bishop's
- » Grammar school of Lepař in Jičín
- » the priest's seminary in Hradec Králové
- » parish's chronicle
- » artistic picture of Josef Štemberka
- » important appreciations

Obsah:

1. Úvod.....	10
2. Lidice – dějiny obce a kostela sv. Martina biskupa.....	14
2. 1. Historie obce Lidice.....	14
2. 2. Fara a lidický kostel sv. Martina biskupa.....	21
2. 2. 1. Historie chrámu sv. Martina biskupa.....	21
2. 2. 2. Vzhled kostela.....	27
2. 2. 3. Inventář kostela.....	29
2. 2. 4. Kostelní zvony.....	31
3. Rodná ves a rodina.....	34
3. 1. Bratr Jindřich.....	38
3. 2. Sestra Marie.....	42
4. Studium na gymnáziu v Jičíně a následný seminář v Hradci Králové.....	44
4. 1. Historie gymnázia.....	44
4. 2. Školní docházka.....	45
4. 3. Studium v Hradci Králové.....	47
5. Život po ukončení studia.....	49
5. 1. Kooperátor v Čestíně.....	49
5. 2. Administrátor ve Stašově.....	49
5. 3. Samostatným farářem v Kolči.....	50
6. Život Josefa Štemberky v Lidicích.....	52
6. 1. Výuka náboženství.....	59
6. 2. Vzpomínky žijících pamětníků.....	61
6. 3. Vzpomínky na strýčka.....	62
6. 4. Lidická tragédie a smrt faráře.....	64
7. Josef Štemberka kronikářem.....	69
7. 1. Život církve.....	70
7. 2. Kostel a farní pozemky.....	73
7. 2. 1. Kostelní zvony.....	75
7. 3. Fara, zahrada.....	77
7. 4. Život obce.....	78
7. 4. 1. Obyvatelé.....	80
7. 5. Škola.....	81
7. 6. Válečné zápisy.....	83

7. 7. Světové události, události na domácím území.....	86
7. 8. Blízcí faráře.....	87
7. 9. Počasí.....	88
8. Literární obraz osudu Josefa Štemberky v poezii, próze a dramatu od 40. let 20. století.....	90
8. 1. Poezie.....	91
8. 1. 1. Balada <i>Lidice</i>	91
8. 1. 2. Básnická skladba <i>Heinovské noci</i>	92
8. 1. 3. Báseň <i>Farář</i>	95
8. 2. Próza.....	97
8. 2. 1. <i>Zločin v Lidicích. Román – skutečnost</i>	97
8. 2. 2. <i>Spiknutí proti republice – Věrný pastýř</i>	102
8. 2. 3. <i>Každý své břímě</i>	104
8. 2. 4. <i>This was Lidice</i>	112
8. 3. Drama.....	112
8. 3. 1. <i>Slepcova píšťalka</i>	112
8. 3. 2. <i>Očitý svědek</i>	116
8. 4. Vzpomínka lidového kronikáře.....	117
9. Významná ocenění.....	118
9. 1. Udělení řádu T. G. Masaryka.....	118
9. 2. Uvědomění v církvích.....	119
9. 3. Pietní shromáždění v Pecce.....	119
9. 4. Pamětní medaile.....	119
9. 5. Ulice v nových Lidicích.....	119
9. 6. Další ocenění.....	120
10. Závěr.....	121
11. Seznam zkratk.....	126
12. Seznam použité literatury.....	127
13. Přílohová část.....	134
14. Seznam příloh.....	166
15. Jmenný rejstřík.....	168
16. Summary.....	178

1. Úvod

Tématem této diplomové práce, která nese název *Lidický kněz Josef Štemberka*, je, jak za samotného názvu vyplývá, farář Josef Štemberka (2. února 1869 – 10. června 1942), který po třicet tři let, tedy přibližně polovinu svého života, působil v Lidicích a společně s jejími obyvateli se stal je obětí nacistické zvěle.

Inspirací pro mou práci se stalo to, že životní příběh Josefa Štemberky nebyl dosud zpracován v celistvosti, ač právě jeho výlučné postavení faráře i jeho stáří k tomu vyzývalo. Josef Štemberka je jednou z obětí příslušníků českého katolicismu, kteří zahynuli rukou nacistů. Dalšími byli např. opat Arnošt Vykoukal či kaplan Jaroslav Zámečník, oba zemřeli v Dachau. Avšak smrt Josefa Štemberky byla přece něčím odlišná, podobně jako smrt polského kněze Maxmiliána M. Kolbeho, který zemřel v Osvětimi tím, že se obětoval za svého spoluvězně, otce rodiny, za což byl svatořečen. Podobně k osobě J. Štemberky se váže „legenda“ o životní oběti pro obyvatele této vsi. Podle této tradované „legendy“ si Josef Štemberka zvolil smrt se svými farníky, přestože mu byla nabídnuta milost.

Ve své práci jsem si stanovila dva zásadní cíle. Prvním je úsilí o co nejobsáhlejší zachycení života Josefa Štemberky od narození až do smrti, věnuji se životní dráze J. Štemberky přes studia až do tragické smrti. Pokusila jsem se vykreslit Josefa Štemberku objektivně jako živého kněze, jenž působil na své farnosti většinu dospělého života a jehož osud by neměl být zapomenut či pouze shrnut do jedné věty, jak je tomu často v mnoha publikacích, týkajících se lidické tragédie. Pro tento cíl se stávají zásadními nejen informace o osobním farářově životě uchované v archivech či ve vzpomínkách pamětníků. Domnívám se, že je prospěšné pochopit život muže, který se v relativním klidu věnoval oddaně celý život farní práci a v důsledku válečných událostí byl tento jeho poklidný život završen tragédií.

Pro tuto část mé práce bylo také nezbytné zachytit krátce historii obce Lidice a dnes již neexistující lidické farnosti společně s dějinami kostela sv. Martina biskupa. Bylo nutné nastínit, do jaké vsi Josef Štemberka v roce 1909 přišel, jaká zde byla škola či obyvatelé. Tuto úvodní kapitolu považuji za stejně důležitou jako celý zbytek práce a to zejména z toho důvodu, že Josef Štemberka žil v úzkém propojení s touto obcí a s touto farou. A nelze ho tedy jednoduše od historie obce a fary nijak oddělit. Z těchto důvodů tedy také užívám spojení „lidický kněz Josef Štemberka“; jsem si vědoma, že Josef Štemberka prožil část svého života i na jiných místech Čech, jako například v rodišti Pecce v Podkrkonoší či na farách v Čestíně a Stašově, ale léta, která prožil v Lidicích, a osud, který ho zde stihl, se stal tím, co ho k této vsi neodvratně připoutalo a způsobilo, že je nyní nazýván – „lidický kněz“.

V první části práce zachycuji jednotlivé etapy života lidického faráře od jeho narození až do smrti. Krátce zmiňuji historii farářovy rodné vsi, větší pozornost upírám na samotnou rodinu Josefa Štemberky. Věnuji se domácímu zázemí, docházce na základní školu v Pecce (užívám informace z fondu Obecná a měšťanská škola Pecka 1788 – 1970 Státního okresního archivu v Jičíně) a v neposlední řadě se věnuji sourozencům, z nichž dva se stali významnými osobnostmi. Jedná se o bratra, poměrně známého českého právníka přelomu 19. a 20. století Jindřicha Štemberku. Jako zdroj mi sloužila publikace V. Šplíchala *JUDr. Jindřich Štemberka – život a dílo*, kterou vydal Rychnov nad Kněžnou 1991. Druhou je sestra lidického faráře. Pro zachycení života Marie Ignácie jsem použila *Nekrolog S. M. Ignácie Štemberkové /Marie/ 10. 8. 1949*, který mi poskytly Školské sestry sv. Františka ve Slatiňanech. Osudy obou sourozenců jsou pouze informativně nastíněny, jejich podrobné zpracování by obnášelo podobné úsilí jako zachycení života Josefa Štemberky a z hlediska námětu studie, jak se domnívám, je prostor, který jim zde věnuji, dostatečný.

Následující kapitola pokračuje studiem na gymnáziu v Jičíně a končí závěrečnou ordinací na kněze v hradeckém semináři. V této kapitole sleduji studijní výsledky J. Štemberky na gymnáziu v Jičíně (zdrojem je fond Lepařova gymnázia Jičín ze Státního okresního archivu v Jičíně) a informace o studiu na hradeckém semináři (zdrojem jsou kněžské seznamy *Catalogus Venerabilis Cleri Dioeceseos Reginae – Hradecensis, Hradec Králové 1890, 1892 – 1895*, přičemž *Catalogus* hradeckého semináře z roku 1891 se mi nepodařilo dohledat).

V práci následují chronologicky kapitoly, které se týkají činnosti již ordinovaného Josefa Štemberky od jeho prvního působiště kaplana v Čestíně, administrátora ve Stašově, až do příchodu na lidickou faru. V této části se věnuji krátce i kostelům, kterými farář postupně procházel. Lidickému období J. Štemberky je věnováno více prostoru oproti ostatním, a to z důvodů zmíněných výše, tedy zejména, že na jednotlivých farnostech nepobýval příliš dlouho v porovnání s Lidicemi. Informace o těchto etapách jsem zjišťovala postupně v různých zdrojích - prvním byl *Catalogus Venerabilis Cleri Dioeceseos Reginae – Hradecensis, Hradec Králové 1895*, ve kterém je uvedena informace o Čestíně, následně jsem ve fondu Lepařovo gymnázium Jičín Státního okresního archivu v Jičíně našla odkaz na Stašov u Poličky. Pokud se týká posledního působiště J. Štemberky před jeho příchodem do Lidic, tedy obce Kolče, s tímto působištěm je spojován v publikaci A. Podlahy, *Posvátná místa království českého, Řada 1, Arcidiec. Pražská, díl VII, Vikariát Slanský*, Praha 1913. Pro doplnění jednotlivých období jsem komunikovala s obyvateli Čestína a Stašova, kteří se zabývají historií a kteří mi podali informace o tamním působišti. Informace o již zaniklé faře

v Kolči a Lidicích jsem zjistila ve fondu Archivu pražského arcibiskupství III. v Národním archivu. Zásadním východiskem ke zdrojům pro „lidické období“ Josefa Štemberky se stala bibliografie *Lidice 1942 – 2002*, Soupis publikací dokumentů a uměleckých děl v rešerších domácích a zahraničních institucí, Památník Lidice, Lidice 2002. Tato publikace obsahuje veškerý nejen česky psaný materiál, vytažený se k Lidicím. Většinu zde uvedených relevantních titulů jsem prostudovala, viz Seznam literatury.

Cennými informacemi v této části jsou osobní svědectví lidických pamětníků, kteří mi ochotně poskytli několik vzpomínek na Josefa Štemberku, přestože toto téma je pro ně jistě velmi bolestné. Hodnota těchto vzpomínek je o to větší. Zároveň v závěru této části naznačuji pravděpodobný původ „legendy“ (viz výše), která se v průběhu desetiletí o Josefu Štemberkovi vytvořila.

Ke kapitolám, v nichž užívám prameny z různých archivů České republiky, je nutné podotknout, že se jedná o velké množství archiválií, jejichž inventarizace není jednotná, a proto ani poznámkový aparát v tomto směru není jednotný. Práce pro mne znamenala časově náročné vyhledávání mnoha drobných informací ve velkém množství pramenů. Mou snahou bylo podrobně a pečlivě prozkoumat všechny dokumenty, a tím neopominout žádnou významnou událost v životě J. Štemberky.

Druhým cílem, který jsem si stanovila, je zachycení jakéhosi „života po životě“ Josefa Štemberky. Vystupuje zde „živý páter Štemberka“, autor farní kroniky, která se zachovala a kterou dnes můžeme číst. Podrobně rozpracovávám tuto kroniku, v jejímž světle se zobrazuje její autor jako člověk, kterého těšily radosti, ale zároveň trápily všední starosti obyvatel Lidic i postupně se vyvíjejícího mladého státu. Tento pramen má o osobnosti J. Štemberky největší výpovědní hodnotu. Farní kronika se dnes uložená ve Státním okresním archivu Kladno a je předána k restaurování.

Kapitola, která následuje, se věnuje literárnímu obrazu Josefa Štemberky většinou v přímé souvislosti s lidickou tragédií v pozdější umělecké reflexi. Páteř kapitoly tvoří interpretace básnických, prozaických i dramatických ztvárnění, zabývám se i dalšími uměleckými žánry, kterými jsou rozhlasový pořad J. Horáka *Očitý svědek* (1992) a vyprávění lidového kronikáře. Pro literární obraz se zásadní stává kniha F. Křeliny *Každý své břímě*, Lidové noviny, Praha 2003, ve které je Josef Štemberka zachycen jako hlavní postava. V dalších básnických, prozaických a dramatických ztvárněních je již lidický farář pouze jednou z několika postav či je mu věnována krátká část díla. Z poezie se jedná o baladu K. Šelepky *Lidice* in: *Lidice Osvětim Dachov*, Pragotisk, Praha 1945; básně K. Šiktance *Heinovské noci*, Mladá fronta, Praha 1960 a I. Slavíka *Farář* In: *Posel Budče – List poutníků*

na staroslavnou Budeč, č. 14/1998. V próze dále uvádím knihy F. Kropáče *Zločin v Lidicích Román – Skutečnost*, Společnost pro obnovu Lidic, Praha 1946; dále pak práci A. Svobody, A. Tučkové a V. Svobodové *Věrný pastýř - Zatímco jiní trpěli* in: *Spiknutí proti republice*, Melantrich, Praha 1949. V oblasti dramatu jde o A. Hoffmeistera *Slepcova píšťalka aneb Lidice* in: *Hry a protihry*, Orbis, Praha 1963. Obsahem kapitoly jsou rozborů jednotlivých uměleckých děl. Záměrem je kriticky zhodnotit tuto tvorbu s výkladem, do jaké míry odpovídají reálným faktům či naopak neodpovídají faktickým skutečnostem.

Závěrečná kapitola je věnována poctám, kterých se faráři po smrti dostalo, mezi nimiž zaujme Řád T.G. Masaryka I. třídy, pokus katolických aktivistů o beatifikaci i krátký záznam České televize v režii M. Otřísala a A. Lazarova *Křesťanský magazín* vysílaný 8. 6. 2007.

Součástí práce je Přílohová část, jejímž obsahem jsou dobové snímky ilustrující život J. Štemberky či dokumenty z různých fondů jednotlivých archivů, případně fotografie, které jsem na jednotlivých místech pořídila a na něž v textu odkazuji. Jednotlivé přílohy následují za sebou v závislosti na kapitolách. Přílohová část má pomoci „oživit“ Josefa Štemberku a zobrazit ho čtenáři jako běžného člověka, učitele a oddaného služebníka Božího.

2. Lidice – dějiny obce a kostela sv. Martina biskupa

V druhé kapitole práce se věnuji historii Lidic s důrazem na dějiny zdejšího farního kostela. Ani jedna z těchto dvou oblastí se nedá oddělit od života Josefa Štemberky, neboť jako farář přišel do vsi, která měla své dějiny a své tradice. Podobně i místní kostel, dominantní barokní stavba, vévodící celé obci, měl svou historii, kterou z jeho zdí Josef Štemberka jistě cítil, a z péče, kterou mu dle farní kroniky věnoval, i ctil.

2. 1. Historie obce Lidice

Historii lidické osady se věnuji krátce. V této podkapitole je mým záměrem pouze nastínit život vsi jako doplnění historického pozadí, v němž Josef Štemberka strávil třicet tři let svého života a ve které jeho život i skončil. Samotnou lidickou tragédií nebudu podrobně rozpracovávat. Literatury reflektující toto téma je mnoho a osudům Josefa Štemberky v souvislosti s touto tragédií je věnována jiná kapitola mé práce.

Josef Štemberka přišel do Lidic roku 1909, v tu dobu byly Lidice tradiční českou obcí s kostelem uprostřed návsi, několika statky a širokou škálou osadníků různých povolání od bohatých hospodářů až po chudé podruhy. Část mužského obyvatelstva se již v té době živila jako horníci na nedalekém Kladně. Jeden z pohledů do nejstarší historie Lidic nastiňuje kronikář, místní vlastenec, učitel a současník Josefa Štemberky, Adolf Ottomanský, jenž jediný zřejmě bez vědecké opory a ovlivněn legendami a dobovou literaturou, datuje vznik původní vsi Lidice do období 1. tisíciletí n. l., přímo uvádí přelom let 800-900 n. l.¹ Podle záznamů jeho, se zjevným osobním zaujetím, psané obecní kroniky se dovídáme, že: *„Do této doby možno zařaditi vznik naší vesničky. Libuše, dcera Krokova, majíc sídlo své na Vyšehradě, vládla odtud lidu okolnímu až do doby jejího pohanění rolníkem Chrudošem. Byloť tehdáž zvykem všeobecným že více rodů dohromady volily sobě staršího, který těmto rodům vládnul.“*² Pokračuje líčením tradičního života, tamější lid se živil polními pracemi a lovem zvěře, jak bylo v té době zcela běžné. Původní obyvatelé byli pohané se širokou škálou zlých i dobrých božstev. V jednotlivých domácnostech byli „domácí bohové“ či „skřítci“. Povolání k modloslužbě měl vždy ten nejstarší z rodu.³ Dále se zmiňuje o etymologii pojmenování „Lidice“, které z jeho závěrů pravděpodobně pochází odvozením od slova „lid“ či „lidé“.⁴

¹ *Památní kniha obec Lidice 1924 - 1936*, s. 3, SOA Kladno, Fond- Archiv obce Lidice, inventární číslo: 1, karton: 1

² Tamtéž.

³ Tamtéž, s. 4.

⁴ Tamtéž.

Podívejme se tedy do historických pramenů. Všichni autoři věnující se tomuto tématu (Kočka V., Konopka V., Stehlík E., cit. d. ⁵) považují za nejstarší zmínku o Lidicích zápis ze 14. století *Dalimilovy kroniky*, kde je zaznamenáno: „*Volfram ospital osedě, s druhé strany mosta Pavlík z Liudic sěde, obojí mosta dobře branichu.*“⁶ Jde nejspíše o postavu pražského měšťana Pavla z Lidice (Lubického),⁷ kterému Lidice patřily přibližně od roku 1300. Další nejstarší záznam se vztahuje k období dynastické krize po smrti Václava III. Podle *Zbraslavské kroniky* na tvrzi „ad castrum Luticz“⁸ mohli být roku 1309 drženi zemští úředníci, kteří nebyli pro nástupnictví Jindřicha Korutanského.⁹ Podle některých výkladů se záznam vztahuje ke tvrzi Tasov nacházející se od Lidic necelý kilometr jež zanikla okolo roku 1420.¹⁰ K tomuto závěru musíme poznamenat, že je historicky zpochybněn a existují jiné lokalizace v tehdejších Čechách.¹¹

Pavlík z Lidic je tedy prvním historicky dochovaným lidickým pánem. Bezprostředně po něm ves připadla čtyřem vladykům, Braníkovi z Lidic, Mikuláši, Ješkovi a Dobřechovi z Lidic.¹² V roce 1324 získal část Lidic vladyka Štěpán z Tetína, který byl nejvyšším zemským písařem. Majetek zdědili jeho synové, z nichž jeden byl kanovníkem a písařem zemských desek a stal se roku 1357 patronem lidického kostela.¹³ V následujících staletích byla lidická osada v držení celé řady příslušníků nižší šlechty, kteří zdejší statky získávali koupí, jiní z dědictví,¹⁴ i proto se můžeme setkat s velkým množstvím přídomků „z Lidic“ za jménem. Podrobný popis majetkových vztahů v tomto období je velmi složitý, zejména pro XIV. a XV. století, ne vždy je doložen prameny. Například v letech 1355 - 1382 měli několik statků z Lidic v držení Smil z Dušníků, Slavibor řečený Čížek, Zdislav, vladyka Miláček s bratrem Bohuňkem,¹⁵ z odkazu hraběnky Budy pět osedlých vlastnil klášter dominikánek u

⁵ Kočka V., *Lidice - dějiny a poslední dnové vsi*, Bři Krausové v národní správě, Ústí nad Labem 1946; Konopka V., *Až přijdete do Lidic*, Naše vojsko, SPB, Praha 1963; Stehlík E., *Lidice – Příběh české vsi*, Památník Lidice (dále jen PL), V RÁJI, Praha 2004.

⁶ *Kronika tak řečeného Dalimila*, Svoboda, Praha 1977, s. 173; též: Kočka V., *Lidice: dějiny a poslední dnové vsi*, Bři Krausové v národní správě, Ústí nad Labem 1946, s. 7; též: Konopka V., *Až přijdete do Lidic*, Naše vojsko, SPB, Praha 1963, s. 40.

⁷ *Kronika tak řečeného Dalimila*, Svoboda, Praha 1977, s. 232.

⁸ Stehlík E., *Lidice – Příběh české vsi*, PL, V RÁJI, Praha 2004, s. 6; též: Kočka V., *Lidice - dějiny a poslední dnové vsi*, Bři Krausové v národní správě, Ústí nad Labem 1946, s. 7.

⁹ Kočka V., *Lidice - dějiny a poslední dnové vsi*, Bři Krausové v národní správě, Ústí nad Labem 1946, s. 7.

¹⁰ Stehlík E., *Lidice – Příběh české vsi*, PL, V RÁJI, Praha 2004, s. 6; též: Kočka V., *Lidice - dějiny a poslední dnové vsi*, Bři Krausové v národní správě, Ústí nad Labem 1946, s. 9; též: Konopka V., *Až přijdete do Lidic*, Naše vojsko, SPB, Praha 1963, s. 40. Na západ od Lidic se nalézají neprobádané tvrziště, v samotných Lidicích tvrz nebyla.

¹¹ *Zbraslavská kronika*, Svoboda, Praha 1976, s. 158-159 - Šusta považuje za pravděpodobnější variantu, že se jednalo o Litice u Podštejna.

¹² Kočka V., *Lidice - dějiny a poslední dnové vsi*, Bři Krausové v národní správě, Ústí nad Labem 1946, s. 9.

¹³ Tamtéž, s. 10.

¹⁴ Tamtéž, s. 11-14.

¹⁵ Tamtéž, s. 22.

sv. Anny v Praze,¹⁶ další vlastníci Štěpán a Jan z Makotřas, zároveň patroni kostela v Lidicích, prodali svůj díl do majetku Viléma z Hazmburka, který jej obratem prodal Mikuláši Ertlinovi,¹⁷ v jehož rodě se držel až do konce 14. století.

V patnáctém století byla ves jako mnoho jiných poničena v důsledku husitských válek,¹⁸ došlo k dalším, většinou krátkodobým majetkovým přesunům. Jako majitelé jsou uváděni např. Petr Meziříčský a po něm Staré město pražské. Historickou osobností většího významu byl pak zeman Mikeš Poledne z Lidic, který roku 1427 byl jedním ze signatářů příměří mezi katolíky a husity.¹⁹ K významným osobnostem, které vlastnily majetek na území Lidic, patřil Zdeněk ze Šternberka, který byl i pánem Konopiště.²⁰ V průběhu 16. století se postupně majetky práva v Lidicích soustřeďovaly v rukou pánů Bezdrůžických z Kolovrat.²¹ Během jejich držby zasáhla Lidice třicetiletá válka, kdy byla část obce zničena a vypálena. V 17. století se mezi vlastníky nově objevují Svatovítská kapitula (šest osedlých) a obec Makotřasy (jeden osedlý). Po smrti posledního mužského potomka pánů z Kolovrat, Julia Františka Novohradského, připadly Lidice jeho dceři Anně Marii Františce, která se v roce 1697 provdala za velkovévodu toskánského.²² Tato velkovévodkyně se mimo jiné zapsala do dějin Lidic jako štedrá donátorka a budovatelka barokní podoby zdejšího kostela. Směnila také lidický majetek kapituly svatého Víta, čímž se celá ves stala příslušenstvím jednoho panství. V této podobě zůstal majetek až do roku 1847. Tehdy Lidice připadly císaři a českému králi Ferdinandu Dobrotivému, rodu Habsburků náležely pak až do roku 1918, kdy vznikla Československá republika.²³ Po celá desetiletí tehdy žila obec běžným venkovským rytmem, který ji nijak neodlišoval od ostatních malých sídel. Běh života nenarušily žádné tragické zvraty či období nepokojů. V letech 1914 – 1915 zasáhla do dějin obce první světová válka. V důsledku mobilizace rukovali dospělí muži do válečných zákopů, patnáct z nich padlo.²⁴ Na jejich památku byl ve vsi postaven pomník s bustou mistra Jana Husa, se jmény padlých vojáků a nápisem: „*Těm, kteří životy své, štěstí svých rodin za svobodu vlasti obětovali 1914-1918*“.²⁵ Zbýlé obyvatelstvo Lidic postupně zachvacoval hlad, реквизиce postihovaly i

¹⁶ Kočka V., *Lidice - dějiny a poslední dnové vsi*, Bři Krausové v národní správě, Ústí nad Labem 1946, s. 23.

¹⁷ Tamtéž, s. 10.

¹⁸ Tamtéž, s. 11.

¹⁹ Tamtéž, s. 19.

²⁰ Tamtéž, s. 14.

²¹ Tamtéž, s. 15 -16; též: *Památní kniha obec Lidice 1924 - 1936*, s. 12, SOA Kladno, Fond: Archiv obce Lidice, inventární číslo: 1, karton: 1.

²² Kočka V., *Lidice - dějiny a poslední dnové vsi*, Bři Krausové v národní správě, Ústí nad Labem 1946, s. 16-17, 23.

²³ Tamtéž, s. 17.

²⁴ Stehlík E., *Lidice – Příběh české vsi*, PL, V RÁJI, Praha 2004, s. 7.

²⁵ *Památní kniha obec Lidice 1924 - 1936*, s. 37, SOA Kladno, Fond: Archiv obce Lidice, inventární číslo: 1, karton: 1.

zemědělský majetek, proto dokonce v závěru války část půdy musela zůstat ležet ladem. Brambory nahradil tuřín, pochoutkou se staly placky ze škrobové mouky.²⁶

V roce 1918 začala novodobá historie obce Lidice v Československé republice. Ve dvacátých letech žilo v Lidicích 512 obyvatel. Jako nejčastější způsoby obživy kronikář Ottomanský uvádí zemědělství, hutnictví a hornictví.²⁷ V obci se nacházely tři hostince, dva obchody se smíšeným zbožím, řeznictví a kovárna, obuvník, holič a krejčí, své živnosti zde provozovali i další drobní řemeslníci. Bylo zde dvanáct statků a jeden mlýn. Většina mužských obyvatel obce byla ale zaměstnána v Poldině huti na Kladně (založena 1889²⁸) jako hutníci a horníci. Přehled jednotlivých povolání je zpracován v Příloze č. 1.²⁹

Obec měla vlastní samosprávu, starostou byl František Hejma, ze strany sociálně demokratické.³⁰ Působily zde i další politické strany, např. vlivná domkářská strana³¹ i strana komunistická.³² V Lidicích probíhal čilý kulturní a spolkový život. Hranice kraje přesáhl věhlas hornické dechové kapely Vojtěcha Hoříka.³³ Fungoval zde sbor dobrovolných hasičů, obec vlastnila hasičskou stříkačku, kterou dal zakoupit občan Rákos z domu č. 24.³⁴ Místní pedagogický sbor pořádal představení loutkového divadla pro děti, působil zde i divadelní kroužek, lidická fotbalová jedenáctka i hokejový klub. V restauraci U Šilhánů byly pořádány místní plesy, život provázely i církevní slavnosti např. slavnost Božího těla. V domě lidického kostelníka působil čtenářský spolek Vlast, který disponoval malou knihovnou.³⁵ V roce 1927 byla do Lidic zavedena elektřina a byl také založen obecní les. Občas obyvatelé zasáhly i neblahé události, v roce 1925 byla část obce vyplavena,³⁶ podobně v roce 1937, kdy bylo dokonce vážně poškozeno několik domů.

Druhá světová válka znamenala pro Lidice konec existence, ač to nikdo z obyvatel vůbec nečekal. Tragický zásah byl proveden z rozkazu K. H. Franka. Veliteli akce byli určeni – velitel Sicherheitsdienstu H. Böhme, velitel pražského gestapa H. U. Geschke a velitel kladenského gestapa H. Wiesmann. Na vyhlazení se podílely jednotky německé

²⁶ Stehlík E., *Lidice – Příběh české vsi*, PL, V RÁJI, Praha 2004, s. 7.

²⁷ *Památní kniha obec Lidice 1924 - 1936*, s. 38, SOA Kladno, Fond: Archiv obce Lidice, inventární číslo: 1, karton: 1.

²⁸ Stehlík E., *Lidice – Příběh české vsi*, PL, V RÁJI, Praha 2004, s. 22.

²⁹ Konopka V., *Až přijdete do Lidic*, Naše vojsko, SPB, Praha 1963, s. 28-29.

³⁰ Merhout C., *Lidice*, Orbis, Ministerstvo informací 1942.

³¹ Stehlík E., *Lidice – Příběh české vsi*, PL, V RÁJI, Praha 2004, s. 11.

³² Kárník Z., *Lidice*, Středisko státní památkové péče a ochrany přírody Středočeského kraje, Praha 1982, s. 8.

³³ Stehlík E., *Lidice – Příběh české vsi*, PL, V RÁJI, Praha 2004, s. 11.

³⁴ *Památní kniha obec Lidice 1924 - 1936*, s. 37, SOA Kladno, Fond: Archiv obce Lidice, inventární číslo: 1, karton: 1.

³⁵ Stehlík E., *Lidice – Příběh české vsi*, PL, V RÁJI, Praha 2004, s. 45.

³⁶ *Památní kniha obec Lidice 1924 - 1936*, s. 37, SOA Kladno, Fond: Archiv obce Lidice, inventární číslo: 1, karton: 1.

Schutzpolizei, wehrmachtu a gestapa.³⁷ Vpád do vsi přišel náhle 10. 6. 1942. Muži byli popraveni, děti „předány k náležitému vychování“ a ženy odvezeny do koncentračního tábora, vše bez jediného slova vysvětlení. V Lidicích bylo dne 10. 6. 1942 popraveno 173 mužů a chlapců starších 15 let.³⁸ (Dalších 19 mužů po té popraveno v Kobylisích, společně se sedmi ženami.³⁹) Z odvečených 105 dětí jich bylo 88 zavražděno ve Chmelně⁴⁰, 7 z nich bylo předáno do německých rodin. Lidické ženy byly převezeny nejprve do kladenské reálky a následně deportovány do koncentračního tábora v Ravensbrücku, byly postupně převáženy do různých táborů, kde jich 50 zemřelo, další tři pak zahynuly na pochodu smrti.⁴¹

Příčinou vyhlazení byla údajně odvěta za atentát na Reinharda Heydricha, provedený českými parašutisty. Záminkou pro výběr konkrétní obce, tedy Lidic, byl nejasný milostný dopis Anně Maruščákové, jehož pisatel Václav Říha z Vrapic,⁴² jenž naznačoval spojení s atentátem a souvislost s Lidicemi. Zároveň fakt, že dva mladí lidičtí muži byli nezvěstní od konce roku 1939 a gestapo o nich předpokládalo, že jsou členy zahraničního odboje. První prohlídky gestapem se v Lidicích uskutečnily již 4. června. 1942. Tehdy byly zatčeny obě celé rodiny Horáků a Stříbrných, právě jejichž synové byli nezvěstní.⁴³

V následujících dnech byla celá vesnice podle důkladného nacistického plánu srovnána se zemí. Jednotlivé fáze vyhlazení byly dokumentovány, takže dnes máme možnost spatřit na filmovém záznamu například zničení kostela sv. Martina biskupa. Vzpomínka na tragédii z knihy jedné z lidických žen zní: „(...) v úterý 9. června 1942 v devět hodin večer Němci obklíčili celou vesnici. Dovnitř pustili každého, ale ven z obce nikoho. Spala jsem, nic netušíc, až mě asi v půl čtvrté ráno vzbudila maminka, která držela v náručí moje oblečení, a vybídla mě, abych se rychle oblékla, že prý musíme jít na dva dny do školy k výslechu. Oblékla jsem se a pak v kuchyni uviděla tři vojáky, z nichž jeden mluvil česky. Řekl rodičům, aby si s sebou vzali všechny peníze, spořitelní knížky a šperky. Říkala jsem si, jak jsou slušní, abychom si snad nemysleli, že nám chtějí něco ukrást. Maminka se ptala, co bude se zvířaty – měli jsme

³⁷ Kádnerová J., Nová E., *Lidice 1942 – 1987 – Výběrová bibliografie publikací, grafických materiálů, statí a článků*, 2. pokračování, Státní vědecká knihovna v Kladně, Kladno 1987, s. 4.

³⁸ Některé prameny, jako např. Žižka J., *Lidice a Ležáky stále aktuální*, Československý svaz protifašistických dokumentů, Jihlava 1977, s. 46-48 uvádí, že bylo nejprve nařízeno popraviti všechny muže a chlapce, kteří dovršili již 14 věku, rozkaz byl následně změněn na 15 let. Setkáváme se i s údajně původní horní věkovou hranicí 60ti let, která nebyla uplatněna.

³⁹ Kalibová M., *Lidice*, PL, Lidice 2001, s. 21.

⁴⁰ Kárník Z., *Lidice*, Středisko státní památkové péče a ochrany přírody Středočeského kraje, Praha 1982, s. 10.

⁴¹ Kalibová M., *Lidice*, PL, Lidice 2001, s. 21.; též: Stehlík E., *Lidice – Příběh české vsi*, Památník Lidice, V RÁJI, Praha 2004, s. 115.

⁴² Kárník Z., *Lidice*, Středisko státní památkové péče a ochrany přírody Středočeského kraje, Praha 1982, s. 2.; též: Vyčerpávajícím způsobem se tomuto tématu věnuje kolektiv autorů v knize *Atentát - Operace Anthropoid 1941-1942*, Ministerstvo obrany České republiky, Praha 2002 a Eduard Stehlík v knize *Lidice – Příběh české vsi*, PL, V RÁJI, Praha 2004.

⁴³ Kalibová M., *Lidice*, PL, Lidice 2001, s. 13.

totiž jedno prase, několik slepic a kachen. Odpověděl, aby byla bez obav, o zvířata, že se postarají. Opustili jsme tedy dům. U vrátek jsem se s tatínkem zastavila. Políbil mne a řekl: „Dá Bůh, že se ještě uvidíme, jen, Jaří, nezapomínej nikdy na Boha.“ Jeho slova pro mne byla dost nepochopitelná, vždyť se přece domů za dva dny vrátíme. Šli jsme společně až na náves. Před farou stál hlouček mužů, tatínka k nim přiřadili a mě, sestru a maminku odvedli ke škole. Když jsme šli dovnitř stál hned za dveřmi gestapák s velkým kufrem, kam jsme musely všechny peníze, vkladní knížky a šperky včetně těch, co jsme měly na sobě, odevzdat. V duchu jsem si říkala, že když se do domu vloupe zloděj, tak mu dá práci, aby něco našel – tady si to nechali osobně přinést.“⁴⁴

Ze vsi byl odvezen nábytek, hospodářský inventář, nářadí, šicí stroje, 32 zemědělských vozů, jeden automobil, 3 motocykly a 100 jízdnicích kol. Ze zvířat 32 koní, 167 kusů skotu, 150 prasat a v neposlední řadě 144 ovcí, koz a drůbeže.⁴⁵ Psi byli postříleni. Do Lidic byli povoláni terezínští Židé k vykopání hromadného hrobu a pohřbení mrtvých. Likvidace obce trvala až do roku 1943, dokud ves nebyla zcela srovnána se zemí.⁴⁶ Vytvořený prostor měl být darován rodině R. Heydricha a měl zde být vystavěn pro ni zámek.⁴⁷

Z celkového počtu 196 odvezených žen se jich do Lidic vrátilo pouhých 143.⁴⁸ Lidické ženy se dověděly, co se stalo s jejich muži, dětmi a obcí až po návratu v roce 1945.⁴⁹ Do Lidic se roku 1945 vrátilo též šest ze sedmi dětí, kterým v době vyhlazení nebyl jeden rok a které byly předány německým rodinám. V pátrací akci, která skončila až v roce 1947, kdy bylo nalezeno poslední dítě, bylo objeveno ještě dalších 11 dětí, skutečně předaných do německých rodin. Počet nalezených se tehdy zastavil na 17.⁵⁰

V Lidicích se v roce 1945 ke dni výročí tragédie konala první tryzna. V té době zde stál žulový pomník s nápisem: *„Lidickým občanům – obětem německo fašistických okupantů od rudoarmějců, seržantů a důstojníků jednotky hrdiny Sovětského svazu plukovníka Pankova.“* s dřevěným křížem, ověnceným trnovou korunou na místě společného hrobu, který postavili sovětsí vojáci. Při této události bylo oznámeno usnesení ze dne 6. 6. 1945 československé

⁴⁴ Skleničková J., *Jako chlapce by mě zastřelili...*, PROSTOR, Praha 2006, s. 57-58.

⁴⁵ Čvančara J., *Někomu život, někomu smrt – Československý odboj a nacistická okupační moc 1941 – 1943*, Laguna, Praha 2003, s. 119.

⁴⁶ Stehlík E., *Lidice – Příběh české vsi*, PL, V RÁJI, Praha 2004, s. 96.; též: Konopka Vl., *Lidice*, Naše vojsko, SPB, Praha 1960, s. 24.

⁴⁷ Čvančara J., *Někomu život, někomu smrt – Československý odboj a nacistická okupační moc 1941 – 1943*, Laguna, Praha 2003, s. 119.

⁴⁸ Stehlík E., *Lidice – Příběh české vsi*, PL, V RÁJI, Praha 2004, s. 115.; též: Brandes D., *Češi pod německým protektorátem. Okupační politika, kolaborace a odboj 1939 – 1945*, Prostor, Praha 1999, s. 315.

⁴⁹ Kalibová M., *Lidice*, PL, Lidice 2001, s. 16; též: Stehlík E., *Lidice – Příběh české vsi*, PL, V RÁJI, Praha 2004, s. 115.

⁵⁰ Brandes D., *Češi pod německým protektorátem. Okupační politika, kolaborace a odboj 1939 – 1945*, Prostor, Praha 1999, s. 315.; též: Stehlík E., *Lidice – Příběh české vsi*, PL, V RÁJI, Praha 2004, s. 118.

vlády, týkající se obnovy vesnice.⁵¹ V témže roce bylo rozhodnuto, že území, kde se původně nacházela obec, bude nezměněno jako pietní území a stane se památkem. V roce 1946 byla zřízena Společnost pro obnovu Lidic a Ležáků, která měla zajistit vybudování nových domů a umožnit návrat ženám a dětem.⁵²

Podotkněme, že první finanční sbírky na znovuvybudování této obce se konaly již v roce 1942 ve Velké Británii, jednalo se zejména o britské horníky a československé občany, hnutí se nazývalo „Lidice shall live!“ a ustanovený výbor „Lidice lives“. V USA byly téhož roku pojmenovávány po Lidicích vesnice a ulice.⁵³ Ve Spojených státech dále vznikaly filmy o Lidicích, jako byly např.: *We Refuse to Die* (Odmítáme zemřít) či *Silent village* (Tichá ves) podle námětu Viktora Fischla.⁵⁴ Z této doby vznikají v zahraničí i první literární zpracování, jako např. *The murder of Lidice* (Edna St. Vincent Millay), dále pak *This was Lidice* (Gustav Holm) či německý román Heinricha Manna *Lidice*.

Výstavba nových Lidic, v sousedství původní vsi, začala roku 1947. Později se součástí památníku stalo mauzoleum, Gloriet míru a Sad přátelství a míru.⁵⁵ Každá lidická žena a každý lidický sirotek dostal v nových Lidicích rodinný dům. V roce 1949 zde již bydlely první ženy. V obnově byl zpočátku zanesen i kostel a fara, ale roku 1949 byl tento návrh vypuštěn. V nových Lidicích byla postavena škola, administrativní budova, kulturní dům, obchodní středisko a muzeum. Po roce 1948 byly Lidice často zneužívány pro propagandu komunistickou vládou.⁵⁶ V tomto výkladu byly Lidice líčeny jako vyhraněně levicově zaměřená vesnice s převahou továrního a hornického obyvatelstva.

Od devadesátých let je součástí pietního území „Památník dětských obětí války“, na kterém je zachyceno 82 lidických dětí a jehož autorkou je sochařka Marie Uchytlová.⁵⁷ V roce 1995 byl Památník Lidice prohlášen národní kulturní památkou.⁵⁸

⁵¹ Kárník Z., *Lidice*, Středisko státní památkové péče a ochrany přírody Středočeského kraje, Praha 1982, s. 14-16; též : Kádnerová J, Nová E., *Lidice 1942 – 1987 – Výběrová bibliografie publikací, grafických materiálů, statí a článků*, 2. pokračování, Státní vědecká knihovna v Kladně, Kladno 1987, s. 5; též: Stehlík E., *Lidice – Příběh české vsi*, PL, V RÁJI, Praha 2004, s. 117.

⁵² Kádnerová J, Nová E., *Lidice 1942 – 1987 – Výběrová bibliografie publikací, grafických materiálů, statí a článků*, 2. pokračování, Státní vědecká knihovna v Kladně, Kladno 1987, s. 5-6.

⁵³ *Lidická tryzna – Projevy učiněné dne 10. června 1945 v Lidicích*, Ministerstvo informací, Orbis, Praha 1945, s. 8, 26; též: Stehlík E., *Lidice – Příběh české vsi*, PL, V RÁJI, Praha 2004, s. 110- 111.

⁵⁴ Stehlík E., *Lidice – Příběh české vsi*, PL, V RÁJI, Praha 2004, s. 112 – 113.

⁵⁵ Kárník Z., *Lidice*, Středisko státní památkové péče a ochrany přírody Středočeského kraje, Praha 1982, s. 14 – 16.

⁵⁶ Stehlík E., *Lidice – Příběh české vsi*, PL, V RÁJI, Praha 2004, s. 126, 129.

⁵⁷ Tamtéž, s. 130-131.

⁵⁸ *Č. 68/1995 Sbírky zákonů*, s. 3626, Nařízení č. 262/1995 Sb. Vlády České republiky o prohlášení a zrušení prohlášení některých kulturních památek za národní kulturní památky, účinnost od: 15. 11. 1995, s. 1.

2. 2. Fara a lidický kostel sv. Martina biskupa

Josefa Štemberku jako faráře nelze oddělit od lidického kostela. Tuto podkapitolu jsem se snažila zpracovat podrobněji, protože právě kostel a fara byly místem, kde Josef Štemberka trávil nejvíce svého času, ale i místem, kde se scházeli obyvatelé Lidic, ale i dalších obcí, které spadaly pod lidickou farnost. Jedná se o obce Hřebeč, Netřeby, Makotřasy, Běloky a Peklovy.⁵⁹

2. 2. 1. Historie chrámu sv. Martina biskupa

První zpráva o lidickém kostele je z roku 1352. Z pramenů vyplývá, že kostel byl již od tohoto roku farní.⁶⁰ To se dozvídáme z registru papežských desátků. Objevuje se zde jméno fary „*Lydicz majus*“ s poplatkem 15ti grošů. Jejím prvním farářem byl Střezek, který byl roku 1357 zbaven své funkce korektorem duchovenstva Albertem. Nástupcem faráře Střezka byl kněz Mikuláš, který měl za patrony Štěpána, jenž byl metropolitním kanovníkem pražským, dále pak notáře desek zemských Jana z Makotřas a Smila z Lidic. Je pravděpodobné, že kněz Mikuláš nepůsobil na lidické faře dlouho; z literatury se dovídáme o události z roku 1370, kdy farář Střezek skonal jako lidický farář, toto beneficium tedy znovu musel v mezidobí nabýt farář Střezek.⁶¹

Další jmenování lidického faráře vykonali Zdislav, Smil a Slavibor, zvaný Čížek. Tito vladykové byli lidickými patrony společně s Vilémem z Hazmburka. Jako další kněz byl navržen Křišťan. Ten zde však nepobýval příliš dlouho, od r. 1375 zde již vykonával svou činnost farář Protiva z Ořechu.⁶² Protiva vedl spor s Mikulášem Ertlínem o desátek.⁶³ Právě tento spor měl nejspíše vliv na další změnu, která se odehrála ve vedení lidické farnosti. Roku 1377 kněz Protiva směnil toto beneficium s počeďlnickým farářem Pavlem. Svolení k tomuto činu dal i Mikuláš Ertlín, dále pak měšťan Starého Města pražského a lidický vladyka Čížek. Kněz Pavel byl r. 1379 ustanoven vikářem okrsku slánského, zemřel v roce 1380. Jeho nástupcem se stal, díky vdově Manetě po vladykovi Bohutovi z Lidic, kněz Kuneš ze Sobětic.

Nyní v historii farnosti následuje období, kdy docházelo k rychlému střídání farářů. V roce 1383 kněz Kuneš směnil lidickou faru za hradešickou s farářem Litvínem. Dostal svolení lidického vladyky Martina. Kněz Litvín zde nepůsobil ani jeden rok a svou pozici vyměnil s farářem Janem z Mešna, který však následujícího roku zemřel.

⁵⁹ Kočka V., *Lidice - dějiny a poslední dnové vsi*, Bři Krausové v národní správě, Ústí nad Labem 1946, s. 40

⁶⁰ Tamtéž, s. 29.

⁶¹ Podlaha A., *Posvátná místa království českého, Řada 1., Arcidie. Pražská, díl VII., Vikariát Slanský*, Praha 1913, s. 102.

⁶² Tamtéž, s. 103.

⁶³ Kočka V., *Lidice - dějiny a poslední dnové vsi*, Bři Krausové v národní správě, Ústí nad Labem 1946, s. 31.

Po Janově smrti byl na lidickou faru potvrzen kněz Matěj ze Slaného, učinili tak měšťan Starého Města pražského a Hereš, který byl v té době lidickým vladykou. Roku 1396 farář Matěj učinil dohodu s Miláčkem z Lidic o dluhu, kterým byl vladyka povinován k ženě Hedvice, jež byla nevlastní dcerou a zároveň i dědičkou zemřelého Slavibora. Jednalo se o roční důchod jedné kopy grošů. Tato částka zavazovala faráře ke konání zádušní mše Boží za spásu Slaviborovu a jeho předků, o všech suchých dnech⁶⁴. Farář Matěj zde vykonával svou činnost do roku 1420, načež hned v následujícím roce byla fara zpusťována nájedem husitů.⁶⁵

Husité měli své kněží na farnosti až do 16. století. Od roku 1487 byly lidický kostel pod patronátem Jetřicha Bezdrůžického z Kolovrat, který pobýval v Bušťěhradě. Tato situace se nezměnila až do roku 1552, kdy Vladislav Bezdrůžický k lidické farnosti přidělil farnost v Černovičkách.⁶⁶ Záznamy také udávají, že od roku 1537 byl kostel sv. Martina biskupa opět farním.⁶⁷ Téhož roku byla uzavřena smlouva mezi lidickým farářem Janem a hostivickým farářem Duchkem. Smlouva byla o prohlášení kněze Duchka, v něm se vyjádřil, že považuje Jana za ctnostného kněze. Od roku 1562 působil jako lidický farář Jan Marvanek. Patron lidického kostela Zdeněk z Vartenberka dal roku 1572 ve svatostánku vystavět nový oltář. Jednalo se o sochy sv. Martina, Víta a Václava,⁶⁸ jak je popsáno farářem Vackem z roku 1732.⁶⁹ V následujících letech zůstala lidická farnost pod patronátem majitelů panství v Bušťěhradě. Dalším knězem, který zde vykonával svou činnost, byl Vojtěch Skřínovský, jenž byl vyznáním staroutrakvista. Působil zde od roku 1592, byl také jedním z těch, kteří se zavázali k naprosté poslušnosti papeže a arcibiskupa. Farářem, který zde zaujal místo po knězi Vojtěchovi, byl Tomáš Joannides, pobýval zde pouhé dva roky. Od roku 1599 je znám jako farář na Kladně.

Lidická farnost po Tomášově odchodu zůstala čas neobsazená. Do roku 1620 byla oblast okolo Lidic i samotné Lidice pod vlivem luteránů. Kněží, kteří zde působili, byli luteránského vyznání. V následujícím období katolické reformace byly Lidice i jejich okolí bez odpovídající duchovní správy. Pokud měli obyvatelé své duchovní potřeby, byli nuceni navštěvovat faráře v nejbližším okolí. Kvůli udílení svatých svátostí byli zvaní do Bušťěhradu piarističtí kněží slanského kláštera. Ze záznamů víme, že o zpověď je nežádal ani jeden

⁶⁴ Podlaha A., *Posvátná místa království českého, Řada 1, Arcidiec. Pražská, díl VII, Vikariát Slanský*, Praha 1913, s. 103.

⁶⁵ Kočka V., *Lidice - dějiny a poslední dnové vsi*, Bři Krausové v národní správě, Ústí nad Labem 1946, s. 19, 33.

⁶⁶ Podlaha A., *Posvátná místa království českého, Řada 1, Arcidiec. Pražská, díl VII, Vikariát Slanský*, Praha 1913, s. 103.

⁶⁷ Kočka V., *Lidice - dějiny a poslední dnové vsi*, Bři Krausové v národní správě, Ústí nad Labem 1946, s. 29.

⁶⁸ Tamtéž.

⁶⁹ Podlaha A., *Posvátná místa království českého, Řada 1, Arcidiec. Pražská, díl VII, Vikariát Slanský*, Praha 1913, s. 104.

z obyvatel.⁷⁰ V tomto období zde tři roky působil i farář Petr Schirmer, jeho nástupcem byl premonstrát Josef Rösner, který zde pobýval v roce 1652, pouhých několik týdnů. Po jeho odchodu byla lidická fara pod vlivem kapucínů, protože kapucínský kněz Vojtěch zde vykonával činnost od roku 1652 až do roku 1670. Byl vystřídán Janem Koránkem z Lumensteinu, který sem byl jmenován konzistoří.⁷¹ V Lidicích a dalších deseti přidělených obcích bylo evidováno 1200 osob zpovědi schopných. Toto obyvatelstvo bylo zároveň považováno za „podezřelé“ ve věcech náboženských. Pod lidickou faru spadala i správa Zvoleněvsi a do roku 1677 i dalších okolních vsí, jako např. Vřetovice či Cvrkyně. Pro přijímání svátostí bylo v Lidicích schopných 70 obyvatel. Roku 1672 byla zahájena přestavba kostela, která trvala až do roku 1677, tehdy byla přistavěna věž.⁷²

Dosazený farář Koránek zde vykonával činnost až do své smrti roku 1678. Po něm nastoupil Němec Jiří Exner, který v Lidicích působil přibližně jeden rok. Dalším zdejším farářem byl Martin Vyšehradský, jenž předtím sídlil ve Starém Sedle u Mirovic. Na lidické farnosti pobýval až do roku 1681, kdy odešel do nedaleké Zvoleněvsi. Byl vystřídán Janem Františkem Hausschildtem, ten působil v Lidicích celých třicet let. Zemřel roku 1710 v šedesáti pěti letech a byl pochován v kostele sv. Martina, biskupa poblíž křtitelnice. Za jeho působení měly Lidice 110 obyvatel schopných k přijímání svatých svátostí. Z Hausschildových zápisků se dovídáme o kostele následující:

„Kostel tento, ke cti sv. Martina zasvěcený, jest dosti veliký a světlý. Věž na něm jest pevná, má tři zvony: dva velikosti prostřední, třetí malý. Oltáře jsou tři. Na hlavním oltáři jest tabernakl pro Nejsvětější. Po straně ve zdi jest tebernakl starobylý, v němž nyní uzavřeny jsou svaté oleje. Po stranách hlavního oltáře jsou dvě velké sochy: sv. Martina a bl. Jana Nepomuckého. Sakristie, zpovědnice, kazatelna jsou příhodné a slušné. Křtitelnice z kamene umělá; uvnitř jest měděný pocínovaný kotlík. Víko jest pozlacené. Poblíž křtitelnice jest veliký křížifix. Lampy dvě, jedna veliká z mědi, druhá malá z cínu. Svícen veliký železný uměle zhotovený, na němž se zapalují malé svíčky. Lavice v celém kostele nové, pohodlné. Kruchta nově stavěná, na dvou sloupech.“⁷³

Po smrti faráře Hausschildta na neobsazenou faru, ještě téhož roku, přišel mistr svobodných umění a filozofie, bakalář teologie a autor latinské básně o sv. Janu Nepomuckém (vydané roku 1714 v Praze u Karla Jana Hradby) Martin Josef Vatter. Farář

⁷⁰ Podlaha A., *Posvátná místa království českého, Řada 1, Arcidiec. Pražská, díl VII, Vikariát Slanský*, Praha 1913, s. 104.

⁷¹ Kočka V., *Lidice, dějiny a poslední dnové vsí*, Ústí nad Labem 1946, s. 36-37.

⁷² Podlaha A., *Posvátná místa království českého, Řada 1, Arcidiec. Pražská, díl VII, Vikariát Slanský*, Praha 1913, s. 104-105.

⁷³ Tamtéž, s. 105.

Vatter byl vychován konviktem u sv. Bartoloměje v Praze, byl také považován za výmluvného kazatele, který měl možnost stát se metropolitním kanovníkem. Tohoto místa se již ale nedožil, zemřel roku 1730, bylo mu třicet sedm let. Jeho hrob byl v kostele pod hlavním oltářem. O tom, že farář Vatter byl v oblibě tehdejší velkovévodkyně toskánské Anny Marie Františky, svědčí její financování výstavby nové farní budovy. Na tehdejší podobě fary se ale podílel i sám farář, který rozšířil farní zahradu a osázel ji vzácnými stromy. Přestavba proběhla v roce 1716, roku 1732 o tom tehdejší farář zapsal:

„Tuto jeho štědrost ruka Boží podivuhodným způsobem odplatila. Neboť když zedníci staré zdi zbořili a nové kolem zahrady stavěli, tu hle: poklad našli; jak veliký však ten byl, nikomu nebylo vyzraženo.“⁷⁴

Další významná přestavba kostela byla provedena za faráře Jana Josefa Lenky, jenž nastoupil na lidickou faru po zemřelém faráři Vatterovi. Jan Josef Lenk měl stejné vzdělání jako jeho předchůdce, avšak vyšel z arcibiskupského semináře. Lenkovo vysvěcení se uskutečnilo roku 1711. V roce 1720 mu byla přidělena lidická fara. Farář Lenk vykonával svou činnost na lidické faře devět let. Již zmíněná přestavba byla provedena v roce 1729. Vévodkyně toskánská dala vystavět nový farní kostel, základní kámen byl položen v den svátku sv. Petra a Pavla a byl posvěcen farářem Lenkem. Stavba trvala od 11. 4. 1729 až do roku 1732, kdy byl kostel dokončen. Architektem byl Václav Špaček, jenž rozhodl ze starého kostela ponechat pouze presbytář, jenž byl upraven na sakristii. Pod kostelem byla vytvořena hrobka. Farář, který prožíval tehdejší přestavbu, se už jejího závěru nedočkal. Místo jeho hrobu bylo vybráno pod hlavním oltářem.

Páterem, který přišel do právě nového kostela, byl Václav Antonín Vacek. Do lidického kostela byl umístěn jeden z deseti mosazných křížů posvěcených roku 1726 papežem Benediktem XIII. Těchto deset křížů dala posvětit velkovévodkyně toskánská, jeden uchovala pro sebe, devět jich měla pro kostely patřící pod její patronát. Roku 1735 byl do nového kostela dopraven oltář ze Zákup.⁷⁵ Tento oltář byl zakoupen za 400 zlatých.⁷⁶ Oltář dala zhotovit velkovévodkyně a o rok později byl nechán oštafírovat.⁷⁷ Další oltář, který je spojený s lidickým kostelem je oltář, sv. Jana Nepomuckého, nechal ho zhotovit sám farář Vacek a umístil na něm obraz Panny Marie. Po dokončené přestavbě se z původního kostela zachovaly

⁷⁴ Podlaha A., *Posvátná místa království českého, Řada 1, Arcidiec. Pražská, díl VII, Vikariát Slanský*, Praha 1913, s. 105-106.

⁷⁵ Tamtéž, s.106.

⁷⁶ Wirth Zd., *Soupis památek historických a uměleckých v Království Českém od pravěku do počátku XIX.století*, Archeologická komise, Praha, 1907, s. 89.

⁷⁷ Štafírovati – leštiti, malovati, zdobiti sošky- Trávníček F., Váša P., *Slovník jazyka českého*, vydal Fr. Borový, Praha 1941, s. 1403.

oba boční oltáře: Panny Marie Pasovské a sv. Josefa, ani ony se však nevyhnuly rekonstrukci. Byly nově pozlaceny a obraz sv. Josefa byl znovu vymalován.

Dalším významným činem pro lidický kostel bylo přivezení těla sv. Prima. Velkovévodkyní sem bylo darováno roku 1736, je zaznamenán i přesný den 21. srpen. Toto tělo bylo údajně do té doby uloženo v římských katakombách. Velkovévodkyně takovéto činy vykonávala poměrně často, ostatky svatých darovávala různým kostelům, např. kostel kunratický obdarovala tělem sv. Jana Římského.⁷⁸

Páter Vacek při návštěvě velkovévodkyně o rok později dostal darem pro lidický kostel ještě dva pacifikály.⁷⁹ Jeden s ostatky sv. Prima a druhý s ostatky sv. Martina biskupa.⁸⁰ V následujících letech se inventář kostela rozrůstal dále. V roce 1738 byly zakoupeny mříže do kněžiště, zapláceno za ně bylo devatenácti zlatými.⁸¹ Také přibyla kazatelna z benediktinského kostela sv. Mikuláše v Praze.⁸² Farář byl tento oltář přenechán za mnohem nižší cenu, než původně stál, zaplatil za něj pouhých 30 zlatých. V následujícím roce dal zhotovit zpovědnici. Farář pro její umístění zvolil velmi netradiční místo pod kazatelnou, takže tvořila jakýsi její podstavec. V roce 1740 kněz zakoupil positiv⁸³ z Prahy, dále čtyři trumpety a dal upravit zapůjčené bubny. Positiv byl koupen z daru lidického mlynáře J. Goldnera. V ten samý rok kostel získal další oltář, tentokrát nákladem 55. 48 zlatých z milodarů. Jednalo se o oltář sv. Anny.

V roce 1741 byla provedena další nutná rekonstrukce kostela. Na místo se dostavil opět stavitel Špaček. Finance na přestavbu uvolnila vévodkyně těsně před svou smrtí († 15. 10. 1741). Jednalo se o přestavbu do nám již známé podoby (viz Příloha č. 2). Při přestavbě byla postupně snášena těžká kopule, avšak kvůli nedostatečnému podepření se jí část zřítla, naštěstí nikoho nezranila. Namísto kopule zde byla vytvořena plochá klenba imitovaná, z prken a omítky. Výmalba byla provedena Karlem Kovářem, měšťanem malostranským za 21 dní.

Další čin, který je spojován se jménem Václava Vacka, je sepisování pamětní knihy, čemuž se věnoval jen krátce do roku 1741. V roce 1767 ukončil svou činnost na lidické faře.

⁷⁸ Podlaha A., *Posvátná místa království českého, Řada 1, Arcidiec. Pražská, díl VII, Vikariát Slanský*, Praha 1913, s. 106-107.

⁷⁹ Wirth Zd., *Soupis památek historických a uměleckých v Království Českém od pravěku do počátku XIX.století*, Archeologická komise, Praha, 1907, s. 89.; Pacifikál – kříž s ostatky - Trávníček F., Váša P., *Slovník jazyka českého*, vydal Fr. Borový, Praha 1941, s. 1055.

⁸⁰ Podlaha A., *Posvátná místa království českého, Řada 1, Arcidiec. Pražská, díl VII, Vikariát Slanský*, Praha 1913, s. 107.

⁸¹ Wirth Zd., *Soupis památek historických a uměleckých v Království Českém od pravěku do počátku XIX.století*, Archeologická komise, Praha, 1907, s. 89.

⁸² Kočka V., *Lidice, dějiny a poslední dnové vsi*, Ústí nad Labem 1946, s. 30.

⁸³ Positiv – malé varhany - Trávníček F., Váša P., *Slovník jazyka českého*, vydal Fr. Borový, Praha 1941, s. 1137.

Farářovými nástupci pak byli František Procházka, Jakub Riedl a Jan Bezděka. Nejdéle zde působil František Procházka a to třicet šest let, Jan Bezděka zde pobýval třicet čtyři let a stal se i osobním děkanem a vikářem okresu slanského. Za působení Jana Bezděky, dne 21. 6. 1840, do Lidic vykonal generální vizitaci arcibiskup Josef Alois Schrenk, při které zde uděloval věřícím svatě biřmování. Od tohoto období se datuje zachovalá farní kronika.

Po Janu Bezděkovi výměnou se dostal na lidickou farnost Josef Langer, který do té doby působil na farnosti sv. Ducha v Praze. V roce 1852 obec zakoupila pro kostel hodiny, jež byly umístěny na kostelní věži. Dne 11. 5. 1852 byla v Lidicích uskutečněna další generální vizitace, tentokrát arcibiskupem Bedřichem Schwarzenbergem. Josef Langer byl ještě před svou smrtí vyznamenán titulem čestného kanovníka kapituly vyšehradské. Po jeho smrti, roku 1855, přišel do Lidic František Příkosický, ten na zdejší farnosti pobyl krátce, jen do roku 1857 a byl vystřídán Josefem Schabatem, který zde působil pouze tři roky. Za jeho činnosti se lidická farnost rozdělila na tři menší - lidickou, rapickou a vřetovickou. Také v tomto období byla provedena další oprava kostela. Vnitřek kostela byl vymalován Antonínem Friblem z Prahy, provedl i restaurování dosavadních fresek a oltáře byly znovu oštafírovány. V roce 1859 byl kostel o poutní slavnosti benediktován vikářem Kašparem Ličkou, kladenským farářem. Právě on zde toho roku sloužil mši svatou.

Roku 1860 farář Schabat lidickou farnost opustil a jeho místo zaujal Josef Ferdinand Procházka, který byl kn. arc. vikářem okrsku libockého.⁸⁴ Ještě roku 1861 stála v kostele na hlavním oltáři v zasklené skříni socha sv. Martina. V tomtéž roce byla ale socha nahrazena obrazem sv. Martina, jehož autorem byl Rudolf Müller,⁸⁵ pražský malíř. Původní socha byla umístěna nad zpovědnici.⁸⁶ Na obraz poskytl finance Ferdinand Dobrotivý. V roce 1862, dne 28. 4., Lidice opět navštívil arcibiskup Bedřich a uděloval zde sv. biřmování. Do Lidic přijel znovu o deset let a skoro měsíc později (26. 5. 1872) opět uděloval sv. biřmování, které však spojil s generální vizitací. Nástupcem Procházkovým (1878) byl farář Josef Sirůček, který byl mimo jiné zkušeným včelařem. Za jeho působení do kostela byla zakoupena socha Panny Marie z Mayerova ústavu v Mnichově. Stalo se tak k památce uzavření manželství prince Rudolfa, socha stála 150 zlatých a byla postavena na mariánský oltář. Zde vystřídala obraz *Salva Qardia*. O dva roky později v Lidicích uděloval sv. biřmování arcibiskup Bedřich.

⁸⁴ Podlaha A., *Posvátná místa království českého, Řada 1, Arcidiec. Pražská, díl VII, Vikariát Slanský*, Praha 1913, s. 107 - 108.

⁸⁵ Tamtéž. Literatura uvádí ještě jednoho možného autora, kterým je Josef Mathauser. In: Wirth Zd., *Soupis památek historických a uměleckých v Království Českém od pravěku do počátku XIX.století*, Archeologická komise, Praha, 1907, s. 90.

⁸⁶ Wirth Zd., *Soupis památek historických a uměleckých v Království Českém od pravěku do počátku XIX.století*, Archeologická komise, Praha, 1907, s. 90.

Dalším farářem, který nastoupil svou činnost na lidické farnosti, byl Josef Zítka. Josef Sirůček odešel na faru hostivickou.

Další generální vizitace, uskutečněná na lidické farnosti, se konala 8. 5. 1895, vykonal ji arcibiskup František kardinál Schönborn. Farář Zítka v Lidicích působil až do své smrti roku 1895. Arcibiskup mu chtěl udělit titul k. a. notáře za horlivost, už to však do své smrti nestihl.

V následujících letech se na faře vystřídal několik farářů. Prvním po Zítkovi byl farář Alois Danda, následoval Vojtěch Houdek, za něhož byl od lidické farnosti oddělen Buštěhrad, který se stal farností samostatnou. Nástupcem Houdkovým byl Jan Novotný. Za faráře Novotného proběhla oprava kostela a byla vykonána generální vizitace spojená s udělováním sv. biřmování. Vizitaci vykonal J. E. arcibiskup Leo kardinál ze Skrbenských. Farář Novotný na lidické faře vykonával svou činnost od roku 1902 do roku 1909, kdy odešel na farnost hostivickou. Jeho nástupcem na uvolněném místě byl právě kněz Josef Štemberka.⁸⁷ Lidický kostel byl zlikvidován nacisty společně s celou vesnicí. Po konci války rostla představa obnovy zdejšího chrámu. V šedesátých letech tato vize dostala reálný charakter, který byl v 70. a 80. letech utlumen.⁸⁸ V současnosti je tato představa odsunuta do pozadí z důvodu velmi malého počtu věřících obyvatel v Lidicích. Dnes se zde nalézá pouze malá kaple.

2. 2. 2. Vzhled kostela

Pohled na fotografii kostela sv. Martina biskupa nám sdělí, že se jednalo o kostel barokní, kolem něhož se rozkládal kdysi původní hřbitov. Prostor v bezprostřední blízkosti byl obehnan zdi, jak je to typické u tradičních vesnických kostelů staršího data vzniku. Vstupní brána s římsou byla situována k jihu. Pokud se podíváme na samotnou budovu, uvidíme jednodušší stavbu s dominantní věží.

Věž vystupující nad hlavní římsou měla helmovitou plechovou střechu, pod ní byla pokryta prejzovou krytinou ve tvaru komolého jehlanu, který byl zakončen prohnutými hroty a v horní partii proražen okrouhlými vikýři. Vlastní tělo věže bylo zdobeno čtyřmi orámovanými okny, nad nimi byly umístěny hodiny, zdaleka viditelné ze všech světových stran. Na úplném vrcholu věže byl připevněn plechový kříž.

Loď byla krytá původní mansardou se zazděným vikýřem nad kněžištěm. Stěny byly hladce omítnuté rozčleněné lisenami. Okolo celého kostela vedla kordonová a hlavní římsa. Okna byla hladká, mírně sklenutá. Boční okna lodi rámoval štuk. V dolní části vybíhal rám do

⁸⁷ Podlaha A., *Posvátná místa království českého, Řada 1, Arcidiec. Pražská, díl VII, Vikariát Slanský*, Praha 1913, s. 110.

⁸⁸ Angerová J., Mlčoch L., *Pozastavte se, poutníci – sborník statí, myšlenek a názorů k 50. výročí lidické tragédie*, Concordia Pax, Blatná 1992, s. 23.

tvaru čabraky a v části horní do voluty. Před jižním vchodem do lodi byla přistavěna předsíňka s oblými rohy. Nad předsíňkou, ale i na druhé straně stavby je zobrazen saský znak v kartuši pod korunkou. V dlažbě předsíně byl zapuštěný náhrobek faráře Vattera († 1720), na něm reliéf kalicha. Druhá strana lodi má vystouplý vchod s letopočtem 1731, okno nad tímto letopočtem je zazděno.

Stavba měla uvnitř na šířku 11, 48 metrů a na délku 13, 38 metrů. K lodi přiléhalo kněžiště, byla bývalá loď před přestavbou v roce 1729.

Kněžiště bylo 8, 55 metrů široké i dlouhé, mělo čtyři okna, která byla valeně sklenutá. Klenba byla dělena na pásy, v koutech nesena pilastry postavenými mezi okny. K presbytáři z východu přiléhá sakristie, která byla před přestavbou v roce 1729 presbytářem původního kostela. Sakristie měla tři boky, měřila 7 metrů do šířky i do délky. Měla jeden pár oken a vchod z jihu. Byla valeně sklenutá s lunetami.

K lodi dále přiléhala kruchta s věží. Zabírala jedno pole valené klenby. Vedle vchodu do podkruchtí byl umístěn Boží hrob. Na kupoli bylo přemalovaná lodní freska, jednalo se o barokní motiv, kde andělé vítají hudbou sv. Martina do nebe. Dále zde byly umístěny v cyklech ohromné konsoly.

Ke kostelu patřila fara, kaplička i kostnice, která byla vystavěna v roce 1859, ale na počátku 20. století již zbořena. Fara vypadala jako prostá barokní budova, byla postavena v roce 1716. Prošla dvěma rekonstrukcemi v letech 1859, 1878. Uvnitř fary bychom mohli najít pět víceméně bezcenných pláten a tři slušné a veliké busty. Nejspíše šlo o vévodkyni Annu Marii Toskánskou, jejího manžela a Marii Terezii. Plátina pocházela z 1. poloviny 18. století. Kaplička byla zasvěcena sv. Janu Nepomuckému, měla tvar hranolu a nesla kříž. Stála nedaleko kostela a postavena byla v 18. století.⁸⁹

K lidické farnosti bychom mohli přičíst i několik dalších kapliček, které stály na cestách směřujících do Lidic. Mezi Lidicemi a Buštěhradem bylo možné spatřit dvě sv. Salvátora (viz Příloha č. 3) a sv. Anny (viz Příloha č. 4). V polích blíže k Rapticím se nacházela kaplička sv. Trojice. Kapličky prošly dvěma rekonstrukcemi, první v roce 1882, kdy do nich byly dodány nové obrazy, a druhou v roce 1888. Obrazy maloval jeden autor, pražský malíř Bohdálecký. Šlo o tyto obrazy: Sv. Salvátor Chrudimský, Sv. Anna s Pannou Marií a Nejsvětější Trojice.

Kostel byl zcela srovnán se zemí při vyhlazení Lidic v roce 1942 (viz Příloha č. 5). Společně s ním byla zničena i relikvie těla sv. Prima.⁹⁰

⁸⁹ Wirth Zd., *Soupis památek historických a uměleckých v Království Českém od pravěku do počátku XIX.století*, Archeologická komise, Praha, 1907, s. 94.

⁹⁰ *Památky z Lidic, Lidický svatý*, Svobodné noviny 14.6. 1945, SOA Kladno, Fond - Společnost pro obnovu Lidic a Ležáků, Inventární č.: 422, karton č. 98.

2. 2. 3. Inventář kostela

Kdybychom dnes vešli do kostela před jeho zničením, spatřili bychom veliký *hlavní oltář*, který stál před zadní stěnou (viz Příloha č. 6).⁹¹ Nesl dva větvenovité sloupy s korintskými hlavicemi. Na prohnutém kladí spočíval nástavec s obrazem Panny Marie v paprscích. Nad tímto obrazem spočívala korunka a na vrcholu pak kříž. Okolo byly zobrazeny obláčky, čtyři vázy a sošky andělů. Tabernakl nesl hořící urny, anděly a Boží oko.⁹² V horní části oltáře se dále ještě nacházel znak sasko-lauenburský.⁹³ Uprostřed hlavního oltáře byl situován obraz sv. Martina z roku 1861, který je již výše zmíněn. Obraz zachycoval svatého Martina na koni při předávání části pláště žebrákovi. Na tento čin shlíží Bůh Otec.⁹⁴ Po obou stranách obrazu stály dvě velké sochy. V tom, koho měly sochy znázorňovat, se literatura částečně rozchází. Autoři se shodují na soše sv. Jiljí, druhou sochou je ale podle Ant. Podlahy sv. Eustach, coby vojín s kopím, Zd. Wirth ji však určil jako sv. Prokopa. Za hlavním oltářem byly uchovávány ostatky sv. Prima, které spočívaly v prosklené skříni. Jednalo se o uloženou celou kostru s voskovou maskou a voskovými částmi těla. Celou oděnou v šatu ozdobeném dracouny.

Boční oltář lodi byl zasvěcen Panně Marii (viz Příloha č. 7). Jednalo se o rokokový oltář vytvořený okolo sochy Madony pod baldachýnem. Tato socha byla v kostele umístěna v roce 1881, do té doby na tomto místě visel obraz Panny Marie Strážné v barokním rámečku, ten byl přestěhován do presbytáře. Pod sochu Madony byl zavěšen obraz sv. Josefa s anděly, který sem byl umístěn o rok později. Ve spodní části oltáře byly vyřezány křížem přes sebe děla a praporec. Společně s nimi ještě vyřezaná holubice. Po stranách tohoto oltáře stály dvě sochy, jednalo se o sv. Václava a sv. Víta. Tyto dvě sochy jsou původními ze starého gotického kostela, jejich místo bylo buď na kruchtě nebo spíše na hlavním oltáři.

Protější strana opatrovala barokní sloupový oltář s reliéfem Madony Staroboleslavské. Na oltáři byl dále zavěšen obraz sv. Petra z Alkantary. Právě zde byly dříve umístěny ostatky sv. Prima.

V presbytáři byl oltář se sochou sv. Jana Nepomuckého. Naproti němu stál oltář s ukřižovaným Kristem, sv. Janem, Pannou Marií a Máří Magdalenou (viz Příloha č. 8). Socha i obraz pochází z 2. poloviny 18. století. Nacházely se zde také další dřevěné sochy: sv.

⁹¹ Podlaha A., *Posvátná místa království českého, Řada 1, Arcidiec. Pražská, díl VII, Vikariát Slanský*, Praha 1913, s. 110.

⁹² Wirth Zd., *Soupis památek historických a uměleckých v Království Českém od pravěku do počátku XIX. století*, Archeologická komise, Praha, 1907, s. 90.

⁹³ Podlaha A., *Posvátná místa království českého, Řada 1, Arcidiec. Pražská, díl VII, Vikariát Slanský*, Praha 1913, s. 110.

⁹⁴ Wirth Zd., *Soupis památek historických a uměleckých v Království Českém od pravěku do počátku XIX. století*, Archeologická komise, Praha, 1907, s. 90.

Vojtěcha, sv. Prokopa a sv. Norberta. Ty byly umístěny na konsolách a pocházely také z 2. poloviny 18. století.

Sakristie byla vyzdobena malým oltáříkem ze 17. století s novým tmavozeleným nátěrem. Oltářík neměl křídla, jen jednoduchou predelu. Uvnitř perlovcového rámce oltáříku byla v polychromovaném reliéfu znázorněna Svatá Rodina (Panna Marie s Ježíškem, sv. Josef, na pravé straně sv. Anna, vzadu sv. Joachim). Kromě tohoto oltáříku se v sakristii nacházelo ještě dubové lavabo s pilastry a římsami, dále pak nástavec z pásků kolem kartuše s letopočtem 1722, věšák a kredenc, oba byly podobně vyzdobené.

Zpovědnice byla kombinovaná s kazatelnou. Byly vsazeny do kouta, přičemž řečniště mělo osmiboký tvar, vrtulové sloupky a mezi nimi zlaté obrazy na modrém pozadí, jednalo se o ztvárnění sv. evangelistů. Okraj obepínala římsa. Stříška byla doplněna sochou Ježíše Krista a třemi soškami apoštolů. Nad řečništěm stěnu zdobí reliéf sv. Vojtěcha.

V kostele sv. Martina biskupa byly umístěny varhany, šlo o barokní práci, ke které byly později přidány přídavky. Dalším inventářem kostela byly: dva páry barokních relikviářů ve zdobených rámečcích tři nevýznamné relikviáře a tři pacifikály, všechny z přelomu 18. a 19. století; dva dřevěné, empírové svícny a tři kalichy. Noha prvního kalichu pocházela z počátku 17. století, tento kalich měl ve spodní části pozlacené a stříbrné nohy vyrytý znak šachovnice a víly s rozeklaným rybím ocasem, dále zde byla ještě písmena:

M • P • V • W . F . V . L . XVI.

Druhý kalich byl hladký a pocházel z poloviny 19. století, na kuppě nesl značku⁹⁵:

B
AN
F

Noha posledního kalichu byla z 1. poloviny 19. století. Kupy prvního a třetího kalichu byly nové. V kostele se ještě nacházelo šest párů empírových svícňů (na hlavním oltáři); pár měděných kotlů z poč. 19. století (na kruchtě) a monstrance 0, 73 metrů vysoká. Na noze měla meandr a girlandy, vršek byl z révoví a rokají. Její původní pouzdro bylo dřevěné, potažené černou tlačenou kůží, zdobené filigránovým ornamentem. Pocházela z počátku 19. století.

Nezbytnou součástí kostela byla křtitelnice. Jednalo se o renesanční pískovcovou křtitelnici bez víka, která byla 1, 05 metrů vysoká a postavená na balustrové noze. Uvnitř byl

⁹⁵ Wirth Zd., *Soupis památek historických a uměleckých v Království Českém od pravěku do počátku XIX. století*, Archeologická komise, Praha, 1907, s. 93.

cínový kotlík s měděným víčkem. Jednalo se o křtitelnicí ze 17. století. Později se na kulovitý kotel přikládalo dřevěné víko.

Ciborium bylo 0, 215 metrů vysoké a hladké, nodus byl šestihranný a na spodku tříступňové nohy bylo vyryto: Wenzel Wondtrzych Ambt Shriber Zu buschtiehradt A°1700.

Pro kněze zde byly připraveny dvě kasule, jedna vyšívaná zlatem, k ní ještě velum na kalich a palla, pocházela z 1. poloviny 18. století. Druhá byla vyšívaná hedvábím a datovala se do počátku 19. století.⁹⁶

2. 2. 4. Kostelní zvony

Poslední části kostela, o kterých se zmíním budou zvony. Jedná se o cenné památky, které „přežily“ zničení kostela. Některé prameny mluví o třech,⁹⁷ jiné o dvou.⁹⁸

Nejstarší zvon byl ulit pražským zvonařem Janem Jiřím Kühnerem roku 1764. Druhý zvon byl přelity v roce 1753.⁹⁹ Bylo to v době působení faráře Vacka.

První zvon měřil 62 cm do výšky, v průměru měl 74 cm a vážil 240 kg.¹⁰⁰ Na uchách byly ulité masky a u koruny pás stojatých akantů, pod ním byl uveden text:

IOHANN GEORG KÜHNER GOSS MICH IN PRAG ☼ 1764.

Pod tímto nápisem byly květinové girlandy a festony. Na plášti zvon nesl z jedné strany - reliéf sv. Václava a ze strany druhé tento nápis:

D : T : O : M :

CLEMENS PRINCEPS POIARIÆ DEVOVIT ☼
CEV DOMINVS O¹⁰¹ LOCI APPERTINENTIS ☼
INSIMVLAC TOPARCHA BVSSIEHRADENSIS
ERGO ☼

Na věnci byl pás plastických ornamentů z rokajů a květin, ale i další latinský nápis:

HÆC CLEMENTINIS DEBETUR GRATIA VOTIS ☼

⁹⁶ Wirth Zd., *Soupis památek historických a uměleckých v Království Českém od pravěku do počátku XIX. století*, Archeologická komise, Praha, 1907, s. 93.

⁹⁷ Tamtéž, s. 93-94.

⁹⁸ Podlaha A., *Posvátná místa království českého, Řada 1, Arcidie. Pražská, díl VII, Vikariát Slanský*, Praha 1913, s. 110.; *Zachovaly se lidické zvony?*, Svobodné noviny, 31.7. 1945, in: Památky z Lidic, SOA Kladno, Fond - Společnost pro obnovu Lidic a Ležáků, Inventární č.: 422, karton č. 98.

⁹⁹ *Památky z Lidic, Zachovaly se lidické zvony?*, Svobodné noviny, 31.7. 1945, in: SOA Kladno, Fond - Společnost pro obnovu Lidic a Ležáků, Inventární č.: 422, karton č. 98.

¹⁰⁰ *Farní kronika lidické farnosti*, Obecní úřad Lidice (dále jen OÚ Lidice), s. 154.

¹⁰¹ V kroužku byl znak.; Wirth Zd., *Soupis památek historických a uměleckých v Království Českém od pravěku do počátku XIX. století*, Archeologická komise, Praha, 1907, s. 93.

Druhý zvon byl 46 cm vysoký, v průměru měřil 58 cm, jeho váha byla 128 kg.¹⁰² Ucha měl hladká a v okolí koruny byly visuté akanty. Plášť byl zdobený reliéfem sv. Mikuláše a nápisem:

CAMPANA LIDICENSIS (=1753)

TRANSFVSA

SVB

WENCESLAO ANT : WACEK

CVRATO LOCI

JEREMIS FRANC : WEIS

CAPITANEO BVSSTIEHRADENSI •

Na dřevěné hlavě bylo vyřezáno: 17 53 | DIE 13 • APRILIS •¹⁰³

Třetí zvon pocházel nejspíše také z 18. století, byl asi 35 cm vysoký, v průměru 41 cm. Byl nejlehčí, vážil pouze 50 kg.¹⁰⁴ Ucha byly hladká, kolem koruny měl páskový ornament a kříž v plášťovém reliéfu.¹⁰⁵ Byl bez nápisu a podle inventáře byl pojmenován „Ave Maria“.¹⁰⁶ V průběhu první světové války byl jeden zvon odvezen z kostela a použit na válečné účely. Ve dvacátých letech sem však byly dopraveny dva nové zvony, o kterých ale tolik informací nemáme, víme jen, že jeden z nich – sv. Václav byl vysoký 71 cm a vážil 210 kg, druhý – Martin měl výšku 64 cm a váhu 145 kg.¹⁰⁷

K odvezení zvonů z kostela došlo ještě před zničením Lidic. Podle záznamů totiž byly lidické kostelní zvony, spolu se zvony z celého Kladenska odvezeny 16. 4. 1942¹⁰⁸ do hlavního skladu kovů. Lidické zvony se také v určitém období měly nacházet v přístavním skladišti v Hamburku. Víme, že dne 14. 7. 1942 měly být převezeny po Labi na nákladním člunu, do skladiště ve Wilhelmsburgu, víme dokonce i číslo tohoto člunu tj. č.129. Z výpovědí lodníků se dovídáme, že všechny zvony v tomto skladišti nebyly rozbité nebo rozlité. S lodníky hovořil správce skladu kovů ministerstva průmyslu Josef Ptáčník. V souvislosti s tímto rozhovorem požádal vrchní ředitel Procházka z ministerstva průmyslu

¹⁰² *Farní kronika lidické farnosti*, OÚ Lidice, s. 154.

¹⁰³ Wirth Zd., *Soupis památek historických a uměleckých v Království Českém od pravěku do počátku XIX. století*, Archeologická komise, Praha, 1907, s. 93-94.

¹⁰⁴ *Farní kronika lidické farnosti*, OÚ Lidice, s. 154

¹⁰⁵ Wirth Zd., *Soupis památek historických a uměleckých v Království Českém od pravěku do počátku XIX. století*, Archeologická komise, Praha, 1907, s. 93-94.

¹⁰⁶ *Farní kronika lidické farnosti*, OÚ Lidice, s.154

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 219.

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 220 - uvádí se datum sejmutí dvou zvonů 17. 3. 1942.

mezinárodní komisi o zajištění všech zvonů, mezi kterými měly být i zvony lidické. Číslo dvou lidických zvonů jsou 3403 a 3405.¹⁰⁹

Zda zvony byly nebo nebyly nalezeny, se v článku již nepíše. Jisté je, že v Památníku Lidice se z původního kostela nachází jen vstupní brána.

V roce 1946 byly objeveny další součásti lidického kostela, jednalo se o sošku Jezulátka a sošku sv. Antoníčka. Objevily se v obci u Mladé Boleslavi a zachovaly se nejspíše proto, že štábní strážmistr J. Grospič uchoval památky, které našel přímo na zbořeništi Lidic, těsně po tragédii.¹¹⁰

Z lidického kostela byly také zachráněny dva tympány (viz Příloha č. 9). Stalo se tak jen díky lidickým obyvatelům. Ti je ukryli v dubnu 1942 před sběrem do lesa.¹¹¹

¹⁰⁹ *Památky z Lidic, Zachovaly se lidické zvony?*, Svobodné noviny, 31.7. 1945, SOA Kladno, Fond - Společnost pro obnovu Lidic a Ležáků, Inventární č.: 422, karton č. 98.

¹¹⁰ *Památky z Lidic, Památky z Lidic u Mladé Boleslavi*, Právo Lidu, 17. 1. 1946, SOA Kladno, Fond - Společnost pro obnovu Lidic a Ležáků, Inventární č.: 422, karton č. 98.

¹¹¹ *Památky z Lidic, Ostravský Úderník*, 27.9. 1946, SOA Kladno, Fond - Společnost pro obnovu Lidic a Ležáků, Inventární č.: 422, karton č. 98.

3. Rodná ves a rodina

Josef Štemberka pocházel z malého podkrkonošského městečka Pecka u Nové Paky. Pecka leží mezi dvěma vrchy Zvičinou a Rumburkem. Ves byla vystavěna na příkrém skalním výběžku. Již od 13. století byla Pecka městem. Jedním z nejvýznamnějších majitelů v historii Pecky byl Kryštof Harant z Polžic.¹¹² Uprostřed vesničky se nachází dodnes veliký barokní kostel sv. Bartoloměje (viz Příloha č. 10), jehož základy sahají až do roku 1145. V patnáctém století byl v Pecece při kostele ustanoven i kaplan. Kostel sv. Bartoloměje byl postaven do takřka dnešní podoby v roce 1753.¹¹³ Jedná se o jednolodní stavbu s kněžištěm s přístavky. K západní zdi je přistavena věž, vystupující z hlavní lodi. Z vnější strany jsou zdi kostela rozděleny pilastry, mezi nimiž se nalézají okna. Uvnitř kostela je loď dlouhá 21, 5 m a široká 12, 90 m. Interiér kostela je zdoben freskami příběhu sv. Bartoloměje, kterého znázorňují před arménským vladařem, umučeného a vstupujícího do slávy nebes. Jejich autorem je malíř Václav Kramolín. Hlavní oltář má po stranách sochy sv. Huga a sv. Brunona. Uprostřed je umístěn obraz umučení sv. Bartoloměje. Boční oltáře jsou zasvěceny sv. Anně a sv. Janu Nepomuckému. K oltáři sv. Anny patří sochy sv. Barbory a sv. Antonie, oltář sv. Jana Nepomuckého nese sochy sv. Floriána a sv. Isidora. V kostele se nachází také třetí oltář, zasvěcený Panně Marii se sochami andělů a tří křesťanských ctností – Víry, Naděje a Lásky.¹¹⁴ Kostel byl obehnan hřbitovní zdí, pocházející ze starého hřbitova, který se od roku 1866 již nepoužíval.¹¹⁵ Od konce druhé poloviny 18. století až do konce 19. století se městečko Pecka začínalo rozšiřovat. Přicházelo sem mnoho nových obyvatel, počet stavení vzrostl na 182¹¹⁶ a právě část předků Josefa Štemberky se zde usadila nejspíše v tomto období, okolo roku 1850. Do tohoto roku v matrikách obce Pecka nenalzáme žádný záznam ani o jedné osobě z rodiny Štemberků. V roce 1850 jsou v matrice uvedeny dva záznamy o úmrtí dvou žen z rodu Štemberkova. Obě zemřely v listopadu, byly to Anna a Kateřina z domu z číslo 152. Příslušníci širší rodiny Štemberků patrně do té doby žili v sousední vsi Lhota.¹¹⁷

¹¹² Šplíchal V., *JUDr. Jindřich Štemberka – život a dílo*, vydal Rychnov nad Kněžnou 1991, s. 4.

¹¹³ *Novopacko-vlastivědná monografie okresu*, díl III., Okresní školní výbor a kulturní odbor učitelské jednoty Budeč v Nové Pace, tisk. L. A. Riedl, Nová Paka 1929, s. 159.

¹¹⁴ Kotíková Z., *Poklady národního umění – svazek 11.*, Pecka, Vyšehrad, Praha 1940, nestránkováno.

¹¹⁵ Šplíchal V., *JUDr. Jindřich Štemberka – život a dílo*, vydal Rychnov nad Kněžnou 1991, s. 4; *Novopacko-vlastivědná monografie okresu*, díl III., Okresní školní výbor a kulturní odbor učitelské jednoty Budeč v Nové Pace, tisk. L. A. Riedl, Nová Paka 1929, s. 159.

¹¹⁶ *Novopacko-vlastivědná monografie okresu*, díl III., Okresní školní výbor a kulturní odbor učitelské jednoty Budeč v Nové Pace, tisk. L. A. Riedl, Nová Paka 1929, s. 115.

¹¹⁷ *Index zemřelých obce Pecka, Lhota 1841-1880*, Státní oblastní archiv (dále jen SOA) Zámorsk, Fond -Sbírka matrik východočeského kraje, signatura: 124-3458, inventární číslo: 6985.

První záznam o rodu Štemberků totiž uvádí matrika obce Lhota. Jedná se o svatební obřad ze dne 25. 1. 1848. Sňatek zde uzavřeli Jan Štemberka a Anna. Z dalších záznamů vyplývá, že okolo poloviny 19. století v obci Pecke a přilehlé obci Lhotě žilo nejméně pět mladých rodin Štemberků. Doklady máme ale pouze o třech svatbách. První je sňatek výše zmíněný, druhý je ze dne 29. 8. 1859 a třetí byl uskutečněn 8. 2. 1864.¹¹⁸ Všechny matriční zápisy o uzavřených sňatcích jsou velmi podobné. V rodině se předávala tradiční jména, jako např. Marie, Jan či Josef, a proto je velmi složité vysledovat rodokmen našeho faráře. Můžeme ale s jistotou říci, že se jednalo o rodiny katolické víry, které provozovaly tradiční řemesla, jako bylo např. tkalcovství, jejich členové byli zároveň baráčníci¹¹⁹ či domkáři.¹²⁰ Šlo o chudé rodiny, které vesměs měly mnoho dětí.¹²¹ Bylo by pouhou spekulací pokoušet se určit v jakém vztahu byl Jan Štemberka z matričního zápisu z 25. 1. 1848 k našemu faráři, nejspíše zde mohl být zachycen jeho prastrýc.

Pro nás se zásadním matričním dokumentem stává zápis o sňatku uzavřeném v roce 1859. (viz Příloha č. 11) Jedná se o svatbu rodičů našeho faráře, byli jimi Jan Štemberka (nar. 19. 12. 1827¹²², viz Příloha č. 12), příslušný do Lhoty č. 16, a Marie Brádlarová (1. 7. 1831 - 25. 6. 1880¹²³), příslušná do Pecky č. 82. Svatbě předcházely podle tehdejších zvyklostí trojí ohlášky, které byly uskutečněny v průběhu srpna, a samotný sňatek se odehrál 29. 8. v Pecke. Jako oddávající je zaznamenán farář Václav Jelínek. Svědkové, kteří se účastnili obřadu, byli dědeček Marie, mistr ševcovský Josef Stuchlík, a chalupník ze Lhoty Josef Rachota.

Farářův otec Jan Štemberka bydlel ve Lhotě a vyrůstal jako syn baráčníka. Jmenoval se po svém otci, jméno jeho matky za svobodna bylo Františka Kociánová. Marie pocházela z Pecky a byla dcerou tesaře. Oba byli katolíci. Matrika uvádí, že v době sňatku byl Jan tkalcovským tovaryšem,¹²⁴ v záznamech o narození jeho dětí je už ale u jeho osoby zapsáno, že byl domkářem.¹²⁵ Z těchto zápisů můžeme také odvodit, že nejspíše do roku 1863 nebo 1864 rodina žila ve Lhotě (jsou zde narozeny první dvě děti Filumena (nar. 1860), a Anežka

¹¹⁸ *Matrika oddaných obce Pecka, Lhota 1823-1849*, SOA Zámrsk, Fond -Sbírka matrik východočeského kraje, signatura: 124-17, inventární číslo: 6974.

¹¹⁹ Baráčník – kdo má barák, označení drobného vesnického hospodářství. - Trávníček F., Váša P., *Slovník jazyka českého*, vydal Fr. Borový, Praha 1941, s. 43.

¹²⁰ Domkář – vesnický majitel domku, obyčejně s kouskem pole, chalupník - Trávníček F., Váša P., *Slovník jazyka českého*, vydal Fr. Borový, Praha 1941, s. 259.

¹²¹ *Matrika oddaných obce Pecka, Lhota 1823-1849*, SOA Zámrsk, Fond -Sbírka matrik východočeského kraje, signatura: 124-17, inventární číslo: 6974.

¹²² Tamtéž.

¹²³ *Index zemřelých obce Pecka, Lhota 1841-1880*, SOA Zámrsk, Fond -Sbírka matrik východočeského kraje, signatura: 124-3458, inventární číslo: 6985.

¹²⁴ *Matrika oddaných obce Pecka, Lhota 1823-1849*, SOA Zámrsk, Fond-Sbírka matrik východočeského kraje, signatura: 124-17, inventární číslo: 6974.

¹²⁵ *Matrika narozených obce Pecka 1864 - 1879*, SOA Zámrsk, Fond -Sbírka matrik východočeského kraje, signatura: 124-3445, inventární číslo: 6958.

(nar. 1862), ale po té, podle matriky narozených, se odstěhovala do Pecky.¹²⁶ Rodina v Pece žila na konci obce, směrem k sousední vsi Lhotě, v domě čísla popisného (dále jen č.p.) 187 (viz Příloha č. 13).¹²⁷ Pecka v době narození Josefa Štemberky byla vesničkou, kde žili chudí tkalci, řemeslníci, ale i obchodníci.¹²⁸ Čím blíže ke středu žila rodina, tím se dalo očekávat její lepší majetkové zajištění.¹²⁹ Hrad, který se tyčí nad městečkem, byl v době mládí Josefa krátce po vyhoření a připomínal spíše zbořeninu.

Josef Štemberka pocházel z devíti sourozenců,¹³⁰ dva však zemřeli ve velmi mladém věku. Jako příčina úmrtí jeho sestry Anny (nar. 1864,¹³¹ zemřela o tři dny později) v Indexu zemřelých obce Pecka, Lhota 1841-1880 je uveden „božec“ (jedná se o onemocnění známé též jako psotník¹³²), jeho bratr František Josef (nar. 1865¹³³ - 1869) zemřel na zápal plic.¹³⁴ Podle rodinné, ústně předávané tradice byla matka blízkou příbuznou Karla Jaromíra Erbena a z tohoto faktu prý vycházelo její přání, aby se jeden ze synů stal nositelem rodinného „kulturního dědictví“, tedy knězem. Otec Josefa musel těžce pracovat, aby uživil své děti a

¹²⁶ *Matrika narozených obce Pecka 1864 - 1879*, SOA Zámorsk, Fond -Sbírka matrik východočeského kraje, signatura: 124-3445, inventární číslo: 6958.

¹²⁷ Dnes je Lhota spojena s Peckou, stala se její částí: Pecka-Lhota, číslo domu 187 již neexistuje z důvodu přechíslování po sloučení obou vsí. Dům leží přímo na hranici obcí. Na místě svého rodného domu, který patrně farář nechal zbourat, začal během svého pobytu v Lidicích stavět dům, který měl sloužit k zaopatření nejméně jedné jeho sestry a kam se chtěl také odstěhovat na dožití. Dům ve vsi stojí do dnes, také je na něm umístěna pamětní deska Josefa Štemberky. Ze vzpomínek Antonie Škrdlové, bývalé hospodyně u Josefa Štemberky, *Celkem jsem byla u vldp. 35 roků*, s. 5 víme, že v domě dožila společně se sestrou Josefa Štemberky i ona, po návratu z koncentračního tábora. Od smrti J. Štemberky a také po návratu Antonie Škrdlové se o sestru faráře, a později o obě dvě ženy starala matka doktora Quida Jeřábka i s jeho pomocí. Jedná se o stejného lékaře, jehož vzpomínka na Josefa Štemberku je uvedena v 6. kapitole *Život Josefa a Štemberky v Lidicích*. Podle mapového záznamu u roku 1996 *Klíč k obci Pecka, mapová a informační část*, Sdružení HJ Prášilov, Jičín bylo v následujících letech v domě umístěno zdravotní středisko.

O samotné výstavbě vypovídá plán domu a fotografie nové budovy (viz Příloha č. 14 a 15). Dále stavební dokumenty, jako např. z *Žádost o povolení stavby domu č. p. 187*, Fond - Archiv města Pecka 1569 - 1945) 1959, SOA Jičín, inventární číslo: 464, karton č. 36 a *Plná moc k stavbě domu č.p. 187*, Fond Archiv města Pecka 1569 - 1945) 1959, SOA Jičín, inventární číslo: 464, karton č. 36, ale i osobní dopis z května roku 1942, vydaný v článku Ladislava Brabce *Aby nastalo sblížení...*, in: *Lidová demokracie*, roč. 24, č. 207/1968, s. 2. (viz Příloha č. 16; Obsahem tohoto psaní je také zmínka o kruté zimě a uzavřených školách, což potvrzuje pravdivost tohoto listu. Josef Štemberka tyto informace uvádí i ve své Farní kronice na straně 221, ještě před posledním zápisem.) Stavba byla zahájena v lednu roku 1941 a dokončena o rok později. Stavitelem, kterému farář poskytl plnou moc v této věci, byl zednický mistr Josef Novotný z Pecky. Jakmile by byla stavba dokončena, chtěl farář ihned odjet do Pecky. Věci ze starého domu byly rozestěhovány po různých místech. Kde ale bydlely v té době jeho sestry, nevíme. Jedna varianta je, že jejich dočasným bydlíštěm se mohla stát i místní fara.

¹²⁸ Šplíchal V., *JUDr. Jindřich Štemberka – život a dílo*, vydal Rychnov nad Kněžnou 1991, s. 4.

¹²⁹ Tamtéž.

¹³⁰ *Matrika narozených obce Pecka 1864 - 1879*, SOA Zámorsk, Fond -Sbírka matrik východočeského kraje, signatura: 124-3445, inventární číslo: 6958.

¹³¹ Tamtéž.

¹³² Psotník; božec – dětská nemoc, přičítala se zlému bůžkovi - Trávníček F., Váša P., *Slovník jazyka českého*, vydal Fr. Borový, Praha 1941, s. 95.; Moderní lékařství používá pojem křeč novorozenců.

¹³³ *Matrika narozených obce Pecka 1864 - 1879*, SOA Zámorsk, Fond -Sbírka matrik východočeského kraje, signatura: 124-3445, inventární číslo: 6958.

¹³⁴ *Index zemřelých obce Pecka, Lhota 1841-1880*, SOA Zámorsk, Fond -Sbírka matrik východočeského kraje, signatura: 124-3458, inventární číslo: 6985.

později i těžce nemocnou ženu.¹³⁵ Josef byl „prostředním“ dítětem, měl ještě jednoho bratra Jindřicha (nar. 1867).¹³⁶ Ostatními sourozenci byly sestry: první dvě již výše zmíněné Filumena a Anežka, dalšími byly Leopoldina (nar. 1870¹³⁷ - 1940¹³⁸), Marie (nar. 1873)¹³⁹ a nejmladší Anna (nar. 1875)¹⁴⁰.

Tři z dětí, Jindřich, Josef a Marie, dosáhli vysokoškolského vzdělání.¹⁴¹ Právě tato sestra byla příslušnicí Školských sester sv. Františka a přijala řádové jméno Ignácie, působila zároveň jako učitelka němčiny.¹⁴² Tato informace je potvrzena dvěma zdroji, zápisem z farní kroniky z roku 1918¹⁴³ a vzpomínkou praneteře Josefa Štemberky, Ludmily Lojdové, která dále uvádí, že Marie byla úzce spojena s klášteřem ve Slatiňanech u Chrudimi.¹⁴⁴ Josef Štemberka se zmiňuje v kronice o bratru Jindřichovi, o Anežce¹⁴⁵ a Leopoldině,¹⁴⁶ které celý život žily v Pecce, Anežce je směřován i jeden dochovaný dopis Josefa Štemberky z roku 1942 (viz Příloha č. 17).¹⁴⁷ Počet sourozenců a sociální zázemí rodiny neslibovalo příliš světlou budoucnost, přesto až tři sourozenci dosáhli poměrně důstojného postavení.

Josef Štemberka se dle zápisu v matrice narozených obce Pecka 1864 - 1879 narodil 2. února 1869 (viz Příloha č. 18). U jeho narození asistovala porodní bába M. Součková z obce Lhoty. Ještě téhož dne byl pokřtěn, jako přítomní kmotři jsou zapsáni obchodník v Pecce Jan Šimek a M. Konejlová z Pecky, kteří byli kmotry většině jeho sourozenců.¹⁴⁸

Když dovršil školní věk (1875), začal navštěvovat místní školu. Josef Štemberka docházel do dvou budov, ve kterých se v Pecce od roku 1872 vyučovalo. Z pramenů víme, že zahájil svou školní docházku 16. 9. 1875.¹⁴⁹ První třída v té době měla výuku v domě paní Čerovské, číslo popisné 159. O rok později nastoupil do druhé třídy, jejíž výuka se konala v domě č. 98 u pana Pátého. Ve třetí třídě docházel do staré školní budovy. Podotkněme, že v té době byla již v Pecce povolena IV. třída a to od roku 1875. Čtvrtou třídu tak Josef Štemberka absolvoval v nové budově, jednalo se malebnou školní stavbu situovanou naproti

¹³⁵ Lojdová L., *Lidický farář*.

¹³⁶ *Matrika narozených obce Pecka 1864 - 1879*, SOA Zámrsk, Fond -Sbírka matrik východočeského kraje, signatura: 124-3445, inventární číslo: 6958.

¹³⁷ Tamtéž.

¹³⁸ *Farní kronika lidické farnosti*, OÚ Lidice, s. 217.

¹³⁹ *Matrika narozených obce Pecka 1864 - 1879*, SOA Zámrsk, Fond -Sbírka matrik východočeského kraje, signatura: 124-3445, inventární číslo: 6958.

¹⁴⁰ Tamtéž.

¹⁴¹ Lojdová L., *Lidický farář*.

¹⁴² *Farní kronika lidické farnosti*, OÚ Lidice, s. 168.

¹⁴³ Tamtéž.

¹⁴⁴ Lojdová L., *Lidický farář*.

¹⁴⁵ *Farní kronika lidické farnosti*, OÚ Lidice, s. 210.

¹⁴⁶ Tamtéž, s. 217.

¹⁴⁷ Lojdová L., *Lidický farář*.

¹⁴⁸ *Matrika narozených obce Pecka 1864 - 1879*, SOA Zámrsk, Fond - Sbírka matrik východočeského kraje, signatura: 124-3445, inventární číslo: 6958.

¹⁴⁹ *Třídní katalog 1875/76*, SOA Jičín, Fond - Obecná a měšťanská škola Pecka 1788 - 1970, kniha č. 87.

kostelu (viz Příloha č. 19), jejíž stavba začala v roce 1877 a byla dokončena následujícího roku.¹⁵⁰ Jeho učitelem byl Karel Štěpán,¹⁵¹ který měl velký podíl na dalším Josefově studiu. Dokázal rozpoznat nadaného studenta, kterému pak zprostředkoval možnost dalšího studia. Mladý školák svá studia nezačal příliš slibně. V první třídě měl z pěti předmětů tři trojky. Stejnou známku měl i z pilnosti (viz Příloha č. 20).¹⁵² V druhé třídě měl stále ještě velké množství trojek, zvýšené společně s větším množstvím předmětů.¹⁵³ Znatelné zlepšení Josefova prospěchu nastalo ve třetí třídě. Z pilnosti už měl pouze jedničky a jen z malého počtu předmětů trojky, jednalo se hlavně o zpěv a tělocvik.¹⁵⁴ Ve čtvrté třídě v jeho známkách převažovaly dvojky.¹⁵⁵ Pátá už byla naprosto odlišná od předchozích. Josef Štemberka nedostal ani jednu trojku a počet jedniček a dvojek byl vcelku vyrovnán.¹⁵⁶ V šestém roce své docházky do obecné školy jasně převažovaly jedničky, dvojky dostával často jen ze tří předmětů: Zeměpisu a dějepisu, Znalostí věcí přírodních a Znalosti tvarů měřických a jejich kreslení (viz Příloha č. 21).¹⁵⁷ V záznamech peckovské školy je Josef Štemberka uveden až do roku 1881/82. Následující školní rok zahájil na jičínském gymnáziu. V seznamech „katalogů maturitních“ se objevuje od školního roku 1882/83.¹⁵⁸

3. 1. Bratr Jindřich

Druhým členem rodiny, který absolvoval gymnaziální studia, byl bratr Jindřich. Josef Štemberka měl ke svému bratru kladný vztah. Poté, co se jejich cesty rozdělily, si celý život dopisovali a vzájemně se navštěvovali. Podle vzpomínky vnučky Jindřicha Štemberky L. Lojdové dokonce Josef Jindřichovi v roce 1914 nabídl, že nastoupí místo něho vojenskou službu, pokud by to bylo možné, protože Jindřich byl otcem rodiny. Ten to však odmítl.¹⁵⁹ Také se objevuje v různých zdrojích, vesměs vzpomínkové a beletristické povahy, informace, že Josef Štemberka pomohl svému bratrovi z vězení v době Rakouska-Uherska. Jindřich byl

¹⁵⁰ *Novopacko-vlastivědná monografie okresu*, díl III., Okresní školní výbor a kulturní odbor učitelské jednoty Budeč v Nové Pace, tisk. L. A. Riedl, Nová Paka 1929, s. 158.

¹⁵¹ Synem Karla Štěpána byl Jan Štěpán nar. 1858 v Pece, stal se profesorem třebíčského gymnázia a filologem, autorem *Slovníku česko-německého a německo-českého*, *Ottův slovník naučný*, díl 24., J. Otto, Praha 1906.

¹⁵² *Třídní katalog 1875/76*, SOA Jičín, Fond - Obecná a měšťanská škola Pecka 1788 - 1970, kniha č. 87.

¹⁵³ *Třídní katalog 1876/77*, SOA Jičín, Fond - Obecná a měšťanská škola Pecka 1788 - 1970, kniha č. 92.

¹⁵⁴ *Třídní katalog 1877/78*, SOA Jičín, Fond - Obecná a měšťanská škola Pecka 1788 - 1970, kniha č. 97.

¹⁵⁵ *Třídní katalog 1878/79*, SOA Jičín, Fond - Obecná a měšťanská škola Pecka 1788 - 1970, kniha č. 102.

¹⁵⁶ *Třídní katalog 1879/80*, SOA Jičín, Fond - Obecná a měšťanská škola Pecka 1788 - 1970, kniha č. 107.

¹⁵⁷ *Třídní katalog 1880/81*, SOA Jičín, Fond - Obecná a měšťanská škola Pecka 1788 - 1970, kniha č. 113.

¹⁵⁸ *Katalog maturitní 1882/83*, SOA Jičín, Fond - Lepařovo gymnázium Jičín, inventární číslo: 27.

¹⁵⁹ Lojdová L., *Lidický farář*.

uvězněn pouze krátce. Díky tomu, že Josef získal pomoc prostřednictvím intervence vysokých církevních kruhů, trval Jindřichův trest jen čtrnáct dní.¹⁶⁰

Jindřich Štemberka se narodil roku 28. 3. 1867 (viz Příloha č. 22) jako nejstarší mužský potomek.¹⁶¹ Měl v rodině jistou odpovědnost, jak ke svým rodičům, tak k sourozencům. Ve čtrnácti letech odešel studovat na jičínské gymnázium, po celou dobu studia měl výborný prospěch a vynikal ve všech směrech, své studium ukončil v řádném termínu po osmi letech (1888).¹⁶² V průběhu studia žil na bývalé jezuitské koleji. První dva roky platil za byt padesát krejcarů, dvacet krejcarů dostával na chleba, ale chodil také na obědy.¹⁶³ Při svém studiu si přivydělával poskytováním kondicí.¹⁶⁴ V kvintě mu bylo přiznáno stipendium, které zlepšilo jeho sociální zázemí. Maturitní zkouškou ukončil období, které považoval za nejšťastnější období ve svém životě.¹⁶⁵ V počátečních letech životního formování se uskutečnila i první Jindřichova vlastní přednáška. Odehrála se v jeho rodné vsi v roce 1887, tématem byl Kryštof Harant z Polžic a Bezdržic.¹⁶⁶

Na rozdíl od bratra Josefa si zvolil světskou životní dráhu, avšak v určitém směru podobnou. V roce 1888 Jindřich Štemberka začal další životní etapu na pražské právnické fakultě. Mimořádně zajímavé, i když plně odpovídající duchu doby je, že se během svého studia v Praze angažoval ve volnomyšlenkářském kulturně politickém hnutí tehdejší mládeže, pro něž se podle některých pramenů jím vytvořená píseň, začínající slovy: „*Okovy pukly, duch se výše nese*“ stala „písni demonstrantů“. Hnutí později proslulo díky procesu s tzv. Omladinou. Blízkou osobou mu byl v té době Karel St. Sokol, při kterém stál i v den jeho uvěznění.¹⁶⁷ Touha po liberalizaci, kterou si v té době již uvědomoval, byla patrná i z jeho další složené písně, vzniklé v tomto období – „*Když se národ přestal bát své vlády*“.¹⁶⁸ Zřejmě jeho vztahy k Omladině byly důvodem, pro který ho bylo třeba dát sledovat tehdejší tajnou c. k. policií.¹⁶⁹ Roku 1891 začal činnost právního praktikanta. Jeho prvním působištěm bylo Nové Město pražské. Vedoucím mu byl vyšetřující soudce Landecke. Jedním z jeho úkolů bylo zapisovat při vyšetřování, právě při této činnosti se opět projevil jeho liberální

¹⁶⁰ *Večery v zotavovných Charity – Vzpomínky A. Škrdlové*, in: *Charita*, roč. 3, č. 15/1948; též: Beneš J., *Kaine, kde je tvůj bratr*, Česká katolická charita, Praha 1971, s. 64; též: Křelina F., *Každý své břímě*, Lidové noviny, Praha 2003, s. 387.

¹⁶¹ *Matrika narozených obce Pecka 1864 - 1879*, SOA Zámorsk, Fond -Sbírka matrik východočeského kraje, signatura: 124-3445, inventární číslo: 6958.

¹⁶² *Katalog maturitní 1887/88*, SOA Jičín, Fond - Lepařovo gymnázium Jičín, inventární číslo: 30.

¹⁶³ Šplíchal V., *JUDr. Jindřich Štemberka – život a dílo*, vydal Rychnov nad Kněžnou 1991, s. 4-5

¹⁶⁴ Tamtéž, s. 5.

¹⁶⁵ Tamtéž.

¹⁶⁶ Tamtéž, s. 11.

¹⁶⁷ Tamtéž, s. 5-7.

¹⁶⁸ Tamtéž, s. 7.

¹⁶⁹ Tamtéž.

duch. Při vyšetřování studentské revolty v roce 1892 se ohradil proti přítomnosti profesora u výslechu jednoho ze studentů. Studium na právnické fakultě dokončil v roce 1892.¹⁷⁰ První praxi vykonával jako advokátní koncipient v Sušicích, posléze ve Dvoře Králové a v Rychnově nad Kněžnou, kam přišel v roce 1896. Důvěra, kterou k němu lidé doby k právníkovi měli, byla podobná té, kterou měli věřící k Josefu Štemberkovi.

V roce 1900 si v Rychnově n./Kn. otevřel soukromou advokátní kancelář, která byla často vyhledávána zejména klienty ze středních i slabších sociálních vrstev.¹⁷¹ Tím začala další životní etapa Jindřicha Štemberky.

Jindřichova touha po občanských svobodách však sílila, angažoval se ve straně radikálně pokrokové, byl aktérem mnoha přednášek, kladl nesmírný důraz na práva občanů a stal se kandidátem na poslance sněmu Království českého.¹⁷² Podporoval také českou menšinu v pohraničních oblastech, z toho důvodu se stal součástí Národní jednoty severočeské.¹⁷³ V poválečné situaci se přikláněl k názorům T. G. Masaryka a hlásal jeho myšlenky nejen ve svém působišti. Jindřich Štemberka se pohyboval v kruhu předních osobností své doby, jeho přáteli se stali např. profesor Drtina, spisovatelé a politici J. Sv. Machar, A. Jirásek a J. Herben. Působil také jako dopisovatel časopisu *Osvěta lidu*.¹⁷⁴ Svou politickou kariéru završil zvolením do sněmu Království českého za Žamberecko (1904) a funkcí předsedy Okresního národního výboru v rychnovském okrese. Ve své oblasti byl pokrokovým politikem.¹⁷⁵ Tím svou politickou činnost neukončil, před skončením první světové války vstoupil do strany České státoprávní demokracie. Při volbách do poslanecké sněmovny v roce 1925, v kraji královehradeckém byl uveden na druhém místě (z dvanácti členů) listiny kandidátů.¹⁷⁶ V závěru svého života již tolik nesouhlasil s proměňující se stranou a své členství nazýval pouze „pasivním“.¹⁷⁷

Jednou z hlavních činností, kterou Jindřich Štemberka s nasazením a zápalem sobě vlastním vykonával, byly osvětové přednášky na různá témata. Takovýchto akcí bylo kolem tisíce a zachoval se jejich plný seznam.¹⁷⁸

Můžeme se ale setkat s Jindřichem Štemberkou nejen právníkem a politikem, ale i s básníkem, písničkářem a milovníkem přírody. Svou první básnickou sbírku vydal v roce

¹⁷⁰ Šplíchal V., *JUDr. Jindřich Štemberka – život a dílo*, vydal Rychnov nad Kněžnou 1991, s. 6.

¹⁷¹ Tamtéž, s. 7.

¹⁷² Tamtéž, s. 8.

¹⁷³ Tamtéž, s. 14.

¹⁷⁴ Tamtéž, s. 8-9.

¹⁷⁵ Tamtéž, s. 9.

¹⁷⁶ Tamtéž.

¹⁷⁷ Tamtéž, s. 10.

¹⁷⁸ Tamtéž, s. 11.

1904, její název byl *Spása lidu*.¹⁷⁹ Vrcholem této oblasti Jindřichova života bylo přijetí do spolku Máj.¹⁸⁰ Další články, sbírky a vzpomínky se týkaly zejména krás přírody Orlických hor, tvrdých životních podmínek místních obyvatel, ale i hospodářské situace zdejšího kraje. Měl velké plány do budoucna, ale ne všechny se mu zdařilo uskutečnit.¹⁸¹ Jeho sociální cítění bylo velmi silné, finance, získané z prodeje své první sbírky daroval na zřízení nové školy v Rokytnici v Orlických horách.¹⁸² Lásku k přírodě neprojevoval pouze ve svých básních, ale i v pořádání turistických vycházek. Jedním z projevů této záliby bylo i zakoupení chaty v Orlických horách a hospody v Deštném, ze které vytvořil první českou turistickou „horskou boudu“.¹⁸³ Jindřich Štemberka byl velkou postavou turismu v této oblasti.

V průběhu nepříliš dlouhého života Jindřicha Štemberky se prolínaly všechny záliby, starosti a zaujatosti do jedné osoby, která se stala významnou postavou nejen svého kraje, ve kterém žil se svou rodinou, ženou a dvěma dcerami. Jedna z jeho dcer se v rodném domě dožila 89 let.¹⁸⁴ Život bratra Josefa Štemberky byl provázen zápalem a bojovností, která se dala poznat i v zápasech s nemocemi, dobrovolným nástupem vojenské služby v roce 1916,¹⁸⁵ ale i v samotném jeho závěru, kdy ho postihla těžká nemoc, se kterou se opět snažil bojovat. Nemoci podlehl 3.10. 1926.¹⁸⁶

Právě z rodové linie Jindřicha Štemberky víme o posledním přímém příbuzném Josefa Štemberky. Je jí vnučka Jindřicha, paní Ludmila Lojdová. Ludmila Lojdová vyrostla v Rychnově n/K. v domě, který postavil její dědeček. Stala se z ní známá ilustrátorka a malířka,¹⁸⁷ dnes žijící střídavě v Rychnově n/K. a v Praze. Zachovala také vzpomínky, ze kterých ve své práci čerpám, a pečuje o povědomí o osobnostech svého dědečka Jindřicha a prastrýce Josefa Štemberky.

Jindřich Štemberka byl kromě jiného také činným básníkem. Pro nastínění jeho básnické tvorby cituji z vydané sbírky *Mladé peruti báseň: Kříž na rozcestí*.

*„Tak sám tu stojíš, Kriste, na rozcestí !
Dav kolem tebe spěje nevšimavý,
a nikdo v úctě neobnaží hlavy,*

¹⁷⁹ Šplíchal V., *JUDr. Jindřich Štemberka – život a dílo*, vydal Rychnov nad Kněžnou 1991, s. 12.

¹⁸⁰ Tamtéž, s. 13.

¹⁸¹ Tamtéž, s. 12-13.

¹⁸² Tamtéž, s. 12.

¹⁸³ Tamtéž, s. 16, 18.

¹⁸⁴ Tamtéž, s. 22.

¹⁸⁵ *Farní kronika lidické farnosti*, OÚ Lidice, s. 161.

¹⁸⁶ Šplíchal V., *JUDr. Jindřich Štemberka – život a dílo*, vydal Rychnov nad Kněžnou 1991, s. 20.

¹⁸⁷ Trybenekrová V., *65. výročí lidické tragédie*, Jičínský deník, in:

<http://repporner.denik.cz/CZ0522/637/?strana=24>.

jen stařec, sláb když nese z lesa klestí.

*Jsi, Kriste, opuštěn ! – Kdo nyní jestli,
Jenž pocítí tvou lásku, úpal žhavý,
jak´s nehledaje nádhery ni slávy
jen blahu lidstva viděl svoje štěstí !?*

*A tak i evangelium tvé mizí –
kněz hřímá učení tvé z kazatelny,
však láska tvá jest mu cizí.
A církve mezi sebou vedou půtku,
kdo svat jest, neomylný, nesmrtelný,
a při tom křesťanských tak málo skutků !“¹⁸⁸*

3. 2. Sestra Marie

Hlavním pramenem pro nastínění života sestry Josefa Štemberky Marie je její nekrolog - *Nekrolog S. M. Ignácie Štemberkové /Marie/*. Farářova sestra si zvolila podobnou životní dráhu jako mladší z jejích bratrů. Narodila se dne 18. 1. 1873 (viz Příloha č. 23).¹⁸⁹ Po ukončení školní docházky pobývala několik let v Hostinném, kde se mimo jiné učila německému jazyku.

V prosinci roku 1898 přišla do Slatiňan do kandidatury, připravovala se zde také k industriální zkoušce, kterou o rok později vykonala v Praze. Dne 6. září 1899 oblékla řeholní roucho, přijala řádové jméno Ignácie a vypomáhala ve slatiňanském penzionátu u chovaneček. V této době onemocněla žaludečními vředy. V roce 1907 byla přidělena na Vinohrady k industriálkám. Téhož roku se stala představenou dětského útulku v Červeném Kostelci. Zde pobývala tři roky, až do návratu na vinohradské gymnázium, kde vedla účty a zodpovídala za nákupy. Její pobyt na Vinohradech byl však po krátké době ukončen. Byla povolána za představenou v Horkách nad Jizerou. V roce 1911 se ve Slatiňanech připravovala na univerzitní zkoušku z němčiny, kterou složila v listopadu roku 1912. Ve svém dalším vzdělávání však pokračovala, ve dvacátých letech (1922-23) docházela na kurz dalšího vzdělávání učitelek ženských ručních prací na pražském Smíchově.

¹⁸⁸ Štemberka Jin., *Mladé peruti*, nakl. Fr. Popelka, Polička 1890, s. 21.

¹⁸⁹ *Matrika narozených obce Pecka 1864 - 1879*, SOA Zámorsk, Fond -Sbírka matrik východočeského kraje, signatura: 124-3445, inventární číslo: 6958.

Od roku 1913 průběžně vyučovala němčinu nejprve v Chrudimi na učitelském ústavu, dále pak 1923 – na chrudimském pedagogiu a cvičné škole (u chovank byla podprefektkou), následně ve Slatiňanech (1937), kde se věnovala německým dětem v ústavu, její další náplní bylo také vyřizovat německou korespondenci.

V závěru života onemocněla tuberkulózou. Léčila se ve Slatiňanech. V roce 1948 se sedm měsíců zotavovala v Koclířově, kde se však její stav zhoršil a byla převezena zpět do Slatiňan. V únoru jí byla udělena svátost umírajících, v červenci ještě vykonala exercii. Zemřela 10. 8. 1949 v sedmdesáti šesti letech a je pohřbena na hřbitově ve Slatiňanech.¹⁹⁰ Příslušnicí Školských sester sv. Františka byla padesát let.

Sestry kongregace ve Slatiňanech, které s ji pamatují, o ní vyprávějí jako o hodné a laskavé sestře. V nekrologu je zmíněn i Josef Štemberka, jedná se o připomínku jeho tragického úmrtí, kterým sestra trpěla mnoho, ale nesla je odevzdaně vzhledem ke své víře. V nekrologu je vložena i listina o udělení pamětní medaile Josefu Štemberkovi Národním výborem v Nové Pace.¹⁹¹

¹⁹⁰ *Nekrolog S. M. Ignácie Štemberkové /Marie/ 10. 8. 1949, Školské sestry sv. Františka, Slatiňany*

¹⁹¹ Tamtéž.

4. Studium na gymnáziu v Jičíně a následný seminář v Hradci Králové

Vraťme se nyní ke studijním letům Josefa Štemberky. Do Jičína odešel dva roky po smrti matky, v té době zde již studoval jeho bratr Jindřich. Příjímací zkoušky skládal ze tří předmětů, z náboženství byl ohodnocen výborně, z českého jazyka velmi dobře a chvalitebně a poslední zkouškou byly počty, ze kterých získal chvalitebně a dobře.¹⁹²

4. 1. Historie gymnázia

Gymnázium v Jičíně bylo založeno roku 1624 Václavem Eusebiem Albrechtem z Valdštejna. Jednalo se o jezuitskou kolej, gymnázium a seminář. Do Jičína byli povoláni jezuité o rok dříve, výuka v té době probíhala v městské škole.¹⁹³ Do prvního ročníku chodilo tehdy až 219 žáků.¹⁹⁴ Prvním rektorem byl Valentin Conorius.¹⁹⁵ V průběhu let na gymnáziu přibývaly třídy. V roce 1626 byla otevřena čtvrtá třída a zároveň se změnil rektor. Novou hlavní postavou se stal Blažej Slaninus. O rok později začala stavba nové školní budovy.¹⁹⁶ V roce 1633 studoval na tomto gymnáziu Bohuslav Balbín, budoucí historik a spisovatel. V době třicetileté války zasáhly zdejší školní ústav válečné události, rektorem v té době byl Konrád Stadelhoffer. Pravidelná výuka byla obnovena nakrátko v roce 1641.¹⁹⁷ Od roku 1658 do gymnázia docházelo několik zahraničních studentů z Polska a Litvy, rektorem byl v té době Jan Plachý, působil zde i bývalý žák Bohuslav Balbín.¹⁹⁸ V následujících letech se střídavě ztenčoval či zvětšoval počet žáků, často také docházelo k přerušování výuky v důsledku válek.¹⁹⁹ V roce 1774 došlo ke zrušení koleje, gymnázium a seminář však prozatím zůstaly zachovány. K jejich zrušení došlo v roce 1777, ke znovuotevření pak v roce 1807.²⁰⁰

Vraťme se nyní k hlavnímu tématu mé práce, Josefu Štemberkovi, který studoval na jičínském gymnáziu za působení jedné z nejdůležitějších osobností této instituce ředitele, profesora a významného filologa Františka Lepaře, jenž opustil tamější pedagogický sbor

¹⁹² *Katalog maturitní 1882/83*, SOA Jičín, Fond - Lepařovo gymnázium Jičín, inventární číslo:27.

¹⁹³ *Jubilejní památník c.k. vyššího gymnasia jičínského 1807-1907*, 1907 v Jičíně, tisk Bed. Outrata, s. 2-3, SOA Jičín, Fond - Lepařovo gymnázium Jičín, inventární číslo: 1002, kniha č. 796.

¹⁹⁴ Tamtéž, s. 4.

¹⁹⁵ Tamtéž, s. 5.

¹⁹⁶ Tamtéž.

¹⁹⁷ Tamtéž, s. 8-9.

¹⁹⁸ Tamtéž, s. 10.

¹⁹⁹ Tamtéž, s. 11.

²⁰⁰ Tamtéž, s. 12-13.

v roce 1891.²⁰¹ Gymnázium se proslavilo v 19. století výchovou celé řady významných osobností, jež v budoucnosti zasáhly do českého vědeckého, kulturního a politického života. Z nejvýznamnějších uveďme např. politika a spisovatele Františka Náhlovského (v letech 1819-24); Jana Gebauera (v letech 1851-58), který se stal významným českým bohemistou a účastníkem sporu o pravost Rukopisů královédvorského a zelenohorského společně s T. G. Masarykem; Jindřicha Šolce (v letech 1853-60), budoucího starostu města Prahy a poslance českého zemského sněmu;²⁰² dalším studentem byl politik a představitel staročechů F. L. Rieger;²⁰³ spisovatel Antal Stašek či zakladatel české chirurgie,²⁰⁴ lékař Otakar Kukula.²⁰⁵

4. 2. Školní docházka

V průběhu zdejší školní docházky bydlel Josef nejprve v bývalé jezuitské koleji, v druhém roce v domě Františky Vitvarové v Jičíně, v Zelené uličce, čísla domu 80, během třetího a čtvrtého ročníku u soukromnice Anny Marie Hlouškové ve Staré uličce v Jičíně, v domě č. 54.²⁰⁶ Do konce studia už bydlel jen u jičínského typografa Jana Steršáka.²⁰⁷ Studoval ve velmi skromných podmínkách. Pro finanční poměry rodiny bylo zřejmě velmi důležité, že od druhého pololetí prvního roku docházky na jičínské gymnázium byl Josef od školného zcela osvobozen. Začal docházet do paralelní třídy B.²⁰⁸

Navštěvoval s bratrem jičínské gymnázium (dnes Lepařovo) ještě v jeho staré budově (viz Příloha č. 24), Josef však jen pouhý jeden rok. V roce 1882 začala totiž výstavba nové budovy, která byla již částečně zprovozněna v následujícím roce (viz Příloha č. 25).²⁰⁹ Tato nová budova měla svou gymnasijní kapli, novinkou byla letní, ale i zimní tělocvična.²¹⁰ Také pedagogický sbor gymnázia procházel mnoha změnami a někdy trpěl i nedostatkem členů, zejména v roce 1881/2, kdy byla otevřena čtvrtá paralelka a počet studentů rostl. V průběhu září byl ale sbor doplněn a měl i se školním inspektorem třináct skutečných a šest náměstných

²⁰¹ *Památník státního čs. gymnasia Fr. Lepaře v Jičíně 1933*, tisk Šmejc a spol., Jičín s. 79 SOA Jičín, Fond - Lepařovo gymnázium Jičín, inventární číslo: 1003, kniha č. 797.

²⁰² http://cs.wikipedia.org/wiki/Jind%C5%99ich_%C5%A0olc

²⁰³ *Jubilejní památník c.k. vyššího gymnasia jičínského 1807-1907*, 1907 v Jičíně, tisk Bed. Outrata, s. 92-150, SOA Jičín, Fond - Lepařovo gymnázium Jičín, inventární číslo: 1002, kniha č. 796.

²⁰⁴ http://cs.wikipedia.org/wiki/Otakar_Kukula

²⁰⁵ *Památník státního čs. gymnasia Fr. Lepaře v Jičíně 1933*, tisk Šmejc a spol., Jičín s. 185-198, SOA Jičín, Fond - Lepařovo gymnázium Jičín, inventární číslo: 1003, kniha č. 797.

²⁰⁶ *Katalog maturitní 1882/83, 1883/84, 1884/85, 1885/86*, SOA Jičín, Fond - Lepařovo gymnázium Jičín, inventární číslo: 27, 28, 29.

²⁰⁷ *Katalog maturitní 1886/87, 1887/88, 1888/89, 1889/90*, SOA Jičín, Fond - Lepařovo gymnázium Jičín, inventární čísla: 29, 30, 31.

²⁰⁸ *Katalog maturitní 1882/83, 1883/84*, SOA Jičín, Fond - Lepařovo gymnázium Jičín, inventární číslo: 27, 28.

²⁰⁹ *Jubilejní památník c.k. vyššího gymnasia jičínského 1807-1907*, 1907 v Jičíně, tisk Bed. Outrata, s. 40 SOA Jičín, Fond - Lepařovo gymnázium Jičín, inventární číslo: 1002, kniha č. 796.

²¹⁰ Tamtéž, s. 54 - 55.

učitelů.²¹¹ V roce 1883/4 měla škola 446 veřejných žáků a jednoho privatistu.²¹² Na škole se vyučoval těsnopis a byla zavedena pravidelná výuka tělocviku.²¹³ Josef Štemberka byl patrně nenápadným a tichým studentem.

Přes skromné rodinné poměry, ve kterých vyrůstal, mohl studovat na jičínském gymnáziu a toto studium úspěšně dokončit v roce 1890, kdy zde složil maturitní zkoušku. V *Jubilejním památníku c. k. vyššího gymnasia jičínského 1807-1907* je uveden jako farář ve Staršově u Poličky,²¹⁴ což bylo jeho první působiště coby administrátora.

O konkrétních studijních výsledcích Josefa Štemberky jsme informováni podle „*Katalogů maturitních*“ obsahujících třídní výkazy tehdejších ročníků. V prvním roce byla jeho pilnost hodnocena jako vytrvalá, z většiny předmětů byl hodnocen výborně, pouze krasopis a zpěv se mu příliš nedařily. Neměl zameškanou ani jednu hodinu.²¹⁵ V druhém ročníku se lehce zhoršil v matematice a němčině, ale to nezměnilo nikterak jeho celkový prospěch. V tomto školním roce zameškal 3 hodiny v druhém pololetí.²¹⁶ V třetím roce svého studia se opět trochu pohoršil v matematice a tentokrát výjimečně i v náboženství, ale zlepšení nastalo ve zpěvu. V druhém pololetí zameškal čtyři hodiny.²¹⁷ V následujícího roku se zhoršil v silozpytu²¹⁸ a přibýly mu ke studiu dva nové předměty - francouzština a těsnopis. Z těsnopisu měl výbornou, z francouzštiny chvalitebnou. V tomto, ani v následujícím roce neměl zameškanou ani jednu hodinu.²¹⁹ V pátém roce studia se zhoršil v matematice a vnější úpravě svých prací. Těchto pět let prospíval vždy s vyznamenáním.²²⁰ V šestém ročníku měl již mnoho chvalitebných, a dokonce dostal dostatečně z matematiky, což zapříčinilo, že mu nebylo uděleno vyznamenání. Zameškané měl tři hodiny.²²¹ Sedmý rok také pro Josefa Štemberku nebyl nijak snadným, následovalo další zhoršení, tentokrát opět v silozpytě, znovu byl ohodnocen dostatečně. Znovu mu nebylo uděleno vyznamenání. Zameškané hodiny měl dvě v druhém pololetí.²²² Osmý rok studia byl provázen Josefovou větší absencí. Za celý rok zameškal 31 hodin a v jeho výsledcích k nijak výraznému zlepšení nedošlo. Ani

²¹¹ *Jubilejní památník c.k. vyššího gymnasia jičínského 1807-1907*, 1907 v Jičíně, tisk Bed. Outrata, s. 52 SOA Jičín, Fond - Lepařovo gymnázium Jičín, inventární číslo: 1002, kniha č. 796.

²¹² Tamtéž, s. 54; Privatista – soukromý, neveřejný žák - Trávníček F., Váša P., *Slovník jazyka českého*, vydal Fr. Borový, Praha 1941, s. 1160.

²¹³ *Jubilejní památník c.k. vyššího gymnasia jičínského 1807-1907*, 1907 v Jičíně, tisk Bed. Outrata, s. 55-56, SOA Jičín, Fond - Lepařovo gymnázium Jičín, inventární číslo: 1002, kniha č. 796.

²¹⁴ Tamtéž, s. 231-232.; Jedná se o Stašov u Poličky, zřejmý omyl autora textu „památníku“.

²¹⁵ *Katalog maturitní 1882/83*, SOA Jičín, Fond - Lepařovo gymnázium Jičín, inventární číslo: 27.

²¹⁶ *Katalog maturitní 1883/84*, SOA Jičín, Fond - Lepařovo gymnázium Jičín, inventární číslo: 28.

²¹⁷ *Katalog maturitní 1884/85*, SOA Jičín, Fond - Lepařovo gymnázium Jičín, inventární číslo: 28.

²¹⁸ Silozpyt = Fysika.

²¹⁹ *Katalog maturitní 1885/86*, SOA Jičín, Fond - Lepařovo gymnázium Jičín, inventární číslo: 29.

²²⁰ *Katalog maturitní 1885/86, 1886/87*, SOA Jičín, Fond - Lepařovo gymnázium Jičín, inventární číslo: 29.

²²¹ *Katalog maturitní 1887/88*, SOA Jičín, Fond - Lepařovo gymnázium Jičín, inventární číslo: 30.

²²² *Katalog maturitní 1888/89*, SOA Jičín, Fond - Lepařovo gymnázium Jičín, inventární číslo: 30.

v posledním roce nedostal vyznamenání.²²³ Třídním profesorem byl od první do čtvrté třídy c. kr. pomocný učitel²²⁴ Josef Vítke.²²⁵ Další dva roky, v páté a šesté třídě byl třídním c. k. skutečný učitel²²⁶ Gustav Zába.²²⁷ K maturitě dovedl studenty sedmého a následně osmého ročníku c. kr. profesor²²⁸ Dr. Oldřich Kramář.²²⁹ Výuku náboženství celých osm let vedl Josef Příbyl, c. kr. profesor, který vyučoval náboženství ve všech třídách.²³⁰

Studium v Jičíně tedy Josef Štemberka ukončil maturitní zkouškou konanou v květnu roku 1890 (viz Příloha č. 26). Odmaturoval se třemi výbornými, z toho jednou byl hodnocen z náboženství, dále pak obdržel čtyři chvalitebné, mimo jiné i ze zpěvu, stejný počet předmětů byl ohodnocen jako dobrý. Opět ho ale pronásledovala matematika, ze které byl klasifikován dostatečnou. Nic to nezměnilo na tom, že na posledním řádku protokolu o maturitní zkoušce bylo uvedeno v kolonce Výsledek zkoušky – „dospělý“.²³¹

4. 3. Studium v Hradci Králové

Po ukončení studia na gymnáziu nastoupil do kněžského hradeckého semináře. Za období jeho studia zde byl děkanem Eduard Prašinger, dalšími profesory byli Antonín Zima, Josef A. Širůtek, František Xav. Fiala, František Xav. Hampl, Matyáš Musil, Antonín Pogerth a Alois Frýdek s Antonínem Brychtou, doktoři teologie. V dobové dokumentaci jsou označováni jako hlavní capitulares, ale působili zde i další profesori teologie, jako např. Jan Soukup, František Šulc, Ferdinand Beneš, Gabriel Pecháček, Vinc. Ruth a Gustav Domabyl.²³² Jméno Josefa Štemberky se objevuje v seznamech kněží až z roku 1892, je zde zaznamenán jako student druhého ročníku. V tom roce bylo v jeho třídě 37 posluchačů.²³³ Josef Štemberka je zde uváděn jako Čech z Pecky.²³⁴ V roce 1893 úspěšně postoupil do třetího ročníku. K jeho kolegům v tom roce přibyl jeden posluchač.²³⁵ V posledním ročníku Štemberkova studia v semináři se profesori teologie nijak nezměnili, zůstal stejný i počet

²²³ *Katalog maturitní 1889/90*, SOA Jičín, Fond - Lepařovo gymnázium Jičín, inventární číslo: 31.

²²⁴ *Výroční zpráva c. kr. gymnasia vyššího v Jičíně za školní rok 1885/86*, SOA Jičín, Fond - Lepařovo gymnázium Jičín, s. 2.

²²⁵ *Katalog maturitní 1882/83- 1885/86*, SOA Jičín, Fond - Lepařovo gymnázium Jičín, inventární číslo: 27 – 29.

²²⁶ *Výroční zpráva c. kr. gymnasia vyššího v Jičíně za školní rok 1885/86*, SOA Jičín, Fond - Lepařovo gymnázium Jičín, s. 2.

²²⁷ *Katalog maturitní 1886/87, 1887/88*, SOA Jičín, Fond - Lepařovo gymnázium Jičín, inventární číslo: 29, 30.

²²⁸ *Výroční zpráva c. kr. gymnasia vyššího v Jičíně za školní rok 1885/86*, SOA Jičín, Fond - Lepařovo gymnázium Jičín, s. 1.

²²⁹ *Katalog maturitní 1888/89, 1889/90*, SOA Jičín, Fond - Lepařovo gymnázium Jičín, inventární číslo: 30, 31.

²³⁰ *Výroční zpráva c. kr. gymnasia vyššího v Jičíně za školní rok 1885/86*, SOA Jičín, Fond - Lepařovo gymnázium Jičín, s. 2.

²³¹ *Katalog maturitní 1889/90*, SOA Jičín, Fond - Lepařovo gymnázium Jičín, inventární číslo: 31.

²³² *Catalogus Venerabilis Cleri Dioeceseos Reginae-Hradecensis*, Hradec Králové 1892, s. 6-14.

²³³ Tamtéž, s. 15-16.

²³⁴ „Boh. Pecka“; Tamtéž.

²³⁵ *Catalogus Venerabilis Cleri Dioeceseos Reginae-Hradecensis*, Hradec Králové, 1893, s. 14-16.

spolužáků. Josef Štemberka je k roku 1894 zapsán jako Diakonus, Boh. Pecka, Pref. chori.²³⁶ V seznamech kněží z následujícího roku je jméno Josefa Štemberky mezi ordinovanými z roku 1894. Je uváděn jako cooperátor²³⁷ v Čestíně. V záznamech je zapsán ve funkci kaplana za faráře Heřmana Haasera.²³⁸ V tomto úřadě začalo také jeho vlastní kněžské působení po ukončení studií.

²³⁶ *Catalogus Venerabilis Cleri Dioeceseos Reginae-Hradecensis*, Hradec Králové 1894, s. 15-16;

Diakonus, Praefectus Chori – diákon, dozorce kůru.

²³⁷ Cooperator – kaplan - Zavadil A. J., *Kutnohorská slovesní i obrazem, díl II., část 2 Uhlířsko-janovicko, sešit A: Uhl. Janovice – Kochanov*, nakl. Martin Bartoš, Kutná Hora 2000 s. 51.

²³⁸ *Catalogus Venerabilis Cleri Dioeceseos Reginae-Hradecensis*, Hradec Králové, 1895, s. 125, 224.

5. Život po ukončení studia

V kapitole věnující se životu Josefa Štemberky po ukončení studia chronologicky procházím jednotlivá místa, ve kterých mladý farář postupně působil. Krátce se také zmiňuji o místních kostelech, v nichž vykonával svou službu a s nimiž byl tedy velice úzce jeho život v tehdejších letech propojen.

5. 1. Kooperátor v Čestíně

Obec Čestín, se nachází nedaleko Kutné Hory, zde poprvé Josef Štemberka působil jako kaplan od roku 1894 do roku 1899. Byl vyplácen samotným farářem, který však žádal, aby toto finanční břemeno bylo hrazeno dotací z náboženských fondů. Po Josefu Štemberkovi zde byli pouze dva kaplani, Jan Lonský a Karel Havran.²³⁹ Josef Štemberka vykonával svou činnost již v novém čestínském kostele (viz Příloha č. 27), jehož stavba začala roku 1859 a byla dokončena 1861. Starý kostel totiž bylo pro nevyhovující stav nutné strhnout.²⁴⁰

Od roku 1861 se stal nový kostel sv. Petra a Pavla farním, dosavadní administrátor, P. Josef Böhm, byl jeho prvním farářem. Nový chrám má na západní straně věž se třemi zvony, pod kterou byl zřízen vstup do kostela, chrámová loď je sloupy rozdělena na trojlodní a po celé šíři přiléhá apsida. V levém křídle apsidy se nalézá sakristie a v pravém oratoria. Na hlavním oltáři je umístěn obraz sv. Petra a Pavla, jeho autorem, ale i autorem dalších obrazů byl mistr Hellich. Hlavní oltář má po stranách situovány sochy sv. Václava a sv. Jana Nepomuckého (viz Příloha č. 28). V jižní boční lodi se nachází oltář Neposkvrněného početí P. Marie, u kterého jsou sochy sv. Františka a sv. Alžběty, a v lodi severní oltář sv. Michala archanděla se sochami sv. Ferdinanda a sv. Anny. Vnitřek kostela je ornamentálně vyzdoben.²⁴¹

5. 2. Administrátor ve Stašově

Po odchodu z Čestína začal Josef Štemberka působit na farnosti v již zmíněném Stašově u Poličky. Z pramenů se dovídáme, že zde administroval od prosince roku 1899²⁴² až konce

²³⁹ Zavadil A. J., *Kutnohorsko slovem i obrazem, díl II., část 2 Uhlířskojanovicko, sešit A: Uhl. Janovice – Kochanov*, nakl. Martin Bartoš, Kuttna, Kutná Hora 2000 s. 50-51.

²⁴⁰ Tamtéž, s. 48.

²⁴¹ Tamtéž.

²⁴² *Dokument z Báně Věže*, První památný list při položení základního kamene nového kostela, 28. 8. 1864, informace poskytl p. Němcová ze Stašova.

roku 1906.²⁴³ Záznam také uvádí, že po dobu své činnosti zde byl farář nemocen, v letech 1900 až 1902 prodělal dlouhou chorobu, v průběhu které ho zastupoval v administrování Ladislav Tůma.²⁴⁴ Za pobytu zde Josef Štemberka několikrát žádal o přidělení fary v Kolči a jednou o přidělení lidického benefícia. O faru v Kolči žádal poprvé v roce 1900, nebylo mu však vyhověno, další žádost podal v roce 1906 tentokrát úspěšně.²⁴⁵ Během života ve Stašově poslal také list do konkursu o přidělení fary v Lidicích, bylo to v roce 1902²⁴⁶ (viz Příloha č. 29), o toto benefícium žádal tehdy i budoucí lidický farář Jan Novotný.²⁴⁷

Místní kostel ve Stašově je zasvěcen Nanebevzetí P. Marie, jedná se o jednolodní stavbu, která má věž tradičně situovanou na západní straně (viz Příloha č. 30). Byl vystavěn v roce 1873. Ve dvacátém století (1983) byl kostel poničen ohromným požárem, při kterém byly roztaveny i zvony. Došlo však k opravě a jeho opětovnému vysvěcení v roce 1988. Ke kostelu náleží i přiléhající fara, která je v empírovém stylu.²⁴⁸

5. 3. Samostatným farářem v Kolči

Jako samostatný farář byl poprvé Josef Štemberka v obci Koleč nedaleko města Kladna. Působil zde tedy od přelomu let 1906/1907 až do roku 1909, kdy přešel na lidické benefícium, podle žádosti podané v témže roce.²⁴⁹ V posledním roce pobytu Josefa Štemberky v Kolči byla provedena generální vizitace, která uvádí, že v místní farnosti žily dva nesezdané páry, žije zde odcizený lid a je zde nutná misie. Farář je celkově hodnocen s pochvalou, na kazatelně, při zaopatřování či ve zpovědnici mu byla udělena známka výborná. Mravné chování měl vzorné a celková pověst byla velmi dobrá.²⁵⁰ Vizitace proběhla v dubnu roku 1909,²⁵¹ v srpnu byl Josef Štemberka investován na lidickou faru.²⁵² Ale ještě za pobytu v Kolči byl určen excurrando administrátorem ve Vřetovicích.²⁵³

V současné době kostel v Kolči není funkční (viz Příloha č. 31). Je zařazen mezi poškozené kostely a kaple v České republice. Svatostánek byl přistavěn k zámku a zasvěcen

²⁴³ *Návrhy na obsazení benefícia Koleč*, Národní Archiv (dále jen NA), Fond-Archiv pražského arcibiskupství III. (dále jen APA III.), inventární číslo 1282, číslo kartonu 1855.

²⁴⁴ *Dokument z Báně Věže*, První památný list při položení základního kamene nového kostela, 28. 8. 1864, informace poskytla p. Němcová ze Stašova.

²⁴⁵ *Návrhy na obsazení benefícia Koleč*, NA, Fond- APA III., inventární číslo 1282, číslo kartonu 1855.

²⁴⁶ *Návrhy na obsazení benefícia Lidice*, NA, Fond- APA III., inventární číslo 1338, číslo kartonu 1863.

²⁴⁷ Tamtéž.

²⁴⁸ <http://www.obec-stasov.cz/?p=22>

²⁴⁹ *Návrhy na obsazení benefícia Lidice*, NA, Fond- APA III., inventární číslo 1338, číslo kartonu 1863.

²⁵⁰ *Zpráva farního úřadu v Lidicích o opravách nařízených při generální vizitaci*, NA, Fond- APA III., inventární číslo 36, číslo kartonu: 986.

²⁵¹ Tamtéž.

²⁵² *Farní kronika lidické farnosti*, OÚ Lidice, s. 126.

²⁵³ *Osobní spisy duchovních*, NA, Fond- APA III., inventární číslo 1511, číslo kartonu 342.

Nejsvětější Trojici, od roku 1714 byl kostel farním. Na internetových stránkách Poškozené a zničené kostely a kaple v České republice je o kolečském kostele zapsáno: „*Ve střeše lodi jsou díry, věžička je rezavá a bez zakončení. Omítka mírně poškozena. Bez dveří, okna zčásti rozbitá. Chybí vstupní schodiště v průčelí. V presbytáři díra v klenbě (cca 4 x 3 m), strop v lodi je mírně poškozen, v sakristii je strop napůl spadlý. V lodi vytrhána podlaha, jsou zde trosky. Kostel značně zarostlý v křoví.*“²⁵⁴

²⁵⁴ <http://www.kostely.tnet.cz/vysledky.php>

6. Život Josefa Štemberky v Lidicích

Další, samostatnou kapitolou života Josefa Štemberky je jeho působení v Lidicích. Tuto oblast je velmi těžké zmapovat, zejména proto, že neexistuje žádný ucelený pramen, který by o tomto tématu vypovídal, kromě farní kroniky, ze které jsem částečně čerpala. Druhým velmi cenným zdrojem v této problematice jsou vzpomínky pamětníků Josefa Štemberky. Čerpala jsem z vydaných vzpomínkových textů: vzpomínka farářovy hospodyně Antonie Škrdlové, další je Posel z Budče,²⁵⁵ list, jehož číslo z června 1998 je zcela věnováno Josefu Štemberkovi, druhým pramenem je sborník: *Pozastavte se, poutníci*.²⁵⁶ Je důležité zmínit, že oba dva prameny s sebou úzce souvisí. Společný bod pramení z organizace Concordia Pax, autor a redaktor tohoto dílu Posla z Budče, P. Jaroslav Ptáček, je zároveň jeden ze zakládajících členů této organizace. Concordia Pax je zároveň vydavatelem druhého sborníku.

Součástí této kapitoly jsou také přímé rozhovory týkající se lidického faráře. Pokusila jsem se zkontaktovat lidické ženy i další obyvatele z okolních obcí, kteří si osobnost faráře mohli pamatovat. Rozhovory mi poskytly - z Lidic paní Jaroslava Skleničková a krátkou vzpomínku pro mě napsala i paní Miloslava Jirasová-Podhorová, rozená Studničková, dále pak z Makotřas paní Czupková. Jedna z pamětnic, druhá nejmladší „lidická žena“, M. Kalibová, sestra paní Skleničkové, podle jejího sdělení nemá na faráře žádné vzpomínky, neboť většinu svého mládí strávila mimo Lidice. Další dosud žijící lidické ženy jsou ve vysokém věku a podle sdělení pracovnice Památníku Lidice (dále jen PL) Mgr. N. Příbylové-Rezkové nemohou být již zatěžovány kontakty s veřejností souvisejícími s dávnou, ale pro ně stále bolestivou tragédií.

Lidické období zahrnuje dlouhých 33 let v životě Josefa Štemberky. Jeho vzezření současníkům utkvělo v paměti - „*Vidíme jeho vzpřímenou postavu, jeho drobný obličej, krátce ostříhané vlasy – na hlavě vysokou čepici, dlouhý černý kabát, důkladné boty...*“²⁵⁷, napsal buštěhradský lékař a lidický varhaník Quido Jeřábek (viz pozn. 257), tento popis zcela odpovídá fotografii, na které je Josef Štemberka zachycen, viz Příloha č. 32. Jeho působení jako venkovského faráře přinášelo každodenní běžné starosti a povinnosti vyplývající z tohoto úřadu. Do jeho farnosti navíc patřili i obyvatelé dalších pěti obcí - Hřebče, Netřeb, Bělok,

²⁵⁵ Posel z Budče – List poutníků na staroslavnu Budeč, č. 14/1998.

²⁵⁶ Angerová J., Mlčoch L., *Pozastavte se, poutníci* – sborník statí, myšlenek a názorů k 50. výročí lidické tragédie, Concordia Pax, Blatná 1992, s. 18

²⁵⁷ Tamtéž.; též: *Svědectví MUDr. Quida Jeřábka*, Posel z Budče – List poutníků na staroslavnu Budeč, č. 14/1998, s. 3-4. V tomto sborníku je uveřejněna vzpomínka MUDr. Quida Jeřábka z 9. 6. 1945, který znal Josefa Štemberku osobně (lidickým varhaníkem byl 25 let), jak potvrzují i vzpomínky Antonie Škrdlové. Josef Štemberka ve farní kronice uvádí, že mu Quido Jeřábek společně s otcem, matkou a dalšími známými přišli blahopřát k jeho narozeninám.

Makotřas, Peklov, viz 2. kapitola Lidice – dějiny obce a kostela sv. Martina biskupa. Věnoval se ale i další činností a koníčkům, kterými si obveseloval život ze svého zájmu.

K základním povinnostem patřily samozřejmě činnosti spojené s duchovní službou. Dny Josefa Štemberky byly naplňovány pořádáním pravidelných mší, péčí o kostelní inventář a jeho výzdobu i o liturgické náčiní. Pečoval o své farníky poskytováním svátosti oltářní i svátosti zpovědi a dalších duchovních služeb. Bez jeho přítomnosti se nemohly uskutečnit křtiny, svatby ani pohřby, při kterých jako lidický kněz musel být. Farářovy podpisy můžeme zaznamenat na mnoha zachovaných křestních a rodných listech občanů Lidic, kteří po dovršení dospělosti Lidice opustili, a tím se tato dokumentace zachovala, ale i občanů přilehlých obcí spadajících do lidické farnosti, kteří zde také přijímali svátost křtu (viz Příloha č. 33). K velkým událostem farářova života patřily i svatby v lidickém kostele, které farář konal i pro farníky z okolních obcí (viz Příloha č. 34). K jistě smutným okamžikům patřilo vypravování pohřbů. Jeho osoba je zachycena na několika fotografiích z pohřebních průvodů (viz Příloha č. 35).

V Lidicích se v pravidelných rytmech jako na každé běžné vsi oslavovaly tradiční křesťanské svátky. K největším patřily oslavy Vánoc a Velikonoc. Každoročně se v Lidicích konal průvod Božího těla, který byl v posledním roce existence Lidic zakázán. Josefa Štemberku je možné spatřit na dalších několika zachovaných fotografiích zachycujících ho přímo při těchto činnostech v kostele (viz Příloha č. 36). Za pozornost stojí jeho péče o úroveň kostelního sboru, který vedl farářův přítel a řídící učitel A. Ottomanský, sbor svou kvalitou získal krajský věhlas. Při májových pobožnostech se farář dokonce nebránil zpěvu operních árií. Věnoval se také hře na harmonium.²⁵⁸ Důležitou součástí výkonu jeho úřadu bylo také zapisování údajů do matrik. Toto vše vykonával jako samozřejmou součást své funkce, o čemž svědčí i to, že ve farní kronice tyto úkony žádným způsobem nereflektuje, jen výjimečně zapisuje některé svatby a křty. Nepodařilo se mi zachytit ani žádné náznaky toho, že by byl mimořádným kazatelem či nějakým jiným způsobem převyšoval běžný typ služebníka Božího. Z různých zmínek vyplývá, že ve styku s lidmi byl spíše uzavřenější povahy a málomluvný - „*Farář Štemberka byl velmi málomluvný, jeho duch však byl čilý, svými bystrými postřehy předčil nás všechny.*“²⁵⁹ „*P. Štemberka mluvíval málo, ale vždy logicky. Mezi spolubratřimi se říkalo, že je dobrý právník (...) Otec Štemberka byl všem sympatický právě pro svou málomluvnost a skromnost. Je třeba rozlišovat mezi pohodlníčkou,*

²⁵⁸ Beneš J., *Kaine, kde je tvůj bratr?*, Česká katolická charita, Praha 1971, s. 66.

²⁵⁹ Angerová J., Mlčoch L., *Pozastavte se, poutníci – sborník statí, myšlenek a názorů k 50. výročí lidické tragédie*, Concordia Pax, Blatná 1992, s. 15; též: *Svědectví MUDr. Quida Jeřábka, Posel z Budče – List poutníků na staroslavnu Budeč*, č. 14/1998, s. 3-4.

sobeckou uzavřeností a mezi tichostí diktovanou vnitřním soustředěním, které se dalo předpokládat právě u P. Štemberky. Toto usebrání dávalo vyrůst velké síle ducha osvědčené v nejkritičtějších okamžicích života, kdy ve sklepě Horákova statku připravoval své farníky na smrt (...)“²⁶⁰ Obyvatele Lidic miloval – „S jeho láskou k národu byla spojena i láska ke spoluobčanům. Kdykoliv kdokoli přišel, vždy mu byly farní dveře otevřeny. Odtud přinášeli si všichni občané pomoc ve svých nesnázích, porady v tísní hmotné i duševní. Od něho nikdo neodešel s prázdnem.“²⁶¹

Josef Štemberka žil na lidické faře, k níž přiléhala zahrada, která měla přibližně 200 sáhů.²⁶² Faráře obklopoval okruh nejbližších farníků, kteří mu ve výkonu úřadu pomáhali a byli s ním v denním styku. Především to byla jeho hospodyně Antonie Škrdlová, která žila také na faře podle záznamu z domovního listu (viz Příloha č. 37)²⁶³, kostelník Rudolf Suchý, hrobník Václav Kovařovský i řidič Josef Bublík, jenž řídil často automobil, který farář vlastnil jako jediný ve vesnici. Často se stýkal i s řídícím učitelem obecní školy. Vztah téměř rodinný ho poutal především k hospodyně A. Škrdlové, o čemž svědčí i fakt, že se po návratu z koncentračního tábora nastěhovala do Pecky, dožila zde s jeho sestrou a zachovala na faráře několik drobných vzpomínek. „Celkem jsem byla u vldp. 35 roků.“²⁶⁴ Antonie Škrdlová se ve vzpomínkách věnuje postupně událostem, jak přicházely ode dne Božího těla až do jejího pobytu v Pecce. Do této podkapitoly vybírám pouze přímé vzpomínky na Josefa Štemberku, události spojené se dnem vyhlazení ponechávám do podkapitoly věnující se tomuto tématu.

Antonie Škrdlová pamatuje na Josefa Štemberku jako na upřímného vlastence, který se rád vracel do svého rodného kraje. Na jeho lidický pobyt vzpomíná: „Všichni obyvatelé ho měli rádi, jak občané v Lidicích, tak děti ve škole i učitelstvo. Když mu bylo možno, pomohl každému. Pan farář měl zlaté srdce. Podporoval chudé studenty na studiích. Po maturitě pomáhal jim opatřiti místa. Nejvíce jich dostal k berní správě s pomocí nejdůst. pana velmistra Vlasáka u Křížovníků. Dělníkům zase vyprošoval místo v hutích kladenských. Též i úředníkům místa v hutích obstarával. Prostřednictvím p. ing. Junga z Kladna, který jeho prosby nikdy neoslyšel. K tomu chodili lidé s psaním od p. lidického faráře a každý místo

²⁶⁰ Svědectví ThDr. Václava Bartůňka, Posel z Budče – List poutníků na staroslavnou Budeč, č. 14/1998, s. 4, 5. ThDr. V. Bartůňek znal osobně J. Štemberku od roku 1934.

²⁶¹ Angerová J., Mlčoch L., *Pozastavte se, poutníci* – sborník statí, myšlenek a názorů k 50. výročí lidické tragédie, Concordia Pax, Blatná 1992, s. 15; též: Svědectví MUDr. Quida Jeřábka, Posel z Budče – List poutníků na staroslavnou Budeč, č. 14/1998, s. 3-4.

²⁶² Kočka V., *Lidice - dějiny a poslední dnové vsi*, Bři Krausové v národní správě, Ústí nad Labem 1946, s. 31.

²⁶³ *Bytový seznam*, Farní úřad v Lidicích, SOA Kladno, Fond - Společnost pro obnovu Lidic a Ležáků, Inventární č.: 364, karton č. 93.

²⁶⁴ *Celkem jsem byla u vldp. 35 roků.*, Vzpomínky Antonie Škrdlové, bývalé hospodyně u Josefa Štemberky, arcib. konsistor. rady a faráře v Lidicích u Buštěhradu. Dokument dostupný v obecní knihovně v Pecce. Číselný údaj v názvu považují za omyl autora, protože ve druhé vydané vzpomínce (Škrdlová A., *Večery v zotavovných Charity*, in: Charita, roč. 3, č. 15/1948.), z velké části shodné je již uveden správný, tj. 33 let.

obdržel.“²⁶⁵ Antonie Škrdlová vypomáhala i v kostele, za což sklízela farářovu chválu, dokonce její výzdobu mariánského oltáře vyzdvihl i ve farní kronice.²⁶⁶ Platným pomocníkem mu byl zejména rolník Rudolf Suchý, který jako kostelník pomáhal před mší i během ní a každý den chodil ráno, v poledne i večer zvonit, vyzváněl i na kostelní umíráček.²⁶⁷

Postupně faráři Štemberkovi povinnosti spojené s péčí o farnost přibývaly, zejména v souvislosti s dlouhodobým onemocněním a následným skonem sousedního buštěhradského faráře. Z farní kroniky, ale i z knihy vydané k pětisetletému výročí města Buštěhradu se dovídáme, že docházel do sousední vsi Buštěhradu.²⁶⁸ Josef Štemberka konal pobožnosti ve zdejší hradní kapli,²⁶⁹ v kronice zapisuje, že tomu bylo poprvé při onemocnění místního faráře v roce 1922.²⁷⁰ V roce 1932 mu již správa Buštěhradu byla přidělena naplno, byl ustanoven excurrendo administrátorem.²⁷¹ A tak ve věku šedesáti tří let měl na konec farář na starosti dvě fary.²⁷² V průběhu let byl dle církevní praxe, ale i z různých soudobých příčin podrobován zkouškám či konkurzům. V roce 1918 měl farář opakovat zkoušku farního konkursu, konzistoř v Hradci Králové mu ji však odložila.²⁷³ V roce 1923 byl jmenován arcibiskupským notářem.²⁷⁴ Roku 1933 byl Josefu Štemberkovi udělen titul čestného konsistorního rady (viz Příloha č. 38).²⁷⁵ Přibližně od roku 1938 žádala po faráři rodové doklady Česká spisová komise (viz Příloha č. 39). Jednalo se o některé matriční doklady z 18. století a farář se tím cítil značně zatížen.²⁷⁶ Na lidického faráře byla směřována ve třicátých letech ještě jedna žádost, která se týkala patronů kostela a historie fary. Prameny k této žádosti máme dva, jedním je zápis z farní kroniky²⁷⁷ a druhým je dopis, odpověď Josefa Štemberky profesoru Jindřichu Skopci (viz Příloha č. 40).²⁷⁸ V roce 1940 farář konstatuje nařízení o povinnosti všech duchovních předložit své rodové doklady o árijském původu. Josef Štemberka musel předložit konzistoři doklad do 30. VI. 1941.²⁷⁹ Učinil tak dne 28. VI.

²⁶⁵ *Celkem jsem byla u vldp. 35 roků.*, Vzpomínky Antonie Škrdlové, bývalé hospodyně u Josefa Štemberky, arcib. konsistor. rady a faráře v Lidicích u Buštěhradu. Dokument dostupný v obecní knihovně v Pecce.

²⁶⁶ *Farní kronika lidické farnosti*, OÚ Lidice, s. 193.

²⁶⁷ Stehlík E., *Lidice – Příběh české vsi*, Památník Lidice, V RÁJI, Praha 2004, s. 45.

²⁶⁸ *500 let města Buštěhradu – sborník o historii a současnosti obce*, Naše Vojsko, Obecní úřad Buštěhrad 1997, s. 99.

²⁶⁹ Tamtéž.

²⁷⁰ *Farní kronika lidické farnosti*, OÚ Lidice, s. 182.

²⁷¹ Tamtéž, s. 193.

²⁷² Tamtéž.

²⁷³ Tamtéž, s. 168.

²⁷⁴ *Osobní spisy duchovních*, NA, Fond- APA III., inventární číslo 1511, číslo kartonu 342.

²⁷⁵ Tamtéž.

²⁷⁶ *Farní kronika lidické farnosti*, OÚ Lidice, s. 212.

²⁷⁷ Tamtéž, s. 202.

²⁷⁸ *Dokument vzácné hodnoty Z dopisu P. Štemberky*, Lidová Demokracie, roč. 28, č. 135/1972, s. 10.

²⁷⁹ *Farní kronika lidické farnosti*, OÚ Lidice, s. 217.

1941, jednalo se o osm rodových dokladů.²⁸⁰ Roku 1940 bylo faráři povoleno sloužit půlnoční mši odpoledne.²⁸¹

Další součástí jeho života byly akce spojené s životem širší církve. Například se v září roku 1912 účastnil Eucharistického sjezdu ve Vídni, jehož součástí byla i pouť do Mariacdi, která dle slov pisatele „*působila nezapomenutelným dojmem*“.²⁸² Důležitou aktivitou bylo založení Cyrilské jednoty v Lidicích. V roce 1913 byl v Lidicích založen tento spolek pro celou farní osadu. Jednota vznikla k šedesáti pětiletému výročí panování císaře Františka Josefa I., měla šedesát členů, scházejících se jednou týdně ve škole či v kostele. Podporu spolku poskytovali učitelé, ale i starostové obcí. Na začátku roku byla podána žádost o její schválení k zemské Cyrilské jednotě.²⁸³ Nově vzniklá organizace se angažovala i za války, vypsala sbírku na podporu vdov a sirotků. Při této sbírce bylo vybráno šedesát korun, což byla na tehdejší poměry značná částka, jak vyplývá z farářova zápisu.²⁸⁴

V životě Josefa Štemberky se nejednoznačnými způsoby odrazilo vytvoření nového státu a dosti komplikovaný vztah republikových úřadů a katolické církve. V obecné rovině farář vznik Československé republiky přivítal. Posléze se ale pozastavoval nad událostmi a zákony, na něž musel přímo reagovat ve své farnosti. Později se tyto farářovy zápasy o kvalitu náboženského života farnosti i o půdu staly nemilou součástí jeho všedních dnů. Tato tematika je hlouběji zpracována v kapitole Josef Štemberka kronikářem. I z těchto důvodů se zřejmě pokusil o založení místní organizace „Československé strany lidové“ roku 1919. Sám hovoří o „katolickém spolku“, jehož cílem bylo: „(...) *udržovati ducha křesťanského a čeliti útokům na víru a náboženství podnikaným*“.²⁸⁵ Do tohoto spolku se zprvu hlásilo čtrnáct obyvatel z Lidic, včetně Antonie Škrdlové a celé rodiny Rudolfa Suchého. Spolek odebíral několik katolických časopisů, farář uvádí: Lid, Čech, Právo či Věstník katolického duchovenstva.²⁸⁶ Uskupení se ale neujalo, protože ještě téhož roku farář zapisuje do kroniky: „(...) *Lidová strana bohužel se tenčí následkem nedostatku uvědomělých členů. Mnozí z přihlásivších se z různých ohledů zase odpadli. Na osadě není bohužel svornosti vzhledem ku blížícím se volbám*“.²⁸⁷ Tyto aktivity jsou v přímé souvislosti s probíhajícími sekularizačními procesy formující se státnosti, což potvrzuje i další zápis ze stejné strany, v němž se farář zavazuje, že učiní vše proti vyvlastnění církevní půdy, vyplývající ze zákona

²⁸⁰ Farní kronika lidické farnosti, OÚ Lidice, s. 219.

²⁸¹ Tamtéž, s. 217.

²⁸² Tamtéž, s. 135.

²⁸³ Tamtéž, s. 140.

²⁸⁴ Tamtéž, s. 159.

²⁸⁵ Tamtéž, s. 171.

²⁸⁶ Tamtéž.

²⁸⁷ Tamtéž, s. 172.

o pozemkové reformě z roku 1919: „Výjimečným zákonem o vyvlastnění pozemků církevních mají býti postiženy zejména pozemky kostelní. Farář učiní všemožné, by násilnému zcizení kostelních pozemků jak kostelních tak i farních bylo zabráněno.“²⁸⁸ Dalším projevem farářovy obecné katolické činnosti byla účast na tzv. „katolické akci“ v roce 1932 za vrcholící hospodářské krize v Československu. Akce měla celorepublikový charakter a charitativní cíle. Obyvatelé Lidic opět faráře poněkud zklamali malou účastí, kterou lze ovšem vysvětlit sociální stratifikací obce. „Dne 6. listopadu 1932 svolána první schůze „katolické akce“. Účast ovšem malá. Přítomným, jak již před tím v kostele, tak nyní na faře sdělen význam a účel katolické akce. Našlo se přece jen několik osob, které se uvolily aspoň pokud možno k účelu tomuto spolupůsobiti. (...)“²⁸⁹

Podle svědectví současníků byl J. Štemberka nábožensky tolerantní. „Jeho náboženská snášenlivost razila úctu a vděčnost u všech náboženských vyznání (...) Pohřbívání jinověrců na hřbitově lidickém nikdy nedělal obtíž.“²⁹⁰

Josef Štemberka prožil v Lidicích také dvě válečná období. V průběhu obou válek si uvědomoval situaci lidí, na které doléhala bída a utrpení, proto zřizoval různé nadace a přispíval i finanční pomocí. Na začátku první světové války daroval čtyřicet korun ve prospěch válečných vystěhovalců z Polska.²⁹¹ Svou činnost za druhé světové války vyvíjel i Svaz katolické charity, v němž se farář také angažoval a který měl v roce 1941 na této farnosti čtrnáct členů.²⁹²

Josef Štemberka často také oslavoval dobově výjimečné události. Například na památku nového císaře Karla I. zasadil farář v roce 1916 na farní zahradě stromky,²⁹³ při vzniku Československé republiky pronesl v kostele promluvu a společenství to oslavilo zpěvem chvalozpěvu *Te Deum laudamus*,²⁹⁴ podílel se na výsadbě „lip svobody“ na lidické návsi.²⁹⁵

V osobním životě byl Josef Štemberka mírný člověk, navenek působící přísně, tak se jevil především ve stáří. Jeho největším osobním koníčkem bylo včelařství, s láskou pečoval o úly umístěné na farní zahradě, o kterou s odborným zápalem pečoval (viz Příloha č. 41). Na faře se občas zřejmě také scházel úzký kroužek aktivních věřících lidické farnosti, pro něž

²⁸⁸ *Farní kronika lidické farnosti*, OÚ Lidice, s. 172.

²⁸⁹ Tamtéž, s. 194.

²⁹⁰ Angerová J., Mlčoch L., *Pozastavte se, poutníci* – sborník statí, myšlenek a názorů k 50. výročí lidické tragédie, Concordia Pax, Blatná 1992, s. 15; též: *Svědectví MUDr. Quida Jeřábka*, Posel z Budče – List poutníků na staroslavnou Budeč, č. 14/1998, s. 3-4.

²⁹¹ *Farní kronika lidické farnosti*, OÚ Lidice, s. 146.

²⁹² Tamtéž, s. 212, 217.

²⁹³ Tamtéž, s. 161.

²⁹⁴ Tamtéž, s. 169.

²⁹⁵ Tamtéž, s. 172.

farář pořádal popularizační přednášky. Například J. Skleničková, jejíž otec byl vyhlášeným lázeňským šéfkuchařem, ve své vzpomínkové knize – *Jako chlapce by mě zastřelili...* uvádí, že tatínek v době, kdy rodina pobývala v Lidicích, „(...) na faře zdarma učil péct dorty a připravovat studenou kuchyni (...)“²⁹⁶ Z drobných vzpomínkových črt se ještě dovídáme, že farář s oblibou hrál karty se svými blízkými a přáteli, vlastnil rádio a dětem do školy nosil chleba s medem.²⁹⁷ „(...) Jedinou jeho zábavou byla hra v karty v útulně vytopené místnosti na faře. Jednoho dne vzal několik občanů na hru. Na jejich slova, že není vhodné, aby bezvěrci hráli karty na faře, úsměvem se jich zeptal: „Protože snad neumíte hrát karty?“ A pak již bez říkání celá tato společnost chodila hrát (...)“²⁹⁸

Josef Štemberka nepil alkohol a jeho oblíbeným jídlem byly tvarohové karbanátky s rajskou omáčkou, vyráběl nápoj z červeného bezu a pil odvar z bezinek. Velice zřídka jedl maso, často večeřel hrnek mléka s krajícem suchého chleba a horkou polévku si chladil doléváním studené vody.²⁹⁹ Jeho domácnost byla velmi prostá. „Viděl jsem tehdy znovu jeho skromnou, řeklo by se vesnickou domácnost (...)“³⁰⁰ Josef Štemberka také nejspíše půjčoval lidem ve vesnici finance. Jeden ze zápisů farní kroniky je o dluhu Jana Procházky z domu č. 69.³⁰¹ Jan Procházka dlužil faráři v roce 1941 značný obnos, jednalo se o 4 118 korun, ale protože se dlužník snažil o splacení, farář mu odpustil jeden tisíc a sto osmnáct korun.³⁰² Zastával i roli jakéhosi obecního soudce, který rozsuzoval občany v drobných sporech. „Byl jsem přítomen scéně, kdy sousedé přišli jeden na druhého žalovat. Bylo třeba zakročit. Viníka pokáral svým mírným způsobem, druhá strana však nebyla spokojena úplně a chtěla důkladnější potrestání. Tu pravil: „Nejsem tu proto, abych někomu škodil. Nemohu-li prospěti, nikomu neublížím.“³⁰³

V roce 1939 Josef Štemberka oslavil sedmdesátiny a byl velmi potěšen z gratulací. Mezi gratulanty byli i řídící učitelé z Lidic a Hřebče. Byl mu předán dárek, jednalo se o kresbu s podobiznami a skicami (blíže je farář nespecifikuje), ke kterým bylo připojeno poděkování. Faráře potěšila účast i projevy v kostele. Z Buštěhradu mu přišli blahopřát i Quido Jeřábek

²⁹⁶ Skleničková J., *Jako chlapce by mě zastřelili...*, PROSTOR, Praha 2006, s. 19.

²⁹⁷ Rogl Vl., *Doprovázel lidické muže na smrt*, in: Kladenský denník, roč. 8, č. 140/1999.

²⁹⁸ Angerová J., Mlčoch L., *Pozastavte se, poutníci* – sborník statí, myšlenek a názorů k 50. výročí lidické tragédie, Concordia Pax, Blatná 1992, s. 15 ; též: *Svědectví MUDr. Quida Jeřábka*, Posel z Budče – List poutníků na staroslavnou Budeč, č. 14/1998, s. 3-4; též: *Svědectví ThDr. Václava Bartůňka*, Posel z Budče – List poutníků na staroslavnou Budeč, č. 14/1998, s. 3-4

²⁹⁹ Beneš J., *Kaine, kde je tvůj bratr?*, Česká katolická charita, Praha 1971, s. 65.

³⁰⁰ *Svědectví ThDr. Václava Bartůňka*, Posel z Budče – List poutníků na staroslavnou Budeč, č. 14/1998, s. 4, 5.

³⁰¹ Kočka V., *Lidice - dějiny a poslední dnové vsi*, Bři Krausové v národní správě, Ústí nad Labem 1946, s. 68.

³⁰² *Farní kronika lidické farnosti*, OÚ Lidice, s. 218.

³⁰³ Angerová J., Mlčoch L., *Pozastavte se, poutníci* – sborník statí, myšlenek a názorů k 50. výročí lidické tragédie, Concordia Pax, Blatná 1992, s. 16; též: *MUDr. Quido Jeřábek*, Posel z Budče – List poutníků na staroslavnou Budeč, č. 14/1998, s. 4.

společně se svým otcem, matkou a dalšími známými, jako dárek dostal hodiny, květiny a ovoce.³⁰⁴

6. 1. Výuka náboženství

V samostatné podkapitole se věnuji jedné významné činnosti, kterou farář vykonával. Jedná se o vyučování náboženství na místních školách.

Záznam o farářově činnosti tohoto typu máme již z jeho působiště v Kolči. Při generální vizitaci bylo jeho vyučování ohodnoceno chvalitebně.³⁰⁵

V Lidicích učil v nové místní škole. První záznam o školní budově v Lidicích pochází z roku 1713, jedná se o zaopatření školního mistra. V roce 1790 školu navštěvovalo 127 dětí, z nichž bylo 19 z Lidic.³⁰⁶ Je zřejmé, že postupem času škola přestala vyhovovat počtu přibývajících dětí a bylo tedy nutné zřídit školu novou.³⁰⁷ Než se tak stalo, vyučovalo se v domech č. 24 a 30. Nová školní budova byla postavena v roce 1824, dostala číslo popisné 26. Měla ústřední topení a učitelem byl Matyáš Chmel.³⁰⁸ Do roku 1880 stačily pro vyučování dvě třídy, v roce 1881 byla otevřena třetí třída. Počet dětí však narůstal a kapacita školy opět nevyhovovala. V roce 1888 došlo k rozšíření budovy a výuka nyní probíhala ve čtyřech třídách. Rok před příchodem Josefa Štemberky do Lidic byla škola již pětitřídní. V roce 1912 došlo k rozdělení čtvrté třídy na dvě paralelní.³⁰⁹ Do lidické školy v té době docházelo 56 místních dětí, 84 dětí z Makotřas, 259 dětí z Hřebče a 19 dětí z Netřeb.³¹⁰ V následujícím desetiletí nastal poklesl počtu dětí, z toho důvodu musely být dvě třídy spojeny.³¹¹ Na začátku školního roku 1929 byly třídy sníženy na čtyři, vyučovalo se ve třech místnostech s tím, že třetí a čtvrtá třída byly spojeny.³¹² Snížení počtu žáků bylo dáno zejména otevřením nové školy v nedaleké Hřebči v roce 1929. Řídícími učiteli lidické školy, o kterých se zmiňuje i Josef Štemberka ve farní kronice, byli Eduard Straka, který rovněž zastával pozici „pěstitele“ kůru v kostele, posléze jeho nástupci David Tomáš a Adolf Ottomanský.³¹³

³⁰⁴ Farní kronika lidické farnosti, OÚ Lidice, s. 210.

³⁰⁵ Zpráva farního úřadu v Lidicích o opravách nařazených při generální vizitaci, NA, Fond- APA III., inventární číslo 36, číslo kartonu: 986.

³⁰⁶ Kočka V., *Lidice: dějiny a poslední dnové vsi*, Ústí nad Labem 1946, s. 57-58.

³⁰⁷ Památní kniha obec Lidice 1924 - 1936, s. 12, SOA Kladno, Fond- Archiv obce Lidice, inventární číslo: 1, karton: 1.

³⁰⁸ Konopka Vl., *Až přijdete do Lidic*, Naše vojsko, SPB, Praha 1963, s. 41.

³⁰⁹ Farní kronika lidické farnosti, OÚ Lidice, s. 136.

³¹⁰ Pamětní kniha Masarykovy jubilejní základní školy v Hřebči, Masarykova jubilejní základní škola v Hřebči, 1929.

³¹¹ Památní kniha obec Lidice 1924 - 1936, s. 13, SOA Kladno, Fond- Archiv obce Lidice, inventární číslo: 1, karton: 1.

³¹² Tamtéž.

³¹³ Tamtéž.

Jedna z žaček lidického faráře, Božena Šíchová z Hřebče, která jako malá holčička docházela do lidické školy okolo roku 1914,³¹⁴ zachytila své vzpomínky ze školních let na Josefa Štemberku. Mazal jim chléb medem a byl na ně hodný. „*Když jsem měly odpoledne náboženství, on věděl, že my, děti hřebečské, jsme tam musely zůstat přes poledne. Vždycky si nás s takovou účastí prohlíd a hezky se usmál. Pak sebral dva chlapce z Lidic a nám nařídil, abychom byly tiše, že přijdou hned. My se dívaly z okna, kam jdou, a oni šli s ním na faru. Pak přišli a kluci přinesli podpaží chléb domácí velký jako kolo u vozu a velkou sklenici, co je na zavařování, pravý včelí med. A nás zavolal ke stolku, krájel a mazal a mazal, až jsme byli nasycení. Pak si sedl spokojeně nahoru na lavici a s úsměvem nám vyprávěl. Někdy zabrala tato hostina celou hodinu.*

(...) Jednou přes poledne my děti už neměly do čeho kousnout a měly jsme hlad. (...) Šly jsme klidně na faru a prudce zazvonily. Přišla nám otevřít paní kuchařka a přísně se na nás podívala a chtěla nás kárati, jak jsme neslušný, že pan farář odpočívá. Vtom se otevřely dveře pokoje, vyšel pan farář, my zčervenaly, bylo nám trapno, a on povídá paní kuchařce: Nezlobte se na ty děti a pusťte je do zahrady.“³¹⁵

Při hledání pamětníků v okolních obcích jsem našla zmínku o vyučování náboženství Josefem Štemberkou i v Hřebči. Svědectví Jindřicha Bonaventury, farářova žáka z této vsi. „*Byl to takový šedivý drobounký pán (...) k nám do Hřebče jezdil učit náboženství. Pamatuju se, že měl na autě – byla to snad pragovka – vzadu na okénku velkého pleteného pavouka. Pro štěstí (...) Pater Štemberka byl posvěcený člověk, otcovský a laskavý. Když jsem zlobili, netrestal nás, nanejvýš jen tak šťouchal prstem do hlavy. Ten prst vidím dodnes. Můj tatínek měl v Hřebči zahradnictví, a tak jsme znali lidické ženské. (...) Pomáhal jsem tatínkovi, když do Lidic chodil upravovat hroby a starat se panu faráři Štemberkovi o ovocnou zahradu (...)*“³¹⁶

Se jménem Josefa Štemberky se setkáváme také v Pamětní knize Masarykovy jubilejní základní školy, která byla založena v roce 1929. Josef Štemberka se účastnil slavnostního otevření této školy. Dokazuje to farářův podpis v Zápisu Pamětní knihy, ale i jeho fotografie pořízená při slavnostním zahájení (viz Příloha č. 42). Ve školních záznamech hřebečské základní školy je Josef Štemberka veden jako vyučující římskokatolického náboženství od jejího vzniku až do roku 1940 (viz Příloha č. 43).³¹⁷ Od té doby další zápisy školní kroniky

³¹⁴ Svědectví pí Boženy Šíchové, Posel Budče – List poutníků na staroslavnou Budeč, č. 14/1998, s. 3

³¹⁵ Tamtéž.

³¹⁶ Someš J., Zapomínání mučedníci, in: Katolický týdeník, roč. 9. č. 29/1998, s. 1.

³¹⁷ Pamětní kniha Masarykovy jubilejní základní školy v Hřebči, Masarykova jubilejní základní škola v Hřebči, 1929.

chybí a pokračují až po válce. Josef Štemberka v roce 1932 vyučoval náboženství celkem dvacet šest hodin. Jednalo se o šest hodin v Lidicích, šest ve Hřebči a čtrnáct v Buštěhradě.³¹⁸ Vlastním pohledem Josefa Štemberka na výchovnou činnost ve zdejších školách se podrobně zabývám v 7. kapitole Josef Štemberka kronikářem.

Josef Štemberka si uvědomoval význam vzdělání, a proto pro rozvoj místní obecné vzdělanosti a dostupnost literatury žádal v roce 1914 o zřízení farní knihovny. Žádost byla směřována kuratoriu Ježkovy nadace v Praze³¹⁹ a o jejím osudu nejsou další zprávy. Podle literatury v Lidicích před vyhlazením existovala pouze knihovna čtenářského spolku Vlast.³²⁰

6. 2. Vzpomínky žijících pamětníků

Rozhovor s paní Jaroslavou Skleničkovou se konal 3. března 2008 v Lidicích.³²¹ Paní Skleničková nemá příliš vzpomínek na Josefa Štemberku, je to dáno zejména tím, že v Lidicích příliš nepobývala, jedná se spíše o jednotlivé situace, které se jí uchovaly v paměti. Ze školního prostředí popisuje výuku náboženství. „*Seděl na lavici, nohy si dal na židli a všichni jsme se shlukli okolo něho. V kapsičce měl zavěšené hodinky, a když vykládal, tak mu na ně holky jukaly, kolik je hodin.*“ Tato scéna utkvěla v paměti i paní Czupkové,³²² která v roce 1942 chodila do lidické třetí třídy. Paní Czupková vypráví: „*Měl scvrklé ruce a my jsme mu je hladily, jeho výklad jsme poslouchaly jako pohádku. Když kluci zlobili, tak je šťouchal pod lopatky. Nosil hodinky, my holky jsme je měly rády. Jedna holčička s nimi kroutila a on, jak byl v zápalu vyprávění, tak praskly, pěkně jí vynadal, až mu přišla vynadat její maminka. Byl ale moc hodný.*“

Vraťme se ke vzpomínkám paní Skleničkové, rodina její maminky vlastnila lidickou hospodu tatínek byl kuchařem, hodně se stěhovali. Když tatínek vařil na Slovensku ve Vysokých Tatrách, tak tam Josef Štemberka s Antonií Škrdlovou přijeli: „*Přijeli na čtrnáct dní. On spal v hotelu, slečinka u nás, tatínek jim vařil.*“ Na otázku, jak farář vycházel s lidmi z vesnice, odpověděla: „*Jediný ve vsi měl auto. Pan řídící, slečinka z fary a farář, to bylo jako „šlechta na vesnici“.* Scházeli se na faře s četníkem Vítem³²³ a hráli karty, četník Vít ho prý

³¹⁸ Farní kronika lidické farnosti, OÚ Lidice, s. 193.

³¹⁹ Tamtéž, s. 141.

³²⁰ Stehlík E., *Lidice – Příběh české vsi*, PL, V RÁJI, Praha 2004, s. 45

³²¹ Osobní rozhovor s paní J. Skleničkovou jsem vedla dne 3. března 2008. Všechny citace v této podkapitole vycházejí z tohoto rozhovoru.

³²² Osobní rozhovor s paní Czupkovou jsem vedla dne 4. března 2008 v Makotřasech. Všechny citace v této podkapitole vycházejí z tohoto rozhovoru.

³²³ Četník Josef Vít – bývalý proviantní důstojník československé armády. Jmenován velitelem četnického oddělení na Kladně. Přihlásil se k německé národnosti. Dne 9. 6. 1942 se účastnil porady o lidické operaci s Böhem, Geschkem, Thomsenem a Wiesmannem. Jeho úkolem bylo hermeticky uzavřít celou obec a asistovat při soupisech majetku. Jeho rozkazem byl obklíčen les a pochyťáni muži, kteří se v něm skrývali.

chtěl zachránit před popravou, ale on odmítl.“ Paní Skleničková měla ještě jednu osobní vzpomínku na Josefa Štemberku, která se týkala její zpovědi: *„Měla jsem jít ke zpovědi a říkala jsem tatínkovi, že si všechno nepamatuju. Tatínek mi poradil, ať řeknu, že se zpovídám z vědomých a nevědomých hříchů. Tak jsem to tak udělala a farář mi na to řekl: „Ne, ne, musíš to pěkně vyjmenovat.“ Tak to se mi teda moc nelíbilo(...)*“ Část vzpomínek na Josefa Štemberku si paní Skleničková uchovala i z vyprávění její maminky: *„Farář za války dělal potvrzení o rodových dokladech, že maminka není židovka, za to se platilo, od chudých si bral málo a od maminky si vzal tu nejvyšší částku, co mohl. Nebo třeba, když měli maminka a tatínek svatbu, tak se brali na Smíchově, proto musela maminka lidickému faráři, že zde neměla svatbu, zaplatit 200 korun.“*

Během rozhovoru jsem se také zeptala, zda neví, jak je možné, že se zachovala lidická farní kronika. A dověděla jsem se od pana C. Skleničky, manžela paní Skleničkové, který byl rozhovoru po celou dobu přítomen a dlouhodobě se zajímá o osudy Lidic, že ji pravděpodobně farář musel odevzdat někomu do Buštěhradu. Tam se totiž našla, ale neví se u koho. Paní Skleničková se také účastnila půlnoční mše, povolené vykonat v 18 hodin. Jedná se pravděpodobně o mši, o které se zmiňuje Josef Štemberka ve farní kronice k roku 1940.

Ve svědectví o Josefu Štemberkovi, které mi zaslala paní Jirasová-Podhorová dne 1. 4. 2008, se o Josefu Štemberkovi dovídáme *„(...) byl dobrý kazatel v kostele a ve škole velmi pečlivý. Byl společenský, ale do hospody nechodil. Zval si své přátele na faru (...) Já vzpomínám s láskou na pana faráře. On mě křtil v roce 1913 (...) koupil si malé auto a s tím jel 9.6. do Kladna na úřad a tam mu jeho přátele říkali, co se má zítra v Lidicích státi. Radili mu, aby dnes do Lidic nejel, aby jel někam jinam. Ale pan farář do Lidic jel. Ráno pana faráře vyhodili z fary a odvedli k Horákům (...)*“³²⁴

6. 3. Vzpomínky na strýčka

Za důležité jsem považovala kontaktovat příbuznou Josefa Štemberky, paní Ludmilu Lojdovou. Sepsala dvě krátké vzpomínky na svého prastrýce, které mi zaslala. Jedná se tak o další velice cenný pramen, který pochází z přímého svědectví příbuzné Josefa Štemberky. Vzpomínky zasazují do této kapitoly pro jejich časové vymezení. Jedna vzpomínka je z 40. let a druhá se věnuje činnosti Josefa Štemberky v Lidicích obecně.

V roce 1945 byl davem na Kladně zlynčován. - Čvančara J., *Někomu život, někomu smrt – Československý odboj a nacistická okupační moc 1941 – 1943*, Laguna, Praha 2003, s. 181.

³²⁴ Z korespondence paní Jirasové-Podhorové, rozené Studničkové, ze dne 1. 4. 2008.

První vzpomínka je dle autorky z května roku 1942. Do rychnovské rodinné vily Jindřicha Štemberky tehdy na neděli přijela velká společnost, Josef Štemberka, Antonie Škrdlová, sestry obou bratrů Leopoldina a Anežka společně s dalšími známými. Přijeli černým autem, šoférem byl pan Bublík.³²⁵ Pokud se setkání opravdu účastnila sestra Leopoldina, muselo se uskutečnit ještě před koncem roku 1940, protože v jeho závěru Leopoldina zemřela. Mohlo tedy dojít k časovému posunu v zařazení vzpomínek, či k prolnutí několika návštěv nebo k záměně sester. Všechny varianty jsou možné a tato drobná nesrovnalost není pro tuto práci nijak závažná. Uvádím ji pouze pro ujasnění časového sledu událostí. Vraťme se k samotným vzpomínkám, které jsou pro nás nosné. Ludmila Lojdová popisuje příjezd společnosti:

„Strýček „Osi“ (Josef), farář z Lidic a jeho kuchařka Tonča, která mi určitě upletla nové šaty. V kuchyni ji pomlouvají, že moc nevaří, ale co má taky vařit, když strýček ráno, v poledne i večer jí jenom bílou kávu a do ní si láme chléb. Přijely také strýčkovy sestry, tetičky „Poldynka“ a Anežka. Jsou velice pobožné. Hodné. Mají na krku velké kříže a já, nevím proč, se jich trošičku bojím. Přijeli ještě strýčkovi přátelé z Pecky (...).“³²⁶

Ludmila Lojdová měla se svým strýčkem hezký vztah, měli se velice rádi.³²⁷ On a jeho sestra Leopoldina ji bránili, když ji maminka hubovala.³²⁸ Josef Štemberka zůstal v paměti Ludmily Lojdové: *„Strýčkovi se celý život třesou ruce. Jí raději odděleně od společnosti. Já jediná k němu smím (...) jen tichounké cinkání strýčkovy lžice o porcelánový hrnek, když jí svou celoživotní kávu a chléb. Hodiny tikají. Pozoruji ho a tajím dech. Cítím se jako v kostele při bohoslužbě.“³²⁹*

Josef Štemberka malé Ludmile vyprávěl o domu, který staví v Pecce, že jí tam nechá pokoj. On tam bude bydlet se svými sestrami. Dovídáme se o jeho vystřídání na lidickém beneficiu, má být v červnu nahrazen jiným knězem.³³⁰ Více je toto téma rozvedeno v následující vzpomínce.

V druhé vzpomínce se autorka zmiňuje o Josefu Štemberkovi jako o lidickém faráři, popisuje některé události z posledních týdnů života kněze.

„Žil tichým, skromným životem, byl pracovitý, velmi vzdělaný, soucitný a laskavý.“

Na konci května roku 1942 měl jít do penze. Bylo mu 73 let a doufal, že se hned první týden v červnu přestěhuje do své rodné Pecky, do domu, který tam z úspor svých i celé rodiny

³²⁵ Lojdová - Štemberková L, *Soukromá fata morgana*. Nevydáno, v majetku L. Lojdové.

³²⁶ Tamtéž.

³²⁷ Tamtéž.; též: Lojdová L., *Lidický farář*. Nevydáno, v majetku L. Lojdové.

³²⁸ Lojdová - Štemberková L, *Soukromá fata morgana*

³²⁹ Tamtéž.

³³⁰ Tamtéž.

nechal postavit. Avšak kněz, který měl po něm nastoupit, ho požádal, aby ještě týden na lidické faře zůstal, že nestihl zabalit své věci. Strýček ve své dobrotě souhlasil, že tedy odjezd o týden odloží.

Byl to však týden osudový.

*Protektorátní mašinerie ho donutila, zůstal-li ve službě, složit ještě 8. června povinnou zkoušku z německého jazyka, což s výborným prospěchem vykonal.*³³¹

6. 4. Lidická tragédie a smrt faráře

Samotný průběh lidické tragédie byl zpracován v mnoha publikacích a monografiích, věnujících se tomuto tématu.³³² V těchto statích je podrobně líčen i poslední den života J. Štemberky. Osudu kněze je ale věnován v jednotlivých publikacích různě rozsáhlý prostor – v rozpětí od pouhé zmínky jeho jména v seznamech mezi zavražděnými muži³³³ či ve společnosti nejstaršího popraveného Emanuela Kovařovského, až po brutální líčení týrání faráře před popravou.³³⁴ Zde je nutno poznamenat, že jedinými relevantními prameny pro informace o závěrečných okamžicích života faráře jsou poválečné výslechy příslušníků zasahujících složek, které se na vyhlazení podílely, tyto ovšem mohly být účelově upraveny; společně se svědectvím Antonie Škrdlové, která ovšem zažila pouze odchod faráře do Horákova statku, ona sama byla poté internována s ostatními ženami. Dalším již méně věrohodným pramenem je lidová tradice, opírající se při zobrazení téhož o obecně sdílenou představu výlučného postavení duchovního pastýře a v tomto případě i velmi starého muže mezi ostatními popravenými. Dnes je těžké rozhodnout, které z možných podání se nejvíce přibližuje pravdě. Ve všech zdrojích se ovšem shodně opakují tyto skutečnosti - farář posloužil mužům čekajícím na smrt, které posiloval na duchu a modlil se s nimi. Pokud potřebovali, poskytoval jim duchovní útěchu. Pokojně šel na místo skonu jako jeden z posledních.

Nejméně se osudu faráře věnuje publikace vzniklá v roce 1946 *...a muži byli zastřeleni*, ve které je zmíněn v předmluvě pouze jako „*duchovní pastýř P. Josef Štemberka, jemuž bylo 73 let*“ a v seznamu popravených mužů jenom s údajem o narození a prostou charakteristikou

³³¹ Lojdová L., *Lidický farář*.

³³² Nejnověji toto téma zpracovává obsáhlá a podrobná publikace – Stehlík E., *Lidice – Příběh české vsi*, PL, V RÁJI, Praha 2004.

³³³ *Lidice, čin krvavého teroru a porušení zákonů i základních lidských práv*, Ministerstvo vnitra, Praha 1945, s. 70; též: *...a muži byli zastřeleni – památník lidickým mužům*, Společnost pro obnovu Lidic, Praha 1946, s. 35.

³³⁴ Moulis M., *Lidice žijí*, Středočeské nakladatelství a knihkupectví, Praha, 1972, s. 31 – 32.

- farář. Přičemž většině mužů déle bydlících v Lidicích je zde věnován několikařádkový medailonek.³³⁵

Základem pro většinu dalších studií je publikace *Lidice, čin krvavého teroru a porušení zákonů i základních lidských práv* z roku 1945. Zpracování staví na výpovědích příslušníků gestapa citované i v jiné literatuře, zejména H. Wiesmanna, šéfa kladenského gestapa; M. Rostocka, SS-Unterscharführera a rovněž na výpovědi gestapáka W. Bürgera.³³⁶ Kněz byl přiváděn do Horákova statku jednotkami bezpečnostní služby, které měly na starosti prohlídku kostela a fary. Když kněze stráž eskortovala, obrátil se páter na M. Rostocka s prosbou týkající se kostela. „(...) Rostock, aniž jej uznal za hodna jediného slova, chytil jej za obě ramena, prudce jím otočil a kopl jej tak silně, že staříčkový farář padl do prachu silnice. Mezi tím přiskočili členové SD Strubel a Huber, kteří začali padnuvšího faráře tlouci a kopati a při tom mu hrubě a sprostě nadávali. O jakou prosbu šlo, nemohlo být zjištěno.“³³⁷ Ve značné shodě s tímto líčením je vzpomínka A. Škrdlové, která vyhlazení přežila – nejprve byla odvezena do koncentračního tábora v Ravensbrücku,³³⁸ v únoru roku 1944 byla transportována do Lublinu, Majdanku, kde byla dva měsíce a onemocněla zde břišním tyfem. Její cesta pokračovala do Osvětimi,³³⁹ odkud byla v září téhož roku převezena zpět do Ravensbrücku.³⁴⁰ Její popis událostí zachycuje ještě předešlý den. Vzpomíná, že Josef Štemberka byl 9. 6. 1942 vykonávat v Kladně zkoušku z němčiny (O tom částečně vypovídá i dopis Josefa Štemberky psaný 7. 6. 1942 panu řídícímu, týkající se zrušení schůzky a jejího přesunutí na 9. či 10. 6. 1942. Můžeme se domnívat, že tato schůzka se již neuskutečnila – viz Příloha č. 44), do Lidic však přijelo gestapo již den před tím a prováděli prohlídku domů. Obec se po skončení tohoto rozruchu uklidnila³⁴¹, nikdo netušil, co se bude dít druhý den. Josef Štemberka se vrátil z Kladna večer, v půl jedenácté v noci se ve vsi ozvala první střelba. Začátek popisu události se týká okamžiků na faře:

„Šla jsem otevřít. Do fary se vhrnulo šest esesmanů a po vstoupení do fary ihned žádali všechny klíče. Ptali se, kde jest farář. Uvedla jsem je do pokoje. Pan konzistorní rada se ihned oblékl a já musela se dvěma essmany do kuchyně. Byla jsem oblečena jen v nočním prádle.

³³⁵ ...a muži byli zastřeleni – památník lidickým mužům, Společnost pro obnovu Lidic, Praha 1946, s. Úvod, 35.

³³⁶ Plachý J., *Případ Fritz – Válečný zločinec Max Rostock jako agent StB*, Sešity Úřadu dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu č. 5, Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR, Praha 2002, s. 23.

³³⁷ *Lidice, čin krvavého teroru a porušení zákonů i základních lidských práv*, Ministerstvo vnitra, Praha 1945, s. 42.

³³⁸ *Celkem jsem byla u vldp. 35 roků.*, Vzpomínky Antonie Škrdlové, bývalé hospodyně u Josefa Štemberky, arcib. konsistor. rady a faráře v Lidicích u Buštěhradu. Dokument dostupný v obecní knihovně v Pecce

³³⁹ Tamtéž.

³⁴⁰ Tamtéž.

³⁴¹ Tamtéž.

*Dovolili mě vzít si jenom plášť a šátek na hlavu. Tu již pan rada šel dolů. Dokud jsem byli ještě toho večera na faře, nosili essmani matriky, zlaté kostelní předměty uschované na faře. Při tom odnášeli i šatstvo, prádlo a koberce dolů do auta stojícího před farou.*³⁴²

Vzpomínky pokračují rychlým odchodem z fary, kdy si kněz nesměl s sebou vzít ani kolárek,³⁴³ po té směřovali do kostela, kde musel farář odevzdat klíče od chrámu a odtud jejich společná cesta vedla až k Horákovu statku.³⁴⁴

*„Na dvoře tohoto statku stáli jsme až do půl třetí ráno. (...) Měla jsem balíček pro vldp., který jsem mu chtěla dát, ale essman chytil vldp. za rameno a zatočil s ním tak, že upadl. Začal do něho tlouci. Běžela jsem pomoci vldp. vstáti ze země, ale essman mě chytil za krk a začal mě škrtit. Pak do mě kopl tak, až jsem upadla. (...) V balíčku jsem měla připravené prádlo pro vldp.*³⁴⁵

Z těchto svědectví vychází i autor řady publikací z 60. – 70. let V. Konopka.³⁴⁶

S dalšími podrobnostmi přichází autor studie J. Bradley, *Lidice – Sacrificial village*,³⁴⁷ rozpracovává obsah prosby faráře k M. Rostockovi následujícím způsobem: *„Staričský farář otec Štemberk, třiasedmdesátiletý, který byl veden do Horákova statku, byl svědkem rabování svého chrámu příslušníky pořádkových jednotek. Když míjel jednoho gestapáka, žádal ho, aby neznesvětili jeho kostel; za svůj pokus byl brutálně napaden (...)*³⁴⁸ Pramen této informace se mi bohužel nepodařilo zjistit, podobné interpretace se ale objevují i v beletristických zpracováních (viz 8. kapitola Literární obraz osudu Josefa Štemberky v poezii, próze a dramatu od 40. let 20. století).

K svědectví, že farář po celou dobu průběhu poprav posiloval muže, uvádí ještě kniha *Lidice, čin krvavého teroru a porušení zákonů i základních lidských práv* děsivou interpretaci této jeho poslední služby svým farníkům M. Rostockem: *„Ten farář to dělal dobře. Svými*

³⁴² *Celkem jsem byla u vldp. 35 roků.*, Vzpomínky Antonie Škrdlové, bývalé hospodyně u Josefa Štemberky, arcib. konsistor. rady a faráře v Lidicích u Buštěhradu. Dokument dostupný v obecní knihovně v Pecce.

³⁴³ *Večery v zotavovných Charity* – Vzpomínky A. Škrdlové, in: *Charita*, roč. 3, č. 15/1948.

³⁴⁴ *Celkem jsem byla u vldp. 35 roků.*, Vzpomínky Antonie Škrdlové, bývalé hospodyně u VLDP Josefa Štemberky, arcib. konsistor. rady a faráře v Lidicích u Buštěhradu. Dokument dostupný v obecní knihovně v Pecce.

³⁴⁵ Tamtéž.

³⁴⁶ Konopka Vl., *Lidice*, Naše vojsko, SPB, Praha 1960.; Konopka Vl., *Lidice*, Naše vojsko, SPB, Praha 1962; Konopka Vl., *Až přijdete do Lidic*, Naše vojsko, SPB, Praha 1963; Konopka VL, *Zde stávaly Lidice*, Český svaz protifašistických bojovníků, Naše vojsko, Praha 1978.

³⁴⁷ Bradley J., *Lidice – Sacrificial village*, Balantine Books Inc., New York 1972.

³⁴⁸ The old parish priest, Father Štemberk, aged seventy-three, who was being taken to Horak's farm witnessed the plundering of his church by the security men. As he passed one of the Gestapo men he appealed to him not to desecrate his church; he was brutally assaulted... - Tamtéž, s. 87.

*modlitbami a žehnáním dosáhl, že ti lidé šli na popravu jako ovce.*³⁴⁹ I toto zneužití farářovy statečnosti vypovídá o nepochopitelné absurditě nacistického zločinu.

V dalším z pramenů k této problematice, lidové kronice či deníku hřebečského rodáka Josefa Fechtnera,³⁵⁰ se uvádí jinde se nevyskytující údaj, že po zatčení³⁵¹ rodin Horáků a Stříbrných byl farář prosit u K. H. Franka za jejich milost. Zde se údajně dozvěděl, že budou ztrestány celé Lidice a jemu jako faráři může být udělena milost, pokud se ihned vzdálí z Lidic. Odtud tedy zřejmě pramení motiv, se kterým se pracuje zejména v 8. kapitole (Literární obraz osudu Josefa Štemberky v poezii, próze a dramatu od 40. let 20. století), o nabídnuté milosti, kterou on nepřijal, protože ji nedostali jeho farníci.³⁵² Údaj se ovšem vyskytuje i v historické literatuře. Faktická nedoložitelnost tohoto pramene mne také vedla k tomu, že jsem kroniku J. Fechtnera zařadila do 8. kapitoly o literární reflexi.

Dalším z pramenů, který potvrzuje tuto verzi, avšak jehož autentičnost dnes již není možné potvrdit, je vzpomínka pozdějšího buštěhradského faráře Aloise Bětíka, který vypráví, co sám nezažil, ale co mu bylo sděleno: „*Několikrát mi vyprávěl p. děkan Jaroslav Vosátka: V úterý 9. 6. 1942, když P. J. Štemberka udělal zkoušku z němčiny – stavěl se na děkanství v Kladně u p. vikáře J. Kloučka. Ten dostal tajnou zprávu, aby p. faráře J. Štemberku upozornil, že se do Lidic nemá vracet. P. Štemberka odpověděl: „Vím, že se tam něco děje, ale já se ke svým vrátit musím.*“³⁵³ Možná je toto svědectví pravdivé, protože i paní Skleničková se zmínila o kladenském vikáři, který ho prý měl varovat. Avšak vezměme v úvahu, že ani jeden zdroj nepochází přímo od kladenského vikáře. Tudíž se zde pohybujeme pouze v úvahách.

Lidický farář je v dalším případě srovnáván s nacistickým pastorem Biebersteinem, který byl členem SS.³⁵⁴ Literatura odkazuje na československou úřední zprávu z roku 1945, předloženou u norimberského soudu, ve které je zapsáno: „*Posiloval je slovem božím*“.³⁵⁵

V rodině L. Lojdové se traduje o posledních dnech Josefa Štemberky: „*(...) do poslední chvíle zůstal se svými farníky. Modlil se s nimi, zdánlivě Bohem opuštěnými a dodával jim*

³⁴⁹ *Lidice, čin krvavého teroru a porušení zákonů i základních lidských práv*, Ministerstvo vnitra, Praha 1945, s. 44; též: Bradley J., *Lidice – Sacrificial village*, Balantine Books Inc., New York 1972, s. 90.

³⁵⁰ Robek A., *Kronika Josefa Fechtnera o utrpení a zkáze Lidic*, in: Český lid, č. 59/1972.

³⁵¹ Ze dne 4. 6. 1942.

³⁵² Kocourek R., *Lidice*, Vyšehrad, Praha 1972, s. 31 – 32.

³⁵³ Angerová J., Mlčoch L., *Pozastavte se, poutníci – sborník statí, myšlenek a názorů k 50. výročí lidické tragédie*, Concordia Pax, Blatná 1992, s. 18; též: *Svědectví P. Aloise Bětíka*, Posel z Budče – List poutníků na staroslovenskou Budeč, č. 14/1998, s. 5

³⁵⁴ Kocourek R., *Lidice*, Vyšehrad, Praha 1972, s. 31.

³⁵⁵ Tamtéž, s. 32.

víru. Jeho osobní statečnost je činila statečnými. Jak velice musel trpět, jak se musel obávat o osudy lidických žen a dětí. Protože nepožádal o milost, byl zastřelen jako poslední.“³⁵⁶

³⁵⁶ Lojdová L., *Lidický farář*.

7. Josef Štemberka kronikářem

Josef Štemberka v průběhu své činnosti v Lidicích měl kromě péče o svou farnost a farníky na starosti další důležitou povinnost tou bylo zapisování do farní kroniky. Díky dlouholetému kontinuálnímu zaznamenávání má tato kniha kromě historické hodnoty i druhý význam. Vypovídá o jeho životě, věcech, které faráře potkaly a nějakým způsobem zasáhly do jeho života. Z toho, co Josef Štemberka zaznamenával, tedy z toho, co mu připadalo zaznamenáníhodné, je možné vysledovat určité vlastnosti, postoje, ale i názory člověka, který byl sice vázán předpisy danými pro zápis farní kroniky, ale který se v některých případech nedokázal vyhnout subjektivním hodnocením a poznamenání svých názorů nejen jako faráře, ale i jako běžného člověka. V několika záznamech se farář věnuje i své rodině. Zmiňuje se o svém bratru a sestřích. Další drobné zápisy se týkají jednotlivých farníků. Josef Štemberka si při zapisování farní kroniky všiml také dění ve světě, zaznamenával změny papežů i situaci kolem svého působiště. Velký počet zápisů se týká lidického kostela a fary, zejména oprav, žádostí o opravy a aktivit souvisejících s jejich prováděním. Pravidelně se také na farnosti konaly vizitace, které jsou zapisovány přibližně jednou ročně v květnu.

Kronika obsahuje i finanční zápisy o účtech či žádosti o zvýšení či úpravu fassé.³⁵⁷ Můžeme také zaznamenat žádost o zvýšení platu kostelníka³⁵⁸ či o příspěvky na opravy paramenta.³⁵⁹ Záznamy tohoto typu ale ve své práci upozadím, protože jejich významu nepřikládám pro mou práci takovou důležitost. Obecně můžeme také říci, že kronika obsahuje velké množství zmínek o kritice úřadů a zdlouhavosti jejich konání, často je to v souvislosti s různými žádostmi faráře.

Jedním typem záznamů jsou zápisy o farářově činnosti. Tyto zápisy můžeme považovat za jedny z nejdůležitějších zdrojů, které vypovídají o osobě Josefa Štemberky. Proto jsem je využila do kapitoly o farářově činnosti v Lidicích.

Kronika je vedena od roku 1836. Josef Štemberka zapisoval do farní kroniky po celou dobu svého života v Lidicích. V některých letech jsou záznamy obsáhlejší, v některých méně rozsáhlé. Z celkových 221 stran této knihy je farář autorem 95 stran. Jeho zápisy začínají na straně 126 v roce 1909 a končí posledním, špatně čitelným zápisem ze dne 7. 6. 1942 na straně 220. Tento zápis však není posledním zápisem v knize, kronika obsahuje ještě jeden

³⁵⁷ Fasse – přiznání příjmů, důchodů - Trávníček F., Váša P., *Slovník jazyka českého*, vydal Fr. Borový, Praha 1941, s. 338.

³⁵⁸ *Farní kronika lidické farnosti*, OÚ Lidice, s. 138.

³⁵⁹ Parament – ozdobná látka na oltáři, na mešním roucho, roucho samo - Trávníček F., Váša P., *Slovník jazyka českého*, vydal Fr. Borový, Praha 1941, s. 1068.

list, na kterém je záznam o zničení Lidic. Autorem tohoto textu byl buštěhradský farář Jiří Dítě.

Kronika je svou velikostí blízká rozměrům listu A4, jednotlivé strany jsou hustě popsány, papír je zažloutlý. V době, kdy jsem do farní kroniky nahlížela, v ní byla vložena i jedna vylisovaná květina, nacházející se mezi stranou 141 a 142, na straně 142 je zápis o zavraždění Františka Ferdinanda d'Este a jeho manželky, možná tedy z toho důvodu ji tam farář vložil. Podotkněme také, že chybí jeden list, je to stránka č. 128, která obsahovala zápisy nejspíše z roku 1910 nebo 1911. Pokud sledujeme jednotlivé zápisy po formální stránce, vidíme, jak se postupem času měnilo písmo pisatele, jeho rukopis se v posledních letech stal hůře čitelným. Zápisy jsou provedeny několika druhy inkoustu, od roku 1941, tedy od strany 219, jsou psány zeleným inkoustem. Do té doby jsou záznamy psány inkoustem černým a místy modrým.

Farní kronika byla uložena na lidickém obecním úřadě, ale nedlouho po skončení mé práce s ní byla vyžádána SOA v Kladně a předána k restaurování, kde se nachází dosud. V době, kdy jsem s ní pracovala, nebyla tedy ještě uložena v žádném fondu a neměla ani žádné evidenční číslo. Do ukončení restaurování není možné do knihy nahlížet. Uvedené citace v poznámkovém aparátu jsou získané z mé skutečné práce s pramenem na lidickém obecním úřadě v roce 2007.

Vraťme se tedy k záznamům našeho faráře, jeho prvním zápis zní:

„Dne 1. srpna 1909 byl na zdejší farní beneficium (pra) investován nový farář Josef Štemberka, dosud farář v Kolči. Naroděn v Pecce u Nové Paky 2. 2. 1869.“³⁶⁰

Rozdělme nyní jednotlivé zápisy kroniky do různých kategorií, jejich seřazení jsem určila podle toho, kolik danému tématu farář věnuje prostoru.

7. 1. Život církve

V této podkapitole zpracovávám církevně tematické zápisy Josefa Štemberky, týkající se života církve ve světovém měřítku, ale které také bezprostředně zasahovaly farářův život na lidické faře. Záznamy se týkají vizitací, změn vikářů, úmrtí a nástupů papežů, ale i žádostí o redukce mší svatých. Jedna takováto žádost se týkala mše sv. za bývalého lidického faráře Václava Antonína Vacka.³⁶¹ V kronice se setkáváme i se zápisem o smrti biskupa a slovy Josefa Štemberky *„velezasloužilého spisovatele“* Antonína Podlahy v roce 1932,³⁶² ale i s

³⁶⁰ *Farní kronika lidické farnosti*, OÚ Lidice, s. 126.

³⁶¹ Tamtéž, s. 126.

³⁶² Tamtéž, s. 193.

informací o zřízení náboženského oddělení v Hřebči roku 1933.³⁶³ Jedním zápisem také je konání cyrilometodějských slavností na Velehradě roku 1936.³⁶⁴ Z kroniky je díky této skupině zápisů patrný vnitřní vývoj církve, např. zápis z roku 1938 o pořádání slavnosti „Holdu Kristu Králi“ v Kladně je farářem doplněn slovy: „*Ukáže se asi, že poměry náboženské jsou tu daleko příznivější nežli je pověst.*“³⁶⁵

Kronikář zapisuje změny arcibiskupů, o některých se rozepisuje více, o některých méně. Ze záznamů se dovídáme částečně i o životě kardinála Lva ze Skrbenských, o kterém farář zapisuje, že se účastnil konference rakouských biskupů v roce 1911. Tato událost se zdála faráři hodna zaznamenat, nejspíše z toho důvodu, že zmíněný kardinál byl předsedou této konference.³⁶⁶ Setkáváme se zde i se zápisem o smrti kardinálovy matky. V roce 1916 kronika obsahuje emočně zatížený zápis o zvolení kardinála arcibiskupem olomouckým: „*Odchodu Jeho bude železi zajisté celá arcidiecése bez rozdílu národnosti, jak laikové, tak zejména duchovenstvo, jemuž byl nejen nejvyšším představeným, nýbrž v pravdě otcovským přítelem.*“³⁶⁷ Jeho rozloučení s arcidiecézí proběhlo 1. července.³⁶⁸ Nástupcem Lva ze Skrbenských byl jmenován brněnský biskup Pavel Huyn.³⁶⁹ Arcibiskup Huyn však v roce 1919 rezignoval, do tedy rozbouřené situace nastoupil František Kordač, „*vynikající učenec, přitom však osobně skromný lidumil, obětavý pracovník*“.³⁷⁰ I tento arcibiskup pražský podal rezignaci roku 1931, důvody ale farář neuvádí. Novým arcibiskupem byl jmenován Karel Kašpar, do té doby biskup v Hradci Králové. Zdejší uvolněné místo zaujal Mořic Pícha.³⁷¹ Farář zapsal jmenování Karla Kašpara kardinálem,³⁷² věnoval se i úmrtí jeho matky na Štědrý den roku 1933.³⁷³ O Karlu Kašparovi se také dovídáme, že v roce 1939 prodělal vážnou nemoc.³⁷⁴ Poslední z této kapitoly se týká právě arcibiskupa Karla Kašpara, jedná se o zápis jeho smrti roku 1941.³⁷⁵

V roce 1914 můžeme zaznamenat poznámku k výnosu k. a. konsistoře, že by bylo vhodné, aby na každé faře byl zřízen alespoň jeden zbožný spolek.³⁷⁶ Zda na lidické faře po tomto doporučení nějaký spolek vznikl, nevíme. Rok 1915 znamenal změnu vikariátu, ke

³⁶³ *Farní kronika lidické farnosti*, OÚ Lidice, s. 197.

³⁶⁴ Tamtéž, s. 203.

³⁶⁵ Tamtéž, s. 208.

³⁶⁶ Tamtéž, s. 131.

³⁶⁷ Tamtéž, s. 158.

³⁶⁸ Tamtéž, s. 160.

³⁶⁹ Tamtéž.

³⁷⁰ Tamtéž, s. 172.

³⁷¹ Tamtéž, s. 192.

³⁷² Tamtéž, s. 202.

³⁷³ Tamtéž, s. 197.

³⁷⁴ Tamtéž, s. 213, 214.

³⁷⁵ Tamtéž, s. 218.

³⁷⁶ Tamtéž, s. 141.

kterému patřily Lidice. Dosavadní Slánský vikariát byl rozdělen na dva, Slánský a Kladenský. Lidice ode dne 1. 7. 1915, kdy začal svou činnost, patřily pod vikariát Kladenský. Prvním vikářem byl jmenován kladenský děkan Antonín Maděra, který však ještě v dubnu téhož roku náhle zemřel.³⁷⁷ Jako by nebylo dost špatných zpráv, ještě téhož roku zemřel další vikariátní správce Antonín Tucer.³⁷⁸ Novým hodnostářem byl roku jmenován rapický farář Václav Brabec.³⁷⁹ Ten však roku 1918 obdržel nové beneficium a na jeho místo nastoupil tajemník k. a. Josef Skála,³⁸⁰ který úřad zastával mnoho let, až roku 1936 odešel do výslužby. Novým vikariátním správcem byl jmenován Josef Melichar.³⁸¹

Jeden typ záznamů se týká papežů. V roce 1914 nás kronikář informuje o smrti papeže Pia X., který, jak kronika uvádí, se pokoušel ještě v posledních chvílích života zabránit vzniku světové války, přesně: „světový požár zažehnati“. Jeho nástupcem se stal bolognský kardinál, který si vybral jméno Benedikt XV. I on se podle zápisů snažil odklonit světové mocnosti od války.³⁸² Úmrtí tohoto papeže, kterého nazývá „papežem míru“, v roce 1922 Josef Štemberka doplnil slovy: „(...) jen „Právo lidu“ cynicky se zachovalo. Je to prý pro jeho stranu lhostejno jako kdyby zemřel indický dalajlama atd. Tak zjedná „Právo lidu“ pověst českému jménu v cizině. Jen hodně klackovitě!“³⁸³ Za nástupce zemřelého papeže byl zvolen milánský kardinál Achilles Ratti, který přijal jméno Pius XI.³⁸⁴ Papež Pius XI. zastával svůj úřad do roku 1939, po jeho smrti byl zvolen papežem kardinál Pocelli, jehož jménem se stalo Pius XII.³⁸⁵ Shrňeme-li charakter tohoto typu záznamů, můžeme konstatovat, že farář zůstal v rovině základní informace a komentoval spíše výjimečně, což jasně koresponduje s typem těchto záznamů a jeho funkcí.

Kronika též obsahuje stručná jednořádková konstatování o pravidelných vizitacích. Vizitaci canonica prováděl kladenský děkan Ant. Maděra, rapický farář Brabec, Josef Skála,³⁸⁶ sekretář Josefa Skály,³⁸⁷ hostouňský farář.³⁸⁸ Generální vizitaci na lidické faře v roce 1923 provedl František Kordač³⁸⁹ i Karel Kašpar.³⁹⁰

³⁷⁷ Farní kronika lidické farnosti, OÚ Lidice, s. 152.

³⁷⁸ Tamtéž, s. 153.

³⁷⁹ Tamtéž, s. 154, 164.

³⁸⁰ Tamtéž, s. 167, 168.

³⁸¹ Tamtéž, s. 203.

³⁸² Tamtéž, s. 143.

³⁸³ Tamtéž, s. 180.

³⁸⁴ Tamtéž, s. 181.

³⁸⁵ Tamtéž, s. 211.

³⁸⁶ Tamtéž, s. 190, 191, 193.

³⁸⁷ Tamtéž, s. 191.

³⁸⁸ Tamtéž, s. 213, 216.

³⁸⁹ Tamtéž, s. 190.

³⁹⁰ Tamtéž, s. 194.

Dalším typem zápisů jsou záznamy o situaci katolické církve v Československu po roce 1918. Společnost v té době začala zaujímat vůči katolické církvi odtažitý postoj. Státem podporovaná sekularizace společnosti měla podle J. Štemberky důsledek i v narůstajícím kriminálním chování lidí namířeném dokonce proti kostelním interiéřům. Dokladem je rozhořčení faráře nad „vykrádáním“ kostelů na Smíchově a v Kladně. Zápis je psán se zármutkem: „*Že část lidstva zachváčena záští protináboženskou, o tom podáno ukázek dosti (...) v Kladně (...) vykraden a ohavným způsobem zneuctěn děkanský chrám, o čemž stydno psáti (...) Litovati jest, že se najdou lidé, kteří takovým i jiným způsobem snaží se pověst jména českého před cizinou hanobiti a pracovati tak do rukou našich nepřátel.*“ Velkou nevoli faráře vzbudila změna ve výuce náboženství ve školách a přístupu k nerozlučitelnosti manželství – zápis je nazván „Protiakce ve př. vyučování náboženství na školách a nerozlučitelnosti manželství“ a zní - „*Poněvadž některými činiteli podniknut útok na náboženské vyučování ve školách, jakož i na nerozlučitelnost manželství, podniknuta se strany katolické protiakce a sbírání podpisů pro vyučování náboženství ve školách a pro nerozlučitelnost manželství. Petice tyto podepsali na malé výjimky téměř všichni dospělí osadníci v Lidicích, Makotřasích a Bělokách.*“³⁹¹ Otázka školství nadále faráře mimořádně zajímala, což vyplývalo z jeho postavení učitele náboženství na místních školách (viz podkapitola Škola v 7. kapitole Josef Štemberka kronikářem) i z toho, že školské reformy počátkem 20. let byly jednou z vášnivě diskutovaných témat v tisku i v Národním shromáždění Československé republiky.³⁹² Věnoval jí více zápisů, o kterých pojednávám níže.

7. 2. Kostel a farní pozemky

Kostel a farní pozemky jsou tématem, o kterém se Josef Štemberka ve svých zápiscích široce rozepisuje. Časté jsou údaje související s pronájmy kostelních a farních pozemků a s údržbou kostelní zahrady.³⁹³ Zůstávají ovšem v rovině prostého sdělení a souvisejí se základními povinnostmi péče o faru. Jedná se o typ hospodářsko-správních záznamů a více méně se stále opakují, proto se jim blíže nevěnuji.

³⁹¹ *Farní kronika lidické farnosti*, OÚ Lidice, s. 169.

³⁹² Otázka výuky náboženství byla ukončena novým školským zákonem ze dne 13. 7. 1922. Bylo rozhodnuto o ponechání náboženství jako povinného předmětu pro všechny děti, pokud se nejedná o děti bez vyznání. Pokud rodiče požádali, děti mohly být z výuky uvolněny. Dále pak náboženská cvičení a úkony byly dobrovolné; in: Kádner O., *Školství v republice Československé*, in: *Československá vlastivěda*, díl 10. – Osvěta, SFINX, Praha 1931, s. 70.

³⁹³ *Farní kronika lidické farnosti*, OÚ Lidice, s. 173, 175, 176, 179.

Zajímavější obraz o aktivitách faráře získáme, pokud se zaměříme přímo na kostel. Kontinuálně v průběhu celých třiceti tří let stále žádal o jeho opravu. Nečinil tak jen ze své touhy po dokonalosti tohoto svatostánku, ale nejspíše proto, že stav kostela byl velice špatný. I po opravách provedených v roce 1911 je zapsáno, že nová střecha na kostele je horší než ta stará. Zatékalo jak do kostela, tak do fary.³⁹⁴ O rok později dostal kostel novou střechu, zda se ale jednalo o kvalitní dílo, je otázka, protože v roce 1915 zatékalo velmi mnoho vody do kostela skrze klenbu. Došlo to až tak daleko, že z kostelní klenby odpadl kus omítky, farář o tom informoval c. a k. patronátní úřad, což mělo za následek příjezd komise, která zhodnotila stav jako nebezpečný. Oprava však proběhla až za pět měsíců, v květnu roku 1916.³⁹⁵ Nicméně na kostele byla opravena okna a také sem byl přivezen nový oltářní kámen, který byl umístěn k postrannímu oltáři, opravou prošly i varhany. Přibližně v polovině roku 1912 byla kostelní věž dvakrát zasažena bleskem.³⁹⁶ V roce 1914 přibyly do kostela další tři nové oltářní kameny, byly poslány konzistoří společně s ostatky mučedníků sv. Secundi a Benigni.³⁹⁷ Téhož roku bylo uděleno hlavnímu oltáři *Altare privilegium*, tedy privilegium plnomocných odpustků, na dalších sedm let.³⁹⁸ Farář také žádal pro kostel nové koberce (kokosové), chtěl je umístit do sakristie a presbytáře. Protože byla narušena klenba, děti se chodily učit do těchto míst a v zimě musely stát na dlažbě.³⁹⁹ Josef Štemberka také upozorňuje na stav kostelních lavic, které byly poničeny při opravě klenby. Lidé si o neustále praskající lavice ničili šaty, a proto se v nich už nedalo ani sedět.⁴⁰⁰ Po skončení války je opraveno mešní roucho (1920)⁴⁰¹ a ve třicátých letech došlo k pozlacení a vyčalounění svatostánku. Vyzlacen byl i kalich.⁴⁰² V této době, v čase slavnosti Božího těla, vyzdobila v kostele mariánský oltář Antonie Škrdlová.⁴⁰³ Lidický kostel dostal také dar od ředitelky dívčí školy, jednalo se o sošku sv. Terezičky, stalo se tak již v předzvěsti druhé světové války.⁴⁰⁴ Do kostela byl, ještě před válkou (1930), zaveden elektrický proud.⁴⁰⁵ V posledních letech, v době války, je z některých záznamů možné cítit smutek farářův. V roce 1940 jako by uzavíral svůj pobyt v Lidicích. Po zapsání kostelního i farního inventáře, následuje zápis: „*Poznamenávám tuto věc proto, bych*

³⁹⁴ *Farní kronika lidické farnosti*, OÚ Lidice, s. 130.

³⁹⁵ Tamtéž, s. 159.

³⁹⁶ Tamtéž, s. 133, 134, 136.

³⁹⁷ Tamtéž, s. 140.

³⁹⁸ Tamtéž, s. 141.

³⁹⁹ Tamtéž, s. 157.

⁴⁰⁰ Tamtéž, s. 164.

⁴⁰¹ Tamtéž, s. 173.

⁴⁰² Tamtéž, s. 195.

⁴⁰³ Tamtéž, s. 193.

⁴⁰⁴ Tamtéž, s. 213.

⁴⁰⁵ Tamtéž, s. 191.

*odmítl od sebe jakoukoli zodpovědnost, že snad některé věci zmizely za mého farářování.*⁴⁰⁶
V kronice nalezneme také záznam o dvou tympánech, které byly v roce 1940 zapůjčeny do Buštěhradu.⁴⁰⁷ V roce 1942 byl kostel pravděpodobně ve velmi žalostném stavu. Před zápisem poslední vizitace je naposledy žádáno o opravu: *„Rozbitými okny vnikají do kostela a tam hnízí hejna vrabců, kteří vnitřek kostela znečišťují a bohoslužbu ruší. Vniklým deštěm poškozuje se malba na zdi kostelní. Část ohrady kolem kostela se sesula a hrozí další sesutí.*“⁴⁰⁸

S nekonečnými opravami kostela souvisela také událost farářova života, kterou velice hořce vnímal. V roce 1912 je v kronice zaznamenán zápis o nařčení faráře z převzetí 36 korun na opravu kostela, které prý nepředal staviteli. Farář se v zápise obhájí, že peníze nepřijal a byl o ně připraven. Toto nepotvrzené nařčení bylo podle faráře vyvráceno: *„Že to však není pravdy, může farář odpřísáhnouti a dokázati, neboť 12.4.1912 byla právě středa před zeleným čtvrtkem. Toho dne ráno byl jsem ve škole až do jedenácti hodin. Na to, jako každoročně byl jsem zaměstnán čištěním kostelních nádob a bohoslužebných předmětů až do večera, takže jsem nemohl pro nevelký obnos 36 K konati cestu do Buštěhradu.*

Rovněž zástupce patronátní, ani posel žádný zde nebyl - což mohou domácí dosvědčiti – takže tvrzení, že zmíněný zástupce odevzdal mi obnos 36 K zároveň s jiným obnosem mně do rukou – je naprostou nepravdou.

Vždyť žádný jiný obnos neměl jsem v té době k požadování.

Poněvadž na radu dp. k. a. vikáře jsem od právního zakročení upustil, byla tím celá záležitost pokládána za vyřízenou.

*Faktem je, že o těch 36 K byl jsem připraven – kým vím zcela dobře.*⁴⁰⁹

7. 2. 1. Kostelní zvony

Josef Štemberka v kronice věnuje velký prostor také zápisům, které se týkají kostelních zvonů. V kronice nalezneme záznam o opravě zvonů z roku 1914. Dozvídáme se, že v době, kdy v Lidicích působil, byly v lidickém kostele tři zvony. Jeden byl prasklý, proto bylo nutné ho přelít, a zbylé dva zapotřebí upravit, aby srdce bila na jiná místa než dosud, jinak by také praskly.⁴¹⁰ Odhad na přelítí zvonu byl jeden tisíc korun.⁴¹¹ Jedním ze záznamů týkajících se kostelních zvonů je i rozpis jejich katastru, ve kterém se dovídáme, kolik který vážil, jak byl

⁴⁰⁶ Farní kronika lidické farnosti, OÚ Lidice, s. 216.

⁴⁰⁷ Tamtéž, s. 217.

⁴⁰⁸ Tamtéž, s. 220.

⁴⁰⁹ Tamtéž, s. 135.

⁴¹⁰ Tamtéž, s. 140.

⁴¹¹ Tamtéž, s. 163.

který velký, ale i jak se který jmenoval (viz Kostelní zvony v 2. kapitole Lidice – dějiny obce a kostela sv. Martina biskupa).⁴¹² Z dalších zápisů se dovídáme, že v Lidicích probíhaly sbírky kovových předmětů k válečným účelům, z kostela byly odevzdány dvě konvičky a jeden ták, při této příležitosti se farář zmiňuje o prasklém zvonu: „*Prasklý zvon je dosud na věži - jakoby nikdo oň nestál! Snad dojde-li jednou naň – bude-li sejmuto – bude to znamení konce války, jako jeho prasknutí bylo znamením začátku jejího. Netřeba býti pověřčivým, ale toto je skutečností. Když zvon v r. 1913 praskl, tážal jsem se v duchu zaraženě, cože to má znamenat. Neuplynul ani rok – a odpověď byla tu: světová válka!*“⁴¹³ A opravdu netrvalo dlouho a dověděl se farář zprávu, že kostelní zvony mají být využity k vojenským účelům. Tuto informaci mu sdělil četař c. a k. vojenského velitelství v Praze ještě téhož roku: „*Pravil, že dle ustanovení nd. a k. konzistoře má býti prasklý zvon ponechán, kdežto oba dobré zvony mají býti odevzdány.*

Řekl jsem přímo, tomu že nevěřím, že by nd. a k. konzistoř takové rozhodnutí učinila.

Při konferenci v Kladně 19. IV. 1917 za účelem odevzdávky zvonů svolané, přesvědčil jsem se, že stavitel měl pravdu.“ Zápis pokračuje dále o návrhu ponechání neporušených zvonů v kostele, farář je nazývá „hračák“ či „Clemens“ – veliký zvon a „umíráčkem“ – zvon malý. Odevzdán měl být zvon prasklý.⁴¹⁴ Dne 9. 5. 1917 byl tedy sejmuto z věže prasklý zvon. Záznam o tomto činu je plný citového zaujetí pisatele, který to popsal následujícím způsobem: „*Na večer vyzváněno všemi zvony na rozloučenou – jako když loučí se člen rodiny s domovem. Prasklý „bratr“ (Václav) Martin naposledy si zahlaholil s bratrem Klementem a umíráčkem, aby se pak odmlčel navždy ve své podobě a jednou s jinými „bratry“ proměněn v nástroj válečný vydal zvuk tam kdesi na bojišti.“* V zápise farář dále popisuje situaci ve vsi při odebírání zvonů: „*U nás v Lidicích, ač i tu bylo jakési dojetí, přece pro prasklý zvon nikdo neplakal, naopak s jakýmsi zadostiučiněním a touhou do budoucna provázeno jeho sejmutí, jelikož jeho prasknutí v r. 1913 považováno za znamení nešťastné.*

Kěž jeho odstranění odstraní i všechn svízel a žal, jenž nás tu v době tří let světové války potkal, kéž jeho sejmutí je radostnou zvěstí toužebného míru – konce všech útrap!“⁴¹⁵

Do lidického kostela se ale Václav Martin vrátil alespoň symbolicky. Dne 21. 9. 1924 sem byly přivezeny a vysvěceny dva nové zvony, pojmenované právě takto. Byly zakoupeny z pořádaných sbírek.⁴¹⁶ Jako by obě zde zmíněné situace opravdu předpovídaly důležité zvraty v životě obce. Snad proto zvony byly tématem, ke kterému se Josef Štemberka vyjadřoval

⁴¹² Farní kronika lidické farnosti, OÚ Lidice, s. 154.

⁴¹³ Tamtéž, s. 163.

⁴¹⁴ Tamtéž.

⁴¹⁵ Tamtéž, s. 164-5.

⁴¹⁶ Tamtéž, s. 190.

s velkým západem, je to totiž téma, kterému je věnován jeden z posledních jeho zápisů, jenž zaznamenává do kroniky, a to že: „Dne 17. 3. 1942 byly sejmuty dva zvony zdejšího kostela Sv. Václav s váhou 210kg, Martin s váhou 145 kg.“ Po odvezení zvonů byla na faru doručena stvrzenka pro vyúčtování po válce.⁴¹⁷ Můžeme se jen domýšlet, jestli v odvezení zvonů viděl Josef Štemberka nějaké další znamení.

7. 3. Fara, zahrada

Největším souborem záznamů farní kroniky je farářova starost o faru. Kronika je plná záznamů, které se týkají podávání žádostí o opravy fary. Některým bylo vyhověno, jako např. žádosti, kterou podal farář rok po svém nástupu na toto beneficium. V souvislosti s touto žádostí byla v roce 1910 na farnosti vykonána komise kvůli zjištění oprav.⁴¹⁸ Některé opravy byly provedeny, například byla opravena omítka na faře, instalován nový sporák na místo staré pece i nová karma do jednoho pokoje. Proběhly ještě další opravy, celkový dojem byl zhodnocen následujícími slovy Josefa Štemberky: „Ač ledacos by se dalo vytknouti, přece farní budova tímto dostala jiný vzhled a obývání v ní učiněno aspoň snesitelným.“⁴¹⁹

Za první republiky, přesněji v roce 1919 došlo na farnosti k rekvizici bytů na faře, Obecní úřad v Lidicích zabavil dva byty ve farní budově.⁴²⁰ Proti tomuto rozhodnutí farář podal stížnost ke správnímu soudu.⁴²¹ Bylo rozhodnuto, že dojde tedy pouze k zabrání jednoho bytu. Na to však byla podána nová stížnost, na základě které bylo rozhodnutí o zabrání bytů zcela zrušeno.⁴²² Josef Štemberka se vyrovnával i se situací, kdy na své farnosti trpěl nedostatkem svítiva, bylo to v lednu téhož roku.⁴²³

Mnohými úpravami prošla také zahrada.⁴²⁴ Nyní citujme slova Josefa Štemberky, v jakém byla zahrada stavu: „Když jsem se dostal na faru lidickou, byla zahrada farská na několik vyhnílych stromů téměř prázdná. Osázel jsem ji novými stromy, starší dal přeroubovati, půdu zkypriti. Každý rok vynakládám na úpravu zahrady slušný obnos.“⁴²⁵ V jeden čas se dokonce zdálo, že zahrada bude vyvlastněna ke stavebním účelům. Farář to komentoval slovy: „Je zajisté charakteristické, že jistí činitelé se zvláštní zálibou šahají po majetku církevním té církve, pro niž mají jinak jen zášť a pohrdání. To ovšem není

⁴¹⁷ Farní kronika lidické farnosti, OÚ Lidice, s. 220.

⁴¹⁸ Tamtéž, s. 127.

⁴¹⁹ Tamtéž.

⁴²⁰ Tamtéž, s. 172.

⁴²¹ Tamtéž, s. 176.

⁴²² Tamtéž, s. 181-188.

⁴²³ Tamtéž, s. 173.

⁴²⁴ Tamtéž, s. 144, 159.

⁴²⁵ Tamtéž, s. 189.

„klerikalismus“!⁴²⁶ Nakonec bylo rozhodnuto, že bude vyvlastněna pouze část pozemku, ale nejspíše ani k tomu nakonec nedošlo: „*Mimoto jsou tu okolnosti, pro něž je možné téměř s jistotou očekávat, že k vyvlastnění nedojde.*“⁴²⁷ V zahradách také docházelo podle záznamů v roce 1912, ale i 1918 ke krádežím. Byla ukradena nezralá jablka, pošlapáno obilí. Zloděje Josef Štemberka nazývá „podnikavci“. Při jedné z krádeží byly k farářově lítosti přistiženy i školní děti.⁴²⁸ Tento fakt považoval za špatný ne proto, že by mu ubylo úrody, ale výhradně z tohoto důvodu, že se zmocňovaly cizího majetku.

Zmiňuje i starosti se studnou a pumpou.⁴²⁹

7. 4. Život obce

Josef Štemberka v průběhu svého působení v Lidicích zachycoval do farní kroniky i život obce. Zapisoval takové události, jako bylo sčítání lidu z roku 1910, podle kterého žilo toho roku v Lidicích 414 obyvatel katolického vyznání. Celá farní osada měla 2 516 katolíků, 44 reformovaných evangelíků, 5 lidí židovského vyznání a 4 obyvatele bez vyznání.⁴³⁰ Další sčítání bylo uskutečněno v roce 1921, je zaznamenáno, že v obci Lidice v té době žilo 344 obyvatel katolického vyznání, 2 lidé pravoslavného vyznání, 4 lidé československého a 77 obyvatel bylo bez vyznání. Nejen v Lidicích, ale i obecně v dalších přidružených obcích se počet členů katolické víry snížil, naopak enormně narostl počet lidí bez vyznání (805 obyvatel), ale zvýšil i počet reformovaných církví.⁴³¹ Takovýto nárůst počtu obyvatel bez vyznání je charakteristický pro tuto dobu, kdy se společnost sekularizovala. Z kroniky se také dovídáme o politickém určení místních obyvatel a to ze zápisu o volbách do senátu a parlamentu v roce 1920. Největší zastoupení měli sociální demokraté se 122 hlasy, agrárníků bylo 57, živnostenská a lidová strana měly po osmi hlasech. V Lidicích žili dále dva demokraté, jeden domkář a jeden „modráček“.⁴³² Toto je zároveň příklad jednoho ze zápisů, kterým se kronika povyšuje na historický pramen a z něhož je možno vycházet při popisu politického rozvrstvení obce (viz 2. kapitola Lidice – dějiny obce a kostela sv. Martina biskupa).

⁴²⁶ *Farní kronika lidické farnosti*, OÚ Lidice, s. 174.

⁴²⁷ Tamtéž.

⁴²⁸ Tamtéž, s. 134, 168.

⁴²⁹ Tamtéž, s. 179, 181.

⁴³⁰ Tamtéž, s. 131.

⁴³¹ Tamtéž, s. 176-178.

⁴³² Modráček – socialistická strana čs. lidu pracujících; Tamtéž, s. 173.

Zachycoval také další změny v životě obce. Byla zde zřízena poštovna,⁴³³ katastr obce Lidice byl odvodněn pro obec Dubí (1914), tento zásah se týkal také farních pozemků.⁴³⁴ Ze zápisu Válečné kroniky (tak farář nazývá část farní kroniky se záznamy z období první světové války) se dovídáme o konání sbírky pro Červený kříž v celé zemi. Je zarmoucen z výsledku sbírky v osadě: „*Při této příležitosti ukázala se lojalita a láska k trpícím bližním u zdejších osadníků ve velice smutném světle. Neboť sebráno na celé osadě ani jediný haléř, ač jsou tu mnohé zámožné rodiny.*“ Při této sbírce věnoval farář 10 korun.⁴³⁵ Možná osadníci nebyli tak vstřícní k finanční pomoci, protože obecně panoval velký odpor k této válce. Druhým faktorem mohla být také drahota, jak se dovídáme z následujícího zápisu, panovala obecně v důsledku války, např. žito stálo 35 korun.⁴³⁶ Drahotou stoupala stále během války. Dokládá to i tento zápis: „*Drahota nesmírná, lidé plakali, když obvyklé každoroční vánočky měli jen z černé mouky. I ty vánočky oblékly se ve smutek – věrný obraz, jak to vypadá v srdcích lidí. Všude je smutek, pláč... jen když „naši vyhrávají“! Bílá mouka naprosto vymizela, dá-li P. Bůh, snad se s ní shledáme zase až po žních. Mnohé potřeby stouply až na patero i šestero násobnou cenu.*“⁴³⁷ Drahotou se trápí Josef Štemberka v průběhu celé války, čím je válka delší, tím je vše dražší. Například v roce 1917 stojí mýdlo, které před válkou koupil za 10 haléřů, nyní o 3 koruny více.⁴³⁸ Po skončení války se konala další sbírka, tentokrát ve prospěch pozůstalých po padlých českých legionářích, bylo vybráno 90 korun.⁴³⁹ Tato zpráva jen potvrzuje výše jmenované dva důvody, proč lidé za války nepřispěli na sbírku.

V Lidicích se také často během války konala vojenská cvičení, jedno probíhalo zrovna při svátku Neposkvrněného Početí v roce 1914, Josef Štemberka jej zachytil takto: „*V úterý dne 8. 12. na svátek Neposkvrněného Početí P. Marie, bylo rovněž, jako jindy ve všední dny vojenské cvičení ve střelbě. Zvláštním dojmem působilo, když kostelem ozývala se vroucně píseň: Vzpomeň ó Královno milá a do toho zpěvu ozývala neválečná hudba – rachot vojenských pušek. Za této střelby konalo se sv. přijímání dítek V. třídy, které, přesto, že se střélelo, dostavily se v hojném počtu, ač nazpět musely konati skoro dvakrát tak dlouhou cestu přes Buštěhrad do Hřebeč. Kázati toho dne pro střelbu nebylo možno.*“⁴⁴⁰ V roce 1915 se však farář míru nedočkal, v tom roce byla papežem Benediktem XV. nařízena pobožnost za

⁴³³ Tamtéž, s. 127.

⁴³⁴ *Farní kronika lidické farnosti*, OÚ Lidice, s. 141.

⁴³⁵ Tamtéž, s. 144.

⁴³⁶ Tamtéž.

⁴³⁷ Tamtéž, s. 155-6.

⁴³⁸ Tamtéž, s. 162.

⁴³⁹ Tamtéž, s. 169.

⁴⁴⁰ Tamtéž, s. 144.

vyprošení míru před vystavenou Nejsvětější svátostí. „Při dojemné pobožnosti, zejména při zpěvu žalmu Miserere, a tklivé modlitbě, složené svatým otcem, plakali lidé - Kdo je na celé osadě, kdo by neměl proč plakat?“⁴⁴¹ Na konci roku 1915, na Štědrý den, bylo určeno dobrovolné svaté přijímání dětí za blaho panovníka a vlasti. Toto přijímání vykonalo přibližně 200 dětí.⁴⁴²

Konec války a vznik samostatné republiky způsobil, že v roce 1919 se v Lidicích uskutečnil vlastenecký čin, jímž bylo zasazení šesti lip na znamení svobody. Josef Štemberka doufal, že budou v osadě symbolizovat slovanské ctnosti, svobodu, svornost a vzájemnost.⁴⁴³

Kronika také obsahuje záznam o stavbě trafiky, kterou je možné zachytit na některých dobových fotografiích u kostelní zdi.⁴⁴⁴ Stavba začala v roce 1920, o dva roky později byla konána komise, která shledala její umístění jako nevhodné. Pokud by stavba byla schválena, tak jen po dobu života jejího majitele. Po jeho smrti má být odstraněna.⁴⁴⁵ Josef Štemberka byl pohoršen touto stavbou a velice s tím, aby trafika stála na tomto místě, nesouhlasil.

V roce 1923 je farář přes situaci ve škole (viz níže) potěšen probouzejícím se náboženským duchem v Lidicích, tuto situaci zaznamenal zejména při májových pobožnostech a v jejich závěru při slavnosti Božího Těla.⁴⁴⁶

Josef Štemberka také zapsal jednu nezvyklou situaci, v kostnici lidického kostela byla nalezena kostra, víme ale jen to, že kvůli ní byla konána komise, více se o ní nedovídáme.⁴⁴⁷

V roce 1939, dne 20. listopadu, bylo v osadě možné zhlédnout výstavu Nejsvětější Svátosti oltářní, takováto celodenní výstava byla konána v celém pražském arcibiskupství.⁴⁴⁸

7. 4. 1. Obyvatelé

Josef Štemberka zapisuje také zmínky o některých obyvatelích Lidic. Jedna z prvních zmínek je z Válečné kroniky, týká se smrti Václava Rákose: „Z osadníků lidických postižen byl rolník a vážený občan zdejší p. Václav Rákos z č. 24 těžkým úrazem. Tlakem vzduchu při ráně šrapnelem utrpěl úraz na plicích a vnitřních orgánech, hrůzami války pak mysl jeho, jindy tak jasná, vzbouřena byla tak, že se stal choromyslným. Škoda mladého nadějného života. Byl to jeden z nejlepších osadníků.“⁴⁴⁹ Úmrtí se týká i zpráva o smrti Františka

⁴⁴¹ Farní kronika lidické farnosti, OÚ Lidice, s. 146.

⁴⁴² Tamtéž, s. 157.

⁴⁴³ Tamtéž, s. 172.

⁴⁴⁴ Tamtéž, s. 175.

⁴⁴⁵ Tamtéž, s. 181.

⁴⁴⁶ Tamtéž, s. 190.

⁴⁴⁷ Tamtéž, s. 191.

⁴⁴⁸ Tamtéž, s. 214.

⁴⁴⁹ Tamtéž, s. 143.

Kámena z Lidic, byl desátníkem 8. pluku domobrany.⁴⁵⁰ Další událost, zachycená v knize je radostná i tragická zároveň. „4. února 1915 konán per procuratorem sňatek Antonína Saidla, vojína pluku dělostř. č. 33, t. č. na válečném poli v Polsku s Marií Kulhavou z Lidic. Nepřítomného ženicha zastupoval otec jeho Antonín Saidl. Druhý den na to došla zpráva, že bratr ženichův Václav Saidl, padl na srbském bojišti. Zanechává manželku a dítě. Ubozí staří rodičové, ubohá manželka!“⁴⁵¹ Na přelomu roku 1915/1916 však obec prožívala i veselé časy, sňatek v té době uzavřely tři mladé páry.⁴⁵²

Josef Štemberka zapisuje také smrt dalšího obyvatele Lidic, jedná se ale o člena církve Československé, který se před smrtí chtěl vrátit ke katolictví. Na pohřbu zamřelého však obřad vedl duchovní církve Československé, pozůstalí žádali aby obřad nevykonával, podle záznamů to však odmítl.⁴⁵³

Roku 1923 Josef Štemberka prožíval jedno veliké roztrpčení, byl nařčen ze sudičství. Nařčení mu bylo doručeno na Štědrý den, bez jakéhokoli vyšetřování. Hájil zájmy tamějšího benefícia, tato obrana musela být mnohokrát urgována, nakonec však dosáhl svého slyšení a nařčení bylo zrušeno. Z tohoto zápisu v kronice není příliš jasné, o jakou se jednalo situaci, víme jen, že to bylo ze msty a od osoby, kterou farář znal. Záznam je uzavřen slovy: „*Odkud ta zášť proti farářům!*“⁴⁵⁴

Věc, se kterou je Josef Štemberka v různých článcích nejčastěji spojován, o které se však on sám v kronice příliš nezmiňuje, je včelaření. První zápis o včelách je z roku 1918, kdy zakoupil úly a dostal darem roj včel od faráře středokluckého Stanislava Pilíka. O rok později si zakoupil ještě dva úly se včelstvy od nadlesního Františka Němce z Býchova.⁴⁵⁵ Z roku 1922 máme zprávu, že následkem krutých mrazů farářů zahynula čtyři včelstva.⁴⁵⁶

7. 5. Škola

Jak již bylo výše zmíněno, farář také vyučoval náboženství na místní škole. Proto se část zápisů věnuje i škole a jejím učitelům. V zápisech je také patrná již zmíněná postupující sekularizace společnosti, se kterou se Josef Štemberka těžko vyrovnával. První farářův zápis týkající se školy je z roku 1912, kdy došlo v Lidicích k rozdělení místní čtvrté třídy obecné školy na dvě oddělení, pro dívky a chlapce. Farář zaznamenal i pedagogy, děvčata učila

⁴⁵⁰ Tamtéž, s. 144.

⁴⁵¹ *Farní kronika lidické farnosti*, OÚ Lidice, s. 146.

⁴⁵² Tamtéž, s. 157.

⁴⁵³ Tamtéž, s. 198, 200.

⁴⁵⁴ Tamtéž, s. 188.

⁴⁵⁵ Tamtéž, s. 172.

⁴⁵⁶ Tamtéž, s. 181.

slečna Benedikta Strakova, výpomocným učitelem pro třetí třídu byl Vladimír Jankovec a jako ředitel v té době působil Eduard Straka. V kronice máme také záznam o suspensi c. k. školského inspektora z téhož roku.⁴⁵⁷ V průběhu války se děti a učitelé angažovali ve sbírce kovů pro válečné potřeby. Konala se 25. dubna roku 1915 v Lidicích a přiškolených obcích.⁴⁵⁸ Další zápis, týkající se místní školy, je z roku 1919, kdy farář zapsal odchod řídicího pana učitele Straky takto: „*Dnem 1. III. 1919 odchází do výslužby p. Eduard Straka, řídicí učitel a regens. chori v Lidicích, kdež působil zdárně po 26 rokův, vykonáváje stále službu regens. choriho přesto, že obě nohy mu byly amputovány.*“ O rok později nalézáme zápis o jeho smrti, svůj život dožil v Liboci.⁴⁵⁹ Na místo řídicího kůru nastoupil student techniky Josef Podzemský, o kterém Josef Štemberka napsal: „*Zejména o májové pobožnosti ochotně doprovází litanie a písně mariánské; v každém ohledu projevuje snahu a dobrou vůli.*“ V den odchodu řídicího učitele Straky nastoupila i nová učitelka, Anna Hrabětová z Kladna. Její výuka je v kronice zachycena následně: „*Bez předpojatosti nutno uznati, že je to vzácný jev mezi stavem učitelským. Vede mládež nejen ku vědomostem, nýbrž i ku zbožnému a mravnému chování, a to jak slovem, tak zejména příkladem. Mimo jiné sluší podotknouti, že každodenně bývá přítomna mši sv.*“⁴⁶⁰ Na přelomu roku 1919 byl novým řídicím učitelem lidické školy jmenován Tomáš David.⁴⁶¹ O rok později si farář stěžuje na školní kázeň v hodinách náboženství, která často, podle jeho slov, přerůstá až v anarchii.⁴⁶² Tato nekázeň přetrvává i nadále, farář poznamenává, že se ve škole nacházejí i děti, které touto nekázní trpí. Kritika se týká i učitelů, ovšem ne všech, přímo zmiňuje pouze ředitele, o němž zapsal: „*Pokud se týče nynějšího, musím říci, že první dojem učinil na mne velice dobrý. Záhy však seznal jsem, že dává se ovládati jinými, což jsem mu též sdělil u příležitosti sv. misií, když se ohrazoval proti tomu, by .. missionář se mnou vizitoval školu, ač původně proti tomu ničeho nenamítal.*“⁴⁶³ Postupně se zvyšuje jeho kritický postoj ke školní výuce, což jistě souviselo i se změnou postavení výuky náboženství v důsledku školských zákonů (viz pozn.³⁹²). J. Štemberka celou situaci vnímá jako neblahé rozvolňování kázně, které škodí především dětem. Situace, které ve škole od první poloviny 20. let zažívá, ho zneklidňují, například popisuje spor s jedním žákem: „*Tak např. koncem února vyučoval jsem ve třídě IV. b. Naproti ve třídě V., jež měla prázdnou a jako obvykle byla bez dohledu, ozývalo se hulákání, výskání atd. Poslal jsem proto žáka do oné třídy, by napomenul ke klidu. Když to bylo marno, sám*

⁴⁵⁷ Farní kronika lidické farnosti, OÚ Lidice, s. 132, 136.

⁴⁵⁸ Tamtéž, s. 152.

⁴⁵⁹ Tamtéž, s. 173.

⁴⁶⁰ Tamtéž, s. 171.

⁴⁶¹ Tamtéž, s. 173.

⁴⁶² Tamtéž, s. 175.

⁴⁶³ Tamtéž, s. 187.

*jsem šel výtržníky napomenout. Žák Huja z V. třídy skákal po lavicích, činil na mne posměšné posunky, načež ze třídy vyběhl do třídy jiné. Vešed za ním, do oné třídy, kázal jsem mu, by se postavil před lavice. Místo aby poslechl, napřáhl na mne ruku, by mne udeřil do obličeje. Když jsem mu ruku zadržel, napřáhl druhou; zadržel jsem mu i tu, a tak mi šerموval oběma rukama před obličejem, že jen s úsilím jsem mu ruce udržel, aby mne neuhodil. Takto trvalo nějakou chvíli, až náhodou přítomná dcera p. řídícího došla pro něho.*⁴⁶⁴ Situace se tedy vyřešila podle zápisu příchodem pana řídícího učitele, ale farář byl rozhořčen, protože žák nebyl nijak potrestán, dokonce mu byla zlepšena známka z mravů. Josef Štemberka zmiňuje, že je to již po několikáté, co žák nebyl potrestán po tom, co se choval špatně k faráři, ba naopak. Farář obviňuje také učitelku této třídy, kterou je dcera vyučujícího jiné školy, jenž je známý zesměšňováním náboženství během výuky. *„Bude to jednou podařený výkvět českého národa! – zásluhou bezbožecké výchovy!*⁴⁶⁵ Těmito slovy ukončuje popis situace, která panuje ve škole. Pokračuje však dále v kritice situace, trápí ho, že upozorňováním na špatné chování a jednání je považován za nepřítele. Zapisuje: *„Za hodného bývá ovšem mnohdy považován ten, kdo ke všemu mlčí, všechno si dá líbit – o takovou však chválu pochybné ceny nestojím.*⁴⁶⁶ Píše, že pouze poukazuje na fakta, která by měla být vyřešena, jako bylo např. vyloučení katolických dětí z hodiny náboženství.⁴⁶⁷ Situaci, panující ve škole chápe, jako odraz situace, kterou sleduje ve společnosti v politické oblasti.

Jedny z posledních zmínek, týkajících se školy, jsou z let 1939 a 1940. Dozvídáme se, že v tom roce byla tak tuhá zima, že místní školy musely být uzavřeny, jednou z nich byla i ta lidická.⁴⁶⁸ Druhý zápis se týká úmrtí dalšího řídícího učitele Adolfa Ottomanského. Záznam o této nemilé události zní: *„Neočekávaně zemřel v mladém věku 47 r. řídící učitel a ředitel kůru p. Adolf Otomanský, rodák z Jičína. Byl to člověk dobrý, se kterým jsem se po celý čas 16 r. zde v Lidicích v nejlepší shodě snášel.*⁴⁶⁹ Vedení kůru po zemřelém převzala jeho dcera.⁴⁶⁹ V samotném závěru existence obce Lidice, se ještě dozvídáme, že kvůli krutým mrazům byla škola na přelomu let 1941/1942 uzavřena a výuka náboženství byla zkrácena na jednu hodinu týdně.⁴⁷⁰

7. 6. Válečné zápisy

Josef Štemberka, jak jsem již řekla, zapisoval do farní kroniky rok po roce svého života v Lidicích. Je tedy zřejmé, že i v dobách obou světových válek. Tato období jsou často úzce

⁴⁶⁴ Farní kronika lidické farnosti, OÚ Lidice, s. 88.

⁴⁶⁵ Tamtéž.

⁴⁶⁶ Tamtéž, s. 188-9.

⁴⁶⁷ Tamtéž, s. 188.

⁴⁶⁸ Tamtéž, s. 214.

⁴⁶⁹ Tamtéž, s. 174.

⁴⁷⁰ Tamtéž, s. 220.

spojena s životem obce, či s jejími obyvateli, proto je někdy velmi složité je oddělit. Významově mnohdy spadaly do jiné skupiny této kapitoly, a proto jsou tam i zařazeny. Je samozřejmé, že z obecného hlediska byl farářův postoj k válce negativní. Musíme si ovšem uvědomit, že v případě obou světových válek se nemohl otevřeně vyjadřovat k situaci. Ani povinná loajalita, zejména v případě rakousko-uherské etapy, ho ovšem nepřiměla k jakýmkoli projevům schvalujícím válku. Pečlivě však zaznamenával úspěchy rakousko-uherské a německé armády, neboť v nich spatřoval cestu k ukončení války. Konkrétně se v kronikářských záznamech jeho odsudek války projevuje soucitem s vojáky a pozůstalými po padlých vojácích. Jako například zápis o kruté zimě v roce 1917: „*A což ubozí vojíni na poli! Jaká spousta bylo jich dováženo zmrzlých nebo polozmrzlých v sudech se sněhem. Olšanské hřbitovy – kdyby mohly mluvíti! A ty hřbitovy v poli!*“⁴⁷¹

Ve válečných zápiscích jsou zaznamenávány důležité události, týkající se dění ve světě, v Čechách, ale i přímo zasahující samotné Lidice. První informace o válečném nebezpečí zapisuje Josef Štemberka již na konci roku 1912, kdy se u Lidic konají vojenská cvičení a je zahájena balkánská válka.⁴⁷² V dalším záznamu z roku 1914 se již dovídáme o atentátu na Františka Ferdinanda d'Este, následníka trůnu, a jeho manželky, vévodkyně Žofie v Sarajevu. V komentáři k této události farář akcentuje osobní stránku - vzpomíná na děti, které zde zůstaly po zavražděných manželích, ale i na staříckého otce, kterému zabili syna.⁴⁷³ V zápise kronikář pokračuje o měsíc později, kdy došlo k vyhlášení války Rakousko-Uherskem Srbsku, která se rozrostla do světového konfliktu. Z tohoto textu se dovídáme nejen o státech, které se do války zapojily, ale i o tom, na jaké straně byly, zda patřily k Dohodě či k Trojspolku.⁴⁷⁴ Z tohoto je tedy jasně patrné, že farář měl přehled o vývoji situace. V roce vypuknutí války nás informuje, že z Lidic odešlo bojovat padesát mužů.⁴⁷⁵ Další informací je stručné konstatování o dobytí Bělehradu 2. 12. 1914 a suché zaznamenání faktu, že na oslavu tohoto vítězství bylo nařízeno vyzvánět kostelními zvony a na kostele vyvěsit prapor.⁴⁷⁶ Velká část zápisů se týká také konání vojenských cvičení u Lidic. Při jedné takovéto akci pobýval na lidické faře synovec faráře z kostela sv. Týna v Praze. Josef Štemberka o tomto muži zapsal: „*Ten zvláště svým milým jednáním, opravdovou zbožností - škapulír⁴⁷⁷ a medaili*

⁴⁷¹ *Farní kronika lidické farnosti*, OÚ Lidice, s. 162.

⁴⁷² Tamtéž, s. 136.

⁴⁷³ Tamtéž, s. 142.

⁴⁷⁴ Tamtéž, s. 142.

⁴⁷⁵ Tamtéž, s. 142.

⁴⁷⁶ Tamtéž, s. 144.

⁴⁷⁷ Škapulír – část mnišského roucha, amulet - Trávníček F., Váša P., *Slovník jazyka českého*, vydal Fr. Borový, Praha 1941, s. 1389.

*P. Marie nosil na těle – při tom pravou vojenskou rázností činil co nejlepší dojem – byl také od svého družstva ctěn a vřele milován.*⁴⁷⁸

Zaznamenává i smrt svého přítele, který zahynul ve válce, jímž byl c. a k. podplukovník Karel Ladek: „(...) skonat hrdinnou smrtí na jižním bojišti u Naljeva. Předě dvěma léty konal zde vojenská cvičení. Nenadál jsem se, že šlechtěného pána toho už neuvidím.“⁴⁷⁹ V důsledku války s Itálií přibyli také do blízké vsi Hřebče vystěhovalci z Tyrolska. Jejichž zbožností je farář nadšen a zapisuje: „Kéž by v tom ohledu liknaví zdejší osadníci vzali si z nich dobrý příklad!“⁴⁸⁰ V Lidicích se nekonala pouze vojenská cvičení, ale i přehlídka italských válečných zajatců. Byla uskutečněna v roce 1918 polním kurátem.⁴⁸¹ Kronika dále obsahuje také seznam vojáků povoláných k válečné službě. Tento seznam obsahuje zápisy od strany 146 do strany 152. O několik stran dále farář vyjmenovává padlé vojiny do roku 1915, je jich šest z Lidic: František Kámen, Václav Saidl, František Müller, Karel Horák, Karel Šenfelder, Josef Gail a učitel, jenž zemřel dne 21. VI. 1915 v nemocnici ve Stryji na břišní tyfus.⁴⁸²

Válečná kronika obsahuje také podpisy tří vojenských důstojníků, kteří na faře pobývali v roce 1918.⁴⁸³ Podpisy jsou posledními zápisy Válečné kroniky z první světové války.

První záznamy vztahující se k období druhé světové války se objevují v kronice od roku 1938. Josef Štemberka se obává vzniku další války, po anšlusu Rakouska Německem. Přes svůj často kritický postoj k ČSR ji nyní vyjadřuje sympatie. Poměrně výstižně interpretuje soudobé události. „*Předvídá se nebezpečí povážlivé expanse říše německé pro sousedy, především pro Československo. Všechn demokracický svět sympatizuje s námi. Je tu patrný německý Drang nach Osten. Kdo by měl odvahu vzít si na svědomí rozpoutání nové světové války.* V textu kritizuje i rakouského kardinála: *Ubohost charakteru projevil rakouský – vídeňský kardinál Znitzen s rakouským episkopátem. U nás zachovává se klid a odhodlanost.*“⁴⁸⁴ Obava ze světové války byla u Josefa Štemberky velmi silná. V následujícím zápise týkajícím se války popisuje bezpečnostní opatření proti henleinovcům v pohraničí a opět vyjadřuje svou obavu: „*Jde tu nikoli pouze o Československo, nýbrž o celou Evropu, by se předešlo nové světové válce, která by byla katastrofou celého lidstva.*“⁴⁸⁵ Další zpráva je již plná hořkosti nad zrazením Československé republiky a zabráním sudetského území. Ve výčtu špatných událostí je zahrnuta také abdikace presidenta Beneše a jeho odchod do

⁴⁷⁸ *Farní kronika lidické farnosti*, OÚ Lidice, s. 143.

⁴⁷⁹ Tamtéž, s. 145.

⁴⁸⁰ Tamtéž, s. 153.

⁴⁸¹ Tamtéž, s. 168.

⁴⁸² Tamtéž, s. 153.

⁴⁸³ Tamtéž, s. 168.

⁴⁸⁴ Tamtéž, s. 208.

⁴⁸⁵ Tamtéž, s. 209.

zahraničí. Zápis je uzavřen slovy: „*Neblahým těmto následkům bylo by se dalo předejít, kdyby se bylo dbalo vážných varovných hlasů našich poctivých vlastenců. Bohužel se dbalo těch, kterým nešlo o národ, nýbrž o osobní prospěch. 30. 11. 1938 zvolen presidentem Dr. Emil Hácha (...) Šťastnou touto volbou nastalo uklidnění, avšak ze strany dobře známé pracovalo se dále v okleštění republiky.*“⁴⁸⁶

V roce 1939 kronika obsahuje zápis o odtržení Slovenska a Podkarpatské Rusi společně se zápisem o zřízení Protektorátu Čechy a Morava. V Lidicích byla půl roku vojenská posádka, někteří vojáci bydleli na faře.⁴⁸⁷ Posledním zápisem roku 1939 je vypuknutí války.⁴⁸⁸ Nejspíše v důsledku války byl v roce 1940 přeložen průvod Božího těla,⁴⁸⁹ a v roce 1942 úplně zakázán. Informace o tomto zákazu je posledním zápisem Josefa Štemberky do farní kroniky: „*Četnictvo z Buštěhradu oznamuje, že průvod o slavnosti B. Těla 7. 6. 1942 je zakázán.*“⁴⁹⁰

7. 7. Světové události, události na domácím území

Události ve světě často souvisí s válkou, avšak v kronice je několik zápisů, které s válkou nesouvisí, přesto je farář považoval za důležité zaznamenat. Na území Čech se jedná spíše o období první republiky.

Prvním zápisem světového měřítká je význam o sňatku arcivévodky Karla Františka Josefa a princezny Zity z Parmy.⁴⁹¹ Druhou zprávou, kterou předává kronika, je zkáza lodi Titanic. Zápis zní: „*14.4.1912 potopila se blíže pobřeží amerického největší loď světa Titanic, přičemž utonulo 1635 lidí. Loď narazila na ledovou horu. Největší neštěstí, jaké se kdy na moři stalo. Pohřbeno v moři 3000m hluboko předmětů v ceně 700 miliónů korun.*“⁴⁹² Dva dny po tomto neštěstí nastalo zatmění Slunce.⁴⁹³ Zaznamenává smrt císaře Františka Josefa I. v roce 1916 a volbu nového císaře Karla I.⁴⁹⁴

Pokud se týče událostí na domácím území, první záznam je z roku 1915, jedná se o informaci o nástupu nového českého místodržitele Maxe, hraběte Coudenhove, který doposud spravoval Slezsko. V českém království začal vykonávat úřad po Františku Thunovi.⁴⁹⁵

⁴⁸⁶ *Farní kronika lidické farnosti*, OÚ Lidice, s. 210.

⁴⁸⁷ Tamtéž, s. 211.

⁴⁸⁸ Tamtéž, s. 213.

⁴⁸⁹ Tamtéž, s. 215.

⁴⁹⁰ Tamtéž, s. 220.

⁴⁹¹ Tamtéž, s. 131.

⁴⁹² Tamtéž, s. 133.

⁴⁹³ Tamtéž.

⁴⁹⁴ Tamtéž, s. 161.

⁴⁹⁵ Tamtéž, s. 146.

Další zápisy se již týkají nově vzniklého samostatného Československého státu, přičemž vznik Československé republiky zapsal Josef Štemberka následně: „Dne 29. X. 1918 došla radostná zvěst, že dne 28. X. 1918. prohlášen československý stát za samostatný, a správa státu – republiky – odevzdána do rukou Národního Výboru v Praze. S pohnutím četl každý Čech tuto zprávu, a nemožno vylíčiti, jaký jásoť zmocnil se obyvatelstva i v nezapadlejším koutečku vlasti české.“⁴⁹⁶ Farář však pokračuje v zápise s trochou zklamání, kdy je jeho radost zkalena stržením Mariánského sloupu v Praze, část zápisu zní: „Rouhavý čin tento omlouván zdánlivě tím, že prý sloup postaven na oslavu bitvy bělohorské – ač každý poněkud v dějinách českých obeznalý člověk ví, že sloup tento postaven (v r. 1650) na památku osvobození Prahy od Švédů (1648).“⁴⁹⁷ Z následujících záznamů je patrné, že náboženská situace se v nově vzniklém státě radikálně měnila, viz podkapitola Život církve. Josef Štemberka také zachytil příjezd T. G. Masaryka do Československé republiky: „Byl přivítán jako - král.“⁴⁹⁸ Během celostátní poválečné krize v roce 1920 došlo i na Kladně k radikalizaci a pokusu o převrat, který se však nezdařil. Podle zápisu ze dne 12. 12. 1920 přišli na faru dva osadníci z Lidic a chtěli po faráři zbraně k ochraně majetku, ten jim je však odmítl vydat.⁴⁹⁹ Ze zápisu není patrné žádné jeho rozčarování, ani hodnotící postoj. Obecně však můžeme zaznamenat rozčilení farářovo nad situací v ČSR a později nad nárůstem vlivu radikální levice, konkrétně komunistů, jejichž vliv po roce 1923 v Lidicích rostl a jimž přičítá i návrh na zabránění dvou farních bytů.⁵⁰⁰ Další zápisy se týkají již období druhé světové války, spadají proto do podkapitoly Válečné zápisy.

7. 8. Blízcí faráře

Do tohoto oddílu zařadíme osoby, které se pohybovaly okolo faráře, ale i zápisy o jeho rodině. Zápisy jsou často emocionálně zabarvené, velmi často se týkají úmrtí, proto je v nich cítit lítost a zármutek nad odchodem blízké osoby. Některé záznamy jsou však jen konstatováním, jako například změna hrobníka.

První zápis týkající se rodiny zachycuje narukování bratra Jindřicha. Josef Štemberka o tom zapsal: „Že se nepomýšlí na skončení války, patrně z toho, že volání službě vojenské i padesátiletí otcové rodin. Mezi nimi i bratr můj Jindřich Štemberka, advokát v Rychnově n/ K, koná od počátku října 1916 vojenskou službu, jako jednoroční dobrovolník v Šoproni

⁴⁹⁶ Farní kronika lidické farnosti, OÚ Lidice, s. 169.

⁴⁹⁷ Tamtéž.

⁴⁹⁸ Tamtéž, s. 170.

⁴⁹⁹ Tamtéž, s. 175.

⁵⁰⁰ Tamtéž, s. 187.

v Uhrách. Třikrát přestál nebezpečí nemoci, byv dvakrát již zaopatřen. Že zdraví nemá pozná snadno i neodborník, když jej po nějaký čas pozoruje. Tím rodina zbavena živitele – neboť kancelář jeho odchodem téměř zničena. Pro tyto padesátníky je vojna největší obětí. Bydlí v barácích, jež nelze vytopiti – mají jen střechu.“⁵⁰¹

Druhou postavou z rodiny, o které se zmiňuje, je jeho sestra Marie, řádového jména Ignácie. Zápis o její návštěvě zní: „O prázdninách dlela na faře asi měsíc ctihodná S. M. Ignácie, učitelka němčiny na dívčí pedagogické škole v Chrudimi, sestra farářova. Mimo jiné postarala se o důkladnou úpravu kostela.“⁵⁰²

Návštěvy další sestry se týká zpráva z roku 1938. Jedná se pouze o krátký zápis, že tehdy sestra Anežka pobývala na Lidicích.⁵⁰³ Poslední záznam týkající se rodiny, je smutná zpráva o smrti setry Leopoldiny. „Dne 28. prosince 1940 odpoledne dostal jsem telegram o kritickém zhoršení nemoci sestry Leopoldiny. Ihned jsem odjel do Prahy, odsud rychlíkem do Nové Paky, kde o velikém obtíži sehnal jsem auto do Pecky. Zastihl jsem sestru při vědomí, měla radost, stále mne čekala. V neděli 29. 12, s dojemnou zbožností modlila se modlitby ke mši sv., v pondělí ráno byla ještě zaopatřena stále při vědomí starostlivá. Odpoledne, počaly se jeviti známky agonie – večer v 10 h. dne 30.12. klidně skonala. Smutné to zakončení roku 1940. Ve čtvrtek dne 2. ledna pohřbena na hřbitově v Pecce za účasti 3 kněží (...).“⁵⁰⁴

Postavou spojenou s farou je i bývalý lidický farář Josef Sirůček, kterého se týká jeden z prvních zápisů našeho faráře. „Dne 11.9.1909 zemřel v Liboci bývalý farář lidický, později Hostivický, k. a. konsist. rada Josef Sirůček. Pohřben v Hostivici dne 15.11.1909 za velkého účastenství kněžstva i věřících. R.i.p.“⁵⁰⁵

7. 9. Počasí

V kronice můžeme nalézt i záznamy týkající se počasí a jeho výkyvů. V roce 1911 bylo v průběhu léta velké horko a sucho.⁵⁰⁶ Následující rok 1912 byl zahájen velkými mrazy.⁵⁰⁷ V dubnu téhož roku farář zaznamenal zatmění Slunce.⁵⁰⁸ Stalo se tak přesně dne 17. 4. 1912. V následujícím roce 1913 jako by se situace obrátila, faráře naopak trápilo chladné a mokré léto.⁵⁰⁹ Teplo, které zažil Josef Štemberka na podzim roku 1914, zapsal takto: „Toho dne

⁵⁰¹ Farní kronika lidické farnosti, OÚ Lidice, s. 161

⁵⁰² Tamtéž, s. 168.

⁵⁰³ Tamtéž, s. 210.

⁵⁰⁴ Tamtéž, s. 217.

⁵⁰⁵ Tamtéž, s. 126.

⁵⁰⁶ Tamtéž, s. 130.

⁵⁰⁷ Tamtéž, s. 132.

⁵⁰⁸ Tamtéž, s. 133.

⁵⁰⁹ Tamtéž, s. 138.

8.12. byl neobyčejně krásný den pozdního podzimku, kdy sluníčko jasně svítilo a hřálo, jako v létě při +14° Celsia ve stínu. Kéž tyto hřejivé paprsky jsou na přímlyvu Královny nebeské předzvěstí brzkého míru!⁵¹⁰ Na jaře 1915 bylo podle záznamů velké teplo a sucho, které poničilo mnoho úrody.⁵¹¹ V roce 1916 byl začátek roku nepříliš příjemný a typický. První zápis tohoto roku zní: „Bude to rok míru? Mám pevnou naději, že ano! Začíná sice nevlídně, zamračeně, samé bláto, déšť, mlhy a teplota až 14° C - snad, ale o to lepší bude konec.“ Teplý leden ale podle faráře zvěstoval špatnou naději na úrodu.⁵¹² O rok později jako by už příroda měla dost války a rozhodla se jí utnout ukrutnou zimou, zapisuje farář enormní mrazy: „Leden a únor byly neobyčejně kruté mrazy, ani neustaly, teplota -22° C. nebyla žádnou vzácností, někdy i pod tento bod teploměr klesl. Přitom nedostatek uhlí, nesnadné opatření dopravy.. Což (...) se staly případy téměř neuvěřitelné, staří manželé, kdesi na Moravě zmrzli přes noc v posteli – konduktérka zmrzla ve vlaku (v budce), dobytek zmrzl ve chlévě.“⁵¹³

⁵¹⁰ Farní kronika lidické farnosti, OÚ Lidice, s. 144.

⁵¹¹ Tamtéž, s. 153.

⁵¹² Tamtéž, s. 157.

⁵¹³ Tamtéž, s. 162.

8. Literární obraz osudu Josefa Štemberky v poezii, próze a dramatu od 40. let 20. století.

Zatímco vědecká monografie věnovaná Josefu Štemberkovi zatím neexistuje, literárních zpracování závěru jeho života je kupodivu mnoho. Tragický konec lidického faráře vedl několik autorů k pokusům o zachycení této farářovy etapy, musíme si však uvědomit, že osud Josefa Štemberky nebyl prvotním impulzem k vzniku těchto uměleckých zpracování, byla jí lidické tragédie. I tak se stal Josef Štemberka jednou ze zásadních osobností umělecké tvorby. Především, že se nejedná o přímá zpracování dlouhodobého farářova působení v Lidicích, ale o snahu o zachycení událostí, které bezprostředně předcházely samotné likvidaci obce. Zpracovávané texty mají beletristický charakter a pouze z malé části vychází z historicky pramenné základny. Jednotlivá umělecká zpracování jsou rozdělena podle druhu textu (poezie, próza, drama, lidové vypravěčství) a následně podle doby vzniku.

Básnických textů různé umělecké hodnoty, které se věnují lidické tragédii, je značné množství. Jedná se o básně samotných lidických obyvatel, tak i o nespočet dalších, většinou časových básní různých autorů (viz beletristické tituly v seznamu literatury). Mým cílem bylo prostudovat co nejvíce této tvorby a zjistit, zda je i v tomto okruhu věnován prostor lidickému faráři. Po prostudování této básnické tvorby zůstalo pouze několik literárních děl, které nějakým způsobem zachycují osobnost lidického faráře. Pracuji tedy s texty - baladou K. Šelepky *Lidice Osvětím Dachov*, Pragotisk, Praha 1945; básnickou sbírkou K. Šiktance *Heinovské noci*, Mladá fronta, Praha 1960; a básní I. Slavíka *Farář*, In: *Posel z Budče – List poutníků na staroslavnou Budeč*, č. 14/1998. Z nich pak vybírám pouze části, které se přímo vztahují k lidickému faráři.

Druhou podkapitolou jsou prozaické texty, prvním je román F. Kropáče *Zločin v Lidicích Román – Skutečnost*, Společnost pro obnovu Lidic, Praha 1946, dále pak práce A. Svobody, A. Tučkové, V. Svobodové *Spiknutí proti republice*, Melantrich, Praha 1949, nejmladším dílem je román F. Křeliny *Každý své břímě*, Lidové noviny, Praha 2003 (poprvé vyšel v roce 1969). Poslední zmiňovaná publikace je román G. Holma *This was Lidice*, G. P. Putnam's Sons, New York 1943.

V části věnující se dramatu pracuji s dvěma uměleckými zpracováními lidické tragédie různého typu. Prvním je drama A. Hoffmeistera *Slepcova píšťalka aneb Lidice*, in: *Hry a protihry*, Orbis, Praha 1963, které bylo napsáno v exilu již v roce 1942, a druhým je rozhlasová inscenace (viz Příloha č. 48) J. Horáka *Očítý svědek*, 1992.

Mezi zpracovávanými texty se nachází i vzpomínka lidového kronikáře Josefa Fechtnera, z jehož kroniky byla část textu publikována A. Robkem v článku *Kronika Josefa Fechtnera o utrpení a zkáze Lidic*, in: *Český lid*, č. 59/1972. Z textu se nedá určit, zda byl autor v přímém kontaktu s Josefem Štemberkou, text je spíše beletristického charakteru a je psán poetickým jazykem, jenž určil zařazení do této kapitoly.

V této kapitole se snažím o zachycení literárního obrazu, který se vytvořil po farářově smrti, a jeho konfrontaci s historickými fakty. Lidický farář vystupuje v různých knihách v rozličných podobách, někdy je jeho postava zasazena do reálného prostředí tak, že odpovídají jména i „reálné“ skutečnosti, například v díle vystupuje H. Böhme či H. Wiesmann a další.

8. 1. Poezie

V první části této kapitoly se budu věnovat zobrazení lidického faráře v poezii. Jednotlivá básnická ztvárnění nejsou řazena podle umělecké hodnoty či významu v české literatuře, ale časově, podle doby vzniku básně. Velmi často se jedná o básnické skladby věnované především lidické tragédii, ve kterých se objevuje i postava faráře.

8. 1. 1. Balada Lidice

Autorem balady Lidice je Karel Šelepa.⁵¹⁴ Báseň středního rozsahu je součástí vydaného celku, který se nazývá *Lidice Osvětím Dachov*.⁵¹⁵ Je ze zpracovaných literárních zobrazení nejstarší, vznikla bezprostředně po ukončení druhé světové války, zřejmě i pod dojmem červnových událostí v Lidicích r. 1945 a v přímé souvislosti s nimi (Odhalení hromadného hrobu lidických mužů 3. 6. 1945, celonárodní lidická tryzna 10. 6. 1945⁵¹⁶). Báseň je ukázkou časové tvorby, tj. nemá propracovanou kompozici, složitý smysl, spíše aktuálně zachycuje pocity nad děsivou událostí. V tomto baladickém textu, který emociálně a dramaticky popisuje postupné vyhlazení Lidic, se v několika verších objevuje i postava blíže neurčeného „lidického kněze“, který muže před popravou posiluje. Volá za nimi: „*Necht' Ježíš Kristus sílí vás!*“⁵¹⁷ Balada pokračuje dále líčením poprav, dramatický spád veršů se stupňuje. Vrcholem krutého běsnění nacistických vrahů je právě poprava kněze, jde jako poslední z mužů. Autor

⁵¹⁴ Karel Šelepa (1885 – 1969) byl méně významný český regionální básník, od roku 1903 byl úředníkem zemského výboru a později účetním ředitelem Zemského úřadu v Praze; jako básník přispíval do *Moderní revue*, *Zvonu*, *Pokrokové revue*, *Lumíru* či *Národních listů*. Vydal sbírky *Vějíř a pochodeň* v roce 1934, *Pozdní vinobraní* 1916. Z další tvorby uvedme *Věčný život* (1923) či *Italské jaro* (1928).

⁵¹⁵ Šelepa K., *Lidice Osvětím Dachov*, Pragotisk, Praha 1945.

⁵¹⁶ Stehlík E., *Lidice – Příběh české vsi*, PL, V RÁJI, Praha 2004, s.116.

⁵¹⁷ Šelepa K., *Lidice Osvětím Dachov*, Pragotisk, Praha 1945, s. 15.

používá v básnickém obraze posledního okamžiku symboliku bílé řízy a podání svátosti oltářní, čímž usiloval metaforicky zachytit čistotu kněžské oběti a zároveň motiv vykoupení nevinných:

(...)

Kněz staříčkový jde naposled

před hlavně popravčí:

k modrému nebi oči zved

nad tu sběř krkavčí.

Hřmí salva: padá bílý kněz,

Jak hostii by v prstech nes.

Pad na tvář. On, jenž odmítl

sám sebe zachránit.

V náruči Boží procitl,

že nezradil svůj cit.

(...)⁵¹⁸

Identifikaci této literární postavy s Josefem Štemberkou je možné spatřovat pouze v těchto náznacích – kněz je staříčkový, před popravčí čtu jde poslední. Zajímavé je ale, že se již v této první skladbě objevuje motiv, kterým se zabývám v 6. kapitole Život Josefa Štemberky v Lidicích a jehož pravdivost není možné přímo dokázat historickými prameny. Jedná se o nabídnutou možnost záchrany učiněnou knězi nacistickými vojáky. Jak ukazují výše, původ této tradované zvěsti je pravděpodobně ve vzpomínkách dnes již nežijících pamětníků (viz 6. kapitola Život Josefa Štemberky v Lidicích). V souvislosti s interpretací básně nesmím ovšem opominout, že motiv volby a možné záchrany je obecnou součástí škály motivů využívaných v líčení dramaticky vyhocených scén v umělecké literatuře.

8. 1. 2. Básnická skladba *Heinovské noci*

Autorem tohoto mladšího básnického díla, vydaného nakladatelstvím Mladá fronta v Praze roku 1960, je významný český básník druhé poloviny 20. století Karel Šiktanc.⁵¹⁹ Text je umělecky složitější, verše běží neurovnaně v rychlém sledu napodobující zběsilost

⁵¹⁸ Šelepa K., *Lidice Osvětím Dachov*, Pragotisk, Praha 1945, s. 16

⁵¹⁹ Karel Šiktanc (1928) je současným významným lyrickým básníkem a překladatelem. V padesátých letech 20. století pracoval jako redaktor Mladé fronty (od roku 1960 vedoucí redaktor nakladatelství a následně šéfredaktor) a v Českém rozhlasu. Po roce 1970 se jeho jméno se přestalo objevovat v literárních slovnících, jeho knihy mizely z knihoven. V 70. a 80. letech měl zakázanu publikační činnost. Mezi nejvýznamnější díla jeho tvorby patří Český orloj či sbírka Artéská studna.

událostí, spád je zintenzivěn lakoničností veršů připomínajících výkřiky či tempo a ráznost pochodu. Mimořádně působivá je básnická zkratka:

(...)

A ráz

A dva

A kruh se úží

A škrtí tichou spící ves

A slepý pes se dívá do tmy

a zakopává o řetěz

(...)

Terezko

Anno

Pavlo Zdeňko

Julie Rozo Lidmilo

A v kredencích se třesou sklenky

z kterých se nikdy nepilo

(...)

Je červen

Hvězdy

Málo hodin

A nekouří se z komínů

*A na náves se skutálely plné sudy benzínu*⁵²⁰

(...)

Lidického kněze zachycuje na dvou místech, na jednom je bit vojáky a na druhém pláče.

(...)

A starý farář běží padá

běží a padá u fary

Na kolena!

A vztyk!

A klíče

A matriky A monstranci

⁵²⁰ Šiktanc K., Heinovské noci, Mladá fronta, Praha 1960, (nejsou čísla stránek).

A po zahradách táhle bečí

kamenovaní beránci

(...)⁵²¹

Druhým Šiktancovým znázorněním lidického faráře je obraz plačícího kněze ve sklepě během poprav:

(...)

Třasavka listí

Vzlykot splávků

A smrt jde vsí

a neklepá

Nazrzlá šavle hvízdla v šeru

A první vyšli ze sklepa

Doležal Dvořák

Farský Fojtík

A farář pláče

bezzubý

Sedali spolu u Šenfeldrů

A vyhlíželi holuby

(...)

Chodili spolu ke hřbitovu

S konví a kytkou narcisků

(...)⁵²²

V souladu s poetikou celé skladby zde osobnost faráře není konkretizována a individualizována. Básník ho znázorňuje jako prostého muže, neakcentuje jeho kněžství, nečiní z faráře nositele mravního apelu, kněz je roven ostatním mužům. Je zdůrazněna jeho obyčejnost, nezachycují se žádné jeho další postoje, pouze hluboký soucit a osobní beznaděj. A tak přesto, že autor neměl v úmyslu vyzdvihnout kněžské povolání, tím, že naplnil obraz faráře hořkostí a pláčem nad osudem ostatních, domnívám se, že mimoděk přece vložil do této postavy obecné chápání významu kněžského úřadu pro ostatní. K podpoře této interpretace uvádím, že do žádné z postav by podobné pocity nemohl věrohodně vložit.

⁵²¹ Šiktanc K., *Heinovské noci*, Mladá fronta, Praha 1960.

⁵²² Tamtéž.

Umělecký účín skladby Heinovské noci vyvolal zájem hudebního skladatele Milana Báchorka,⁵²³ který tento text využil pro svou hudební skladbu Lidice (uvádím celou skladbu v Příloze č. 49).⁵²⁴

8. 1. 3. Báseň *Farář*

Nejmladším básnickým ztvárněním je báseň Ivana Slavíka⁵²⁵ *Farář* publikovaná v Poslu z Budče – Listu poutníků na staroslavnou Budeč v č. 14/1998. Celé toto číslo je věnováno Josefu Štemberkovi, neboť jak v úvodním slově praví páter Jaroslav Ptáček, pečující o odkaz lidického faráře: „(...) v naději, že příklad Josefa Štemberky je v jejich osobních těžkostech či beznadějích posílí a že článek bude alespoň malým zadostiučiněním za dosavadní chladný a leckdy až tvrdý postoj vůči tomuto nenápadnému “pastýři, který neopustil své ovce“, i že bude jedním z oněch příslovečných kaménků, z nichž je možno složit mozaiku, jež k těm, kdo se na ni dívají se srdce nezaujatým a čistým, promlouvá o činu a životě v pravdě hrdinném.“⁵²⁶

Ze stejného úvodního slova také vyplývá, že autor básně Ivan Slavík se aktivně podílel na úsilí o beatifikaci Josefa Štemberky. Báseň *Farář* je celá věnována osobnosti Josefa Štemberky, autor ho líčí jako řadového kněze, který znal a miloval obyvatele své farnosti.

Byl to obyčejný řadový kněz

Jenom venkovský farář

(...)

Znal své farníky -

jejich duše – pokud k němu

přiklekli do zpovědnice

Ale i ty ostatní kteří třeba ani

v neděli do kostela nepřišli

Kteří ho jen zdravili protože

na vesnici se všichni navzájem zdraví

A možná že někteří ani nezdravili

⁵²³ Milan Báchorek (nar. 1939) pedagog, skladatel a sbormistr. Lidice jsou vokálně symfonické dílo pro sóla, recitátory, mužský a ženský sbor, bicí nástroje a orchestr vydané v roce 1976. Z další tvorby uveďme *Radovánky pro zobcovou flétnu a klavír* (1979), *Balada na slova lidové poezie pro soprán, baryton sólo, ženský sbor a třináct dechových nástrojů* (1995).

⁵²⁴ Báchorek Milan, *Lidice*, Panton, Praha 1995.

⁵²⁵ Ivan Slavík (1920 –2002) pedagog, překladatel, básník a literární kritik. Z díla uveďme *Osten* (1968), *Lux sanctorum* (1992), *Snímání z kříže - druhé, necenzurované vydání* (1997).

⁵²⁶ *Úvodem*, Posel z Budče – List poutníků na staroslavnou Budeč, č. 14/1998.

ale on znal jejich tváře

jejich životy

jejich trampoty

jejich lopoty

žil

mezi nimi

a byl jeden z nich

(...)⁵²⁷

Básník akcentuje duchovní péči o farníky.

(...)

a za všechny jsem se modlil

(...)

Farářovo nitro ale zůstávalo prostým obyvatelům Lidic skryto:

(...)

A přece – co věděli o životě duše

Co věděli a nevěděli o svém panu faráři?

(...)⁵²⁸

Jeho mimořádná osobní statečnost se tak projeví až v momentu tragédie.

(...)

Až přišel den

(...)

Ta duše byla pevně zakotvená

Nešlo vyrvat ji z farnosti

(...)

Neopustil své ovce z d e

A přivedl je t a m k nebeské fortně

(...)

Opět se objevuje motiv, že se vzdal možnosti propuštění.

(...)

Žádné okázalé gesto

Jen odmítl nesdílet s ostatními kříž

(...)

⁵²⁷ Slavík I., *Farář*, Posel z Budče – List poutníků na staroslavnou Budeč, č. 14/1998.

⁵²⁸ Tamtéž.

Ivan Slavík v závěru vyjadřuje přesvědčení, že jednou bude obnoven kostel v Lidicích a farář se do něho vrátí jako patron České země, tj jedná se o umělecké vyjádření víry v beatifikaci Josefa Štemberky (o úsilí I. Slavíka o beatifikaci viz 9. kapitola Významná ocenění)

(...)

Ale žádný strach Jednou bude

Obnoven kostel a pan farář

Josef Štemberka se tam vrátí

Vrátí se rovnou na oltář

Jako jeden z patronů České země

(...)⁵²⁹

Celou báseň můžeme hodnotit jako programovou oslavu faráře Josefa Štemberky v rámci úsilí o jeho blahoslavení. S tímto hodnocením není v rozporu fakt, že kněz není výrazně individualizován, autor většinou pracuje pouze s obecným modelem vesnického faráře, osobní vlastnosti či zájmy Josefa Štemberky nijak nereflexuje, kromě všeobecně známých faktů, např. že žil ve vsi dlouho, byl stár a byl popraven s ostatními.

8. 2. Próza

Druhá část této kapitoly je věnována prozaickým ztvárněním tragického osudu Lidic a tedy i osudu Josefa Štemberky. V podkapitole jsou interpretována umělecká díla F. Kropáče *Zločin v Lidicích Román – Skutečnost*, Společnost pro obnovu Lidic, Praha 1946, A. Svobody, A. Tučkové, V. Svobodové *Spiknutí proti republice*, Melantrich, Praha 1949 a F. Křeliny *Každý své břímě*, Lidové noviny, Praha 2003. Texty jsou řazeny chronologicky, podle doby vzniku, pokouším se o zachycení nejdůležitějších momentů a motivů týkajících se přímo J. Štemberky, ostatní pasáže, které se Josefa Štemberky přímo nedotýkají zcela vynechávám. Je potřeba si uvědomit, že se nejedná o to, že bych je považovala za méně důležité, ale o to, že nejsou pro tuto práci, věnující se Josefu Štemberkovi, přínosné.

8. 2. 1. *Zločin v Lidicích. Román – skutečnost*

Nejstarším prozaickým zpracováním, které do středu zobrazení umisťuje i poslední osudové dny lidického pátera, je román Františka Kropáče⁵³⁰ *Zločin v Lidicích* s podnázvem

⁵²⁹ Slavík I., *Farář*, Posel z Budče – List poutníků na staroslavnou Budeč, č. 14/1998.

Román – Skutečnost, vydaný Společností pro obnovu Lidic a Ležáků v roce 1946. Próza je rozsahu 271 strany, obsahuje i obrazové přílohy (číslovaných samostatně 16 stran). Josefu Štemberkovi je věnován prostor na 29 stranách. Text je členěn do kapitol, v části týkající se J. Štemberky je prokládán biblickými citáty. Lidický farář se v knize objevuje poprvé na jaře roku 1942, přesněji v den sv. Marka,⁵³¹ podruhé, rozsáhleji za událostí bezprostředně následujících po příjezdu německých okupantů. Tyto pasáže se v první části odehrávají nejprve na faře, poté se kněz prochází tichou noční vsí a opět se vrací do svého domu. V druhé části je odváděn z fary do Horákova statku, kde próza vrcholí farářovou smrtí.

Jak už samotný podtitul knihy napovídá, F. Kropáč v knize propojuje dvě linie. První se věnuje zachycení reálných skutečností spojených s lidickou tragédií, historicky podložených, dokonce opatřených faktickými poznámkami autora – „*Jeden opilý důstojník – pozn. Tato skutečnost (stejně jako celá řada jiných skutečností v této knize uvedených) byla zjištěna výsledkem zatčených členů německé tajné policie, kteří se exekuce v Lidicích přímo zúčastnili.*“⁵³² Tuto metodu použil i při zachycení některých okamžiků života faráře, které lze doložit pramennou základnou, např. uveďme směřování dotazu na M. Rostocka a následnou inzultaci faráře (jedná se o jednu scénu, které se podrobně věnuji v 6. kapitole Život Josefa Štemberky v Lidicích) „*Myšlenka farářova se ihned proměnila v několik slov, pronesených k vedoucímu dílčí akce na faře Roztockovi.*“⁵³³ *V hluku, který zde panoval, nemohl Roztock rozuměti několika málo slovům farářovým. A také jim nerozuměl, protože nedal promluvití faráři ani tři či čtyři slova; jak se farář v chůzi pozastavil a napolo obrátil k Roztockovi, uchopil jej hrubě oběma pažemi, otočil jej prudce nazpět do směru chůze a beze slova jej kopl tak silně, že starý kněz upadl.*

Když to spatřili Němci Strubel a Huber, přiskočili k ležícímu a kopali do něho a řvali své nadávky.“⁵³⁴ To, že F. Kropáč nefabuluje v otázce obsahu farářova dotazu na M. Rostocka, ilustruje jeho uměleckou metodu v této linii. Drží se věrně historicky podložených skutečností, tak jak jsou známy z výsledků nacistických důstojníků (viz 6. kapitola Život Josefa Štemberky v Lidicích).

V druhé linii prózy, a ta se lidického faráře týká ve větším rozsahu, autor vytváří fiktivní myšlenkové úvahy, které jsou v knize ve formě vnitřních řečí vkládány různým postavám. Pro tuto práci jsou zásadní toky myšlenek faráře, týkající se zejména událostí z noci 9. na 10.

⁵³⁰ František Kropáč (1898 - 1966) byl státním úředníkem, za okupace byl uvězněn, po válce se stal místopředsedou Společnosti pro obnovu Lidic a Ležáků. Z tvorby jmenujme básnické sbírky *Pohoří na severu* (1938), *Studně pod hvězdami* (1940), romány *Propast*, *Posedlí*.

⁵³¹ Kropáč F., *Zločin v Lidicích Román – Skutečnost*, Společnost pro obnovu Lidic, Praha 1946, s. 100, 109.

⁵³² Tamtéž, s. 229.

⁵³³ F. Kropáč užívá tuto podobu jména M. Rostocka.

⁵³⁴ Kropáč F., *Zločin v Lidicích Román – Skutečnost*, Společnost pro obnovu Lidic, Praha 1946, s. 177.

června. V této části díla autor též pracuje s křesťanskými paralelami a biblickými motivy. Součástí jsou i přímé citace starozákonních i novozákonních textů (z překladu BK – Ž 27, 1⁵³⁵; Ž 28, 1⁵³⁶; Ž 68, 31⁵³⁷; Ž 90, 14 – 17⁵³⁸, Mt 6, 9 – 10⁵³⁹ a 1K 15, 49⁵⁴⁰). Stávají se východiskem pro zamýšlení se faráře nad stavem současného světa. V knize je jim poskytnut poměrně rozsáhlý prostor. Josef Štemberka je tak zobrazován jako oddaný kněz, který je hluboce zasažen mravním úpadkem běsnící doby a který přemítá o hodnotách své doby v konfrontaci s křesťanskými ideály. Zároveň je postižena jeho láska ke kraji, k lidem, ke koloběhu všedních dnů (přehlíží pole, oceňuje úrodnost půdy, bohatství pocházející z přírody). F. Kropáč ho popisuje také jako člověka, jenž i v posledních tragických okamžicích svého života zůstal věrný Bohu a modlil se společně s muži v Horákově statku - „(...) *jde dále, až dosáhne středu všech shromážděných. Zde se zastaví a sepne ruce. Jeho srdcem jde záchvěv slov: Bože, vím, že jsi mne a těchto ubohých neopustil (...)*“⁵⁴¹ Modlí se Otčenáš se všemi muži – „(...) *A tu již tichým sborem se přidávají k faráři všichni přítomní. Otčenáš zaznívá v šeru sklepa a podobá se to shromáždění dávných křesťanů (...)*“⁵⁴² Autor tedy jako jeden z mála klade v první fázi důraz na křesťanskou stránku osoby faráře. Jedná se zřejmě o souvislost s lety, ve kterých román vznikl, tj. těsně poválečné období (tento důraz se ovšem v závěrečných pasážích vytrácí a farář osudově splyne s davem, viz níže). V pozdějších prózách je tato stránka spíše potlačována. Můžeme také zaznamenat jisté biblické paralely osudu kněze a mučedníků – motiv sestupování po schodech do sklepa za konečným údělem - „(...) *byli by schopni zmobilizovat tanky a letadla, vše, vše, co si lidstvo doposud vymyslílo na vraždění a ničení. To si myslí farář, když klade nohu na první stupeň (...)* *tak vystrkuje Německo nenasytná břicha na všechny strany světa... To si myslí farář, když klade nohu na druhý stupeň (...)*“⁵⁴³ Práce s biblickými paralelami je naopak střízlivější než u jiných próz, např. u F. Křeliny (viz 8. 2. 3. *Každý své břímě*). Prozaické ztvárnění F. Kropáče

⁵³⁵ Hospodin světlo mé a spasení mé, kohož se budou báti? Hospodin síla života mého, kohož se budu strašiti?

⁵³⁶ K toběť, Hospodine, volám, skálo má, neodlučuj mi se; abych neozval-li by ses mi, nebyl podobný učiněn těm, kteříž vstupují do hrobu...

⁵³⁷ Zahub zástup kopidlníků, sebrání mocných vůdců i lidu bujného, pyšně vykračující s kusy stříbra, rozptyl lidi žádostivé válek.

⁵³⁸ Nasyť nás hned v jitře svým milosrdenstvím, tak abychom prozpěvovati, a veseliti se mohli po všechny dny naše.

Obveseliž nás podle dnů, v nichž jsi nás sužoval, a let v nichž jsme okoušeli zlého.

Budiž zřejmé při služebnících tvých dílo tvé, a okrasa tvá při synech jejich.

Budiž nám přítomná i ochotnost Hospodina Boha našeho, a díla rukou našich potvrď mezi námi, díla, pravím, rukou našich potvrď.

⁵³⁹ Otče náš, jenž jsi v nebesích, buď posvěceno tvé jméno. Přijď tvé království. Staň se vůle tvá...

⁵⁴⁰ A jakož jsme nesli obraz zemského, takt' ponese obraz nebeského.; Kropáč F., *Zločin v Lidicích Román – Skutečnost*, Společnost pro obnovu Lidic, Praha 1946, s. 100 – 103, 110, 217.

⁵⁴¹ Kropáč F., *Zločin v Lidicích Román – Skutečnost*, Společnost pro obnovu Lidic, Praha 1946, s. 185.

⁵⁴² Tamtéž, s. 185, 217.

⁵⁴³ Tamtéž, s. 184.

nevytváří z Josefa Štemberky „pseudokrista“, farář je popisován v mnohem lidštějším měřítku – „*Má připraveny věci, které musí vzít s sebou, čeká až bude odveden (...) Jde pomalým, ale pevným krokem ke dveřím (...)*“⁵⁴⁴ Na rozdíl od všech ostatních mnou interpretovaných uměleckých zpracování dokonce v závěrečném tragickém okamžiku F. Kropáč faráře usiluje vylíčit jako prostého člověka, jehož myšlenky jsou stejné jako myšlenky běžného obyvatele Lidic, až do té míry, že splývá s ostatními i metaforickou ztrátou kněžského šatu. Většina ostatních autorů naopak v tuto chvíli zdůrazňuje výlučnost jeho kněžství (nositel mravního patosu, viz např. *Lidice* Karla Šelepy). I tento Kropáčův postoj lze vysvětlit dobovými postoji poválečných rovnostářských tendencí - „*(...) V proudu těchto myšlenek se stává farář Josef Štemberka prostým člověkem. Jeho kněžský šat je neviditelný. Jeho myšlenky a úsudky jsou myšlenkami a úsudky světského člověka (...)*“⁵⁴⁵

Neopominutelnou a zajímavou součástí zobrazení F. Kropáče je dobová hořkost, kterou cítí k německému národu a která je často vkládána i do farářových myšlenek. Tento postoj je jasně dobově podmíněn a v jiných rozpracovávaných textech se již nevyskytuje (zlo je spojováno s nacismem). Autor prvoplánově spojuje brutalitu s němečtvím, z faráře činí nositele vypjatého českého nacionalismu – „*(...) Vinou světa, který přece není zlý, a vinou národa, který je více než zlý! (...); (...) Ale tupý a zuřivý Němec Roztock jen zařval další nadávku za odcházející eskortou. (Nadávky, výhrůžky a vůbec výlevy zuřivosti, pomstychtivosti a krvelačnosti, pronášené Němci zde i jinde, není možno reprodukovati: byly tak sprosté a ohavné a nelze jich na mnoze ani přeložiti do české řeči; jejich pravý smysl by tedy mohl vystihnouti jen originál, ale nač špiniti tak velice česká slova, do jejichž okolí by tyto německé nadávky musily býti zasazeny?)*“⁵⁴⁶ Farář je autorem umístěn vysoko nad německé vojáky. „*Němec nemůže zavřít ústa, jeho čelisti vyskočili z kloubů (...)* A tu se kněz na okamžik zastavuje a upírá svůj pronikavý pohled na tohoto Němce. Jeho koutky úst se viditelně chvějí.“⁵⁴⁷ Další text je naplněn opovržením, jímž J. Štemberka postupně hledí na míjející vojáky, u nichž vyvolává zájem, znatelně podnícený svou eskortou. Jedná se o pasáže značící vnitřní sílu faráře - „*Ten kněz je jistě velký rebel, myslí si vztekle mnohý Němec (...)* Jeho ústa (faráře) jsou semknuta, ale ne křečovitě, pouze s výrazem nesmírného opovržení. (...) A jeho oči se dívají mírně a se vznešeným klidem přímo vpřed.“⁵⁴⁸

⁵⁴⁴ Kropáč F., *Zločin v Lidicích Román – Skutečnost*, Společnost pro obnovu Lidic, Praha 1946, s. 177.

⁵⁴⁵ Tamtéž, s. 109.

⁵⁴⁶ Tamtéž, s. 104, 178.

⁵⁴⁷ Tamtéž, s. 181.

⁵⁴⁸ Tamtéž, s. 179.

Lidický farář je po celé šíři kapitol, které mu jsou v románu věnovány, popisován jako tichý a uzavřený muž, který do počátku má zřejmě tušení, co se stane s ním i s jeho farníky. Neštěstí se mu zjevilo při čtení z knihy Žalmů – „(...)Viděl sta tváří svých bližních, obývajících tuto vesnici jako on, viděl je jako v rozbitých a rozervaných temnotách, ale viděl je jasně. A viděl velké nebezpečí. Nevěděl jaké nebezpečí (...)“⁵⁴⁹ Kněze varuje silný vnitřní hlas: „(...) A nezvonily to zvony na věži jeho kostela, zvonil to zvon jeden, jediný, smutný a usedavý (...)“⁵⁵⁰

Farář prochází Lidicemi, tento popis cesty má jistě znázorňovat klid obce, ve kterém se nalézala před příjezdem Němců – „(...) Míjí stavení svých farníků a u každého si šeptá jméno a představí si celou rodinu. Děti, chodící už do školy (...)“⁵⁵¹ Kněz se zaobírá myšlenkami o válce probíhající ve světě i v Čechách – „Ale jsou vlny tohoto moře, německého moře lidí, jenom tam, v tuto stranu? Jsou všude, tam i tam, vpředu i vzadu, vlevo i vpravo, kolem dokola, nad námi a mezi námi! Ti zběsilci sem pronikli se všech stran, položili ruce na naše hrdla (...)“⁵⁵². Znázorněn je jako věřící muž, kterého slova žalmistů společně s pocitem, který má z budoucnosti, přivádí k pláči – „(...) Ne, Hospodin se nikdy neodmlčí, volají –li ho tiší a spravedliví. Starý farář to ví. Ale ví i něco jiného. A už čte se slzami v očích: Zahub zástup (...)“⁵⁵³ následuje Žalm 68, 31. Častými se sestávají popisy hlubokého dojetí „(...) a slovo za slovem se propaluje jeho krví, až těžký soumrak kolem něho září jasně (...)“⁵⁵⁴ Situace dojetí pokračují i ve sklepě Horákova statku, ač se kněz snaží odolávat, tak při žehnání nejmladšímu chlapci Josefu Hroníkovi podlehne – „(...) a farář ví, že by své požehnání nepronesl hlasitě bez nebezpečí propuknutí v pláč! (...) Jeho slzy jsou skryté, uvnitř tryskají a uvnitř se roní a stékají (...) Ještě malou chvíli! Potom však starý kněz zvedá ruce k obličejí a zakrývá si oči a tvář.“⁵⁵⁵

Dalším zajímavým momentem Kropáčova pojetí je pasivita konečné farářovi oběti. Jeho odchod z fary je popisován se zjevným smířením se situací, je eskortován do Horákova statku. Objevuje se pasáž týkající se knězova brutálního napadení, zmíněná výše.⁵⁵⁶ S rostoucí vzdáleností od kostela se farář více strachuje o jeho osud a inventář. Hrozí se znesvěcení – „(...)Farář se zachvěje. Obává se, že Němci budou nakládati s monstrancí a s jiným kostelním

⁵⁴⁹ Kropáč F., *Zločin v Lidicích Román – Skutečnost*, Společnost pro obnovu Lidic, Praha 1946, s. 105.

⁵⁵⁰ Tamtéž, s. 106.

⁵⁵¹ Tamtéž, s. 107.

⁵⁵² Tamtéž, s. 101.

⁵⁵³ Tamtéž, s. 102.

⁵⁵⁴ Tamtéž, s. 103.

⁵⁵⁵ Tamtéž, s. 219.

⁵⁵⁶ Tamtéž, s. 177.

*náčiním neuctivě. Ale to bude rouhání! (...)*⁵⁵⁷ Jako kdyby farář vše jen pozoroval, vstupuje do Horákova statku a po celý zbytek času se modlí se svými farníky.⁵⁵⁸

Vrchol oddílů týkajících se lidického faráře, avšak ne celého románu, tvoří zachycení smrti J. Štemberky, nastupujícího s muži na popraviště. Farář jde mezi posledními. Pronáší svá poslední slova – „*Bůh vás potrestá, vás všechna a celý váš národ! Ať žije Československá republika! Ať žije president Beneš!*“⁵⁵⁹ Zde se jedná opět o výrazně dobově podmíněný přístup, F. Kropáč na tomto místě nejvýrazněji fabuluje a aktualizuje. V pramenech nejsou zaznamenávány žádné výroky popravovaných mužů, natož proklamace ve prospěch první československé republiky a jejích představitelů. Při studiu farní kroniky jsem sice upozornila na určitou identifikaci J. Štemberky s první republikou a jejími obecně humanistickými ideály, ale takto vyhocené přihlášení se k prezidentu Benešovi ve chvíli smrti se nedá předpokládat. U ostatních autorů farář v tomto okamžiku povětšinou žehná.

Shrneme-li tedy vybrané pasáže románu F. Kropáče, dojdeme k závěru, že se mu mnohem méně zdařilo propojení dvou proudů, tj. historické faktografie a uměleckého vyprávění. Obrazy vztahující se k lidickému faráři jsou často příliš obecné. Jeho postava, zachycená v této knize, by se dala požit jistě na jakéhokoli faráře, který se stal obětí hrůzného zločinu. Nevyskytují se zde žádné pokusy o individualizaci J. Štemberky. Dá se tedy očekávat, že F. Kropáč měl mnohem méně prostudované reálie ke ztvárnění postavy Josefa Štemberky než např. pozdější F. Křelina, i proto zde chybí jakýkoli náznak individualismu u této postavy. Ve vrcholných dramatických momentech románu navíc výrazně nehistoricky dobově aktualizoval (věrnost první republiky, výrazná protiněmeckost, splynutí faráře s davem apod.).

8. 2. 2. *Spiknutí proti republice – Věrný pastýř*

V knize *Spiknutí proti republice* se setkáváme s krátce (rozsah 3 strany) zachyceným příběhem lidického faráře. Drobná stať nese název *Věrný pastýř* a je zařazena do oddílu s titulem *Zatímco jiní trpěli...* Kniha byla vydána v roce 1949 a jejími autory jsou Alois Svoboda, Anna Tučková a Věra Svobodová.⁵⁶⁰ Tento krátký článek se charakterem odlišuje od románu F. Kropáče a F. Křeliny, jedná se o životopisný medailonek. Přesto ho zařazuji do této kapitoly, neboť převažují umělecké postupy nad historickými a je zatížen dobovými

⁵⁵⁷ Kropáč F., *Zločin v Lidicích Román – Skutečnost*, Společnost pro obnovu Lidic, Praha 1946, s. 182.

⁵⁵⁸ Tamtéž, s. 217 – 227.

⁵⁵⁹ Tamtéž, s. 227.

⁵⁶⁰ Svoboda Alois (1922) je český novinář, redaktor a autor literatury z oboru politiky. Tučková Anna (1923), česká novinářka.

ideologickými přístupy. Již zařazení do oddílu *Zatímco jiní trpěli...* naznačuje, že půjde o příklad tzv. lidového faráře.

Jedná se o vyprávění začínající dnem 9. června a vrcholící 10. června popravou mužů a zničením kostela. První, co se dozvíme při nahlédnutí do textu, je chybně uvedené křestní jméno Josefa Štemberky – „Jan“ a také doba, po kterou žil v Lidicích, je zde uvedeno 31 let (ve skutečnosti se jedná o třicet tři let).⁵⁶¹ Text obsahuje popisy líčení oblasti okolo Lidic, ale zároveň i důvody vyhlazení této obce. Ve stati se také objevuje jinde se nevyskytující informace o napadení Josefa Štemberky dne 9. června. Mělo se to udát při odvážení „15 farníků“. „(...) *Felkl, opilý vidinou tučné odměny, které se mu dostane za dopadení atentátníků, namířil na třiasedmdesátiletého kněze revolver: „Já toho černého zastřelím!“ Babůrek mu srazil ruku (...)*“⁵⁶² Podobně jako ve výše uvedených případech se jedná o faktickou nehodnověrnost. Rodiny Horákových a Stříbrných byly totiž odvezeny již 4. června. V uvedený den 9. června se v Lidicích konaly prohlídky. Ostatní informace již odpovídají realitě, cesta Josefa Štemberky dne 9. června do Kladna na zkoušku z němčiny či správně uvedený věk dvou jmenovaných mužů ve sklepě Horákova statku.

Podíváme-li se na text z pohledu doby jeho vzniku, rýsuje se zde farář „z lidu“, který přemýšlí o své úrodě, ovšem hlavně o materiálním užítku. Tento motiv se jinde nevyskytuje, ač i v jiných dílech farář přehlíží polnosti a oceňuje plodnost krajiny, ovšem bez ohledu na výnosnost. V tomto motivu můžeme spatřovat dobový důraz na ziskuchtivost církve. „(...) *Dnes si neprohlížel úrodu, která zrála ke žnám, dnes neodhadoval, kolik bude letos **sypat** pšenice a žito.*“⁵⁶³ V dalších částech je ale J. Štemberka líčen jako kněz vzešlý z lidu, který má pochopení pro jejich nespravedlivé sociální postavení. Tento obraz pramení ze snahy autorů zpodobit ho v protikladu k jiným, většinou výše postaveným církevním hodnostářům, kteří „se obrátili proti lidově demokratické republice“. „(...) *poznal jejich starosti i jejich tvrdý boj s akcionáři Poldinky. Chápal je, vždyť byl sám synem chudého podomáckého tkalce a na své kůži zakusil nespravedlivé rozdělení statků tohoto světa (...)* Byl jedním z nich (...)“⁵⁶⁴ O lidickém faráři je zde hovořeno jako o muži, který odpouští svým farníkům, že raději chodí na politické schůze místo do kostela. „(...) *přestávali chodit k sv. Martínkovi a chodili raději na politické schůze (...)*“⁵⁶⁵ Zejména na této ukázce je zcela zřejmá snaha o zasazení Josefa Štemberky do přijatelného politického obrazu. Mnou prověřené historické prameny nic

⁵⁶¹ Svoboda A., Tučková A., Svobodová V., *Spiknutí proti republice*, Melantrich, Praha 1949, s. 77.

⁵⁶² Tamtéž, s. 78 - 79.

⁵⁶³ Tamtéž, s. 77.

⁵⁶⁴ Tamtéž, s. 79.

⁵⁶⁵ Tamtéž.

takového rozhodně nepotvrzují, naopak ve farní kronice si J. Štemberka několikrát stěžuje na škodlivý úbytek víry a odliv věřících. Josef Štemberka se v tomto kratičkém textu stal vyobrazením kněze přijatelného pro tehdejší režim, kněze, který přes své církevní zařazení pocházel z lidu a se svým lidem i zemřel.

8. 2. 3. Každý své břímě

Nejmladším prozaickým ztvárněním, které jako jediné pracuje s postavou lidického faráře ve značném rozsahu, a dokonce z něj činí hlavního hrdinu celého díla, je román význačnějšího českého spisovatele katolické orientace 30. - 60. let 20. století Františka Křeliny⁵⁶⁶ *Každý své břímě – Lidická tragédie o sedmi větách, s intermezzy, prologem a epilogem*, poprvé vydaný v roce 1969. Knihu začal autor psát již v roce 1967. Tento románový spis je v celé šíři vystavěn jako oslava katolického faráře, který skonal mučednickou smrtí a až do posledních okamžiků zůstal věrný Bohu. Děj středně rozsáhlé prózy (v kritickém vydání České knihovny rozsah 182 strany)⁵⁶⁷ zachycuje události 9. a 10. června, přičemž většina prostoru je věnována samotnému dni lidické tragédie. Na značnou lyrizaci textu upozorňuje již autorem zvolené hudební členění na věty, introit a intermezza. Celý text plyne pomalu, autor poskytuje velké množství prostoru úvahám románové postavy J. Štemberky, jeho vzpomínkám, reflexím. Ty jsou zobrazeny ve formě vnitřního monologu, ale i v dialogických odpovědích faráře. Tak, jak se události stávaly dramatičtějšími a tragičtějšími, zesiluje i dramatickost děje. Tempo vyprávění se zrychluje, vrcholem prózy se stává mučednická farářova smrt.

Osou prvních čtyř románových vět je rozhovor mezi Josefem Štemberkou a „důstojníkem“, což je fiktivní postava, která v knize nemá konkrétní vlastní jméno. Dialog je zasazen do přelomu noci z 9. na 10. června a brzkých ranních hodin 10. června. Z fary se děj postupně přesouvá do kostela, který je již devastován. Základem není líčení dramatických událostí, ale rozhovor na eticko-teologická témata o věcech obecně lidských, který plyne pomalu a zaplňuje prostor noci. Zkáza kostela je pojata jako předzvěst tragédie. V dalších čtyřech větách je vylíčeno utrpení obyvatel Lidic, jehož je farář svědkem, když prochází vsí do Horákova statku, a jsou zobrazeny události v Horákově statku. Intermezza mají převážně charakter drobných dramát, doplňují sled událostí o faktografické údaje (nařízení nacistického

⁵⁶⁶František Křelina (1903-1976) básník, dramatik, autor ruralisticky orientovaných próz. Od roku 1923 vyučoval na různých místech v Čechách, zejména v pohraničních oblastech, ale i v Praze, kde byl roku 1951 zatčen. Byl odsouzen „za protistátní činnost katolických spisovatelů“ ke dvanácti letům ve vězení. V roce 1960 byl amnestován, od roku 1964 pracoval jako stavební dělník. O tři roky později byl rehabilitován. Pozůstalost Františka Křeliny je uchována v Památníku Národního písemnictví (dále jen PNP), není zatím utříděna, a proto do ní není možné nahlédnout. Z tvorby uved' me *Hubená léta* (1935) či *Puklý chrám* (1936).

⁵⁶⁷Křelina F., *Každý své břímě*, Lidové noviny, Praha 2003, s. 491

aparátu, rozkazy příslušníků gestapa, role jednotlivých důstojníků atp.). Celý román rámuje introit a epilog. První zachycuje závěr pracovního dne v Lidicích s přízrakem stahujících se vojáků viděných z dálky, epilog pak obsahuje scénu důstojníka nad desítkami mrtvých těl.

Nejprve uvedme několik poznámek k faktografické rovině románu. František Křelina podrobně prostudoval sled událostí týkající se přípravy i vyhlazení Lidic.⁵⁶⁸ Nepochybně znal tehdy vydanou historickou literaturu (*Lidice, čin krvavého teroru s porušení zákonů i základních lidských práv*; Konopka VI.⁵⁶⁹). Popis tragických událostí v díle je historicky věrný, řada jednotlivých scén z průběhu vyhlazení Lidic připomíná uměleckou ilustraci faktických situací (viz scéna inzultace faráře M. Rostockem cestou do Horákova statku, kterou popisují v 6. kapitole *Život Josefa Štemberky v Lidicích*). Křelina používá i skutečná jména pro většinu historicky doložených postav, k nejvýraznější identifikaci kromě postavy faráře dochází u nacistických důstojníků i u některých lidických mužů⁵⁷⁰ - např. H. Böhme, H. Wiesmann, H. U. Geschke, M. Rostock z lidických mužů např. R. Suchý, J. Hroník či E. Kovařovský. Některé postavy jsou zároveň na základě historické literatury výrazně individualizovány, například postava M. Rostocka: „(...) Toho využil Josef Štemberka, vztáhl k tomuto vyššímu ruce v prosbě, řekl mu německy: „Tamtomu chlapci není ještě patnáct,“ ukázal na něj, „patří mezi děti.“ Tento hodností vyšší je obersturmführer Max Rozstock,⁵⁷¹ zástupce šéfa kladenské služebny. (...) Přiskočil beze slova němu, chytil ho za obě ramena, smýkl jím směrem k Horákovu statku a navíc ho kopl tak mocně, až padl do prachu silnice (...)“⁵⁷² Podobně autor postupuje i při zachycení kostelníka R. Suchého: „(...) Ne, kostelník Rudolf to ví, ten ho (faráře) zná tolik, že z každého jeho kroku vyčte, pozná i to, co mu zamlčel. (...) Rudolf by mu pomohl se včelami, také jemu je víc nežli šedesát, i on je z toho venku. Kam by je stěhovali, úly se včelami? Domů, na Pecku pod Zvičinou! (...)“⁵⁷³ V románu se dále vyskytují skutečnosti týkající se přímo života J. Štemberky, které jsou buď doložitelné nebo jejichž pravdivost nelze zcela vyloučit. Zřejmým se jeví, že František Křelina musel v době tvorby románu znát i některé méně známé události z farářova života. Do retrospekce faráře je například zakomponována informace týkající se farářova bratra. Je pravděpodobné, že jde o historicky autentickou skutečnost, jejímž pramenem jsou

⁵⁶⁸ F. Křelina ale doprovodil svůj román doslovem, v němž se k metodě své práce vyjadřuje a z něhož jsou některé cenné informace pro zhodnocení.

⁵⁶⁹ *Lidice, čin krvavého teroru s porušení zákonů i základních lidských práv*, Ministerstvo vnitra, Praha 1945.; Z tvorby VI. Konopky, který věnoval lidické problematice více prací, např. jmenujme *Lidice*, Naše vojsko, SPB, Praha 1960.

⁵⁷⁰ Křelina F., *Každý své břímě*, Lidové noviny, Praha 2003, s. 474

⁵⁷¹ F. Křelina užívá tuto podobu jména M. Rostocka.

⁵⁷² Křelina F., *Každý své břímě*, Lidové noviny, Praha 2003, s. 412

⁵⁷³ Tamtéž, s. 319.

bezpochyby vzpomínky Antonie Škrdlové. „(...)sestru jsi uvedl do kláštera a bratra Jindřicha jsi vyvedl ze žaláře (...)“⁵⁷⁴ „Můj bratr Jindřich byl za Rakouska odsouzen do vězení. Já jako mladý kaplan jsem za něj šel prosit do Vídně císaře pána. Bratr dostal milost.“⁵⁷⁵. Jako další využitý pramen je možno identifikovat farní kroniku. Ta uvádí údaje o sestře (byla opravdu členkou řádu, viz 3. kapitola Rodná ves a rodina) a dále se o ni opírá scéna zákazu Božího těla.⁵⁷⁶

V následující citované ukázce je zachycena záchrana dívky Aničky, která není v románu pouze nevýznamným motivem. Je součástí příběhu milostného okouzlení z farářova mládí, které ovšem ve svém srdci potlačil ve prospěch záměru stát se katolickým knězem. Tento motiv je zřejmě zcela smyšlený a vychází z obecně platného uměleckého postupu překonání světské touhy ve prospěch vyššího poslání. „Tenkrát byl mladý, když skočil pro Aničku, když se topila. Nebál se živlu, má se bát těchto synů matek?“⁵⁷⁷; „(...)U vás to bylo těžké, baráček na spadnutí, tři sestry a otec dal bratra Jindřicha na studie, kdybys ty byl (...) zběhl, zběhl (...) Nikdy, nikdy jsem nechtěl sběhnout (...) ale ona byla tak mladá, mladičká, tvoje družička se závojem (...) vyhýbal ses jí (...)“⁵⁷⁸ V románu vkládá František Křelina Josefu Štemberkovi do myšlenkových úvah také obavy o farníky, včetně starosti o včely, což mohlo odpovídat realitě.

Pro interpretaci románu je prvotně důležitá postava „důstojníka“. Jedná se o zcela smyšlenou figuru, která nemá podklad v žádné existující osobě. Zásadní význam této postavy je patrný i z výkladu F. Křeliny: „Pouze jeden zůstává bez vlastního jména, důstojník zvláštní mise, ten je zcela smyšlený, vybásněný, má platnost především **metaforickou**.“⁵⁷⁹ Zasazení této postavy do románu má jistě důvod v jakémsi farářově „zrcadle“. Zejména na vývoji tohoto „důstojníka“ se nejjasněji zobrazuje mravnost a čistota, kterou Josef Štemberka v Křelinově podání v celém spisu působí na své okolí - (důstojník:) „(...) jenom vám to povím, protože vy musíte mlčet, i kdyby z vás dřeli kůži. Každé slovo, které vám teď povím, je hřích, já to vím, smrtelný hřích, jaký není obsažen v žádném zpovědním zrcadle mé matky,

⁵⁷⁴ Křelina F., *Každý své brímě*, Lidové noviny, Praha 2003, s. 344 – 345.

⁵⁷⁵ Tamtéž, s. 378.; Dá se předpokládat, že z těchto textů vychází i J. Beneš v jedné kapitole, věnující se J. Štemberkovi, z knihy *Kaine, kde je tvůj bratr?*, ve které je zmíněna láska budoucího faráře k Aničce i záchrana bratra z vězení.; Beneš J., *Kaine, kde je tvůj bratr?*, Česká katolická charita, Praha 1971, s. 64.

⁵⁷⁶ Křelina F., *Každý své brímě*, Lidové noviny, Praha 2003, s. 390. *Celkem jsem byla u vldp. 35 roků.*, Vzpomínky Antonie Škrdlové, bývalé hospodyně u VLDP Josefa Štemberky, arcib. konsistor. rady a faráře v Lidicích u Buštěhradu.

⁵⁷⁷ Křelina F., *Každý své brímě*, Lidové noviny, Praha 2003, s. 336.

⁵⁷⁸ Tamtéž, s. 344 – 345.; Na tomto výkladu nic nemění skutečnost, že se stejným motivem, dokonce podrobněji pracuje i Beneš J., *Kaine, kde je tvůj bratr?*, Česká katolická charita, Praha 1971. J. Beneš na základě mnohých, dále uvedených dokladů často vychází z F. Křeliny.

⁵⁷⁹ Křelina F., *Každý své brímě*, Lidové noviny, Praha 2003, s. 474.

*hřích do nebe volající, já jsem si toho vědom (...)*⁵⁸⁰ Na porovnání obou postav Křelina usiluje zobrazit pevnou zakotvenost faráře v křesťanské víře a obci svých věřících, jež mu dávají sílu. V kontrastu stojí obraz „důstojníka“, který je opakem, symbolem člověka vyrvaného z kořenů, nejistého sama sebou, hřešícího, pochybujícího o sobě, úpěnlivě hledajícího útěchu v Bohu. Jeho víra je oslabena skutky konanými ve válce. Kontrast je zesílen faktickou mocí „důstojníka“ nad obcí i nad samotným farářem. Vrcholí žádostí důstojníka o svátost zpovědi, adresované knězi, nad nímž je mu paradoxně dána absolutní světská moc.

Postava „důstojníka“ však není jediným takovýmto prostředkem zachycení čistoty a mravní nadřazenosti kněze, objevuje se také skupina vojáků demolujících kostel, na kterých je zobrazováno podobné farářovo vnitřní světlo - *„(...) v jeho budce, a není tam sám (farář), jako švábi k pivu, jeden uvnitř, druhý opodál v pokleku jako nad nějakou bigoterií, třetí číhá mezi dveřmi do sakristie... Ten, co zalezl dovnitř, holobradý mladíček, který dříve přinesl celebrantovi mísál na stranu evangelní, ten vypadl sám, sbírá helmu a že ten uvnitř nemá stolu, líbá ve zmatku bílou ruku. Konečně odchází ve viditelném transu do kněžiště*⁵⁸¹ Podobná situace se odvíjí i uvnitř Horákova statku, farář opět svým postojem působí na muže - *„(...) a přijal, co mu víc po hmatu položil na jazyk. Hoch se beze slova svezl na zem, na opocenou dlažbu sklepení, hlavu mu zaryl do kolen, ovce zabloudilá, a pastýř přitiskl jeho hlavu k sobě, šeptá to latinsky, jak je zvyklý za tolik let služby (...)*⁵⁸²

Román, jak jsem poznamenala výše, obsahuje mnoho vnitřních monologů faráře. *„Osamělá rána, o to mocnější, s ozvěnou, která doznívá, a přitom tak blízká, za jeho zády, jakoby na něj,(...) A tu se lekl, co to mluví, myslí, co na sebe přivolává – ty bys chtěl prchnout? Nechat je samotné v hodinách jejich úzkosti? Ty jeho nevynesesh z trosek jeho domu? Ukřižovaného sám uvrhneš v oheň?(...)”*⁵⁸³ Nevíme přesně, z kterých všech pramenů vycházel autor při tvorbě románu, a tím i zda jsou všechny části knihy založené na skutečnosti. Jisté je, že proudy myšlenek, jak je F. Křelina vkládá do „myslí“ J. Štemberkovi se nemohou zakládat na reálném podkladu, zejména z toho důvodu, že v historické literatuře, např. publikacích zachycujících výslechy gestapáků (Plachý J., *Případ Fritz*⁵⁸⁴) či v jiných pramenech se žádné takové údaje nevyskytují. Od doby farářovy evakuace s ním již totiž nikdo přeživší nepromluvil. Sám autor v doslovu nazvaném Rozloučení píše: *„I dál tu*

⁵⁸⁰ Křelina F., *Každý své břímě*, Lidové noviny, Praha 2003, s. 304.

⁵⁸¹ Tamtéž, s. 373.

⁵⁸² Tamtéž, s. 441.

⁵⁸³ Tamtéž, s. 341.

⁵⁸⁴ Plachý J., *Případ Fritz – Válečný zločinec Max Rostock jako agent StB*, Sešity Úřadu dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu č. 5, Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR, Praha 2002.

připomínám ledacos, co jsme se dovídali pouze z doslechu, mnoho a mnoho bylo, co se šířilo šepotem (...)⁵⁸⁵ Což naznačuje, že v mnohém František Křelina vycházel pouze z „pověstí“. Jediným důvodem vložení těchto rozsáhlých proudů myšlenek do textu je záměr co nejvíce vyzdvihnout postavu lidického faráře, jeho oběť pro lid zesílený domněnkou autora, že J. Štemberkovi byla nabídnuta milost. Úmyslně zde používám slovo „domněnka“, protože ani tento fakt není nijak pramenně doložen. Postup v tomto ohledu plně odpovídá umělecké románové metodě.

Druhou rovinnou románu jsou umělecké paralely s biblickými náměty. Slouží ovšem stejnému záměru. Starozákonní motiv obnovy chrámu můžeme spatřit v obnově kostela - „*At' je zasvěcen Panně Marii a svaté Markétě, až bude obnoven v celé vznešenosti.*“⁵⁸⁶ V románu se objevuje i novozákonní návaznost betlémského příběhu konfrontovaného s realitou postupné likvidace obce. Herodes je zde očima malého lidického děvčátka oživen - „*Hanička je odzadu dohonila. „Nechte ho se mnou, dovede mne do školy.*“

„*Marš!*“

„*Ty seš král!*“ *křikla na něj.*

„*Kuš, ty čubo!*“ *Nadávku uměl česky.*

„*Herodes!*“⁵⁸⁷

Úzké propojení je nejjasněji prezentováno častými připomenutími příběhů Bible např. „*(...) Já vám vypravoval, jak David bojoval s Filištínskými (...)*“⁵⁸⁸; „*sjíždí po svahu po čtyřech, drhne tělem, a tak dopadl právě na hnojiště, jehož rozměklý hnůj ztlumil jeho pád (...) a zůstal tam ležet, Job na hnojišti.*“⁵⁸⁹ ale zejména promluvami Josefa Štemberky, který mnohokrát cituje biblické verše (v Českém ekumenickém překladu, (dále jen ČEP), ale i z Bible Kralické (dále jen BK)) – nejčastěji je slovy faráře opakován verš z Evangelíí - Mt 13, 49,⁵⁹⁰ dále se objevuje i verš z knihy Žalmů – Ž 43, 1.⁵⁹¹

Záměr vytvořit z lidického faráře mučedníka je zřejmý, koresponduje i se zobrazením cesty Josefa Štemberky do Horákova statku. Kněz je zde postaven do podobné role jako Kristus: v Pokušení na poušti (Mt 4, 8-11), při situaci, kdy je faráři nabízena cesta uniknout – „*(důstojník) Zkrátka: komisařův pobočník Wolf vás odveze do Prahy, a jestli si budete přát,*

⁵⁸⁵ Křelina F., *Každý své břímě*, Lidové noviny, Praha 2003, s. 470.

⁵⁸⁶ Tamtéž, s. 408.

⁵⁸⁷ Tamtéž, s. 339, 409- 410.

⁵⁸⁸ Tamtéž, s. 437.

⁵⁸⁹ Tamtéž, s. 403.

⁵⁹⁰ ...Vyjdou andělé a oddělí zlé od spravedlivých a hodí je do ohnivě pece, ČEP.; Křelina F., *Každý své břímě*, Lidové noviny, Praha 2003, s. 338, 342, 444.

⁵⁹¹ Sud' mne, ó Bože, a zasad' se o mou při; od národu nemilosrdného a od člověka lstivého a nepravého vytrhni mne.; Křelina F., *Každý své břímě*, Lidové noviny, Praha 2003, s. 334.

rovnou na konzistoř, či kam si umanete, a jakmile to budete mít za sebou, hodíte si to za záda, svou farnost, zatím vůbec nebude existovat... (farář) *Nájemník utíká, pastýř ne.* (důstojník) *Nebude žádné stádo, A budete-li na tom trvat, dostanete novou faru, pokojnou, někde v horách...* (farář) *To všechno ti dám, budeš-li se mi klaněti. ...*⁵⁹² a při své cestě na Golgotu - „... napřáhl na něj **pravý lotr** pušku... a **levý** nadnesl koleno, kopl ho tím hákem do stehén. Zasaženou nohou poklesl. Nefilmuj to na nás, dědku prašivá. ...řvou na něj, dědka plesnivého, zaber, dobytku, a on zabral, ze vší síly tlačí vůz, vtom se smekl po kameni, padá, slyší, že si o železo klanice roztrhl řízu na prsou...⁵⁹³ Všimněme si i posledních několika slov: „...roztrhl řízu na prsou...“. U tohoto textu je možný dojí výklad, jak starozákonní, tak novozákonní. V prvním jmenovaném se jednalo o symbol ponížení a hanby, ale zároveň i výraz hlubokého zármutku (2S 13, 19; Gn 37, 29-34). V novozákonní symbolice znamenalo roztržení roucha projev silného pohoršení a užíváno bylo zejména při soudech vedených o rouhání (Mt 26, 65, jistou paralelu lze možno spatřit i v rozdělení šatů Ježíše Krista na čtyři díly (J 19, 23)).⁵⁹⁴

Josef Štemberka v kostele propadá nenávisti k vojákům - „V chrámu tvém ti pravím. *Odpusť mi pane, který přikazuješ milovat i nepřátele, já nenávidím vrahy. ... Nenávidím ty, kteří popravují bez soudu- ...Nenávidím vrahy, kteří popravují nevinné- ... nenávidím vrahy dětí- ... Vás nenávidím, vy mordéři z Lidic, vás volám na soud, vy jste vrazi, vrazi!*“⁵⁹⁵ Farář dokonce pronáší Kristova slova z Janova evangelia „... Já jsem ta cesta, pravda i život.“⁵⁹⁶ Dramaticky je popisováno farářovo stoupání po schodech ve sklepě, které je provázeno farářovou vyčerpaností, opět se zde nalézají jistá symbolika s kalvárií, s rozdílem, že J. Štemberkovi nikdo nepomáhá - „Na čtvrtý schod nevystoupil, padl na něj kolenem. Před nejvyššího! Ježíši Kriste, jenž jsi láska, zachraň děti... Opřel se o další schod, vstává k cestě na kalvárii. Po dvou krocích upadl, nikdo mu nepomáhá nést břemeno, on ví, které to je, nenávidím, proklínám, ve jménu lásky.“⁵⁹⁷ Úmyslem této cesty je získat vodu, aby mohl muže pokřtít.⁵⁹⁸ V knize se stává zásadní také osoba „cizince“, jehož postava je založena na reálném základě.⁵⁹⁹ Nejspíše právě proto, že není známo jméno tohoto popraveného muže, si ho František Křelina vybral pro základ osoby „cizince“, který je nenávidný k faráři. Tento neznámý vystupuje v románu ve dvou situacích, které spolu vzájemně souvisí. První se

⁵⁹² Křelina F., *Každý své brímě*, Lidové noviny, Praha 2003, s. 471.

⁵⁹³ Tamtéž, s. 403.

⁵⁹⁴ Viz *roucho* in: Novotný A., *Biblický slovník*, Kalich, Praha 1992.

⁵⁹⁵ Křelina F., *Každý své brímě*, Lidové noviny, Praha 2003, s. 389.

⁵⁹⁶ Tamtéž, s. 360; ČEP J 14, 6.

⁵⁹⁷ Tamtéž, s. 450.

⁵⁹⁸ Tamtéž, s. 452.

⁵⁹⁹ Mezi popravenými lidickými muži se nalézal i jeden muž beze jména.

odehrává v kostele, avšak není tak významná „...Z výklenku seskočil muž; řekl šeptmo: Nikdo mě tu nezná. Šofér je opilý, nasednu místo vás, budu mlčet, jak ti radil...“⁶⁰⁰ Druhá scéna se odehrává ve sklepě Horákova statku, ta je pro nás již významnější. Jedná se o podobnost se zločincem ukřižovaným vedle Krista, který ho slovně napadal. (L 23, 39) Cizinec vystupující v románu F. Křeliny má podobnou roli. Napadá J. Štemberku: „*Má vás uklidnit, abyste šli ke zdi bez protestu, pokorně, v lítosti nad hříšky, taky nad tím, že jste nadávali těmhle stvůrám s umrlčí lebkou... Neviděli jste, co dělá? Loví, rybaří mezi vámi, agituje, klekněte, ovečky, udělám nad vámi znamení. Já nechci žádné znamení.*“⁶⁰¹ Jedná se sice o jiná slova, ale záměr je stejný. Tato situace se stává významnější, protože tento cizinec se staví proti faráři, napadá ho jako jediný z mužů.

Lidický kněz je přirovnáván ještě k jedné biblické postavě, Bohem vyvolené. Objevuje se podobnost smlouvání Abrahama s Hospodinem o zachování Sodomy (Gn 18, 16-33). Josef Štemberka smlouvá s důstojníkem po tom, co se mu voják vyzpovídá, co se má v Lidicích stát:

„(...)Vší vůlí se vzchopil, vztáhl paže k důstojníkovi, prosí: „Zabraňte aspoň tomu, aby byli popraveni bez soudu!“

„Říkal jsem vám, nebude žádný soud. Ortel byl vyneset!“

„Ať je tedy popraven každý desátý muž jako při vojenských exekucích. Jsou to většinou vojáci.“

„Neslyšel jste rozkaz?“

„Každý pátý muž.“

„Ať jsou zastřeleni od osmnácti, šestnáctiletí nejsou dospělí muži,“ sepjal k němu ruce...“⁶⁰²

Značný podíl na vykreslení trpitelské farářovy osoby má i neustálé opakování žádosti k důstojníkovi, aby byl odveden nejprve do kostela a poté ke svým farníkům: „*Musím nejdřív tam. Prosím vás – (...) Propustíte mě do kostela.! (...)Poslední soud. Slyšte, co se čte po celém světě desátého června na den svaté Markéty vdovy: Vyjdou andělé a oddělí zlé od spravedlivých a zlé uvrhnou do pece ohnivě. – Odvedte mě. (...) Odvedte mě k těm, k nimž patřím.*“⁶⁰³ Josef Štemberka urputně požaduje odvedení k vesničanům i přes „důstojníkovu“ nevoli, která se v tomto okamžiku stává zásadní. „Důstojník“ též vynakládá veliké úsilí, aby zařídil knězovo propuštění - „*Vzhledem k vašemu úřadu, též s přihlédnutím k vašemu věku a*

⁶⁰⁰ Křelina F., *Každý své břímě*, Lidové noviny, Praha 2003, s. 364.

⁶⁰¹ Tamtéž, s. 446.

⁶⁰² Tamtéž, s. 309.

⁶⁰³ Tamtéž, s. 307, 311.

rovněž se zřetelem na zpovědní tajemství (...) na základě toho všeho vám bude vydána propustka, že můžete odejít, propustka znějící výslovně na vaše jméno. (...) (farář) Musím k nim, čekají mě, pokorně vás prosím.“⁶⁰⁴ Přibližně v polovině románu se situace kolem Josefa Štemberky mění, společně se stylem Františka Křeliny. Děj se stává dramatičtější a upozaďují se proudy farářových myšlenek. Kněz se pokouší uplatit důstojníka pro záchranu chlapců - „*Můj prsten je prsten věrnosti. Přijměte ho za jedno jediné dítě.*“⁶⁰⁵

Vrcholem románu je smrt faráře – „*Než důstojník strhl šavli, Josef Štemberka vztáhl ruce ke Kladnu, do dálky žehná matkám a dětem.*“⁶⁰⁶ Toto symbolické gesto završuje Křelinovo zobrazení Josefa Štemberky – je poselstvím k budoucnosti. Kněz symbolicky žehná zemi, v níž žil, a obyvatelům, jimž sloužil. Zde je zřejmá souvislost s dobou vzniku románu, kdy se v 2. polovině 60. let konečně uvolnil vztah socialisticky sekularizovaného státu k postavení církve. F. Křelina tohoto uvolnění využil, aby zdůraznil význam duchovní služby.

Shrneme-li zobrazení lidického faráře u Františka Křeliny, dojdeme k závěru, že z hlediska umělecké věrnosti a historické pravdivosti patří tato próza k nejzdařilejším pracím. Je tomu tak jak v rovině faktografické, tak v oblasti možného rozpojení osobnosti Josefa Štemberky a jeho chování v době tragédie. Román přesto nedosáhl většího ohlasu. Příčinu můžeme spatřit v přetíženosti komplikovanými eticko-teologickými úvahami vkládanými do někdy těžko uvěřitelného pozadí, např. dlouhý rozhovor faráře s důstojníkem na faře vrcholící zpovědí nacistického vojáka, dále dosti složitou kompozicí i mnohdy přílišnou faktografickou, čtenářům nesrozumitelnou drobnomalbou (např. biblické motivy).

Zmiňme však, že román *Každý své břímě* se dočkal i divadelní inscenace. Bylo tomu v divadle Viola roku 1970. V roce 1987 vyšel román v německém překladu Wolfganga Spitzbardta: *Jeder trägt seine Last – Die Tragödie von Lidice*. Nejedná se však o první překlad, kniha byla již přeložena v roce 1976 Joachimem Daschlem. Jednotlivé překlady se, jak je patrné, od sebe liší již v samotných názvech.⁶⁰⁷ Kniha měla několik recenzí, v nichž byla shrnuta do různých tezí, jako např.: „*Ostrý střet zákonů krutosti a zákonů milosrdenství*“ (Zítková I., *Elegické oratorium*, Nové knihy); „*Podobenství o dobru a zlu*“ (*Památce Lidic*, Rudé právo); „*Ocel proti zločinně pozdvižené zbraní*“ (Jung J., *Lidická tragédie o sedmi větách*, Lidová demokracie).⁶⁰⁸

⁶⁰⁴ Křelina F., *Každý své břímě*, Lidové noviny, Praha 2003, s. 357, 362.

⁶⁰⁵ Tamtéž, s. 311, 376.

⁶⁰⁶ Tamtéž, s. 468.

⁶⁰⁷ *Křelinova lidická tragédie v němčině*, Křesťanská revue, roč. 55, č. 6, červen 1988, s. 141 – 2.

⁶⁰⁸ Neuvádím plnou citaci, protože tyto informace čerpám z Komentáře Marie Havránkové uvedeného v kritické edici románu F. Křelina, *Každý své břímě*, Lidové noviny, Praha 2003, s. 496 – 497.

8. 2. 4. *This was Lidice*

Pro úplnost uvádím ještě román amerického spisovatele Gustava Holma *This was Lidice*, G. P. Putnam's Sons, New York 1943, který je ovšem zcela fiktivním příběhem založeným pouze na samotném faktu tragického vyvraždění celé obce. Obraz lidického kněze je zde zcela smyšlený a s osobností J. Štemberky vůbec nekoresponduje, vystupuje zde otec Pavelka, jehož spojuje s postavou faráře pouze stáří. Farář je zde zobrazen jako postava pasivní a vyzývající k odevzdání do rukou Božích. Autor zřejmě znal pouze základní faktografická data (dobu vyhlazení obce, popravu všech mužů, obecný fakt existence faráře v obci). Tudíž pro záměry práce je toto literární zobrazení zcela bezpředmětné.

8. 3. Drama

Lidické tragédii jsou jmenována tři základní dramata. V tragédii D. Synka *Lidice – Drama o třech dějstvích*, Rebcovo nakl., Praha, 1946, se postava lidického faráře vůbec nevyskytuje. Větší prostor je jí však věnován v dramatu A. Hoffmeistera *Slepcova píšťalka aneb Lidice*, in: *Hry a protihry*, Orbis, Praha 1963, méně pak v rozhlasové inscenaci J. Horáka *Očitý svědek*, 1992. Drama A Hoffmeistera je pro nás více zajímavé z několika úhlů pohledu. Drama bylo napsáno v exilu nedlouho po vyhlazení Lidic a především je v něm postava lidického faráře uchopena v dosti odlišném stylu.

8. 3. 1. *Slepcova píšťalka*

Divadelní hra je odlišným typem zachycení lidické tragédie a tedy i Josefa Štemberky od dosud pojednávaných. Autorem hry je Adolf Hoffmeister.⁶⁰⁹ Drama poprvé vyšlo v roce 1942 v New Yorku v časopise *New Yorkské listy*. V českém prostředí bylo vydáno v souboru her *Hry a protihry*, Orbis, Praha v roce 1963. Celý název dramatu zní *Slepcova píšťalka aneb Lidice*. V roce 1943 byla *Slepcova píšťalka* inscenována v New Yorku. Na realizaci se podíleli vesměs příslušníci české azylantské skupiny. Režisérem byl Jiří Voskovec,⁶¹⁰ do inscenace byli obsazeni kromě dalších i Jan Werich či Antonín Plešinger, výtvarné zázemí zajišťoval Antonín Pelc.⁶¹¹ Jak je patrné z doby vzniku dramatu, je třeba si uvědomit, že

⁶⁰⁹ Adolf Hoffmeister (1902 - 1973) český spisovatel novinář a dramatik. Od roku 1927 spolupracoval s Osvobozeným divadlem, byl redaktorem Lidových novin a Literárních novin, stal se velvyslancem ČR ve Francii a rektorem VŠ uměleckoprůmyslové v Praze. V roce 1939 emigroval do Francie, následně pak do Maroka. V roce 1941 přicestoval do USA, v New Yorku pracoval jako redaktor v Úřadě pro válečné informace a jako hlasatel i redaktor Hlasu Ameriky. Do České republiky se vrátil po skončení války. Po roce 1970 mu byla zakázána publikační činnost. Z jeho tvorby jmenujme *Trhanec aneb Král Hladomor* (1939), *Tři měsíce v New Yorku* (1951), *Historie povstání jedněch proti druhým* (1968).

⁶¹⁰ Hoffmeister A., *Hry a protihry*, Orbis, Praha 1963, s. 163.

⁶¹¹ Tamtéž, s. 206 – 207.

informace, které autor měl o vyhlazení obce, byly pouze takové, jaké nacistické úřady v té době prezentovaly. Zejména, že se v obci opravdu skrývali pachatelé atentátu. A. Hoffmeister nemohl také znát žádná jména lidických obyvatel, natož pak jméno J. Štemberky či jeho životní osudy. I proto má lidický farář v dramatu fiktivní jméno Jaroslav Vitouš. A. Hoffmeister faráře v režijních poznámkách charakterizuje: „*Farář je především vlastenec starého ražení a pak teprve kněz. Je statečný poctivec. Je hodně selský, ač jeho řeč je spisovná.*“⁶¹² V dramatu zaznamenáme název kostela, je zasvěcen sv. Markétě. Kromě lidického faráře ve hře vystupuje ještě dalších dvacet postav, z nichž většina jsou obyvatelé Lidic, roli zde má i „gestapák, slepec a důstojník“. Autor ve stylu dobové dramatiky zapojil také dvě skupiny davů - vojáky a lid.

Drama obsahuje předehru a tři jednání. Hra obsahuje také hudební vložky, jedná se o příležitostné tóny Slepcevy píšťalky, v jednom případě na ni hraje budíček československé armády, dále je do dramatu zakomponován chorál „*Kdož jste boží bojovníci*“ a v samotném závěru státní hymna Československé republiky.⁶¹³ Již to svědčí o výrazné angažovanosti dramatu. Jména postav neodpovídají historické skutečnosti, ale jsou typicky česká – Václav Novák, František Cejnek či Václav Rambous. Předehra se odehrává na silnici nedaleko Lidic. První dvě jednání jsou situována do domku u Nováků, třetí jednání je zasazeno do kostela.⁶¹⁴

Scéna prvního jednání je umístěna do jedné světnice u Nováků, kde se okolo rádia sejde několik mužů z Lidic včetně faráře Vitouše. Farář v této scéně vystupuje jako člověk, ke kterému ostatní muži mají respekt, ale jehož návštěvu zde nečekali. Kněz vyslovuje své názory na Němce a odboj, motivuje muže k činnosti. Všichni poslouchají ilegální zahraniční stanici, kde se zrovna hlásí o pátrání po vrazích R. Heydricha. Uvažují, co by se stalo, kdyby atentátníci přišli do Lidic. Kněz vyjadřuje statečné postoje:

„Starosta: To víte, voni se přijdou schovat zrovna do Lidic. A gestapo je přijde hledat rovnou cestou k Lachoutům, že tam jsou na pivě. Anebo rovnou k Novákovi do domku. Jděte, vy jste domejšlivej! Já jsem tu starosta – a něco takovýho by mne nenapadlo.

Farář: Cesty páně jsou nevyzpytatelné. Všichni jsme v jeho rukou.

Novák: V jejich rukou. Můžou dělat, co se jim zlíbí. Můžou si někoho vymyslet, když nikdo nezradí a nikoho nenajdou.

(...)

*Starosta: Kdepak... my jsme tady od všeho stranou. Tady se jaktěživo nic nestane.“*⁶¹⁵

⁶¹² Hoffmeister A., *Hry a protihry*, Orbis, Praha 1963, s. 165.

⁶¹³ Tamtéž, s. 167, 180, 184, 218.

⁶¹⁴ Tamtéž, s. 164 – 166.

⁶¹⁵ Tamtéž, s. 181 – 182.

Osadníci se rozhořčují nad Němci a tím, jak zničili češtinu, v diskuzi vede kněz hlavní vlastenecké úvahy nad jazykem.

„Starosta: Zprznili náš jazyk až hanba. Už si ani česky nerozumíme se slavnou vládou na Hradčanech.

Novák: Jen když si mi tady česky rozumíme.

Farář: Když někdy poslouchám pohovory na korzu u trafiky nebo u piva, zdá se mi, že ta naše řeč chrúpe jako sníh.

Novák: Jako kůrka.

Slepec: A větrem voní.

Farář: Je proto tak krásná, protože byla tak dlouho chudá. Je to řeč prostých lidí. Je to řeč prostý krajiny, kde na lukách potoky sedmikráskám vypravují český pohádky, kde šumí lesy po horách a kde je v zimě mráz a v létě parno. Není to zkrátka řeč pletichářů, nehodí se pro bohapusté triády řečníků ani ministrům anebo obchodníkům ke smlouvání. Je to řeč dělná. Řeč, které se nenaučíš, dokud nemiluješ tuhle zem a české lid. – Němci se jí nikdy nenaučí.

Debata se dále ubírá úvahami o Němcích a o nenávisti, kterou k nim muži cítí. Farář upozorňuje na to, že existují i jiní Němci, kteří jsou stejnými oběťmi, zazlívá jim však pasivitu.

Farář: Slípko, my taky neviděli jiné Němce, než ty, kteří přišli do Čech zabíjet, vraždit a loupit, krást a poněmčovat. My neznáme ty, kteří se stydí, kteří trpí, hladoví, a bohužel – mlčí. Ti nenavštívili naši zem; sem přijeli jen rejtaři hrůzy a zpusťování. Ale jedno – jedno zazlíváme všem Němcům: že si je zvolili za vůdce a že jim stále ještě dovolují třísnit krví pověst poctivých německých lidí.“⁶¹⁶

Z hlášení rádia se ozývá sovětská výzva k odboji, obyvatelé hovoří o tom, jak by mohli pomoci odbojářům a sami se zapojit do boje proti okupantům. Farář je podporuje a burcuje k nějaké činnosti.

„Farář: Podzemní činnost... podzemní organizace, to je pro vás, pro horníky. Vy máte k zemi nejbliž. Znáte ji hluboko, až u srdce.

Starosta: A hlavně dovedem – víme co a jak. Umíme založit dynamitovou patronu. A víme, kde dynamit je.

(...)

Farář: Však na to přijdete sami, co by se dalo dělat. Jak přispět. Musíme si umět poradit.

⁶¹⁶ Hoffmeister A., *Hry a protihry*, Orbis, Praha 1963, s. 183

Na přímou výzvu ke spolupráci v odboji kněz odpovídá kladně a v tento moment klade svůj kněžský úřad na roveň svým spoluobčanům.

Novák: Můžeme s vámi počítat?

Farář: To vám ten můj kolárek tolik vadí, Nováku?

Novák: No ne, rozumějte, pane Vitouš... ale rozumějte: Já jsem horník...

Farář: Rambous sedlák, Lachout živnostník a já kněz...

*A všichni jsme na vojně.*⁶¹⁷

Scéna pokračuje rozloučením návštěvníků. Poté postava Nováka přijímá dva uprchlíky.

V druhém dějství se stává zásadním příběh dvou ukryvaných mužů, kteří jsou ve vsi prozrazení gestapu. Vesničané se domnívají, že se jedná o atentátníky na R. Heydricha. Na jejich ukryvání se podílí i lidický farář, který dokonce potvrzuje lež, kterou muži tvrdí gestapákově. Hlavní význam tohoto dějství však spočívá v obhajobě atentátníků, které je pronášeno slovy lidického faráře:

„Farář: A to ne, Rambousi. Bůh mě slyší, co vám řeknu. Ti dva, kteří v Pujchmajerově třídě⁶¹⁸ vypálili ty rány na Heydrichův vůz, to nebyli vrahové, ne, ne, ne! Vrah se vezl v tom autu.

Novák: Heydrich byl vrah.

Farář: Ti dva vykonali jen rozsudek, který jsme již každý v sobě dávno nad ním vyřkli. Rozsudek, podepsaný krví našich mučedníků. Reinhart Heydrich byl odsouzen českým národem k smrti. Stalo se mu po právu. Byl po-pra-ven. Ti dva střelci, Bohem vyvolení, splnili jen vůli našeho lidu. Bylo jim dovoleno vykonati trest smrti. Blahoslavení stateční, kteří měli ruku jistou a oko přesné!

Rambous: Tak voni vykonali trest smrti...

Starosta: Pomstili je všechny.

Novák: Pomstili Ivana, pomstili Vladislava, Petra, Josefa, Karla...

Farář: Já jsem vyseděl hodiny u naší svaté Markétky. – Je tam chládek, ticho a přítmí. Přemýšlel jsem. Mnoho jsem přemýšlel. Jsem katolický kněz, ale vím, co vám říkám. Každé slovo rozvážil. – Nic se nebojte, přátelé, Bůh je spravedlivý... Dobré odplácí a zlé tresce. Dovolí nám ztrestati strašlivá bezpráví. Dal nám prohlédnout a pozměnil stupnici i smysl hříchu. Je – li to k dobru lidu našeho, je – li to pro vítězství naší věci, je to i k slávě Boží. Nebál bych se ani lhát, ani krást, ani zabíjet. Není takových hříchů mezi námi a Němců.

⁶¹⁷ Hoffmeister A., *Hry a protihry*, Orbis, Praha 1963, s. 184 - 185

⁶¹⁸ Údaj je fakticky nesprávný, k atentátu došlo v ulici V Holešovičkách – in: Kolektiv autorů, *Atentát - Operace Anthropoid 1941-1942*, Ministerstvo obrany České republiky, Praha 2002, s. 64.

*Neboť proti Němcům nemožno se dopustiti zločinu.*⁶¹⁹ V této scéně je postava katolického kněze aktuálně posunuta – kněz schvaluje vykonání atentátu jako odplatu za utrpení způsobená českému národu. Druhé jednání končí odvedením obou uprchlíků z vesnice.

V třetím jednání se celá ves, kromě několika mužů a gestapáka shromáždí v kostele sv. Markéty. Farář pronáší kázání, které se týká obou uprchlíků a jejich průvodce, muže z Lidic. V kostele se strhne hádka a farář ji utiňuje. V tu chvíli Němci obsazují Lidice. Vyslýchají občany, co vědí o skrývaných mužích. V kostele je vyhlášen rozsudek nad vsí, všichni muži starší sedmnácti let budou zastřeleni, ženy odvečeny na nucené práce a děti do německých polepšov. V závěru hry farář reaguje na tento ortel:

„Farář: Saháte na svátost rodiny, vy neznažbozi!

(...)

*Farář: (šeptem) Neplačte, lidé! Hrdinové neumírají.*⁶²⁰

Shrňeme-li obraz lidického faráře představovaného A. Hoffmeisterem v jeho dramatu, je znázorněn v literatuře ojedinele aktivně jako vlastenec a muž odhodlaný pro své farníky dokonce potvrdit lež, a tím je uchránit. Je odhodlán bojovat proti nacistické zlovůli a v tomto boji přijmout veškeré metody, dokonce k odboji vyzývá. Drama *Slepcova píšťalka aneb Lidice* je pravděpodobně prvním českým uměleckým zpracováním lidické tragédie. Použitím typicky českých jmen, faktů pocházejících z nacistické propagandy a potřeby nějakým způsobem zachytit tuto strašlivou tragédii, zde vzniklo dílo sice neodpovídající realitě, avšak vyzařující dobové vlastenecké cítění, které mělo podpořit boj obyvatel protektorátu a posílit je.

8. 3. 2. *Očitý svědek*

Druhým dramatickým ztvárněním je rozhlasová hra *Očitý svědek*,⁶²¹ jejímž autorem je Jiří Horák (viz Příloha č. 48). Lidickému faráři je zde věnován minimální prostor. Její cíle jsou od ostatních sledovaných prací zásadně odlišné.

Inscenace obsazuje dva herce. V záznamu se jedná o rozhovor studenta, který chce tuto hru natočit, a profesora, který má práci vést. Na konci se student dovídá, že jeho profesor byl účasten jako kameraman vyhlazení, jedna ze situací, které studentovi vypráví o tragédii se týká právě našeho faráře: „(...) *Třiasedmdesátiletého faráře Štemberka nakopli, až se svalil,*

⁶¹⁹ Hoffmeister A., *Hry a protihry*, Orbis, Praha 1963, s. 195-6.

⁶²⁰ Tamtéž, s. 217 – 218.

⁶²¹ Horák J., *Očitý svědek* 1992. Horák Jiří (1940-2004) byl český spisovatel, scenárista a dramaturg. Z tvorby uveďme *Oheň na sněhu* (1998) či *Knihu o nové fyzice* (2004).

*celou cestu pobízen řevem, kopanci a ranami lezl po čtyřech. Takhle tedy volně, zpříma a statečně šel na smrt. (...)*⁶²²

8. 4. Vzpomínka lidového kronikáře

Do této části práce zařazuji i paměti lidového kronikáře Josefa Fechtnera. Přesto, že kronika vznikla zřejmě v čase velmi blízkém vyhlazení obce, z charakteru textu nelze určit, zda se jedná o přímé svědectví součastníka nebo pozdější líčení na základě zprostředkovaných vyprávění jiných osob. Autor také používal beletristické přístupy typické pro lidové vypravěčství. Tento pramen řadím do literárního zpracování i z toho důvodu, že je mi znám pouze ze zprostředkovaného zdroje. Jedná se o článek Antonína Robka.⁶²³ Kronika J. Fechtnera se v SOA Kladno v současnosti nenachází a podle záznamu z roku 1980 další informace o ní není možno zjistit. Antonín Robek, jenž kroniku studoval, uvádí, že se jedná o baladické vyprávění, autor používá nepatetický tón a záznamy kombinuje s lidovými písněmi. Josef Fechtner v kronice údajně zapisuje neobvyklou vzpomínku Josefa Tyšla, lidického rolníka, který o místním páterovi v jednom rozhovoru řekl: „*Pan farář, prý byl prosit v Praze v pondělí u Franka za milost rodiny Horákovíc a Stříbrných, že jsou nevinné, a Frank mu odpověděl, že nechá ztrestat celé Lidice a jemu jako faráři dává milost, aby ihned se vzdálil z Lidic. A pan farář mu prý odpověděl: Já jsem v Lidicích 33 let a s těmi lidmi jsem rostl a zestár, a pak-li oni mají nevinně zahynout, ať zahynu s nimi.*“⁶²⁴ Z následujícího textu se dále dovídáme, že Josef Štemberka tuto nabídku odmítl a vrátil se zpět do Lidic. Podle dostupných historických faktů se popisované události takto nemohly odehrát. Toto svědectví je pouze jedním z dokladů vytvářející se legendy o lidickém faráři.

⁶²² Horák J., *Očitý svědek*, 1992, (v čase 39:14).

⁶²³ Robek A., *Kronika Josefa Fechtnera o utrpení a zkáze Lidic*, in: *Český lid*, č. 59/1972.

⁶²⁴ *Kronika Josefa Fechtnera z Hřebče*, Posel z Budče – List poutníků na staroslavnou Budeč, č. 14/1998, s. 6; též: Robek A., *Kronika Josefa Fechtnera o utrpení a zkáze Lidic*, in: *Český lid*, č. 59/1972, s. 223-224.

9. Významná ocenění

V závěrečné kapitole celé práce shrnuji veškerá významná ocenění, kterých se Josefu Štemberkovi po jeho smrti dostalo. Jsou řazena podle významu, prvními jsou celostátní ocenění, tedy udělení Řádu T. G. Masaryka I. třídy, a mimořádná ocenění v Katolické, Starokatolické a Pravoslavné církvi. Následují pocty spíše regionálního významu jako Pietní akce v Pecece, udělení Novopacké pamětní medaile či pojmenování ulice v nových Lidicích jeho jménem.

9. 1. Udělení řádu T. G. Masaryka

Josefu Štemberkovi bylo v roce 1992 uděleno in memoriam státní vyznamenání. Jednalo se o udělení Řádu T. G. Masaryka I. třídy. Řád byl Josefu Štemberkovi udělen za vynikající zásluhy o demokracii a lidská práva. V době jeho předání se nepodařilo nalézt žijící příbuzné, proto byl řád dne 28. 10. předán předsedovi ČSBS (Český svaz bojovníků za svobodu) dr. Čermínovi. (viz Příloha č. 45) Na konci téhož roku byl ale řád vrácen a předán již zmíněné žijící příbuzné Josefa Štemberky, Ludmile Lojdové.⁶²⁵

V seznamu osob, kterým byl řád udělen, jsou u Josefa Štemberky uvedeny tyto tituly: český katolický kněz, arcibiskupský notář a konzistorní arcibiskupský rada. Je zde ale uvedeno chybné datum narození 1868. Farář se narodil o rok později, v roce 1869.⁶²⁶ Dále je připojen následující text:

„Pocházel z Podkrkonoší, z tkalcovské rodiny. Působil jako farář v Lidicích. I po dobu nacistické okupace pěstoval v lidech češtví a vlastenectví. Byl pro své farníky posilou v těžkých dobách a zůstal s nimi až do poslední chvíle osudové noci, kdy s nimi prosil Boha o smilování. Podle rozhodnutí představitelů okupačního režimu K. H. Franka nebyl odsouzen k smrti – rozsudek smrti se ho netýkal. Josef Štemberka však tuto milost odmítl a dobrovolně šel na smrt. S nejmladším z lidických mužů, patnáctiletým chlapcem, byl brutálně odveden do Horákova statku a s ostatními lidickými muži zastřelen.“⁶²⁷

⁶²⁵ Řádové matriky, Archiv Kanceláře Prezidenta republiky (dále jen AKPR), č.j.200275/92; též: Lojdová L., *Lidický farář*.

⁶²⁶ *Matrika narozených obce Pecka 1864 - 1879*, SOA Zámorsk, Fond-Sbírka matrik východočeského kraje, signatura: 124-3445, inventární číslo: 6958.

⁶²⁷ Osobnosti - nositelé Řádu TGM 1991 a 1992, Brno 1993, AKPR. O které prameny se autoři odůvodnění udělení Řádu T. G. Masaryka opírali nelze zjistit.

9. 2. Uvědomění v církvích

V Katolické církvi byl Josef Štemberka navržen k poctě beatifikace, kterou podpořil i básník Ivan Slavík, jenž Josefa Štemberku navrhl za patrona farářů, k procesu však nedošlo vlivem „doby, která ráda „(...) *kamenuje proroky*“ a *tvrdšíjně se proti tomu postavila* (...)“⁶²⁸ V roce 1995 byl Josef Štemberka jmenován historikem a spisovatelem Zdeňkem Mahlerem jako vhodná osoba ke svatořečení.⁶²⁹

Ve Starokatolické církvi je od roku 2005 Josef Štemberka součástí litanií.⁶³⁰

Pokud se týká Pravoslavné církve, při pietním shromáždění v Lidicích v roce 2007 pronesl za pravoslaví ThDr. Šuvarský řeč, ve které se zmiňuje i o Josefu Štemberkovi, kterého srovnává s biskupem Gorazdem.⁶³¹

9. 3. Pietní shromáždění v Pecce

K 65. výročí smrti Josefa Štemberky se v Pecce konalo pietní shromáždění, které bylo spojeno se mší svatou v kostele sv. Bartoloměje, na kterém je umístěna pamětní deska J. Štemberky (viz Příloha č. 46). Mši vedl královehradecký biskup Josef Kajnek. Do Pecky toho dne přijela i praneteř lidického faráře Ludmila Lojdrová.⁶³²

9. 4. Pamětní medaile

Pamětní medaile byla udělena Josefu Štemberkovi in memoriam okresním národním výborem v Nové Pace. Medaile je darována za zásluhy v činné a odbojové práci proti německým okupantům v letech 1938-1945. Na listině však není uvedeno datum.⁶³³

9. 5. Ulice v nových Lidicích

Po Josefu Štemberkovi je v nových Lidicích také pojmenována jedna z ulic (viz Příloha č. 47).

⁶²⁸ *Úvodem*, Posel z Budče – List poutníků na staroslavnou Budeč, č. 14/1998

⁶²⁹ (anonym) *Jak hodnotí návštěvu papeže Zdeňka Mahlera?*, in: Špígl, roč. 6, č. 123/1995

⁶³⁰ Eucharistická slavnost starokatolické církve – Misál, vytištěno pro vnitřní potřebu církve, Biskupský ordinát 2005, z rozhovoru s biskupem starokatolické církve.

⁶³¹ <http://www.pravoslavnacirkev.cz/pamatnik.htm>

⁶³² Trybenekrová V., *65. výročí lidické tragédie*, Jičínský denník, in:

<http://repporter.denik.cz/CZ0522/637/?strana=24>

⁶³³ *Nekrolog S. M. Ignácie Štemberkové /Marie/ 10. 8. 1949*, Školské sestry sv. Františka, Slatiňany.

9. 6. Další ocenění

V závěru také zmiňme, že Josef Štemberka byl nominován do soutěže: „*Kdo je největší Čech 20. století?*“⁶³⁴

Dalším pokusem o zachycení osobnosti lidického faráře tohoto typu je medailonek v pořadu České televize v režii M. Otřísala a A. Lazarova *Křesťanský magazín*. Magazín byl vysílán dne 8. července 2007 ve 14:35. Josefu Štemberkovi nebyl věnován sice celý dokument, ale i takto krátký obraz jako byl prezentován zde, je významný pro zachycení „života po životě“ Josefa Štemberky. Medailonek se krátce věnoval pietnímu setkání v Pecce. V pořadu také je zmíněno, že Josefu Štemberkovi byla nabídnuta milost a udělen Řád T. G. M. I. třídy.⁶³⁵

⁶³⁴ Ptáček J., *Josef Štemberka, Posel z Budče – List poutníků na staroslavnou Budeč*, č. 14/1998, s. 1.

⁶³⁵ Otřísal M., Lazarov A., *Křesťanský magazín*, Česká televize 8. 7. 2007

10. Závěr

Závěrem shrnuji obsah práce ve vztahu k cílům, které jsem si stanovila. Josef Štemberka se narodil v Pecce v Podkrkonoší dne 2. února 1869. Vyrostl mezi sedmi sourozenci, z nichž dva další utkvěli v paměti historie. Prvním byl bratr Jindřich (1867-1926, významný právník), a druhým sestra Marie (1873-1949, příslušnice řádu Školských sester sv. Františka ve Slatiňanech, představená dětského útulku v Červeném Kostelci). Josef Štemberka navštěvoval ve své rodné vsi obecnou školu. Nebyl nijak výjimečným studentem, jeho prospěch byl průměrný, avšak dokázal se zlepšovat. V roce 1882/1883 začala Josefova studia na jičínském gymnáziu, pracoval se střídavými výkony. Gymnázium dokončil maturitní zkouškou vykonanou v roce 1890. Svou budoucí cestu si zvolil nástupem do kněžského hradeckého semináře, kde byl v roce 1894 ordinován na kněze. Životní dráha Josefa Štemberky vedla z obce Čestín, ve které byl kaplanem (1894-1899), do obce Stašov, kde administroval v letech (1899-1906). Již z tohoto svého pracoviště žádal o správu lidického benefícia (1902). Bylo však vyhověno jeho druhé žádosti o kolečskou farnost z roku 1906. V přelomu roku 1906/1907 nastoupil na toto benefícium, kde setrval pouze do roku 1909, kdy mu byla přidělena správa lidické farnosti. Josef Štemberka tedy přišel na lidickou farnost v roce 1909 a setrval zde až do své smrti a zániku obce (10. 6. 1942), tedy třicet tři let, po které se věnoval oddaně svým farníkům. S pečlivou pravidelností vykonával všechny své povinnosti vesnického faráře.

Z pramenů vyplývá, že Josef Štemberka byl knězem, který pečoval o svou faru, veliké úsilí věnoval chrámovému sboru. Podílel se i na rozvoji obce a šíření víry. Žádal o založení farní knihovny. Zakládal různé církevní spolky, jejichž hlavními členy byli jeho přátelé a pomocníci v péči o faru, hospodyně Antonie Škrdlová či kostelník Rudolf Suchý. V roce 1923 mu byl udělen titul arcibiskupského notáře a roku 1933 titul konzistorního rady. Josef Štemberka ve vsi působil nejen jako farář, ale také jak učitel náboženství. Docházel vyučovat náboženství i na nově vzniklou školu v nedaleké Hřebči. Žákům utkvěl ve vzpomínkách jako laskavý, ale když bylo třeba přísný učitel, který jim nosil v dobách nedostatku chleba s medem. Pokud hodnotíme vzpomínky pamětníků – tehdejších žáků lidické a hřebečské školy, nesmíme opomenout, že se jedná o vzpomínky malých dětí, které si Josefa Štemberku pamatují již v pokročilém věku života, po překročení sedmdesátky. Už z tohoto samotného faktu musel být jejich pohled na farářovu osobu zkreslený pohledem velmi malých dětí na stárnoucího muže. Vzpomínky na jeho působení v mladém věku v tomto ohledu ze zřejmých důvodů nejsou zachovány. Josef Štemberka nesl trpně sílící sekularizaci první republiky, projevující se zejména ve výuce náboženství a přístupu obyvatel k ní. Ve farní kronice si

několikrát stěžuje na tento proces a vidí v něm příčinu nepokojů v nově vzniklém státě i obecný pokles morálky. I přes to se Josefu Štemberkovi stávali velkými přáteli řídicí učitelé, jmenujme např. Adolfa Ottomanského. O Josefu Štemberkovi – učiteli - nejvíce vypovídají farní kronika, do které zapisoval po celou dobu svého života v Lidicích, ale také vzpomínky pamětníků, jež se podařilo zachytit. V závěru života narůstaly povinnosti, např. výuka náboženství v Hřebči (1929), také mu přibyla správa sousední vsi Buštěhradu (1932) a od roku 1938 vydával rodové doklady pro Českou spisovou komisi. To vše ho velmi vyčerpávalo. Ve volných chvílích se věnoval své zahradě a včelám. Rád hrál karty, miloval tvarohové karbanátky s rajskou omáčkou a nikdy nepil alkohol.

V práci jako samostatná etapa vyvstává poslední období života J. Štemberky a s tím se pojí i „legenda“ dobrovolné smrti s jeho farníky, která se po farářově smrti vytvořila. Po prostudování pramenů je možné se domnívat, že „legenda“ vznikla bezprostředně po konci války. Její historickou fakticitu i pravděpodobný původ je dnes již velice těžké určit, zejména proto, že ji vypráví i samotní pamětníci. Jedním možným zdrojem pro vytvoření „legendy“, že se Josef Štemberka dověděl, co obec čeká, mezi prvními a odmítl ji opustit, je kronika lidového kronikáře ze sousední obce Hřebeč, Josefa Fechtnera (část byla poprvé publikovaná v článku A. Robka, *Kronika Josefa Fechtnera o utrpení a zkáze Lidic*, in: *Český lid*, č. 59/1972, vznikla však bezprostředně po lidické tragédii). Na vznik a následné rozšíření této legendy mělo zajisté vliv zcela výlučné postavení osoby faráře v obci a jisté možné mimořádné výjimky, kterých se mu z jeho titulu faráře mohlo dostat. Tento motiv „oběti za bližní“ je zároveň běžnou součástí umělecké literatury věnující se tragickým obrazům. Zajímavé je, že v případě Josefa Štemberky s ním běžně pracují i historické studie (viz Stehlík E., *Lidice – Příběh české vsi*, PL, V RÁJI, Praha 2004.). To nás vede k závěru, že „legenda“ může mít i reálné pozadí, i když jistě ne v té podobě, že by se farář osobně setkal s K. H. Frankem a ten mu osobně nabídl milost, jak události vypráví lidový kronikář J. Fechtner. Vliv této legendy se dá pozorovat i v rodině příbuzných lidického faráře. V tomto případě ale pravděpodobně skutečnost, že měl Josef Štemberka odejít v blízkém čase do důchodu, ovlivnila „paměť“ rodiny. V té se zřejmě následně vytvořilo povědomí, že k jeho odchodu na odpočinek mělo navíc dojít pouhý týden po tragédii, což se dovídáme od farářovi praneteře paní L. Lojdové. Tento proces je zcela pochopitelný a běžný v rodině, která ztratila jednoho svého blízkého a váženého člena.

V závěru shrnutí této části chci také nějakým způsobem vysvětlit, proč o Josefu Štemberkovi, jedné z výrazných obětí českého katolicismu, nevznikla dodnes žádná ucelená monografie. Bylo to pravděpodobně dáno komunistickým režimem uplynulých let.

Komunistická historiografie měla zájem zobrazit lidickou tragédii jako událost zasahující především prosté dělníky. Osud katolického faráře, který zemřel se svými farníky a o němž se dokonce začala vytvářet „legenda“, se nehodil. V těchto textech můžeme zaznamenat dvě tendence – první zobrazující Josefa Štemberku, coby „přijatelného“ kněze, jehož oběť byla obětí z lidu, a druhou, snažící se potlačit obraz jeho osoby v literatuře zpracovávající lidickou tragédii. Uvedme příklad, kdy v monografiích ze 40. let je J. Štemberkovi věnován pouhý jeden řádek, kdežto jiným prostým mužům celý odstavec (viz ...*a muži byli zastřeleni – památník lidickým mužům*, Společnost pro obnovu Lidic, Praha 1946.). A srovnajme to s novou publikací E. Stehlíka o Lidicích, ve které je lidickému faráři a faře věnována celá dvojstrana.

Kapitoly, které zpracovávají „život po životě“ Josefa Štemberky, jsou obsahem druhé části práce. Nejprve se jedná o zpracování jeho zápisů farní kroniky, ze které zjišťujeme, jaké měl Josef Štemberka starosti či jak reflektoval domácí a světové události. V nejstarších zápiscích nevystupuje opozičně proti rakousko-uherskému státu, což je nutno vysvětlit povinnou loajalitou. Avšak zápis o vzniku samostatné Československé republiky je radostný. Velká část zápisů farní kroniky se věnuje záznamům týkajícím se kostela a fary. Z nich zmiňme poznámky o kostelních zvonech, které jsou emotivně zabarvené, např. sejmutí zvonu v roce 1917, ve kterém Josef Štemberka viděl konec války a doufal v něj. Kostelní zvony se tak stávají jedním z pojítek života Josefa Štemberky vztahujícího se k obci Lidice a lidické farnosti. Již Antonín Podlaha či Zdeněk Wirth jim také, v citovaných publikacích, věnovali širší pasáže. Tato rozsáhlá kapitola zobrazuje osobnost J. Štemberky jako muže, který si uvědomoval své možnosti na pozadí aktuálních proměn doby a upřednostňoval drobnou práci vesnického kněze.

V následující části rozpracovávám zachycení lidického faráře v umělecké tvorbě 40. až 60. let 20. století. V poezii se jednoznačným závěrem stává, že kromě jedné básně (Ivana Slavíka *Farář*, Posel z Budče – List poutníků na staroslavnou Budeč, č. 14/1998), není Josefu Štemberkovi věnována žádná ucelená skladba. Ve většině básnických textů se lidický farář stává nositelem mravního poselství, přirozené důstojnosti a zodpovědnosti za ostatní (např. Karel Šiktanc, *Heinovské noci*, Mladá fronta, Praha 1960), poprava lidického faráře symbolizuje vrchol nacistického běsnění (např. Karel Šelepa, *Lidice Osvětím Dachov*, Pragotisk, Praha 1945). V části prozaické se setkáváme se třemi typy ztvárnění, přičemž nejmladší, dílo Františka Křeliny *Každý své břímě*, Lidové noviny, Praha 2003 věnuje lidickému faráři nejvíce prostu a činí z něho hlavní postavu, na biblických paralelách ho staví do pozice mučedníka podobného Kristu. Dvě starší díla František Kropáč, *Zločin v Lidicích*

Román – Skutečnost, Společnost pro obnovu Lidic, Praha 1946, a Alois Svoboda, Anna Tučková, Věra Svobodová, *Spiknutí proti republice*, Melantrich, Praha 1949, již Josefu Štemberkovi věnují méně prostoru. Lidický farář v těchto obou případech není výrazně individualizován a stává se jednou z postav, v prvním případě lidické tragédie, v druhém případě obecně těch, co trpěli. Zcela výjimečně je v dramatu Adolfa Hoffmeistera, *Hry a protihry*, Orbis, Praha 1963, Josef Štemberka znázorňován jako nositel odvahy k odboji. U rozhlasové inscenace J. Horáka *Očitý svědek*, 1992 se na postavě Josefa Štemberky ukazuje brutalita nacistických vojáků. Lidovým uměleckým projevem zachycujícím osud Josefa Štemberky je výše zmíněná kronika Josefa Fechtnera, která pracuje s legendou o lidickém faráři, jak jsem již zmínila výše.

Setkáváme se ale i se zpracováním, kdy postava lidického faráře nenese ani jméno Josefa Štemberky, lidický farář v tomto spise vystupuje jako farář Vitouš. Podotkneme, že text, v němž lidický farář není nositelem svého jména, má svůj původ v zahraničí a dá se tedy očekávat neúplná znalost reálií.

Všechny tyto práce zachycují pouze skutečnosti týkající se tragické události v životě Josefa Štemberky a směřují k vytváření „legendy“ o popraveném lidickém faráři. Můžeme se pouze domnívat, že se jedná o uměle vytvořený obraz, který se začal formovat bezprostředně po konci války, avšak nijak účelově, spíše přirozeně, mimoděk, tak jak k tomu vyzýval bezprecedentní čin vyhlazení celé obce. Zásadním tématem se v těchto zpracováních stává zpráva o smrti lidických mužů. Při poválečných výsleších gestapáků bylo zjištěno, že muži šli na popravu pokojně, a právě toto se stalo podkladem pro mnoho literárních předloh. Oproti tomu se z rozhovoru s paní Skleničkovou, která osobně hovořila s několika přeživšími Židy, kteří lidické muže pohřbívali, se dovídáme, že lidičtí muži byli pomlácení a polámaní.

Jednotliví autoři pracují s osudem Josefa Štemberky odlišně, ale zároveň i podobně. Do jisté míry z jeho postavy vytváří mučedníka, avšak v druhém případě by se dala jeho umělecky vykreslená osoba nahradit jakýmkoli svým farníkům oddaným knězem.

Poslední část celé práce věnuji významným oceněním, jichž se Josefu Štemberkovi dostalo po konci války. Jedná se v první řadě o udělení Řádu T. G. Masaryka I. třídy, z významnějších církevních uvedme navrzení k beatifikaci v katolické církvi, zařazení do litaní ve Starokatolické církvi, z regionálních ocenění zmiňme pamětní medaili národního výboru v Nové Pace či pojmenování ulice jménem Josefa Štemberky v nových Lidicích.

Cílem této práce bylo vykreslit Josefa Štemberku objektivně jako „živého“ člověka, běžného občana, učitele i stárnoucího muže, který prožil Rakousko-Uhersko, nově vzniklou Československou republiku a v závěru svého života Protektorát Čechy a Morava,

neopomeňme i dvě světové války. Z celé práce tedy můžeme říci, že Josef Štemberka nebyl politicky nijak angažovaným člověkem, což působí ve výrazném kontrastu k jeho bratru Jindřichovi. Josef Štemberka působí dojmem spíše klidného člověka, který byl na počátku života průměrným studentem a který se ani ve svých studijních letech, a pravděpodobně nejbouřlivějším období nijak aktivně občansky neangažoval.

Z nenápadného člověka vyrostl kněz, plnící poctivě své povinnosti, starající se o svou faru a kostel, na kterého věřící vzpomínají jako na svého věrného pastýře. Patrně by však zapadl do výčtů kněží, nijak se vzájemně neodlišujících. Svědčí o tom i to, že do povědomí lidí v místech, kterými procházel (neberme teď v potaz lidickou farnost), zřejmě také nijak hlouběji nezapadl. Z Josefa Štemberky se stal v závěru života možná trochu mrzutý farář, který se musel vyrovnávat se sekularizující se společností 20. – 30. let 20. století, hrozbou další světové války a s nastupující nacistickou mocí. Nakonec ale tváří v tvář brutální moci svému poslání dostál.

Je nutné si uvědomit, že tyto závěry jsou pouze jakýmsi rámcovým konstruktem, který je možné vytvořit z dostupných pramenů.

Zpracování života a osudu Josefa Štemberky v této práci není zdaleka všeobjímající, ale poskytuje nám alespoň částečnou možnost nahlédnout do celého horizontu farářova života. Je důležité říci, že čím hlouběji jsem v pátrání po životě Josefa Štemberky postupovala, tím jsem přicházela na další možnosti, kudy směřovat. Pokud se zdály zásadními, pátrala jsem po nich. Postupně vyplývají další skutečnosti, které jsou nosné, ale na ně nezbyl v této studii prostor nebo mi nebylo umožněno jejich zpracování. Ty se stávají mým cílem do budoucna. Především podrobněji rozpracovat život v Čestíně a ve Stašově či zjistit zda se ještě někde nenachází dokumenty vypovídající více o vztahu Josefa Štemberky s bratrem Jindřichem či pokusit se dopátrat pramenů, které měl k dispozici František Křelina k vytvoření své práce. V životě Josefa Štemberky je toho ještě mnoho, pro co není v této práci dostatek prostoru a pro co naopak nebylo možno dojít širším závěrům. Tématu bych se proto chtěla věnovat i v budoucnosti.

11. Seznam zkratek:

APA III. – Archiv pražského arcibiskupství

BK – *Bible Kralická*

c. k. – císařsko královský

c. kr. – císařsko královský

cit. d. – citované dílo

ČEP – Český ekumenický překlad

č. p. – číslo popisné

NA – Národní archiv

OÚ Lidice - Obecní úřad Lidice

P. – páter

PL – Památník Lidice

SOA Jičín - Státní okresní archiv Jičín (provozovna Státního oblastního archivu v Zámrsku)

SOA Kladno - Státní okresní archiv Kladno (provozovna Státního oblastního archivu v Praze)

SOA Zámrsk – Státní oblastní archiv v Zámrsku

SS - *Schutzstaffel*

12. Seznam použité literatury:

Prameny:

Fond APA III., NA.

Fond Sběrka matrik východočeského kraje, SOA Zámorsk.

Fond Lepařovo gymnázium Jičín, SOA Jičín.

Fond Archiv města Pecka 1569 - 1945) 1959, SOA Jičín.

Fond Obecná a měšťanská škola Pecka 1788 – 1970, SOA Jičín.

Fond Společnost pro obnovu Lidic a Ležáků, SOA Kladno.

Fond Archiv obce Lidice, SOA Kladno.

Fond Ministerstvo Vnitřní referát – L, zkratka: MV – Ref. L, NA.

Fond Úřad říšského protektora (státní tajemník u říšského protektora), zkratka: ÚŘAD P – ST
– AMV 109, NA.

Catalogus Venerabilis Cleri Dioeceseos Reginae – Hradecensis, Hradec Králové 1890,
1892, 1893, 1894, 1895.

Č. 68/1995 Sběrka zákonů, s. 3626, Nařízení č. 262/1995 Sb. Vlády České republiky o
prohlášení a zrušení prohlášení některých kulturních památek za národní kulturní
památky, účinnost od: 15. 11. 1995.

Dokument z Báně Věže, První památný list při položení základního kamene nového kostela,
28. 8. 1864, informace poskytla p. Němcová ze Stašova.

Farní kronika lidické farnosti, OÚ Lidice .

Kronika tak řečeného Dalimila, Svoboda, Praha 1977.

Nekrolog S. M. Ignácie Štemberkové /Marie/ 10. 8. 1949, Školské sestry sv. Františka,
Slatiňany.

Pamětní kniha Masarykovy jubilejní základní školy v Hřebči, Masarykova jubilejní základní
škola v Hřebči 1929.

Zbraslavská kronika, Svoboda, Praha 1976.

Vzpomínky a korespondence:

Czupková, vzpomínky na Josefa Štemberku ze dne 4. března 2008.

Jirasová-Podhorová Miloslava, rozená Studničková, vzpomínky na Josefa Štemberku,
korespondence z 1. 4. 2008

Lojdrová Ludmila, Soukromá fata morgana, nevydané vzpomínky na Josefa Štemberku.

Lojdová Ludmila, Lidický farář, nevydané vzpomínky na Josefa Štemberku.
Skleničková Jaroslava, vzpomínky na Josefa Štemberku ze dne 3. března 2008.
Škrdlová Antonie, Celkem jsem byla u vldp. 35 roků, dokument dostupný v obecní knihovně
v Pecce.
Škrdlová Antonie, Večery v zotavovnách Charity, in: Charita, roč. 3, č. 15/1948.

Literatura:

500 let města Buštěhradu – sborník o historii a současnosti obce, Naše Vojsko, Obecní úřad
Buštěhrad 1997.
(anonym), Dokument vzácné hodnoty, Z dopisu P. Štemberky, in: Lidová Demokracie, roč.
28, č. 135/1972.
(anonym), Jak hodnotí návštěvu papeže Zdeněk Mahler?, in: Špígl, roč. 6, č. 123/1995.
(anonym), Křelinova lidické tragédie v němčině, in: Křesťanská revue, roč. 55, č. 6/1988.
(anonym), Pochovával som mrtvých z Lidic, in: Bojovník, roč. 3, č. 22/1971.
(anonym), Večery v zotavovnách Charity – Vzpomínky A. Škrdlové, in: Charita, roč. 3, č.
15/1948.
(anonym), Velcí mrtví naší rodiny, in: Duchovní pastýř, roč. 12, č. 6/1962.
...a muži byli zastřeleni – památník lidickým mužům, Společnost pro obnovu Lidic, Praha
1946.
Angerová J., Mlčoch Lubomír, Pozastavte se, poutníci – sborník statí, myšlenek a názorů
k 50. výročí lidické tragédie, Concordia Pax, Blatná 1992.
Báchorek Milan, Lidice, Panton, Praha 1995.
Bartoš Jan Z., Bezděkovský Vladimír, Lidice – kantáta pro smíšený sbor, recitátora a velký
orchestr, Český hudební sbor, Praha 1976.
Beneš Josef, Kaine, kde je tvůj bratr?, Česká katolická charita, Praha 1971.
Bible, Český ekumenický překlad, Česká biblická společnost 2001.
Bible svatá, kralický překlad z roku 1613.
Brabec Ladislav, Aby nastalo sblížení..., in: Lidová Demokracie, roč. 24, č. 207/1968.
Bradley John F. N., Lidice – Sacrificial village, Balantine Books Inc., New York 1972.
Brandes Detlef, Češi pod německým protektorátem. Okupační politika, kolaborace a odboj
1939 – 1945, Prostor, Praha 1999.
Buchvaldek Miroslav a kol., Dějiny československé v datech, Svobody, Praha 1986.
Cílek Roman, (podľa rozprávania nedávno zosnulého F. R. Krausa) Pochovával som
mrtvých z Lidic, Bojovník, roč. 3, č. 22/1971.

- Čvančara Jaroslav, Někomu život, někomu smrt – Československý odboj a nacistická okupační moc 1941 – 1943, Laguna, Praha 2003.
- Hála Vlastimil, Bukovský Petr, Lidice varují – šanson, Panton, Praha 1976.
- Holm Gustav, This was Lidice, G. P. Putnam's Sons, New York 1943.
- Hroníková A., Ve vzpomínkách žije stále statečný muž, vlastenec, lidický farář Josef Štemberka, in: Duchovní pastýř, roč. 7, č. 5/1957.
- Dejmek Jindřich, Československo, jeho sousedé a velmoci ve XX. století (1918 až 1992), Centrum pro ekonomiku a politiku, Praha 2002.
- Dítě F. X., Lidice a ležáky varují, in: Duchovní pastýř, č. 3/1982.
- Ernst Paul, Místa českého a německého utrpení, Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, Praha 1990.
- Fischl Viktor, Mrtvá ves, Mladé Československo, Londýn 1943.
- Hamšík Dušan, Pražák Jiří, Bomba pro Heydricha, Československý spisovatel, Praha 1970.
- Harma Josef, Fišer Rudolf, Dějiny českých zemí II. od poloviny 18. století do vzniku České Republiky, Fortuna, Praha, 1998.
- Hiršal Josef, Matky – Báseň, Václav Petr, Praha 1945.
- Hoffmeister Adolf, Hry a protihry, Orbis, Praha 1963.
- Hrubín František, Řeka nezapomnění, Práce, Praha 1946.
- Ivanov Miroslav, A hořel snad i kámen, Panorama, Praha 1982.
- Ivanov Miroslav, Atentát na Reinharda Heydricha, Hart, Praha 2003.
- Janusová Jana, Káňa Otakar, posvátná místa naší vlasti, Albatros, Praha 1982.
- Jeřábek Quido, Lidice, jak jsme je znali – Obrazem i slovem vzpomíná na zničené Lidice MUDr. Quido Jeřábek A. Hamerský, Společnost pro obnovu Lidic, Praha 1948.
- Kádner Otakar, Školství v republice Československé, in: Československá vlastivěda, díl 10. – Osvěta, SFINX, Praha 1931.
- Kádnerová Jiřina, Nová Eva, Lidice 1942 – 1982 .Výběrová bibliografie publikací, grafických materiálů, statí a článků, Krajská knihovna v Kladně, Kladno 1982.
- Kádnerová Jiřina, Nová Eva, Lidice 1942 – 1987. Výběrová bibliografie publikací, grafických materiálů, statí a článků, 2. pokračování, Státní vědecká knihovna v Kladně, Kladno 1987.
- Kalibová Miloslava, Lidice, Památník Lidice, Lidice 2001.
- Kárník Zdeněk, Lidice, Středisko státní památkové péče a ochrany přírody Středočeského kraje, Praha 1982.
- Kladensko – Život a kultura lidu v průmyslové oblasti, Československá akademie věd, Praha 1959.

- Kocourek Rostislav, Lidice, Vyšehrad, Praha 1972.
- Kočka Václav, Lidice: dějiny a poslední dnové vsi, Ústí nad Labem 1946.
- Kolektiv autorů, Atentát - Operace Anthropoid 1941-1942, Ministerstvo obrany České republiky, Praha 2002.
- Kolektiv autorů, Dějiny československého státu a práva (1918 – 1945), nakl. Doplněk, Brno 1992.
- Kolářek K., Vznik a vývoj starokatolického hnutí na území severních Čech do roku 1946, L. Marek, Brno 2006.
- Konopka Vladimír, Až přijdete do Lidic, Naše vojsko, SPB, Praha 1963.
- Konopka Vladimír, Lidice, Naše vojsko, SPB, Praha 1960.
- Konopka Vladimír, Lidice, Naše vojsko, SPB, Praha 1962.
- Konopka Vladimír, Zde stávaly Lidice, Český svaz protifašistických bojovníků, Naše vojsko, Praha 1978.
- Kotíková Zuzana, Poklady národního umění – svazek 11., Pecka, Vyšehrad, Praha 1940.
- Krajník Stanislav, Pospíšil Zdeněk, Kladensko, Středočeské nakladatelství a knihkupectví, Praha 1985.
- Kraus Jiří a kol., Akademický slovník cizích slov I.a II. díl, Academia, Praha 1995.
- Krofta Karel, Dějiny československé, Sfinx, Bohumil Janda, spol. s.r.o., Praha 1947.
- Kropáč František, Zločin v Lidicích Román – skutečnost, Společnost pro obnovu Lidic, Praha, 1946.
- Křelina František, Každý své břímě, Lidové noviny, Praha 2003.
- Kubalík Josef, Ze vzpomínek prof. ThDr. Jana Merella, in: Duchovní pastýř, č. 3/1987.
- Kvaček Robert, České dějiny II., SPL-PRÁCE, Praha 2002.
- Leflerová Helena, Lidice domov můj, Společnost pro obnovu Lidic, Praha 1946.
- Lidice 1942 – 2002, Soupis publikací dokumentů a uměleckých děl v rešerších domácích a zahraničních institucí, Památník Lidice, Lidice 2002.
- Lidice, čin krvavého teroru s porušení zákonů i základních lidských práv, Ministerstvo vnitra, Praha 1945.
- Lidice shall live!, Společnost pro obnovu Lidic, Praha 1947.
- Lidická tryzna – Projevy učiněné dne 10. června 1945 v Lidicích, Ministerstvo informací, Orbis, Praha 1945.
- Machula Jaromír, Vatikán a Československo (1938-1945). Paměti, Ústav pro soudobé dějiny, Praha 1998.

- MacDonald Callum, Kaplan Jan, Praha ve stínu hákového kříže. Pravda o německé okupaci 1939-1945, Melantrich, Praha 1995.
- Malý Radomír, Katolíci ve stínu hákového kříže, Michael s. a., Frýdek-Místek 2006.
- Merhout Cyril, Lidice, Ministere de l'information, Orbis, Praha 1945.
- Millay Edna St. Vincent., The murder of Lidice, Harper and Brothers publishers, New York & London 1942.
- Mlčoch Lubomír, Moc slova, Karolinum, Praha 2002.
- Moulis Miloslav, Lidice žijí, Středočeské nakladatelství a knihkupectví, Praha 1972.
- Nakonečný Milan, Vlajka, K historii a ideologii českého nacionalismu, Chvojko nakl., Praha 2001.
- Novopacko-vlastivědná monografie okresu, díl III., Okresní školní výbor a kulturní odbor učitelské jednoty Budeč v Nové Pace, tisk. L. A. Riedl, Nová Paka 1929.
- Plachý Jiří, Případ Fritz – Válečný zločinec Max Rostock jako agent StB, Sešity Úřadu dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu č. 5, Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR, Praha 2002.
- Podlaha Antonín, Posvátná místa království českého, Řada 1, Arcidiecéze Pražská, díl VII, Vikariát Slanský, Praha 1913.
- Profous Antonín, Místní jména v Čechách – jejich vznik, původní význam a změny, díl II. CH-L, Česká akademie věd a umění, Praha 1949.
- Robek Antonín, Kronika Josefa Fechtnera o utrpení a zkáze Lidic, in: Český lid, roč. 59/1972.
- Rogl Vladimír, Farář – hrdina, který doprovázel lidické muže na smrt, in: Kladenský denník, roč. 8, č. 140/1999.
- Skleničková Jaroslava, Jako chlapce by mě zastřelili..., PROSTOR, Praha 2006.
- Someš Jaroslav, Zapomínání mučedníci, in: Katolický týdeník, roč. 9. č. 29/1998.
- Stehlík Eduard, Lidice – Příběh české vsi, Památník Lidice, V RÁJI, Praha 2004.
- Svoboda Jiří V., Lidice, nakl. J. Lukasík, Mor. Ostrava – Praha, Praha 1946.
- Svoboda Alois, Tučková Anna, Svobodová Věra, Spiknutí proti republice, Melantrich, Praha 1949.
- Synek David, Lidice – Drama o třech dějstvích, Rebcovo nakl., Praha, 1946.
- Šelep Karel, Lidice Osvětim Dachov, Pragotisk, Praha 1945.
- Šiktanc Karel, Heinovské noci, Mladá fronta, Praha 1960.
- Šnobl Jan, Lidice žijí, Orego, Praha 1997.
- Šplíchal Václav, JUDr. Jindřich Štemberka – život a dílo, vydal Rychnov nad Kněžnou 1991.

Štemberka Jindřich, Mladé peruti, nakl. Fr. Popelka, Polička 1890.

Trávníček František, Váša Pavel, Slovník jazyka českého, vydal Fr. Borový, Praha 1941.

Trybenekrová Věra, Peckovské osobnosti – Jindřich Štemberka, Judr. připravila z publikace
Judr. Jindřich Štemberka – život a dílo.

Trybenekrová Věra, Peckovské osobnosti – Josef Štemberka.

Úlovec Jiří, Ohrožené hrady, zámky a tvrze Čech, 1. díl A-M, Libri, 2003.

Winter Eduard, Tisíc let duchovního zápasu, Lad. Kuncíř, Praha 1940.

Wirth Zdeněk, Soupis památek historických a uměleckých v Království Českém od pravěku
do počátku XIX.století, Archeologická komise, Praha 1907.

Wheeler Eleanor, Lidice – Warns the world, Orbis, Prague, 1952.

Zavadil Antonín J., Kutnohorsko slovem i obrazem, díl II., část 2 Uhlířskojanovicko, sešit A:
Uhl. Janovice – Kochanov, nakl. Martin Bartoš, Kuttna, Kutné Hora 2000.

Žižka Jaroslav, Lidice a Ležáky stále aktuální, Československý svaz protifašistických
dokumentů, Jihlava 1977.

Zvukové nahrávky:

Báchorek Milan, Lidice, Panton, Praha 1995.

Horák Jiří, Očitý svědek 1992.

Televizní záznam:

Otřísal M., Lazarov A., Křesťanský magazín, Česká televize 8. 7. 2007.

Internetové zdroje:

<http://cs.wikipedia.org>

http://cs.wikipedia.org/wiki/Josef_%C5%A0temberka

http://cs.wikipedia.org/wiki/Jind%C5%99ich_%C5%A0olc

http://cs.wikipedia.org/wiki/Otakar_Kukula

<http://homr.cz/lebeda.stable.cz/?s=nazory&reakce=69485&sel=all>

<http://jan.sinagl.cz/phpbb2/viewtopic.php?p=2604&sid=1757d88ec74b92eeb40efe3bb78cfea>

8

<http://marketa.dolnik.net/printer.htm?stranka=clanek&clanekID=62423>

<http://mfdnes.newtonit.cz/default.asp?cache=232479>

<http://mfdnes.newtonit.cz/default.asp?cache=357662>

<http://mfdnes.newtonit.cz/default.asp?cache=880428>

<http://repporter.denik.cz/CZ0522/637/?strana=24>
<http://sweb.cz/j.vev/liter/slavik.htm>
http://www.dokoran.cz/index.php?Rijen_v_Carlsbadu&p=book.php&id=266
<http://www.farnostbojanov.ic.cz/91Lid.htm>
<http://www.katyd.cz/index.php?cmd=page&type=11&article=758>
<http://www.kostely.tnet.cz/vysledky.php>
<http://www.lidice.cz/obec/historie/muzi/muzi01.html>
http://www.lidice-memorial.cz/kalendarium_pv_cz.aspx?idObdobi=PV080201
<http://www.musicologica.cz/slovník/hesla.php?op=heslo&hid=277>
<http://www.obec-stasov.cz/?p=22>
<http://www.pravoslavnacirkev.cz/pamatnik.htm>
<http://www.volny.cz/knihovna.lidice/ulice.htm#stemberky>

13. Přílohová část:

Příloha č. 1 – *Tabulka přehledu jednotlivých povolání lidických mužů.*⁶³⁶

Povolání	Počet mužů	Povolání	Počet mužů
<i>Bez označení povolání</i>	2	<i>Penzista</i>	12
<i>Číšník</i>	1	<i>Redaktor</i>	1
<i>Dělník</i>	22	<i>Řemeslník</i>	2
<i>Farář</i>	1	<i>Řezník</i>	1
<i>Horník</i>	11	<i>Řidič</i>	2
<i>Hospodářský správce</i>	1	<i>Sedlák</i>	12
<i>Hostinský</i>	1	<i>Soustružník</i>	2
<i>Hrobník</i>	1	<i>Skladník</i>	1
<i>Hutník</i>	63	<i>Statkář</i>	2
<i>Invalida</i>	1	<i>Stavby vedoucí</i>	1
<i>Kočí</i>	2	<i>Student</i>	1
<i>Kadeřník</i>	1	<i>Tesař</i>	4
<i>Kostelník</i>	1	<i>Učeň</i>	5
<i>Kovář</i>	2	<i>Učitel</i>	1
<i>Krejčí</i>	1	<i>Úředník</i>	6
<i>Kuchař</i>	1	<i>Vlak vedoucí</i>	1
<i>Kupec</i>	2	<i>Výměnkář</i>	2
<i>Kupecký pomocník</i>	2	<i>Zámečnick</i>	3
<i>Mlynář</i>	1	<i>Zedník</i>	7
<i>Obecní strážník</i>	1	<i>Zemědělec</i>	2
<i>Obuvník</i>	1	<i>Zemědělský dělník</i>	3

Příloha č. 2 – *Kostel sv. Martina biskupa.*⁶³⁷

⁶³⁶ Konopka V., *Až přijdete do Lidic*, Naše vojsko, SPB, Praha 1963, s. 28-29.

⁶³⁷ *Kostel v Lidicích*, PL, Muzeum PL, podsbírka Staré Lidice – fotoarchiv, pořadové číslo: 43F, evidenční číslo: 2893.

Příloha č. 3 – Kaplička sv. Salvátora.⁶³⁸

Příloha č. 4 – Kaplička sv. Anny.⁶³⁹

⁶³⁸ Kaplička sv. Salvátora, foto autorka 2008.

⁶³⁹ Kaplička sv. Anny, foto autorka 2008.

Příloha č. 5 – Vnitřek zničeného kostela sv. Martina biskupa.⁶⁴⁰

Příloha č. 6 – Hlavní oltář kostela sv. Martina biskupa.⁶⁴¹

⁶⁴⁰ Fotografie, SOA Kladno, Fond – Archiv obce Lidice, karton č. 1, inventární číslo: 13.

⁶⁴¹ Kostel v Lidicích – hlavní oltář, PL, Muzeum PL, podsběrka Staré Lidice-fotoarchiv, pořadové číslo: 43B, evidenční číslo: 2682.

Příloha č. 7 – Boční oltář v kostele sv. Martina biskupa.⁶⁴²

Příloha č. 8 – Oltář v presbytáři kostela sv. Martina biskupa s ukřižovaným Kristem, sv. Janem, Pannou Marií a Máří Magdalenou.⁶⁴³

⁶⁴² Foto z kostela – oltář, PL, Muzeum PL, podsбірka Staré Lidice – fotoarchiv, pořadové číslo: 46D, evidenční číslo: 2407.

⁶⁴³ Foto z kostela-hlavní oltář, PL, Muzeum PL, podsбірka Staré Lidice – fotoarchiv, pořadové číslo: 46C, evidenční číslo: 2407.

Příloha č. 9 – Dva zachráněné tympány z kostela sv. Martina biskupa.⁶⁴⁴

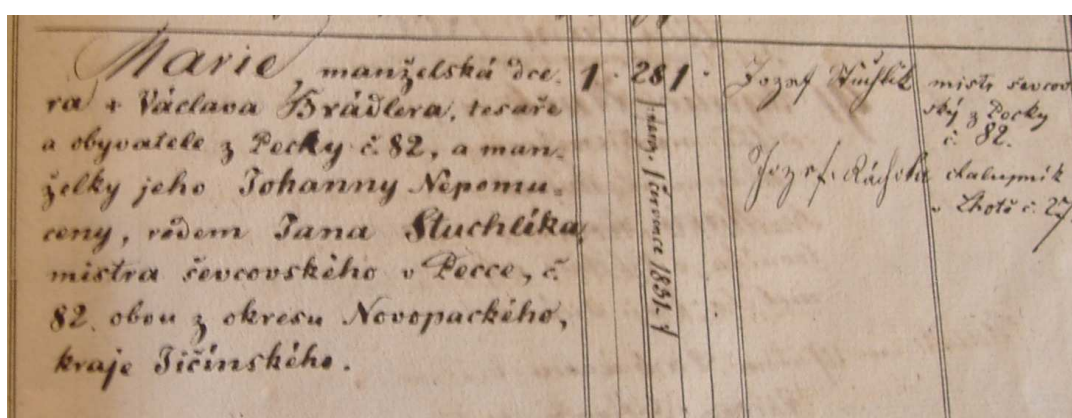
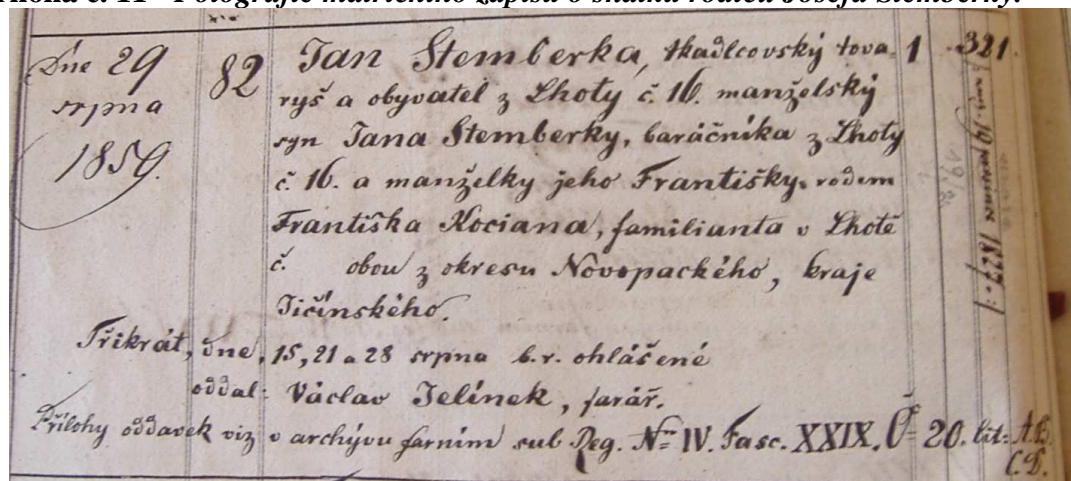
Příloha č. 10 – Kostel sv. Bartoloměje v Pece.⁶⁴⁵

⁶⁴⁴ *Tympány*, PL, Muzeum PL, podsbírka historická - fotografie, pořadové číslo: 198/85, 199/85, evidenční číslo: 405, 406.

⁶⁴⁵ Kostel sv. Bartoloměje v Pece, foto autorka 2007.

Příloha č. 11 - Fotografie matričního zápisu o sňatku rodičů Josefa Štemberky.⁶⁴⁶

Příloha č. 12 - Fotografie Josefa Štemberky s otcem.⁶⁴⁷

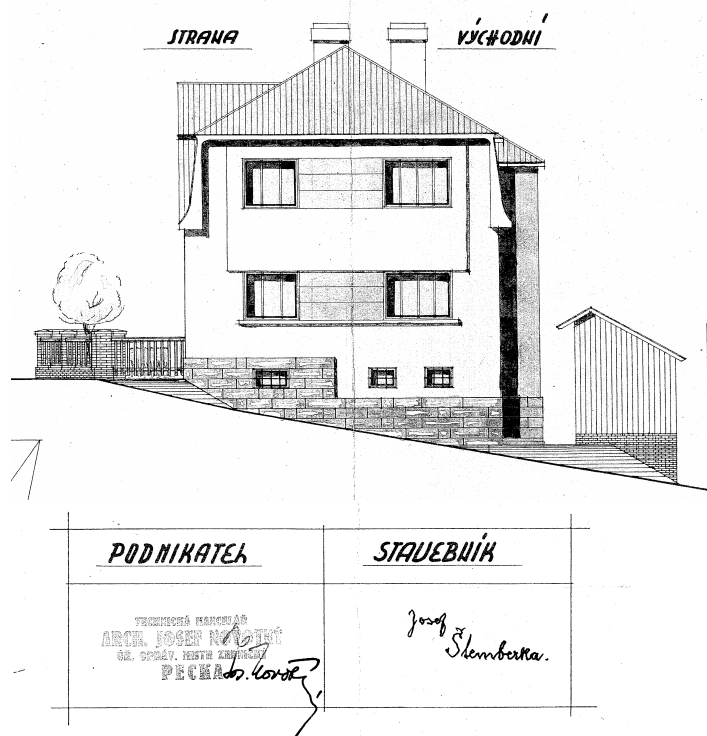
⁶⁴⁶ Matrika oddaných obce Pecka, Lhota 1823-1849, SOA Zámorsk, Fond-Sbírka matrik východočeského kraje, signatura: 124-17, inventární číslo: 6974, foto autorka 2007.

⁶⁴⁷ (anonym), Velcí mrtví naší rodiny, in: Duchovní pastýř, roč. 12, č. 6/1962.

Příloha č. 13 – Rodný domek Josefa Štemberky, před ním matka se sestrou.⁶⁴⁸

Příloha č. 14 – Plán nového domu č. p. 187.⁶⁴⁹

⁶⁴⁸ Rodný dům Josefa Štemberky s matkou a sestrou, PL, Muzeum PL, podsběrka Staré Lidice-fotoarchiv, pořadové číslo: 48A, evidenční číslo: 2320

⁶⁴⁹ Plán domu, SOA Jičín, Fond - Archiv města Pecka 1569 - 1945)1959, , karton č. 36, inventární číslo: 464.

Příloha č. 15 – Nový dům postavený Josefem Štemberkou.⁶⁵⁰

Příloha č. 16 – Dopis Josefa Štemberky zmiňující se o stavbě domu.⁶⁵¹

Vysoce Vážený Příteli!

Blíží se tvůj svátek v nejkrásnějším měsíci máji, který snad za to, že se letos opzdil, tím skvělejším hávem se odívá a při všech svízelných radostný ohlas v nás probouzí. K Tomuto svátku přeji Ti z plna srdce všeho nejlepšího, především zdraví a spokojenost v rodině – vím, jak Ti její blaho na srdci leží. O sobě nemohu mnoho psát.

Jsem rád, že mohu nyní trochu do přírody – po celou zimu byl jsem jako vězeň, cesty do školy odpadly, společnost žádná, až na jedinou návštěvu p. prof. M. Naštěstí bylo práce dosti. Nyní opět nastává starost se stavbou. Po tolika odkladech píše p. stavitel, že mívá ji ukončít do konce června – nenastane-li prý neočekávaná překážka. Oplocení však není možno za nynějších poměrů provést. Nevím, mohu-li tomu věřit po tolika planých slibech a zklamáních. až bude stavba ukončena chci hned jeti do Pecky, abych odstěhoval věci uložené na různých místech a zařídil aspoň nejnútější úpravu. velice bych rád, aby nastaly klidnější časy a mohli bychom se společně vydati na zhlédnutí toho podkrkonošského kouta, který na Tebe tak dobrý dojem učinil. Dle Tvého minulého dopisu soudím, že po sloučení Rokycanska s Plzní sotva dojde ke Tvému pensionování.

Srdečně zdraví Tebe i Tvé drahé Štemberka J.

V Lidicích 12.5.1942

⁶⁵⁰ Dům postavený Josefem Štemberkou v Pecce, na straně je patrná pamětní deska, foto autorka 2007.

⁶⁵¹ Brabec L., *Aby nastalo sblížení...*, Lidová Demokracie, roč. 24, č. 207/1968, s. 2.

Milá Anežko!

Právě mi Marie ve Štáhlbově
se připojila keš pro Šteba dopis
a obdržela mu a medailon,
vše připojuje.

Cestovní, až bude stavba hotova,
bychom mohli přijet a odstěhovat
všecky věci. Cestování je nyní hodně
obtěžné a podle to Pecky bude pravo
všy den.

Srdceho pání

8. 6. 42

Josef

⁶⁵² Dopis faráře J. Štemberky adresován sestře 8.6.1942, PL, Muzeum PL, podsírka historická - fotografie, pořadové číslo: 10/86, evidenční číslo: 440.

Příloha č. 18- Fotografie matričního zápisu o narození Josefa Štemberky.⁶⁵³

1869		Číslo domu	Jméno dítěte	Náboženství		Pohlaví		Lože		Rodiče
Den	a měsíc narození			katolického	protestantského	mužského	ženského	manželského	nemanželského	
2	2 února	187	Josef	1	1	1				Štemberka Jan, katolík, domkář a kadeř v Peceč čís 187, manželský syn Jana Štemberky, baráčníka ve dhotě čís 16, a jeho manželky Františky, dcery Františka Horiana, fannilianta ve dhotě čís 36, obou z obce Novopavického, hejtmanství Jičínského.
Matusena' teta: Marie Souckova' ze dhoty čís 85. List brat. 1870 83. 299. a 1870 84. 325.			Křt. Václav Křivil, kaplan † kastelmu 10/6 1942 v Lidicích, kde byl farním.		13. 9. 1949 a. 638/19 67 I 1741					

člové	K m o t ř i	
	M a t k a	J m é n o
Marie, katolicka, manželka dcera Václava Bradle ra, sesare a obyvatel v Peceč čís 82, a jeho manželky Jo. hanny Nepomuceny, dcery Jana Struhlika, mistra pivo vovského čís 82, oba z obce Novopavického, hejtmanství Jičínského.	Jan Šimek. Marie Křivil	obchoďník v Peceč čís 7. manželka Horiana Pernyla, obchoďníka v Peceč čís 183.

⁶⁵³ Matrika narozených obce Pecka 1864 – 1879, SOA Zámorsk, Fond-Sbírka matrik východočeského kraje, signatura: 124-3445, inventární číslo: 6958, foto autorka 2007.

**Příloha č. 21 – Zápis z šesté třídy Josefa Štemberky z Třídního katalogu 1880/81
Obecné školy v Pecece.⁶⁵⁶**

Číslo	Jméno žákovo (rodinné a křestní)	Začal chodit do školy	Stáří, rodiště, vlast a náboženství žákovo	Jméno, stav a bydli otcovo aneb poručníka a stravovatele	Žák byl propuštěn ze školy	Předměty učebné																
						Oddělení	Nářstěra školní	Mravné chování	Přílnost	Vyučovací jazyk			Počty	Zeměpis a dějepis	Znalost věd přírodních	Znalost tvárných umění a jazyk křesťanský	Psaní	Zpěv	Tělocvik	Zenskú rubní práce	Německá řeč.	
										Čtení	mluvenice a pravopis	Sloh										
58	Štemberka Josef	16/9 16/9	2/1869 Pečča, Čechy, řím-kat.	Jan, řiadlec v Pecece č. 187.	II	/	/	/	2	/	/	/	2	2	2	2	/	/	/	/	/	/
59						/	/	/	1	/	/	/	2	2	2	2	/	/	/	/	/	/
60						/	/	/	1	/	/	/	2	2	2	2	/	/	/	/	/	/
61						/	/	/	1	/	/	/	2	2	2	2	/	/	/	/	/	/
62						/	/	/	1	/	/	/	2	2	2	2	/	/	/	/	/	/
63						/	/	/	1	/	/	/	2	2	2	2	/	/	/	/	/	/
64						/	/	/	1	/	/	/	2	2	2	2	/	/	/	/	/	/
65						/	/	/	1	/	/	/	2	2	2	2	/	/	/	/	/	/
66						/	/	/	1	/	/	/	2	2	2	2	/	/	/	/	/	/
67						/	/	/	1	/	/	/	2	2	2	2	/	/	/	/	/	/
68						/	/	/	1	/	/	/	2	2	2	2	/	/	/	/	/	/
69						/	/	/	1	/	/	/	2	2	2	2	/	/	/	/	/	/
70						/	/	/	1	/	/	/	2	2	2	2	/	/	/	/	/	/
71						/	/	/	1	/	/	/	2	2	2	2	/	/	/	/	/	/
72						/	/	/	1	/	/	/	2	2	2	2	/	/	/	/	/	/
73						/	/	/	1	/	/	/	2	2	2	2	/	/	/	/	/	/
74						/	/	/	1	/	/	/	2	2	2	2	/	/	/	/	/	/
75						/	/	/	1	/	/	/	2	2	2	2	/	/	/	/	/	/
76						/	/	/	1	/	/	/	2	2	2	2	/	/	/	/	/	/
77						/	/	/	1	/	/	/	2	2	2	2	/	/	/	/	/	/
78						/	/	/	1	/	/	/	2	2	2	2	/	/	/	/	/	/
79						/	/	/	1	/	/	/	2	2	2	2	/	/	/	/	/	/
80						/	/	/	1	/	/	/	2	2	2	2	/	/	/	/	/	/
81						/	/	/	1	/	/	/	2	2	2	2	/	/	/	/	/	/
82						/	/	/	1	/	/	/	2	2	2	2	/	/	/	/	/	/
83						/	/	/	1	/	/	/	2	2	2	2	/	/	/	/	/	/
84						/	/	/	1	/	/	/	2	2	2	2	/	/	/	/	/	/
85						/	/	/	1	/	/	/	2	2	2	2	/	/	/	/	/	/
86						/	/	/	1	/	/	/	2	2	2	2	/	/	/	/	/	/
87						/	/	/	1	/	/	/	2	2	2	2	/	/	/	/	/	/
88						/	/	/	1	/	/	/	2	2	2	2	/	/	/	/	/	/
89						/	/	/	1	/	/	/	2	2	2	2	/	/	/	/	/	/
90						/	/	/	1	/	/	/	2	2	2	2	/	/	/	/	/	/
91						/	/	/	1	/	/	/	2	2	2	2	/	/	/	/	/	/
92						/	/	/	1	/	/	/	2	2	2	2	/	/	/	/	/	/
93						/	/	/	1	/	/	/	2	2	2	2	/	/	/	/	/	/
94						/	/	/	1	/	/	/	2	2	2	2	/	/	/	/	/	/
95						/	/	/	1	/	/	/	2	2	2	2	/	/	/	/	/	/
96						/	/	/	1	/	/	/	2	2	2	2	/	/	/	/	/	/
97						/	/	/	1	/	/	/	2	2	2	2	/	/	/	/	/	/
98						/	/	/	1	/	/	/	2	2	2	2	/	/	/	/	/	/
99						/	/	/	1	/	/	/	2	2	2	2	/	/	/	/	/	/
100						/	/	/	1	/	/	/	2	2	2	2	/	/	/	/	/	/

Příloha č. 22 – Fotografie matričního zápisu o narození Jindřicha Štemberky v roce 1867.⁶⁵⁷

Dne 28 března 1867 Jindřich 1. 1. 1. Jan Štemberka, katolík, domkář a kovář v Pecece, manželský syn Jana Štemberky, baráčníka v Lhotě, č. 16. a manželky jeho Františky, rozené Františka Kociána, fannianta v Lhotě, č. 30 obou z okresu Novopavského, kraje Jičínského.

oči mu: tmavé, vlasy: hnědé, kaplana.

oči: Maria Součková z Lhoty, č. 25.

h. l. rodu 19. 11. 1867 č. 637149.

Podpis: W. Selmer

Podpis: C. C. C.

List matrik. 1867 č. 260. 1867 č. 99. 1867 č. 18. 1867 č. 260.

Marie, katolička, manželka dcera Václava Brávdlera, tesaře, a obyvatele z Pečky, č. 82. a manželky jeho Johanny Nepomuceny, rozené Jana Stuchlíka, mřtva v Pecece, č. 82. obou z okresu Novopavského, kraje Jičínského.

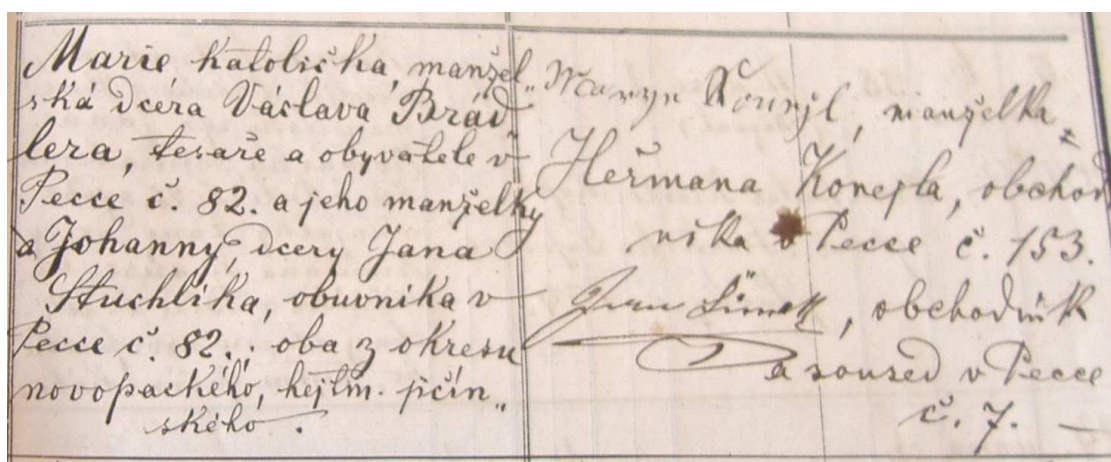
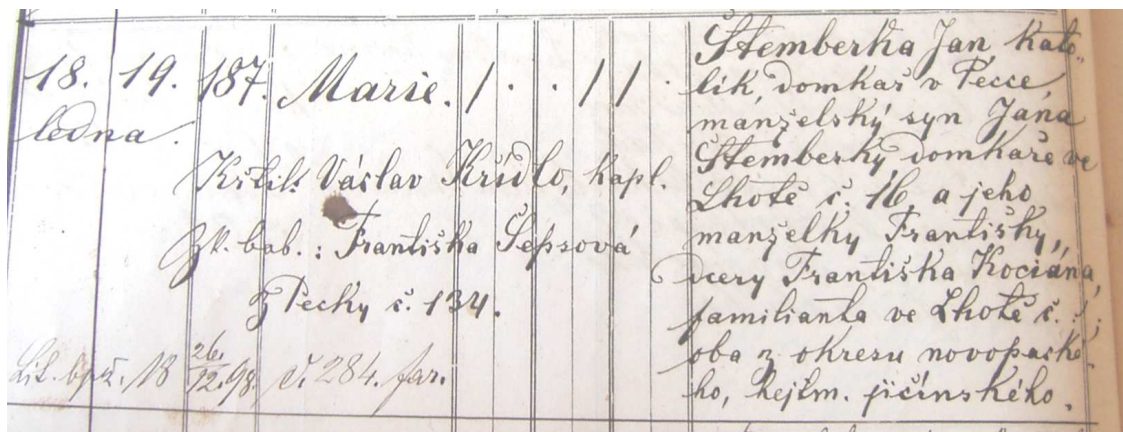
Podpis: Jan Pípek obchovník v Pecece, č. 7.

Podpis: W. C. K. manželka Heřmana Konejša, souseda v Pecece, č. 153.

⁶⁵⁶ Třídní katalog 1880/81, SOA Jičín, Fond - Obecná a měšťanská škola Pecka 1788 - 1970, kniha č. 113.

⁶⁵⁷ Matrika narozených obce Pecka 1864 - 1879, SOA Zámorsk, Fond-Sbírka matrik východočeského kraje, signatura: 124-3445, inventární číslo: 6958, foto autorka 2007.

Příloha č. 23 – Fotografie matričního zápisu o narození Marie Štemberkové v roce 1867.⁶⁵⁸

Příloha č. 24 – Bývalá budova jičínského gymnázia.⁶⁵⁹

⁶⁵⁸ Matrika narozených obce Pecka 1864 - 1879, SOA Zámorsk, Fond-Sbírka matrik východočeského kraje, signatura: 124-3445, inventární číslo: 6958, foto autorka 2007.

⁶⁵⁹ Památník státního čs. gymnasia Fr. Lepaře v Jičíně 1933, tisk Šmejca a spol., Jičín s.163 SOA Jičín, Fond-Lepařovo gymnázium Jičín, inventární číslo: 1003, kniha č. 797, foto autorka 2007.

Příloha č. 25 – Nová budova jičínského gymnázia.⁶⁶⁰

⁶⁶⁰ Památník státního čs. gymnasia Fr. Lepaře v Jičíně 1933, tisk Šmejce a spol., Jičín s.178 SOA Jičín, Fond-Lepařovo gymnázium Jičín, inventární číslo: 1003, kniha č. 797, foto autorka 2007.

Příloha č. 26 – Fotografie maturitního vysvědčení Josefa Štemberky.⁶⁶¹

Zkoušeného		Pag. 21.
a) <i>Štemberka</i> Josef Pecba Čechy	Postup studií	Jméno a stav otce (karakter, zaměstnání)
b) <i>Čechy</i>	<i>Br. 1882-188.</i> <i>na c. k. gymn.</i> <i>v Třebíči.</i>	<i>Jan Štemberka</i> <i>ukoltec</i> <i>v Pecce.</i>
c) <i>2. února 1869.</i>		
d) <i>Katolický.</i>		
Vysvědčení		Poznámky
Mravné chování	<i>uspokojivé</i>	Ke zkoušce připuštěn <i>v konferenci dne</i> <i>20. února 1890.</i>
Prospěch v náboženství	<i>výborný</i>	
v jazyku latinském	<i>chvalitebný</i>	Podrobil se zkoušce po <i>prvé.</i>
v jazyku řeckém	<i>chvalitebný -</i> <i>některé složitější pasáže.</i>	
v jazyku českém	<i>výborný</i>	
v zeměpise a dějepise	<i>výborný - spíše méně</i>	
v matematice	<i>dobře</i>	
ve fyzice	<i>dobře</i>	
v přírodopise	<i>chvalitebný</i>	
ve filosofické propaedeutice	<i>dobře</i>	
<i>v jazyku německém</i>	<i>dobře</i>	} <i>známka</i> <i>summa.</i>
<i>v slovesku</i>	<i>dobře</i>	
<i>ve zpěvu</i>	<i>chvalitebný</i>	
Výsledek zkoušky	<i>uspokojivý</i>	Datum vysvědčení <i>dne 4. března 1890.</i>

Form. E. vnitř. arch.

⁶⁶¹ Katalog maturitní 1889/90, SOA Jičín, Fond- Lepařovo gymnázium Jičín, inventární číslo: 31, foto autorka 2007.

Příloha č. 27 – Nový kostel sv. Petra a Pavla v Čestíně.⁶⁶²

Příloha č. 28 – Hlavní oltář kostela sv. Petra a Pavla.⁶⁶³

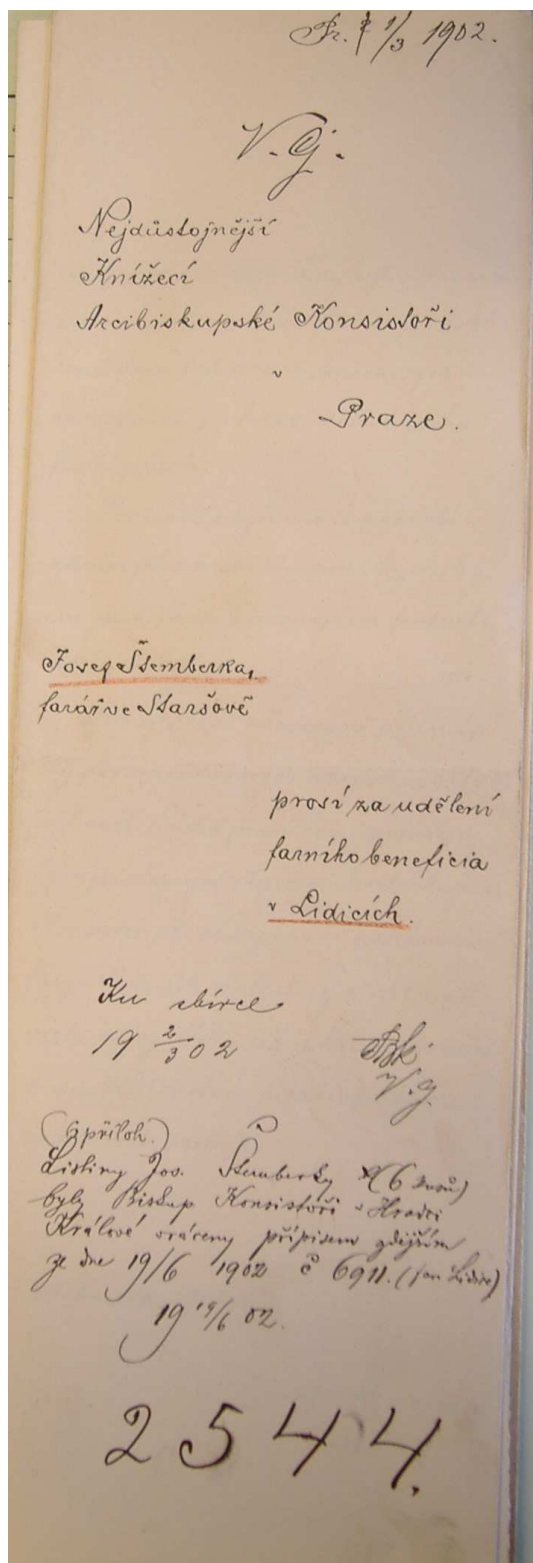

⁶⁶² http://www.medvedito.wz.cz/Zamecek/historie_cestin.htm

⁶⁶³ http://www.medvedito.wz.cz/Zamecek/historie_cestin.htm

**Příloha č. 29 – Žádost Josefa Štemberky o přidělení fary v Lidicích, z roku 1902,
podaný z působiště ve Stašově.⁶⁶⁴**

list 1:

⁶⁶⁴ Návrhy na obsazení benefícia Lidice, NA, Fond- APA III., inventární číslo 1338, kartonu č. 1863, foto autorka 2008.

Nejdůstojnější

Knížecí Arcibiskupská Konsistoři!

Vnejhlubší úctě podepsaný osměluje se o propůjčení farního benefícia v lidických pohorů žádati a to na příkladi následujících životů:

1. Narodil se jako syn katolických rodičů v Pece v hejtmanství Třebíčském dne 2. února 1859.
2. Věnoval se studium gymnasijským na c. k. gymnasiu v Třebíči, kde r. 1890. maturitní zkoušku s prospěchem chvalitebným se podrobil. Studia bohoslovecká konal v Hradci Králové s prospěchem výborným - od r. 1890-1894.
3. Zkoušku farního konkursu podrobil se v dubnu r. 1899.
4. Po vysvěcení svém byl ustanoven kooperátorem v Lestíně, kde setrval

list 3:

až do r. 1899., kdy byl ustanoven administrátorem ve Staršově, na kterou faru byl dne 16. února 1900. investován, a kde až dosud jako farář působí.

Poněvadž kdějším drsně podněl zdraví jeho neověděl, přál by si, by mu jiná fara s mírnějším podněl udělena byla.

Slíbujíc se se všemožně přičiní, by povinnostem svým v každém ohledu vyhověl. Tudy prosí conejnějším, by nejdištojnějším Amžecím Arcibiskupským Konsistorem při obsazování uprázdněné fary v Lidicích milosliivně přičel naň vzíti a jej Jeho cí. a král. Apoštol-škému Veličenslvu jakožto patronovi odporučiti ráčila.

Familiárad ve Staršově dne 20. února 1902.

Fovej Šemberka,
farář.

Příloha č. 30– *Kostel Nanebevzetí P. Marie ve Stašově.*⁶⁶⁵

Příloha č. 31 – *Kostel Nejsvětější Trojice v Kolči.*⁶⁶⁶

⁶⁶⁵ <http://www.obec-stasov.cz/galerie/kostel/slides/51.html>

⁶⁶⁶ <http://www.kostely.tnet.cz/images/fotky/obr4072.jpg>

Příloha č. 32 – Fotografie Josefa Štemberky.⁶⁶⁷

⁶⁶⁷ Foto Josefa Štemberky, PL, Muzeum PL, podsbírka Staré Lidice-fotoarchiv, pořadové číslo: 47F, evidenční číslo: 2681

Příloha č. 33 – Křestní a rodný list lidického dítěte, podepsaný Josefem Štemberkou z roku 1938.⁶⁶⁸

Republika Československá. Republica cecoslovaca.		Arcidiecéze: <i>pražská</i> Archidioecesis:	
Okresní úřad - Magistrát: <i>Kladno</i> Officium districtus:		Vikariát: <i>kladenský</i> Vicariatus:	
Okres soudní: <i>Muhroš</i> Districtus judicialis:		Fara: <i>Lidice</i> Paroecia:	
Č. Exh. <i>604</i>		Testimonium baptismale.	
Matriky křestní: Libri baptizatorum		Kniha <i>VIII</i> Tomus	List <i>108</i> Folium
		číslo řadové Num. currens	
Den, měsíc a rok Dies, mensis, annus nativitatis et baptismi		narození <i>19. 5. 1938</i> t. j. dne <i>19.</i> léta: <i>tisícého devátého</i> <i>hromadného</i> křtu: <i>25. 5. 1938</i>	
Jméno křtícího Nomen baptizantis		<i>Josef Štemberka, farář</i>	
Jméno pokřtěnce Nomen baptizati		<i>Jaroslav</i>	
Náboženství Religio		Pohlaví Genus	Lože Torus
Místo narození Locus nativitatis		Pohlaví Genus	Lože Torus
Otec Pater jméno a příjmení, povolání a postavení v povolání, jeho otec a matka, místo narození, číslo domu, okres soudní, okresní úřad		Okresní soud: <i>Muhroš</i> úřad - Magistrát: <i>Kladno</i>	
Matka Mater jméno a příjmení, její otec a matka, místo jejího narození, číslo domu, okres soudní, okresní úřad		<i>Nedelav Müller, hradní dělník v Lidicích č. 57, manželka Lidicích č. 38, mř. otec Josefa Müllera, domovův Lidicích č. 33, a Marie Komarová ze Hrošovic č. -</i>	
Kmotrové Patrini jméno, příjmení, povolání a obydlí		<i>Marie rozená Šebrová z Libochovic č. - rozena Praha III, hejtmanská Praha XVI, mř. otec Antonína Šebra, dělník v Lidicích č. 17, a Anny z Hradčovic ze Benátsk Bradu č. 170.</i>	
Kmotrové Patrini jméno, příjmení, povolání a obydlí		<i>Jan Müller, hradník v Lidicích č. 53.</i>	
Porodní asistentka Obstetrix		<i>Františka Chaloupecká ze Hrošovic.</i>	
Poznámka Adnotatio			
Na důkaz toho stůj zde podpis a pečť farního úřadu. In quorum fidem manu propria subscripsi et sigillo parochiali munivi.			
Farní-děkaný úřad v <i>Lidicích</i> 17. července 1938. Officium parochiale - decanale in			
			
			

⁶⁶⁸ Křestní a rodný list podepsal farář J. Štemberka, PL, Muzeum PL, podsbírká historická - fotografie, pořadové číslo: 119/85, evidenční číslo: 326.

Příloha č. 34 – Oddací list obyvatel z Makotřas, podepsaný Josefem Štemberkou z roku 1941.⁶⁶⁹

Protoktorat Böhmen und Mähren.
 Protektorát Čechy a Morava.

Trauwungs-Schein
Oddací list

Erzdiočese: *prošívání*
 Arcidiecése: *prošívání*
 Vikariát: *Bladenovský*
 Vikariát: *Bladenovský*
 Pfarre: *Lidice*
 Fara: *Lidice*

Nr. Exh. *2446*
 Č. j. *2446*

Trauungsmatrik:
 Matriky oddaných:

Buch: *IX* Blatt: *42* Post-Nr.:
 Kniha: *IX* List: *42* Číslo řadové:

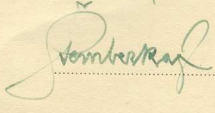

Tag, Monat u. Jahr der vorgenommenen Trauung Den, měsíc a rok oddávky	Am <i>16. 11. 1941</i> d. i. am <i>16</i> Dne <i>16</i> t. j. dne im Jahre: Ein Tausend <i>devět</i> Hundert <i>štyřicet</i> und <i>šest</i> léta: tisíců stého	
Vor- und Zuname, Stand-, Wohn- und Geburtsort, Haus-Nr., ehemaliger Wohnort, Haus-Nr., Bezirksbehörde; Vor- und Zuname und Stand der Eltern, deren Wohnort, Haus-Nr. und Religion Jméno a příjmení povolání, obydli, místo narození, okres soudní a okresní úřad; jméno, příjmení a stav rodičů, obydli jejich a náboženství	Bräutigam Zenich <i>Dobruška Lorencová, narozená v Makotřasích č. 51, manželka s Makotřasích č. 51, má syny Josefa Lorencova č. 41, bratry a N. Makotřasích č. 41, a Marii Pluháčkovu, Lidicích č. 20X</i>	Braut Nevěsta <i>Olga Tomová s Makotřasích č. 28, manželka s Chodovými č. 18, v. h. z Lidic, dcera Josefa Tomy, lidického mistra s Makotřasích č. 28, a Marie Hlavkové z Chodov č. 18</i>
Religion Náboženství	<i>katolická</i>	<i>katolická</i>
Stand Stav	<i>svobodný</i>	<i>svobodný</i>
Alter Věk	<i>mar. 9. 3. 1915.</i>	<i>mar. 13. 1920.</i>
Trauernder Priester Kněz oddávající	<i>Josef Štemberka, farář</i>	
Beistände Svědkové oddávky	<i>Karel Štáhl, hudebník v Lidicích č. 55. Jiří Tomka, elektrotechnik v Makotřasích č. 28.</i>	
Die Verkündigung geschah Prohlášky staly se	<i>26. X. 1941.</i>	
Anmerkung Poznámka		

Urkund dessen die Unterschrift und das Siegel des Pfarr-Dekanal-Amtes.
 Na důkaz toho stůj zde podpis a pečeť farního-děkanického úřadu.

Pfarr-Dekanal-Amt in *Lidicích* am *21. listop.* 1941.
 Farní-děkanický úřad v *Lidicích* dne

Druck und Verlag der Č. A. T. Böhmisch-Mährische Druck- und Verlagsanstaltengesellschaft in Prag - III, 7. - Náchodský vrbáčův.
 Tiskem a nákl. Č. A. T. Československých akciových tiskárenských a vydavatelství podniků v Praze. - S. 16. - III, 7. - Půllák vyřizovan, 10.000 413949

⁶⁶⁹ Oddací list z Starých Lidic, PL, Muzeum PL, podsběrka historická - fotografie, pořadové číslo: 5/89, evidenční číslo: 512.

Příloha č. 35 – Fotografie pohřebního průvodu vedeného Josefem Štemberkou.⁶⁷⁰

Příloha č. 36 – Josef Štemberka při mši v lidickém kostele.⁶⁷¹

⁶⁷⁰ *Pohřeb Lidice*, PL, Muzeum PL, podsbírka Staré Lidice-fotoarchiv, pořadové číslo: 120A, evidenční číslo: 2407.

⁶⁷¹ *Hlavní oltář (i Josef Štemberka)*, PL, Muzeum PL, podsbírka Staré Lidice – fotoarchiv, pořadové číslo 46B, evidenční číslo 2407.

Příloha č. 37 - Seznam obyvatel domu č. p. 1, z roku 1941.⁶⁷²

Obec Lidice Dům č. p. 1, č. nové (orientač.)

Čtvrť (osada) 11 **BYTOVÝ SEZNAM** Poschodí 1

Ulice _____ Byt (číslo) _____

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Popisové číslo	Jméno a příjmení	Den, měsíc a rok narození	Místo narození (obec, polit. okres, u ciziny stáť)	Státní příslušnost	Poměr k majiteli bytu (majitel bytu, příslušník rodiny, zaměstnanec, podnájemník, návštěvník atd.)	Povolání (zaměstnání) a bližším označením druhu	Den, měsíc a rok kdy ubytování v domě začalo	Přesné označení všech předchozích ubytování po 1. lednu 1939 (obec, polit. okres, u ciziny stáť)	Trvalé bydliště (obec, polit. okres, u ciziny stáť)	Podle majitele bytu a ubytovacích odvětvových, které nejsou plus, minus domácnosti majitele bytu	Poznámky o změně dat uvedené ve sloupcích 12 a 13, nebo jiných skutečnostech	
1	Josef Stemberka	2. 2. 1869	Pečkov Horní Bělá	č.	údržebník bytu	farář	7. 9. 1909	Lidice	Lidice	Podnájemník		
2	Antonie Škodlová	1. 10. 1884	Křemýž		domácnost vedoucí		7. 9. 1909					

Tiskopis A 3 3 a 3 B vl. nar. č. 14/1939 Sb. II

STÁTNÍ ÚŘAD PRO ÚDAJE OBYVATEL
Kladno
12. 12. 1941
P. 7

⁶⁷² Bytový seznam, SOA Kladno, Fond – Společnost pro obnovu Lidic a Ležáků, Farní úřad v Lidicích, karton č. 93, signatura 0.10, inventární číslo 364, foto autorka 2007.

Příloha č. 38 – Osobní list Josefa Štemberky.⁶⁷³

Štemberka Josef
ord. 1894.

Farář v Staršově, diec.
Kralupy nad Vltavou.

od 1/2 1907	farář v Holéřích (1400 K. bern. Starš.)	I. 8. 1907 pro 31.
do 31. 7. 09		
od 1. 8. 09	11.531 1907	IV. 07
12. 74	na 1914 66K 60	376
175.775	" 1908 333 " 33	
	27. 1909 200 "	
od 1. 12. 09	státní úřad administrativní pro ve Větronicích.	4
do 30. 7. 1909.	4635	
od 1. 8. 09	farář v Lidčicích 1800K. - Imhoř 10.001.	III. 09. 7. 95
N. 15943 od 1. 1. 1909 (pauza v Holéřích)		
od 1. 1. 1909	300K	III. 190 7. 17
od 1. 11. 1909	400K	V. 14 7. 75
1171 Expositorium 1916		
107/19	12. 4529 386631	od 7. 18 K. 1400 IV. 198 6. 274
od 1. X. 1919	rozjímání	I. 1921
14090 1910	Konjura 1100K	2. 21K
od 1. listopadu 1920	rozjímání 1600K	I. 1922 2. 36
17883 7923	anib. nohram.	
od 1. listopadu 1925	rozjímání 1800K	
15410 1925	rozjímání 1800K	
16550 7937	od 1. ledna 1932 rozjímání pro Biskupství;	
543 1933	rozjímání Konvikar. radou	
1710	VI. 1942. (rozjímání)	

⁶⁷³ Osobní spisy duchovních, NA, Fond - APA III., inventární číslo 1511, karton č. 342, foto autorka 2008.

Příloha č. 39 – Doklad rodového původu lidického obyvatele, vystavený Josefem Štemberkou roku 1941.⁶⁷⁴

Protectorát Čechy a Morava.

Politický okres: Kladno

Čís. jedn.: 1565.

Bez kolku.

Ausfertigt laut Pat. 5 der Regierung
 vers. d. d. 11. März 1899 Nr. 166/1939 Slg.
 für den amtlichen Abatummensnachweis
 Vykotováno podle pat. 5 vč. d. d. 11. března
 č. 166/1939 Slg. pro úřední důkaz
 rodového původu.

Arcidiecése: pražská

Diecése: _____

Vikariát: Kladenský

Fara: Lidice

Výtah z matriky narozených.

Platí jen pro úřední důkaz rodového původu

Matrika: _____, kniha: III., list: 38., poř. čís.: _____

Den, měsíc a rok	narození <u>10. června 1853.</u> křtu <u>11.</u>
Jméno (křestní) a příjmení	<u>Josef Kocmel</u>
Náboženství - původ - pohlaví	<u>katol. mužská, manž.</u>
Místo narození (polit. okres)	<u>Lidice - Kladno</u>
Otec (jméno a příjmení, náboženství, povolání, bydliště, příp. místo narození a jména rodičů, jak a pokud jest to obsaženo v matričním zápisu)	<u>Kocmel Antonín, korvák Lidice, syn Josefa Kocmela, korváka Lidice a Kateřiny r. Chudomilové z Korvák</u>
Matka (jméno a příjmení (i rodné), náboženství, povolání, bydliště, příp. místo narození a jména rodičů, jak a pokud jest to obsaženo v matričním zápisu)	<u>Maries, dcera Josefa / Landavla, chalupníka z Brodské, u Bunc. r. Moravce.</u>
Poznámka	

Na důkaz toho vlastnoruční podpis podepsaného a připojené úřední razítko

Farní (děkanský) úřad v Lidicích, dne 16. srpna 1941.

L. S.

Štemberka J.
 podpis.

Čís. skl. 180 I čes.
 Druckerel des Protectorates Böhmen und Mähren in Prag.
 Tiskárna Protectorátu Čechy a Morava v Praze. — 8490-40.

⁶⁷⁴ Výtah z matriky narozených vystavený J. Štemberkou, PL, Muzeum PL, podsbírka historická - fotografie, pořadové číslo 17/86, evidenční číslo 447.

Příloha č. 40 – Odpověď na dopis Jindřicha Skopce týkající se historie fary a kostela.⁶⁷⁵

Veledůstojný pane!

V r. 1805 byl farářem v Lidicích Jakub Riedl. (od r. 1803-16, † 28.12. 1816) Obraz jeho je na faře. napsal do pamětní knihy poznámky o Napoleonovi, o bitvě u Lipska aj. (uvedeno v celosvětovém překladu.):

„Francii jsi zdolal postupně, plýtvaje zlatem, málo jen bojem, vše lstí, pranic však cestou práva.“ Končí: „Naplníš v krátké době svůj osud při ústí Nilu, jak Tobě předpověděl věštící kdysi prorok – 14.5.1809 Vítězný vždy, též konsul první, král budeš, i císař, ale po pěti zimách smutná smrt Tě čeká. opětně mír zlatý se navrátí do našich krajů, rozkveté zbožnost zas, víra též bez poskvrny.“

Nástupce J. Riedla (J. Bezděka) připojil: (poznámka red.: uvádíme v českém překladu):

„Ještě za života J. Jakuba Riedla roku 1813 ukončil mír francouzskou válku po porážce Francouzů na pláních u Lipska a v Sasku. Po uzavření tohoto míru byl prohlášen pánem buštěhradského panství velkovévoda etruský (toskánský), především wurburský a žil v klidném držení do r. 1824 – 18.6. . Po jeho smrti byl prohlášen majitelem panství prvorozený syn, kníže Leopold.“

O dalším pamětní kniha mlčí.

Panství buštěhradské, k němuž Lidice patřily, dostalo se pak do majetku soukromých rodinných statků habsburských.

Přesný den v pamětní knize neudán – stalo se tak jistě před r. 1850, protože v dalším zmiňuje se pamětní kniha: „11.3.1850 navštívil Buštěhrad císař Ferdinand Dobrotivý“, který po své abdikaci r. 1848 delší čas tam sídlil, a dle ústního podání (...) rád z okna rozhazoval mládeži měděné peníze.

Po převratu 1918 dostalo se panství buštěhradské s lidickým kostelem i farou v majetek Československé republiky pod patronátem ministerstva zemědělství.

Ostatky mučedníka Prima, převezené přímo z Říma do Lidic dne 21.8. 1736 za papeže Benedikta XIII vévodkyní Annou Marií Františkou Toskánskou .

Nyní jsou v původním stavu uloženy ležmo ve skleněné skříni vzadu, za hlavním oltářem.

Na faře jsou mj. obrazy: 1. velkovévodkyně Anny Marie Františky Toskánské; 2. její dcery (Julie?). 3.- jejího manžela Klementa Františka, vévody bavorského – pak farářů: Vacka, Procházky, Riedla, Bezděky, Laglera.

V Lidicích 11.3.1936

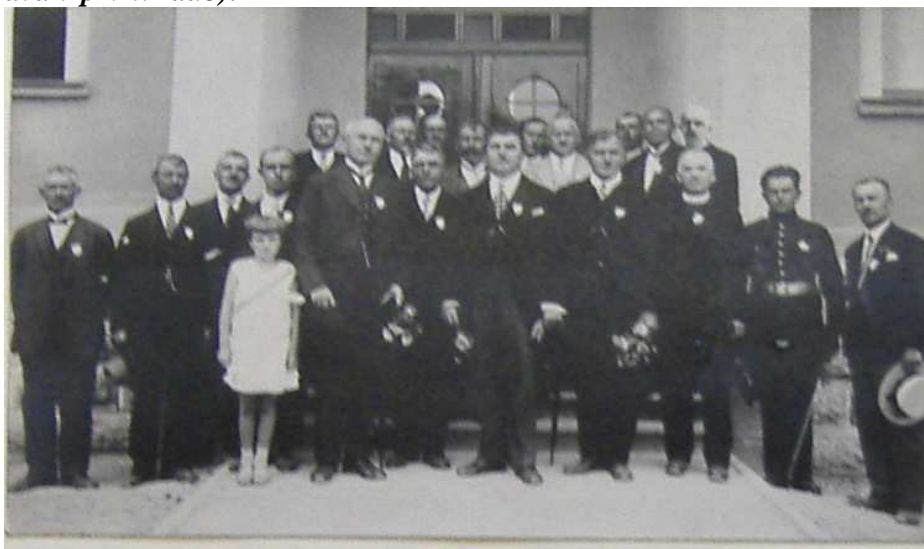
V hluboké úctě Josef Štemberka

⁶⁷⁵ Dokument vzácné hodnoty Z dopisu P. Štemberky, Lidová Demokracie, 10.6.1972, roč. 28, č.135, s. 10.

Příloha č. 41 - Josef Štemberka se včelínem.⁶⁷⁶

Příloha č. 42 – Fotografie při slavnostním otevření školy ve Hřebči (Josef Štemberka je třetí z prava v první řadě).⁶⁷⁷

⁶⁷⁶ Foto Josefa Štemberky-včely, PL, Muzeum PL, podsбірka Staré Lidice-fotoarchiv, pořadové číslo: 47B, evidenční číslo: 2407.

⁶⁷⁷ Pamětní kniha Masarykovy jubilejní základní školy v Hřebči, Masarykova jubilejní základní školav Hřebči 1929, foto autorka 2008.

Příloha č. 43 – Fotografie zápisu učitele náboženství v hřebečské škole (chybí farářova fotografie).⁶⁷⁸

Učitelé náboženství.

<p>Rím. katolický. Josef Štemberka, naroden v Pece (okr. Nová Paka) 2. února 1869. Vychodil obecnou školu v Pece, gymnasium v Jicině. Teologii studoval v Hradci Králové. V duchovní správě od října 1894 jako kooperátor v Cestíně, administrátor ve Staršově, kde byl ustanoven farářem. Jako farář působil dále v Količi a v Lidicích, kde působí dosud. Vzpůrcy v Lidicích a ve Hřebči.</p>	<p>Josef Štemberka, farář v Lidicích.</p>
---	---

Příloha č. 44 – Dopis Josefa Štemberky ze dne 7. 6. 1942 panu řídícímu.⁶⁷⁹

451

P. J. Pane řídící!

V úterý 9. VI. namohl přijíti.
Mohl bych být v pondělí 8. VI.
a to ve středě 10. VI.
Pevně mi uvěřte, že jsem
schodl.

P. J. Št.

Josef Štemberka

P. J. Vážený pane řídící, o 3. 6.
přijímám, ať v 8. 6.
vstoupím

J. Š.

⁶⁷⁸ Pamětní kniha Masarykovy jubilejní základní školy v Hřebči, Masarykova jubilejní základní školav Hřebči, 1929, foto autorka 2008.

⁶⁷⁹ Dopis J. Štemberky, PL, Muzeum PL, podsбірka historická - fotografie, pořadové číslo: 21/86, evidenční číslo: 451.

Příloha č. 45 - Zápis o udělení řádu T. G. M Josefu Štemberkovi v roce 1992.⁶⁸⁰

in memoriam

Matr. čís.: -		Poř. čís.: 1. 36/-
1.	Příjmení:	Štemberka
	Jméno:	Josef
2.	Titul, hodnost, zaměstnání:	Patel
3.	Občan státu:	ČAPR
4.	Datum narození:	2. 2. 1868
5.	Bydliště:	
6.	Navrhovatel:	FJ ČAPR, FČNR, FČNR, vl. ČAPR a ČR
7.	Důvody:	za vynikající zásluhy o demokracii a lidská práva
8.	Datum rozhodnutí prezidenta republiky: převzedy vl. ČAPR č.j.:	28. 10. 1992 200. 250/90
9.	Řád osobně předal: (datum)	premiér Jan Strašný na PH 28. 10. 92 předal dr. Čermákové x)
10.	Řád byl odeslán:	
11.	Dosavadní čís. státní vyznamenání:	
12.	Poznámky:	x) vráceno. 16. 12. 92 p. kancelář Dobrovský Ludmila Lojzová (200. 275/92 - 10. 11. 92)

T2.70

⁶⁸⁰ Řádové matriky, AKPR, č.j.200275/92.

Příloha č. 46 - Pamětní deska Josefa Štemberky umístěná na kostele sv. Bartoloměje v Pecce.⁶⁸¹

Příloha č. 47 – Ulice v nových Lidicích pojmenovaná po Josefu Štemberkovi.⁶⁸²

Příloha č. 48 – Zvukový záznam rozhlasové inscenace J. Horáka Očitý svědek 1992.
(záznam uveden na přiloženém CD)

Příloha č. 49 – Zvuková nahrávka Milana Báchorka Lidice, Panton, Praha 1995.
(záznam uveden na přiloženém CD)

⁶⁸¹ Pamětní deska na kostele sv. Bartoloměje v Pecce, foto autorka 2007.

⁶⁸² Ulice v nových Lidicích, foto autorka 2008.

14. Seznam příloh:

Příloha č. 1 – <i>Tabulka přehledu jednotlivých povolání lidických mužů.</i>	13434
Příloha č. 2 – <i>Kostel sv. Martina biskupa.</i>	13434
Příloha č. 3 – <i>Kaplička sv. Salvátora.</i>	135
Příloha č. 4 – <i>Kaplička sv. Anny.</i>	135
Příloha č. 5 – <i>Vnitřek zničeného kostela sv. Martina biskupa.</i>	11366
Příloha č. 6 – <i>Hlavní oltář kostela sv. Martina biskupa.</i>	11366
Příloha č. 7 – <i>Boční oltář v kostele sv. Martina biskupa.</i>	137
Příloha č. 8 – <i>Oltář v presbytáři kostela sv. Martina biskupa s ukřižovaným Kristem, sv. Janem, Pannou Marií a Máří Magdalenou.</i>	137
Příloha č. 9 – <i>Dva zachráněné tympány z kostela sv. Martina biskupa.</i>	138
Příloha č. 10 – <i>Kostel sv. Bartoloměje v Pecce.</i>	138
Příloha č. 11 - <i>Fotografie matričního zápisu o sňatku rodičů Josefa Štemberky.</i>	139
Příloha č. 12 - <i>Fotografie Josefa Štemberky s otcem.</i>	139
Příloha č. 13 – <i>Rodný domek Josefa Štemberky, před ním matka se sestrou.</i>	140
Příloha č. 14 – <i>Plán nového domu č. p. 187.</i>	140
Příloha č. 15 – <i>Nový dům postavený Josefem Štemberkou.</i>	141
Příloha č. 16 – <i>Dopis Josefa Štemberky zmiňující se o stavbě domu.</i>	141
Příloha č. 17 – <i>Dopis Josefa Štemberky sestře Anežce do Pecky.</i>	142
Příloha č. 18- <i>Fotografie matričního zápisu o narození Josefa Štemberky.</i>	143
Příloha č. 19 – <i>Škola v Pecce.</i>	144
Příloha č. 20– <i>Zápis z první třídy Josefa Štemberky z Třídního katalogu 1875/76 Obecné školy v Pecce.</i>	144
Příloha č. 21 – <i>Zápis z šesté třídy Josefa Štemberky z Třídního katalogu 1880/81 Obecné školy v Pecce.</i>	145
Příloha č. 22 – <i>Fotografie matričního zápisu o narození Jindřicha Štemberky v roce 1867.</i>	145
Příloha č. 23 – <i>Fotografie matričního zápisu o narození Marie Štemberkové v roce 1867.</i>	146
Příloha č. 24 – <i>Bývalá budova jičínského gymnázia.</i>	146
Příloha č. 25 – <i>Nová budova jičínského gymnázia.</i>	1477
Příloha č. 26 – <i>Fotografie maturitního vysvědčení Josefa Štemberky.</i>	148
Příloha č. 27 – <i>Nový kostel sv. Petra a Pavla v Čestíně.</i>	149
Příloha č. 28 – <i>Hlavní oltář kostela sv. Petra a Pavla.</i>	149

Příloha č. 29 – <i>Žádost Josefa Štemberky o přidělení fary v Lidicích, z roku 1902, podaný z působiště ve Stašově.</i>	150
Příloha č. 30– <i>Kostel Nanebevzetí P. Marie ve Stašově.</i>	153
Příloha č. 31 – <i>Kostel Nejsvětější Trojice v Kolči.</i>	153
Příloha č. 32 – <i>Fotografie Josefa Štemberky.</i>	154
Příloha č. 33 – <i>Křestní a rodný list lidického dítěte, podepsaný Josefem Štemberkou z roku 1938.</i>	155
Příloha č. 34 – <i>Oddací list obyvatel z Makotřas, podepsaný Josefem Štemberkou z roku 1941.</i>	156
Příloha č. 35 – <i>Fotografie pohřebního průvodu vedeného Josefem Štemberkou.</i>	157
Příloha č. 36 – <i>Josef Štemberka při mši v lidickém kostele.</i>	157
Příloha č. 37 - <i>Seznam obyvatel domu č. p. 1, z roku 1941.</i>	158
Příloha č. 38 – <i>Osobní list Josefa Štemberky.</i>	159
Příloha č. 39 – <i>Doklad rodového původu lidického obyvatele, vystavený Josefem Štemberkou roku 1941.</i>	160
Příloha č. 40 – <i>Odpověď na dopis Jindřicha Skopce týkající se historie fary a kostela.</i>	161
Příloha č. 41 - <i>Josef Štemberka se včelínem.</i>	162
Příloha č. 42 – <i>Fotografie při slavnostním otevření školy ve Hřebči (Josef Štemberka je třetí z prava v první řadě).</i>	162
Příloha č. 43 – <i>Fotografie zápisu učitele náboženství v hřebečské škole (chybí farářova fotografie).</i>	163
Příloha č. 44 – <i>Dopis Josefa Štemberky ze dne 7. 6. 1942 panu řídícímu.</i>	163
Příloha č. 45 - <i>Zápis o udělení rádu T. G. M Josefu Štemberkovi v roce 1992.</i>	164
Příloha č. 46 - <i>Pamětní deska Josefa Štemberky umístěná na kostele sv. Bartoloměje v Pecce.</i>	165
Příloha č. 47 – <i>Ulice v nových Lidicích pojmenovaná po Josefu Štemberkovi.</i>	165
Příloha č. 48 – <i>Zvukový záznam rozhlasové inscenace J. Horáka Očitý svědek 1992.</i> na přiloženém CD	
Příloha č. 49 – <i>Zvuková nahrávka Milana Báčorka Lidice, Panton, Praha 1995.</i> na přiloženém CD	

15. Jmenný rejstřík

Abraham: 110
Albert, korektor duchovenstva: 21
Albrecht, Václav Eusebius z Valdštejna: 44
Babůrek: 103
Balbín, Bohuslav: 44
Báchorek, M.: 95, 165
Benedikt XIII.: 24, 161
Benedikt XV.: 72, 79
Beneš, Eduard: 86, 102
Beneš, Ferdinand: 47
Bezděka, Jan (farář): 26, 161
Bezdužičtí z Kolovrat: 16, 22, 39
Běťík, Alois: 67
Bieberstein: 67
Bohdálecký, malíř: 28
Bonaventura, Jindřich: 60
Böhm, Josef: 49
Böhme, H.: 17, 91, 105
Bohuněk (vladyka): 15
Bohuta, z Lidic: 21
Brabec, Václav: 72
Bradley, John: 66
Braník, z Lidic: 15
Brádlarová, Marie: 35
Brychta, Antonín: 47
Bublík, Josef: 54, 63
Buda, hraběnka: 15
Bürger, W.: 65
Cejnek, František: 113
Conorius, Valentin: 44
Coudenhove, Max: 87
Czupková: 52, 61
Čermín: 118

Čeřovská: 37
Danda, Alois (farář): 27
Daschl, Joachimem: 111
David (král): 108
David, Tomáš: 59, 82
d'Este, František Ferdinand: 70, 84
Dítě, Jiří: 70
Dobrotivý, Ferdinand: 16, 26, 161
Dobřech, z Lidic: 15
Domabyl, Gustav: 47
Drtina, Prokop: 40
Duchek (farář): 22
Erben, Karel Jaromír: 36
Exner, Jiří (farář): 23
Fechtner, Josef: 67, 91, 117, 122, 124
Felkl: 103
Fiala, František Xaver: 47
Fischl, Viktor: 20
Frank, K. H.: 17, 67, 117, 118, 122
František Josef I.: 86
Friebl, Antonín: 26
Frýdek, Alois: 47
Gail, Josef: 85
Gebauer, Jan: 45
Geschke, H. U.: 17, 61, 106
Goldner, J.: 25
Gorazd (biskup): 119
Grospič, J.: 33
Haaser, Heřman: 48
Habsburkové: 16
Hampl, Fr. Xaver: 47
Harant, Kryštof z Polžic a Bezdružic: 34, 39
Hausschildtem, Jan František (farář): 23
Havran, Karel: 49

Hácha, Emil: 86
Hedvika, dědička po Slaviborovi: 22
Hejma, František: 17
Hellich, mistr: 49
Herben, J.: 40
Hereš (vladyka): 22
Herodes: 108
Heydrich, R.: 18, 19, 113, 115
Hloušková, Anna Marie: 45
Hoffmeister, Adolf: 13, 90, 112-116, 124
Holm, Gustav: 20, 90, 112
Horák, J.: 12, 90, 112, 116, 124, 165
Horák, Karel: 85
Hořík, Vojtěch: 17
Hospodin: 101, 110
Houdek, Vojtěch (farář): 27
Hrabětová, Anna: 82
Hradba, Karel Jan: 23
Hroník, Josef: 101, 105
Huber: 65, 98
Hus, Jan: 16
Huyn, Pavel: 71
Hůja: 83
Chmel, Matyáš: 59
Chrudoš: 14
Jan, z Makotřas: 16, 21
Jan, z Mešna (farář): 21, 22
Jankovec, Vladimír: 82
Jelínek, Václav: 35
Jeřábek, Quido: 36, 52, 58
Ješek (vladyka): 15
Jirásek, Alois: 40
Jirasová-Podhorová (rozená Studničková), Miloslava: 52, 62
Joannides, Tomáš: 22

Job: 108
Jung, J.: 111
Jung, z Kladna: 54
Kajnek, Josef: 119
Kalibová, M.: 52
Karel, I.: 57, 86
Karel František Josef: 86
Kašpar, Karel: 71, 72
Kámen, František: 81-82, 85
Klouček, J.: 67
Kociánová, Františka: 35
Kočka, V.: 15
Kolbe, M. Maxmilián: 10
Konejlová, M.: 37
Konopka, Vl.: 15, 66, 105
Koránek, Jan z Lumensteinu: 23
Kordač, František: 71, 72
Korutanský, Jindřich: 15
Kovařovský, Emanuel: 64, 105
Kovařovský, Václav: 54
Kovář, Karel: 25
Kramář, Oldřich: 47
Kramolín, Václav: 34
Kristus: 29, 30, 41, 42, 71, 91, 100, 108, 109, 110, 123, 137
Kropáč, František: 13, 90, 97-102, 123
Křelina, František: 12, 90, 97, 99, 102, 104-111, 123, 125
Křišťan (farář): 21
Kukula, Otakar: 45
Kulhavá, Marie: 81
Kuneš, ze Sobětic (farář): 21
Kühner, Jan Jiří: 31
Ladek, Karel: 85
Landecke: 39
Langer, Josef (farář): 26, 161

Lazarov, A.: 13, 120
Lenk, Jan Josef (farář): 24
Lepař, František: 11, 44, 45
Libuše: 14
Lička, Kašpar: 26
Litvín (farář): 21
Lojdová, Ludmila: 37, 38, 41, 62, 63, 67, 118, 119, 122
Lonský, Jan: 49
Maděra, Antonín: 72
Mahler, Zdeněk: 119
Machar, J. Svatopluk: 40
Maneta, vdova po Bohutovi z Lidic: 21
Mann, Heinrich: 20
Marie Terezie: 28
Martin (vladyka): 21
Marvanek, Jan (farář): 22
Maruščáková, Anna: 18
Masaryk, T. G.: 13, 40, 45, 60, 87, 118, 120, 124
Matěj, ze Slaného (farář): 22
Melichar, Josef: 72
Meziříčský, Petr: 16
Mikeš, Poledne z Lidic: 16
Mikuláš (farář): 21
Mikuláš (vladyka): 15
Mikuláš, Ertlin: 16, 21
Miláček (vladyka): 15, 22
Millay, St. E.: 20
Musil, Matyáš: 47
Müller, František: 85
Müller, Rudolf: 26
Náhlovský, František: 45
Nepomucký, Jan: 23, 24, 28, 29, 34, 49
Němec, František z Býchova: 81
Novák, Václav: 112, 113, 114

Novohradský, Julius František: 16
Novotný, Jan (farář): 27, 50
Otřísal, M.: 13, 120
Ottomanský, Adolf: 14, 17, 53, 59, 83, 122
Pankov: 19
Pátý: 37
Pavel (počedělnický farář): 21
Pavlík, z Lidic: 15
Pecháček, Gabriel: 47
Pelc, Antonín: 112
Pilík, Stanislav: 81
Pius X.: 72
Pius XI.: 72
Pius XII.: 72
Pícha, Mořic: 70
Plachý, Jan (rektor): 44
Plachý, Jan: 107
Plešinger, Antonín: 112
Pocelli, kardinál: 72
Podlaha, A.: 11, 29, 70, 123
Podzemský, Josef: 82
Pogerth, Antonín: 47
Prašinger, Eduard: 47
Primus sv.: 25, 28, 29, 161
Procházka (ministerstvo průmyslu): 32
Procházka, František (farář): 26, 161
Procházka, Jan: 58
Procházka, Josef Ferdinand (farář): 26
Protiva, z Ořechu (farář): 21
Příbyl, Josef: 47
Příbylová-Rezková, N.: 52
Příkosický, František (farář): 26
Ptáček, J.: 52, 95
Ptáčník, Josef: 32

Rachota, Josef: 35
Rákos, Václav: 17, 80
Rambous, Václav: 113, 115
Ratti, kardinál: 72
Riedl, Jakub (farář): 26, 161
Rieger, F. L.: 45
Robek, A.: 91, 117, 122
Rostock, Max: 65, 66, 98, 100, 105
Rösner, Josef (farář): 23
Ruth, Vinc.: 47
Říha, Václav: 18
Římský, sv. Jan: 25
Saidl, Antonín: 81
Saidl, Václav: 81, 85
Schabat, Josef (farář): 26
Schirmer, Petr (farář): 23
Schönborn, František: 27
Schrenk, Alois Josef: 26
Schwarzenberger, Bedřich: 26
Skála, Josef: 72
Sklenička, C.: 62
Skleničková, Jaroslava: 52, 58, 61, 62, 67, 124
Skopec, Jindřich: 55, 161
Skrbenských, Leo: 27, 71
Skřínovský, Vojtěch (farář): 22
Slaninus, Blažej: 44
Slavibor (Čížek): 15, 21, 22
Slavík, I.: 12, 90, 95 - 97, 119, 123
Smil, z Dušníků: 15
Smil, z Lidic: 21
Sokol, Karel St.: 39
Součková, M.: 37
Soukup, Jan: 47
Spitzbardt, Wolfgang: 111

Stadelhoffer, Konrád: 44
Stašek, Antal: 45
Stehlík, Eduard: 15, 122, 123
Steršak, Jan: 45
Straka, Eduard: 59, 82
Straková, Benedikta: 82
Strubel: 65, 98
Stuchlík, Josef: 35
Studničková, Miloslava: 52, 62
Střezek (farář): 21
Suchý, Rudolf: 54, 55, 56, 105, 121
Svoboda, Alois: 13, 90, 97, 102-104, 123
Svobodová, Věra: 13, 90, 97, 102-104, 123
Synek, D.: 112
Šelepa, Karel: 12, 90, 91-92, 100, 123
Šenfelder, Karel: 85
Šíchová, Božena: 60
Šiktanc, Karel: 12, 90, 92-95, 123
Šimek, Jan: 37
Širutek, Josef A.: 47
Sirůček, Josef: 26, 27, 88
Škrdlová, Antonie: 52, 54, 55, 56, 61, 63, 64, 65, 74, 106, 121
Špaček, Václav: 24, 25
Šplíchal, V.: 11
Šolc, Jindřich: 45
Štemberka, František Josef: 36
Štemberka, Jan: 35
Štemberka, Jan (otec Josefa Štemberky): 35
Štemberka, Jindřich: 11, 37, 38-42, 44, 63, 88, 106, 121, 125, 146
Štemberková, Anežka: 35, 37, 63, 88, 142
Štemberková, Anna: 34
Štemberková, Anna: 35
Štemberková, Anna (sestra Josefa Štemberky): 36
Štemberková, Anna (druhá sestra Josefa Štemberky): 37

Štemberková, Filumena: 35, 37
Štemberková, Kateřina: 34
Štemberková, Leopoldina: 37, 63, 88
Štemberková, Marie Ignácie: 11, 37, 42-43, 88, 121, 146
Štěpán, Karel: 38
Štěpán, z Makotřas: 16, 21
Štěpán, z Tetína: 15
Šulc, František: 47
Šuvarský: 119
Thun, František: 87
Tucer, Antonín: 72
Tučková, Anna: 13, 90, 97, 102-104, 123
Tůma, Ladislav: 50
Tyšl, J.: 117
Uchytlová, Marie: 20
Vacek, Václav Antonín (farář): 22, 24, 25, 31, 70, 161
Václav III.: 15
Vatter, Martin Josef (farář): 23, 24, 28
Velkovévodkyně toskánská, Anna M. Františka: 16, 24, 28, 161
Vévodkyně, Žofie: 84
Vilém z Hazmburka: 16, 21
Vitouš: 113, 115, 124
Vitvarová, Františka: 45
Vít, Josef (četník): 61
Vítke, Josef: 47
Vlasák u Křížovníků: 54
Vojtěch, kapucínský kněz: 23
Vosátka, Jaroslav: 67
Voskovec, Jiří: 112
Vykoukal, Arnošt: 10
Vyšehradský, Martin (farář): 23
Werich, Jan: 112
Wiesmann, H.: 17, 61, 65, 91, 105
Wirth, Zdeněk: 29, 123

Wolf: 108
Zába, Gustav: 47
Zámečník, Jaroslav: 10
Zdeněk ze Šternberka: 16
Zdeněk z Vartenberka: 22
Zdislav: 15, 21
Zima, Antonín: 47
Zita, z Parmy: 86
Zítek, Josef (farář): 27
Zítková I.: 111

16. Summary

Lidický kněz Josef Štemberka **The priest of Lidice, Josef Štemberka**

Simona Pařízková

The priest of Lidice Josef Štemberka was born on the 2nd of February, 1869 in Pecka in Podkrkonoší. He grew up among seven brothers and sisters. Two of them had achieved high success of life: Jindřich and Marie. I am also mentioning them shortly in my work. Josef Štemberka had visited the elementary school in his native village and later he studied the grammar school in Jičín (1882 - 1890). After the ending of the study at the grammar school, he chose the priest profession and attended the priest's seminary in Hradec Králové. In 1894, he was ordained, before his arrival at benefice of Lidice (1909) he went through these parishes: Čestín, Stašov and Koleč. Josef Štemberka worked in Lidice thirty three years and for this time he carefully wrote in the parish's chronicle, which I am using in the seventh chapter of my thesis.

In Lidice Josef Štemberka met with a hard destiny, on the 10th of June 1942 he was executed together with the men of Lidice. After the end of the war, the legend started to be told about his choice to leave Lidice. However he refused. With this legend works a big part of artistic reproductions of the tragedy in Lidice, which describe also the person of Josef Štemberka. It includes the works from poetry, prose and drama. The end of my work forms the important appreciations, which Josef Štemberka became after the end of the war. The most important is the Decoration of T. G. Masaryk of the first class.

The work includes the attachment part, which proves by evidence the individual important moments in life of Josef Štemberka.